

T.C.
BAŞBAKANLIK
SOSYAL YARDIMLAŞMA VE DAYANIŞMA
GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

Kentteki Kadının Yoksulluğu ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü'nün Kadın Yoksulluğuyla Mücadele Politikaları

Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi

Hazırlayan
N. Janset DİNÇOFLAZ

Tez Danışmanı
Huriye SEVEN

Ankara
Mayıs 2009

Baskı Tarihi: 31 Ağustos 2010

İçindekiler

Kısaltmalar	7
Tablo Dizini	8
Özet	9
Abstract.....	11
Giriş.....	13

Birinci Bölüm

Yoksulluğa İlişkin Temel Kavramlar, Dünyada ve Türkiye’de Kentsel Yoksulluk	15
1.1. Yoksulluk Nedir?	15
1.1.1.Yoksullukla İlgili Temel Kavramlar	17
1.1.1.1. Mutlak Yoksulluk-Görelî Yoksulluk	17
1.1.1.2. Objektif Yoksulluk- Subjektif Yoksulluk	18
1.1.1.3. Gelir Yoksulluğu- İnsani Yoksulluk.....	19
1.1.1.4. Kırsal Yoksulluk- Kentsel Yoksulluk	20
1.1.1.5. Sosyal Dışlama, Bağımlılık ve İzolasyon	21
1.1.2. Yoksulluk Paradigmaları	21
1.1.2.1. Klasik Malthusçu Yaklaşım	21
1.1.2.2. Klasik Marxist Yaklaşım	22
1.1.2.3. Yoksulluk Kültürü Yaklaşımı.....	22
1.1.2.4. Neo-liberal Yaklaşım	23
1.1.2.5. Sosyal Demokrat yaklaşım	23
1.1.3.Dünyada Yoksulluğun Boyutları.....	24
1.1.4.Türkiye’de Yoksulluğun Boyutları.....	27
1.2. Kentsel Yoksulluk	32
1.2.1. Kentsel Yoksulluk Nedir?	32
1.2.2. Kent Yoksulluğu Teorileri	34
1.2.3. Dünyada Kentsel Yoksulluk.....	36
1.2.4. Türkiye’de Kentsel Yoksulluk.....	38
1.2.4.1. Kentsel Yoksulluğa İlişkin Türkiye’de Yapılan Araştırma Örnekleri.....	45

İkinci Bölüm

Kadın Yoksulluğu	51
2.1. Kadın Yoksulluğu Nedir?	51
2.1.1. Kadın Yoksulluğunun Sebepleri	54
2.1.2. Kadın Yoksulluğu Analizlerinin Tarihsel Gelişimi.....	54
2.1.3. Yoksulluk Teorilerinin Feminist Eleştirileri	57
2.1.4. Yoksulun En Yoksulu Olarak Kadınlar: Yoksulluğun Kadınlaşması.....	60
2.1.5. Kadın ve Yoksulluk Üzerine Feminist Çalışmalar	63
2.1.6. Kadın Yoksulluğunun Ekonomik, Sosyal ve Siyasi Alandaki Görünümleri	65
2.2. Türkiye’de ve Dünyada Kadın Yoksulluğu	71
2.2.1. Türkiye’de Kadın Yoksulluğu.....	71
2.2.1.1. Türkiye’de Kırsal Kadının Yoksulluğu.....	80
2.2.1.2. Türkiye’de Kentsel Kadının Yoksulluğu	86
2.2.2.3. Kentsel Kadının Yoksulluğu Üzerine Araştırma Örnekleri	90
2.2.3. Dünyada Kadın Yoksulluğunun Boyutları	103
2.2.3.1. Avrupa Birliği’nde Kadın Yoksulluğunun Boyutları	105
2.2.3.2. Amerika’da Kadın Yoksulluğunun Boyutları.....	110
2.2.3.3. Türkiye ve Diğer OECD Ülkelerinin Karşılaştırılması	113
2.3. Kentteki Kadınların Yoksullukla Mücadele Stratejileri.....	115
2.3.1. Kentteki Kadınların Yoksullukla Mücadele Stratejilerine İlişkin Araştırma Örnekleri	122
2.4. Kadın Yoksulluğu İle Mücadeleye Yönelik Politikalar	126
2.4.1. Dünyadaki Uygulamalar	126
2.4.1.1. Avrupa Birliği ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği.....	127
2.4.1.2. Pekin Eylem Platformu’nun Uygulanması	127
2.4.1.3. Avrupa İstihdam Stratejisi: Fırsat Eşitliğinin Güçlendirilmesi	128
2.4.1.4. Lizbon Stratejisi	129
2.4.1.5. Kadınların Yaşam Koşullarının İyileştirmesine Yönelik AB Toplum Programları.....	130
2.4.1.5.1. Kadın-Erkek Eşitliği (Gender Equality) Programı	130
2.4.1.5.2. DAPHNE II: Şiddete Karşı Bir Avrupa Birliği Programı	130

2.4.1.6. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP)	131
2.4.1.7. Milenyum Kalkınma Hedefleri (MDGs).....	132
2.4.1.8. İngiltere, İrlanda, Kanada'dan Örnek Uygulamalar.....	133
2.4.1.8.1. İngiltere: OXFAM Yoksulluk Programı.....	133
2.4.1.8.2.İrlanda: Ulusal Kadın Stratejisi 2007-2016 ve Kadınlar İçin Eşitlik Programı.....	133
2.4.1.8.3.Kanada: Kanada Kadın Birliği ve Women Moving Women Hareketi	134
2.4.2. Türkiye'deki Uygulamalar	134
2.4.2.1. Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Uygulamaları	137
2.4.2.1.1. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (KSGM).....	137
2.4.2.1.2. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Küçük ve Orta Sanayi Geliştirme İdaresi (KOSGEB)	141
2.4.2.1.3. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı	141
2.4.2.1.4. Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP).....	142
2.4.2.1.5. Türkiye İş Kurumu (İŞKUR)	144
2.4.2.1.6. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK).....	144
2.4.2.1.7. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü (SYDGM)	147
2.4.2.2. Yerel Yönetimlerin Uygulamaları	147
2.4.2.2.1. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Örneği	148
2.4.2.2.2. Ankara Büyükşehir Belediyesi Örneği	149
2.4.2.3. Uluslararası Kuruluşların Türkiye uygulamaları	150
2.4.2.3.1. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP)	150
2.4.2.3.2. Avrupa Birliği (AB-EU).....	151
2.4.2.3.3. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)	151
2.4.2.3.4. Türk Grameen Mikrokredi Projesi	152
2.4.2.4. Sivil Toplum Kuruluşları	153
2.4.2.4.1. Kadın Girişimciler Derneği (KAGİDER)	153
2.4.2.4.2. Kadın Emegini Destekleme Vakfı (KEDV).....	154
2.4.2.4.3. Kadın Dayanışma Vakfı (KADAV)	155
2.4.2.4.4. Kadın Merkezi (KAMER).....	156
2.4.2.4.5. Kadın Adayları Destekleme ve Eğitim Derneği (KA-DER).....	156

Üçüncü Bölüm

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü'nün
(SYDGM) Kentteki Kadının Yoksulluğu İle Mücadele

Kapsamındaki Uygulamaları159

3.1. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü'nün

(SYDGM) Kuruluş Amacı ve Faaliyetleri159

3.1.1. Sosyal Yardımlar160

3.1.2. Proje Destek Programları163

3.1.2.1. İşbirliğine Yönelik Sosyal Hizmet Proje Destekleri163

3.1.2.1.1. Amasya Merkez- Kadın Aile

Danışma ve Hizmet Merkezi165

3.1.2.1.2. Afyonkarahisar Merkez -Kadın Sığınma Evi Projesi165

3.1.2.1.3. Afyonkarahisar Merkez-Kadın Danışma

ve Dayanışma Merkezi Projesi166

3.1.2.1.4. İstanbul Beyoğlu-Kadın Konuk Evi166

3.1.2.1.5. Diyarbakır Merkez- Fatıhpasha Kadın ve Çocuk Merkezi167

3.1.2.2. Gelir Getirici Proje Destekleri167

3.2. SYDGM'den Gelir Getirici Proje Desteği

Alan Kadınlarla Yapılan Görüşmeler168

3.1.2.3.1. Görüşme I: Mamak-Konfeksiyon Atölyesi169

3.1.2.3.2. Görüşme II: Mamak-Kuaför173

3.1.2.3.3. Görüşme III: Keçiören-Gelinlik İmalatı179

3.1.2.3.4. Görüşme IV: Keçiören-Bayan Terzisi I182

3.1.2.3.5. Görüşme V: Keçiören-Bayan Terzisi II185

3.1.2.3.6. Görüşmelere İlişkin Genel Değerlendirme189

Sonuç197

Kaynakça203

Ek215

Kısaltmalar

AB: Avrupa Birliği

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

CEDAW: Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women

(Kadınlara Karşı Her Türli Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi)

ÇATOM: Çok Amaçlı Toplum Merkezleri

DPT: Devlet Planlama Teşkilatı

GAP: Güneydoğu Anadolu Projesi

GEM: Gender Empowerment Measure

GİDEM: Girişimci Destekleme Merkezleri

GSYİH: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla

ILO: International Labour Organization (Uluslararası Çalışma Örgütü)

İŞKUR: Türkiye İş Kurumu

KADAV: Kadın Dayanışma Vakfı

KA-DER: Kadın Adayları Destekleme ve Eğitim Derneği

KAGİDER: Kadın Girişimciler Derneği

KAMER: Kadın Merkezi

KEDV: Kadın Emegini Destekleme Vakfı

KOSGEB: Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı

KSGM: Başbakanlık, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü

OECD: Organisation For Economic Co-operation And Development (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü)

SHÇEK: Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü

SRAP: Sosyal Riski Azaltma Projesi

SYDGM: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü

SYDV: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları

TUİK: Türkiye İstatistik Kurumu

TÜSİAD: Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği

UNDP: United Nations Development Programme

(Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı)

UNFPA: United Nations Population Fund (Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu)

UNESCO: United Nations Educational Scientific and Cultural Organization (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü)

UNICEF: United Nations Children's Fund (Birleşmiş Milletler Çocuk Fonu)

UNIFEM: United Nations Development Fund for Women (Birleşmiş Milletler Kadın Kalkınma Fonu)

Tablo Dizini

Tablo 1. Yoksulluk Sınırı Yöntemlerine Göre Yoksulluk Oranları	40
Tablo 2. Hanehalkı Üyelerinin Eğitim Seviyesine Göre Yoksulluk Oranları	41
Tablo 3. Hanehalkı Üyelerinin İstihdam Statülerine Göre Yoksulluk Oranları.....	42
Tablo 4. Hanehalkı Üyelerinin Ekonomik Aktivitelerine Göre Yoksulluk Oranları	43
Tablo 5. Çalışan Nüfusun Cinsiyete Göre Dağılımı.....	79
Tablo 6. Türkiye’de İşgücü Miktarları ve İşgücüne Katılım Oranları	84
Tablo 7. 2006 Yılı İtibarıyla İstihdamın Sektörel Dağılımı	84
Tablo 8. Kadınların Ücret Durumlarına Göre Çalışma Biçimleri	85

ÖZET

Bu çalışma, kentteki kadının yoksulluğunun dünyada ve Türkiye'deki boyutları incelenmiştir. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü'nden gelir getirici proje desteği alarak kendi işlerini kuran kadınlarla derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Öncelikle yoksulluk tanımı, kentsel yoksulluk kavramı Türkiye'de ve dünyada yoksulluğun ve kentsel yoksulluğun boyutları üzerinde durulmuştur. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde ise dünyada kadın yoksulluğunun boyutları, Türkiye'de kent özelinde kadın yoksulluğu, kadınların yoksullukla mücadele stratejileri ve kadın yoksulluğu ile mücadeleye yönelik politikalar incelenmiştir. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü'nden gelir getirici proje desteği alarak kendi işlerini kuran kadınlarla gerçekleştirilen derinlemesine görüşmelerin sonuçları ortaya konarak Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü'nün gelir getirici proje desteklerinin kadın yoksulluğunu azaltmada ne derece etkili olduğu irdelenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Yoksulluk, Kentsel Yoksulluk, Kadın Yoksulluğu, Yoksullukla Mücadele Stratejileri.

ABSTRACT

In this study, the size and dimensions of women's poverty in Turkey and throughout the world have been studied. In-depth interviews have been implemented with women who benefited from the income generating project support of The General Directorate of Social Assistance and Solidarity. Firstly, the definition of poverty, the concept of urban poverty and the size of poverty and urban poverty in Turkey and throughout the world have been focused on. In addition, the size of women's poverty in the world, urban women's poverty in Turkey, women's survival strategies against poverty have been examined and the politics for fighting against women's poverty in Turkey and in the world general have been explained. The results of in-depth interview implemented with women who benefited from the income generating project support of The General Directorate of Social Assistance and Solidarity have been stated and the efficiency of income generating project supports have been considered.

Key Words: Poverty, Urban Poverty, Women's Poverty, Survival Strategies Against Poverty.

GİRİŞ

Yoksulluk, sadece gelişmemiş ya da gelişmekte olan ülkelerin değil; gelişmiş ülkelerin de yoğun bir şekilde yaşadığı bir sorundur. Her ne kadar üzerinde tam görüş birliği sağlanan bir tanım olmasa da en genel anlamıyla yoksulluk, yaşamın gerektirdiği olanaklardan yoksun olma durumunu ifade etmektedir.

Her ne kadar yoksul yoksuldur, yoksulun kadını erkeği olmaz anlayışı yaygın olsa da ulusal ve uluslararası istatistikler yoksulluğun kadınları daha yoğun ve şiddetli bir şekilde etkilediğini ortaya koymaktadır. Pek çok ekonomik, sosyal ve siyasi gösterge dünyada kadınlar aleyhine bir durum yaşandığını, toplumsal cinsiyet (gender) önyargılarının hala yaygın bir şekilde var olduğunu göstermektedir. Kadınların işgücüne katılım oranı gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan ya da gelişmemiş ülkelerde hep erkeklerin gerisindedir. Kadın işgücünün enformelleşmesi, erkeklere göre daha az ücret almaları, part-time çalışmanın yaygınlığı, kadın emeğine daha az değer biçilmesi çok önemli sorunlardır. Dünya genelinde kadınlar, ulusal parlamentolarda, şirketlerin yönetim kadrolarında daha az temsil edilmektedir. Pek çok kadının sosyal hayatı yaşadığı mahalleyle sınırlı kalmaktadır. Yukarıda bahsedilen tüm sorunlar yoğun bir şekilde Türkiye’de de yaşanmaktadır. Türkiye hala ekonomik hayata katılım, siyasi temsil, eğitime ve sağlık hizmetlerine ulaşım gibi alanlarda gelişmiş ülkelerin oldukça gerisindedir. Dünya çapında kadınların yaşadıkları yoksulluğun boyutları tez konusunun seçilmesinde belirleyici olmuştur.

Tez çalışmasının konusunu kentsel yoksulluk özelinde kadın yoksulluğu ve kadın yoksulluğuyla mücadelede Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü tarafından verilen gelir getirici proje desteklerden yararlanan kentsel kadınlarla yapılan derinlemesine görüşmeler oluşturmaktadır. Söz konusu desteklerin Türkiye çapında uygulanması ve bu bağlamda araştırma evreninin çok geniş olması sebebiyle yapılan görüşmeler sadece Ankara ile sınırlı tutulmuş ve beş kadınla gerçekleştirilmiştir.

Çalışmanın Birinci Bölümünde, yoksulluğa ilişkin temel kavramlar ve yaklaşımlar, dünyada ve Türkiye’de yoksulluğun boyutları, kentsel yoksulluğun dünyada ve Türkiye’de görünümleri genel hatlarıyla verilmiştir.

İkinci Bölümde, dünyada kadın yoksulluğunun boyutları, Türkiye’de kent özelinde kadın yoksulluğu, kadınların yoksullukla mücadele stratejileri ve kadın yoksulluğu ile mücadeleye yönelik politikalar ele alınmıştır. Türkiye’de kentsel kadının yoksulluğunun daha iyi kavranabilmesi için çeşitli araştırmacılar tarafından gerçekleştirilen çalışma örneklerine yer verilmiştir.

Üçüncü Bölümde ise, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü’nün (SYDGM) kentteki kadının yoksulluğu ile mücadele kapsamındaki uygulamaları ve Ankara’da yaşayan ve SYDGM’nin gelir getirici proje desteklerinden yararlanan beş kadınla yapılan derinlemesine görüşmeler ele alınmıştır.

Çalışmada “kadın yoksulluğu” ile ilgili literatürden yararlanılmıştır. Ayrıca kamu kurum ve kuruluşlarının, uluslararası kuruluşların, sivil toplum örgütlerinin web siteleri, raporları ve SYDGM tarafından yayınlanan çeşitli dokümanlar ayrıntılı biçimde incelenmiştir. SYDGM’nin yoksullukla mücadele araçlarından (sosyal yardım ve proje destekleri) yararlanan kadın oranı araştırılmıştır. Bu çerçevede çalışma, yoksulluktan kurtulma açısından, gelir getirici proje desteklerinin etkili olduğunu da göstermeyi hedeflemektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

YOKSULLUĞA İLİŞKİN TEMEL KAVRAMLAR VE YAKLAŞIMLAR, DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE YOKSULLUĞUN BOYUTLARI, KENTSEL YOKSULLUĞUN DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE GÖRÜNÜMLERİ

1.1. YOKSULLUK NEDİR?

Yoksulluk, insanlık tarihinde sürekli olarak varolan ve çözüm aranan bir sorundur. Ne var ki, yoksulluğun yalnızca ekonomik bir sorun olmaması, sosyal ve ahlaki boyutları da olan karmaşık bir sorun olarak ortaya çıkması, zaman içerisinde yoksulluğu ortadan kaldırmak ya da en azından azaltmak için girişilen çabaların da değişik biçimler almasına yol açmaktadır. Genel olarak, bu çabaların yoksulluğun tanımlanma ve anlaşılma biçimi konusundaki farklılıklara göre değişik biçimler aldığı söylenebilir. Yoksulluğun nasıl tanımlanacağı, onunla nasıl mücadele edileceği sorularına verilebilecek yanıtlar, bu konuda hangi politikaların uygulanabileceğini ya da uygulanması gerektiğini de büyük ölçüde belirlemektedir (O'Boyle, 1990).

Yoksulluğun objektif ve üzerinde görüş birliğine varılan bir tanımı yoktur. Zenginlik ve yoksulluk temelde göreceli niteliktedir ve yoksulluk kavramı

bir bütün olarak toplumun kabul edilebilir bir asgari yaşam standardını neyin oluşturduğu konusundaki tercih ve beklentilerini yansıtır. Yaşamı sürdürmek için gerekli olan asgari gıda, barınak ve giyim ihtiyacı içinde bulunulan zamana ve topluma göre büyük değişiklikler gösterebilmektedir. Günümüzde geçimlik düzeyde gıda, barınak ve giyim sağlamak birçok ülkede çok daha az sayıdaki aile için bir sorun teşkil etmektedir. Buna karşılık yoksulluk sanayileşmiş ülkeler de dahil olmak üzere dünyanın her tarafında önemli bir sorun oluşturmaya devam etmektedir.

Sözlük anlamıyla yoksul, yeterli düzeyde parası olmayan veya konforlu bir şekilde yaşamak için gerekli olan araçlara sahip olmayan kişidir. Yoksulluk kelimesi ise yaşamın gerektirdiği olanaklardan yoksun olma durumunu ifade etmektedir. Yaşamı sürdürmek için gerekli olan şeyler kişilere, içinde bulunulan topluma, çevreye ve koşullara bağlı olarak değişiklik göstereceğinden yoksulluk kavramı her zaman gözlemlenen durumla standart (normatif) durumun karşılaştırılmasını gündeme getirir (Aktan ve Vural, 2002).

Yoksulluk, çok boyutlu bir niteliğe sahiptir ve bu nedenle farklı şekillerde tanımlanabilir. Lipton (1997), özel tüketimdeki yetersizliklere odaklanarak yoksulluğu belirli bir düzeyin altında kişi başına özel tüketimin söz konusu olduğu durum olarak (tüketim yaklaşımı) tanımlamaktadır. Drewnowski (1977), yoksulluğu kişilerin ve hane halkının kendileri için uygun görecekları bir tatmin düzeyini sağlamaya yetecek bir gelire sahip olmamaları şeklinde (subjektif yoksulluk) ya da asgari yaşam standardının gerektirdiği temel gereksinimlerin karşılanabilmesi için yeterli miktarda gelirin elde edilememesi durumu olarak (gelir yoksulluğu) tanımlarken World Bank (1990), yoksulluğun geleneksel tanımını yapmaktadır: yoksulluk asgari yaşam standardına erişememe durumudur. Başka bir ifadeyle yoksulluk maddi nitelikteki mahrumiyetler nedeniyle kaynaklara ve üretim faktörlerine erişememe ve asgari bir yaşam düzeyini sürdüreceğ gelirden yoksun olma halidir.

1.1.1. Yoksullukla İlgili Kavramlar

1.1.1.2. Mutlak Yoksulluk-Görelî Yoksulluk

Mutlak yoksulluk, hane halkı ya da fertlerin biyolojik olarak kendilerini üretebilmeleri için ihtiyaç duydukları asgari gelir ve harcama düzeyidir. Tanımın yaşamı sürdürebilmek için gerekli olan asgari besin bileşenlerini veya kaloriyi esas alması ona mutlaklık niteliği kazandırmaktadır. Ülkelerarası karşılaştırmaların yapılması amacıyla kullanılan bir tanımdır. Bu amaç doğrultusunda ülkelerin içinde buldukları farklı koşulları ve gelir dağılımındaki farklılıkları dikkate almaksızın her ülkeye uygulanabilecek bir global yoksulluk sınırı belirlenmeye çalışılır. Bu sınır temel tüketim gereksinimlerini karşılayacağı varsayılan mal demetinin maliyetine denk gelen bir yoksulluk düzeyini tespit eder. Başka bir ifadeyle, seçilen tanıma bağlı olarak, yoksulluk sınırı daha alt düzeyde yaşamı sürdürmenin mümkün olmadığı bir asgari tüketim seviyesi belirler. Elde edilen bu yoksulluk sınırı ile hesaplanan gerçek hane halkı ya da fert geliri karşılaştırılmaktadır. Yoksulluk sınırı altında gelire sahip olan kişi veya hane halkı yoksul ve aşırı yoksul olarak sınıflandırılmaktadır (Aktan ve Vural, 2002).

Rowntree (1901) tarafından yaş ve cinsiyet farkına göre, tıbbi ölçütlerle hesaplanan, minimum kalori ihtiyacını karşılamak için gerekli besinler “standard diyeti” oluşturmaktadır. Bu diyet o dönemde resmi olarak kabul edilen en düşük yaşam standardını belirlemektedir. Ancak Rowntree daha sonra farklı büyüklüklerdeki hanehalkları için bu standart diyete tek bir mali bedel belirlenmesinin olanaksızlığını da düşünüp iki yetişkin ve üç çocuktan oluşan bir aile için standart diyeti sağlayacak minimum haftalık geliri hesaplamış ve buna “yoksulluk sınırı” demiştir. O günden bu yana minimum besin veya kalori gereksinimi üzerinden tanımlanan yoksulluk sınırı metodu yoksulluğun resmi olarak belirlenmesinde politika yapanlar ve yoksullukla mücadele politikalarında kullanılmıştır.

Rowntree’den daha sonra standart diyetin yanına minimum barınma ve gi-

yim gereksinimleri de eklenmiş ve yeni bir yoksulluk sınırı belirlenmiştir. Ancak halen burada tartışmalı olan konu kültüre ve yere göre değişen faktörlerin nasıl standart hale getirileceğidir. Örneğin, bir kültürde sadece ekmek ve tahıl ürünleri ile alınan kalori miktarı öbür kültürde proteinli gıdalar ile de sağlanabilir. Dolayısıyla, kalori miktarından ziyade yiyeceklerin besin değerini hesaplamak önemli olmuştur. Bütün bu tür yoksulluk hesapları literatürde mutlak yoksulluk olarak tanımlanmıştır (Kalaycıoğlu, 2007).

Görelî yoksulluk kavramı, insanın bir toplumsal varlık olmasından yola çıkmaktadır. Görelî yoksulluk kavramına göre yoksulluk sadece kaynaklara erişememe ve yaşamı sürdürme meselesi değildir. Yoksulluk, kişi ya da hane halkının, içinde yaşadığı toplum tarafından kabul edilen asgari bir yaşam düzeyine sahip olup olmadığı ile alakalı bir konudur. Bu nedenle görelî yoksulluk kavramı farklı grupların sahip olduğu mutlak gelir düzeyinden daha ziyade gelir ve refahın dağılımındaki farklılıklara odaklanır. Başka bir ifade ile görelî yoksulluk kavramı, yoksul hane halkı veya birey ile o toplumda yaşayan ve mevcut koşullara göre ortalama bir gelire sahip olan hane halkı veya birey arasındaki gelir kaynaklarına sahip olma kabiliyeti arasındaki farkı ifade eder (Dumanlı, 1995).

Townsend'e (1984) göre fizyolojik ve mutlak geçim standartları önemlidir ama bunlar üzerinde tarihsel ve kültürel faktörlerin etkilerini de görmek gereklidir. Bir diğer deyişle, Yoksulluk göreceli tanımlanabilecek bir kavramdır. Görece yoksulluk, bir toplumda geçerli ve geleneksel olarak o toplumda belli bir zamanda toplumun üyeleri tarafından kabul edilmiş yaşam standardına görece olarak belirlenir. Bu tür standartlar zamana ve yere göre değiştiğinden yoksulluk sınırı da sürekli değişir. Buna göre yoksulluğun anlaşılması ve ölçülmesi bir toplumda sürekli değişen ve kabul edilen ve edilemeyen standartlara görece belirlenmelidir.

1.1.1.2. Objektif Yoksulluk-Subjektif Yoksulluk

Yoksulluğun tanımlanmasında objektif yaklaşım (refah yaklaşımı) yoksullu-

ğu neyin meydana getirdiği ve kişileri yoksulluktan kurtarmak için nelerin gerektiği konusunda önceden belirlenen (normatif) değerlendirmeleri içerir. Subjektif yaklaşım ise Aktan ve Vural'a (2002) göre yoksulluğun tanımlanmasında kişilerin tercihlerine (fayda yaklaşımı) önem verir. Kişilerin elde ettiği toplam faydanın hesaplanmasında karşılaşılan güçlükler nedeniyle iktisatçılar, geleneksel olarak, objektif yaklaşımı benimsemek eğilimindedirler. Bu yaklaşımı savunanlara göre bireyler her zaman kendileri için neyin en iyi olduğunu değerlendirme yeteneğine sahip değildir. Örneğin, yoksulluğun ölçümünde kullanılan hemen hemen tüm yöntemler objektif yaklaşımı benimseyerek asgari besin gereksinimi konusu üzerinde durmaktadır. Oysa kişiler tükettikleri yiyeceklerin miktarı ve türleri konusunda çok farklı değerlendirme ve tercihlere sahiptirler. Bazı kişiler yaşamlarını sürdürmek için gerekli olan yiyecek demetini tercih ederken diğerleri fiziki varlıklarını sürdürmeleri açısından önem taşımayan yiyecek demetine ağırlık verebilir. Bu nedenle yoksulluğun tanımlanmasını kişilerin ve hane halkının değerlendirmelerine bırakan subjektif yaklaşım yoksulluğun ölçülmesinde önemli problem ve karışıklıklara yol açabilmektedir.

1.1.1.3. Gelir Yoksulluğu-İnsani Yoksulluk

Gelir yoksulluğu (income poverty) yaşamı sürdürmek ya da asgari yaşam standardını karşılamak için kişi veya hane halkının ihtiyaç duyduğu temel gereksinimlerin karşılanabilmesi bakımından yeterli miktarda gelirin elde edilememesi durumu olarak tanımlanabilir. Gelir yoksulluğu hesaplamalarında genellikle asgari bir yaşam düzeyini sağlamak için gerekli gelir, yoksulluk sınırı olarak tanımlanmaktadır. Yoksulluk sınırının altında bir gelir/tüketim seviyesine sahip olan kişi veya hane halkı yoksul olarak adlandırılır. Yoksullar yalnızca gelir ve kaynaklardan mahrum kalmazlar; bunun yanı sıra, fırsatlardan da yoksun kalırlar. İmkanlarının az olması ve sosyal dışlanma nedeniyle iş bulmaları ve piyasalara erişmeleri zordur. Öte yandan, eğitim düzeyinin yetersiz olması yoksulların iş bulma ve yaşam kalitelerini artıracak bilgiye erişim kabiliyetlerini olumsuz yönde etkiler. Yetersiz beslenme ve sağlık hizmetlerinden faydalanamamaları iş imkanlarına kavuşmalarını

engeller ve akli ve fiziki sağlıklarını koruma olanaklarını ortadan kaldırır. Yoksulların içinde buldukları bu durum güvenliğin ortadan kalkması ile daha da kötüleşebilmektedir (Aktan ve Vural, 2002).

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından 1997 yılında yayınlanan İnsani Gelişme Raporu'nda geliştirilen insani yoksulluk kavramı insani gelişme ve insanca yaşam için parasal olanakların yanı sıra temel gereksinimlerin karşılanabilmesi için iktisadi, sosyal ve kültürel bazı olanaklara sahip olmanın da gerekli olduğu fikrine (capabilities approach) dayanır. Bu nedenle asgari gereksinimlerden daha fazla maddi refahın söz konusu olması gerektiğini ve yoksulluğun çok boyutlu bir kavram olduğunu dikkate alır. Aynı raporda insani yoksulluğu ölçmek için insani yoksulluk endeksi (The Human Poverty Index-HPI) geliştirilmiştir. İnsani yoksulluk endeksi yaşam süresinin kısalığı, temel eğitim hizmetlerinden mahrumiyet ve kamusal ve özel kaynaklara erişememe gibi insani gelişim açısından ortaya çıkan mahrumiyetleri, yoksulluğun boyutlarını ve insani gelişim dışında kalmış insanların oranını ölçmektedir.

1.1.1.4. Kırsal Yoksulluk-Kentsel Yoksulluk

Yoksulluk kırsal yoksulluk (rural poverty) ve kentsel yoksulluk (urban poverty) olarak da sınıflandırılabilir. Kentsel yoksulluk kavramına sonraki bölümlerde yarıntılı olarak değinilecektir. Yoksulluğun boyutları ve yoksulların temel nitelikleri arasında yaşanan yerlere (kentsel-kırsal alanlar) göre büyük bir farklılık söz konusu değildir.

Kırsal kesimdeki yoksullar ağırlıklı olarak tarım ve hayvancılık, balıkçılık, ormancılık ve küçük ölçekli sanayi ve hizmetler kesiminde çalışırlar. Gelişmekte Olan Ülkelerdeki kırsal yoksullar homojen bir grup olmamakla birlikte kabaca iki ana gruba ayrılabilirler: ziraat ile uğraşan yoksullar (kendi toprağını işleyen küçük toprak sahipleri, yarılıkçılar ve topraklarını kiralaayan toprak sahipleri) ve ziraat ile uğraşmayan yoksullar (işçiler-ırgatlar, köy zanaatkarları ve çobanlar). Kırsal yoksulluğun temel kaynağı topraksız ve kalifiye olmayan işçilerdir. Nüfus arttıkça ve şehirleşme süreci hızlandıkça bu kesimin sayısı hızla artmaktadır (Khan, 2000:8):

Ülkelerin çoğunda yoksulluk daha çok kırsal alanlarda görülen bir sorundur ve kişisel tüketim ile yeterli düzeyde eğitim, sağlık, temiz su, konut, ulaşım ve iletişim hizmetlerine erişim gibi alanlardaki eksiklikler kırsal yoksulluğu nitelendirir. Kırsal yoksulluk, nüfus artışını ve kentlere göçü beslemektedir. Kırsal alanlardaki az gelişmişlik kentsel alanlardaki iktisadi büyümenin sürekli olmasını engellemektedir.

1.1.1.5. Sosyal Dışlama, Bağımlılık ve İzolasyon

Görelî yoksulluk tanımı ile alakalı bir kavram olan sosyal dışlama (social exclusion) kişilerin kendi aileleri ve içinde yaşadıkları toplumla sosyal bağlarının zayıflaması veya ortadan kalkması olarak tanımlanabilir. Kavram iktisadi ve sosyal boyutları birlikte kapsar. Sosyal açıdan dışlanmış olan kişi ve hane halkı kendi geçimini sağlamaya yetecek bir gelir elde etme olanağından yoksun kalır, üretim ve çalışma piyasalarına katılımında sorunlarla karşılaşır ve varlığını idame ettirebilmek için gerekli olan varlık ve kaynaklara erişemez. Kişiler, kamusal mal ve hizmetlerden, aile desteğinden ve hatta kendi yaşamını etkileyen kararlar üzerinde söz sahibi olmaktan bile dışlanabilirler. Sosyal dışlama, bazen bazı temel insan hak ve hürriyetleri ile vatandaşlık haklarından dışlanma şeklinde de gerçekleşebilir. Yoksullar, fiili yaşamda, sosyal dışlama ve bağımlılık nedeniyle sosyal meseleler konusunda alınan kararlarda diğer kişilerle eşit hak ve yetkiye sahip olamazlar. İzolasyonun artması da yoksulluğa katkıda bulunur (Yıldız, 2008).

1.1.2. Yoksulluk Paradigmaları

Kalaycıoğlu'na (2007) göre yoksulluk paradigmatları beşe ayrılabilir:

1.1.2.1. Klasik Malthusçu Yaklaşım:

-Yoksulluk nüfus ile kaynaklar arasındaki dengesizlikten kaynaklanır.

- Çok çocuk yapma, eğitimsizlik, ahlaki değerlerden yoksunluk, gibi nedenlerle özellikle yoksullar olumsuz kültürel özellikler taşımaktalar ve bu dengesizliği artırmaktadırlar.

- Yoksullara bu konuda verilecek ahlaki ve vicdani eğitim bu yüzden çok önemli bir çözüm olanağıdır. Çok çocuk yapan yoksullun “haketmeyen yoksul” olduğu fikrini savunur.

1.1.2.2. Klasik Marxist Yaklaşım:

- Yoksulluk kapitalist topluma içkin olan, yapısından kaynaklanan özelliklerin sonucudur.

- Kapitalizm, yapısı gereği sürekli emeğin üretkenliğini artırmak ancak buna karşılık emeğin bu üretimden aldığı payı giderek daha da düşürmek üzere koşullandığı için Yedek İşgücü Ordusu yaratır.

1.1.2.3. Yoksulluk Kültürü Yaklaşımı:

Amerika’daki Meksika göçmenleri (5 aile) üzerine yaptığı çalışmada Lewis bu ailelerin yoksulluğu bir kader olarak gördüklerini; yoksulluğun neden olduğu düşkün durumu varoluşun doğal durumu olarak kabullendiklerini; bu durumdan çıkabilmek için bir çaba göstermediklerini; geleceğe ve çocuklarına yönelik bir planlama ve strateji yapmadıklarını; anlık iyileştirmelere ve günü kurtarmaya şartlandıklarını; bu ailelerdeki çocukların da bu kültürü yeniden ürettiğini bulmuştur. Marksist bir kritik olarak Oscar Lewis’e göre yoksulluk kendine bir alt-kültür yaratır.

- Bu durum yoksulluğun nedeni değil sonucudur.

- Bu kültür nesiller boyu etkili olur

-

Sadece ekonomik anlamda yoksulluk değil daha önemlisi mental anlamda bir yoksulluğa sebep olur

- Yoksulluk kültürü kurbanı suçlamak değil eğer radikal önlemler alınmaz ise toplumu giderek yok edebilecek bir ideolojik potansiyele dönüşebilir (Shekhar, 1994).

1.1.2.4. Neo-liberal Yaklaşım:

- Yoksulluk piyasa temelli ve buradan koşullanmış bir olgudur
- Yoksulluk bireylerin ekonomik olarak verimliliklerinin düşmesi, marjinalleşmesi, rekabete ayak uyduramaması, becerilerinin piyasanın gerisine düşmesi, vb. Nedenlerle oluşur.
- Yoksullara yeniden beceri kazandırmak yetmez, yeniden toplumsallaştırmak da gerekir.
- Dinamik bir piyasanın gereklerine uygun olarak “beşeri sermaye”nin geliştirilmesi gereklidir

1.1.2.5. Sosyal Demokrat Yaklaşım:

- Yoksulluk toplumsal eşitsizlikle ve sınıf mücadelesi ile ilgili olarak anlaşılır.
- Yoksulluk esas olarak bir dağıtım sorunudur. Dolayısıyla dağıtım için gerekli mekanizmalar geliştirilmeli ve yoksulluk azaltılmaya çalışılmalıdır.
- İşsizlik azaltılmalı, maaş ve ücret gibi ödemeler artırılmalı, çocuk ve kadınlar için destekler verilmeli, sosyal güvenlik sistemleri geliştirilmeli, özürlülük ve yapamazlık hali için destek verilmeli, genelinde bu türden yoksulluğu azaltıcı sosyal politikalar geliştirilmelidir.
- Amartya Sen ve capability kavramı bu yaklaşıma uygundur.

Bundan başka yoksulluğa Feminist yaklaşım, hak eden / etmeyen yoksul anlamında Muhafazakâr yaklaşım, bazı sosyal öğelere dayalı İndirgemeci (ırk ve etnicite, alt -kültürler, vb.) yoksulluk yaklaşımları da vardır.

1.1.3. Dünyada Yoksulluğun Boyutları

Dünyada yoksulluğun boyutlarını bütünsel olarak görebilmek için gerek ulusal düzeyde gelir dağılımı araştırmalarını yürüten istatistik kuruluşlarının yaptıkları araştırmaların, gerekse uluslararası kuruluşların sonuçları son derece önem taşımaktadır. Ulusal düzeyde yapılan gelir dağılımı araştırmalarında kişilerin kendilerini ve ailelerini geçindirebilecek belirli bir minimum gelir esas alınmakta ve bu gelirin altında gelire sahip olan nüfus “yoksul” olarak adlandırılmaktadır. Dünyada halen gelir dağılımı konusunda düzenli ve kapsamlı gelir dağılımı istatistiklerini yapan kuruluşların başında Dünya Bankası gelmektedir. Dünya Bankası, günlük 1 \$ ya da 2 \$'ın altında bir gelirle yaşamını idame ettirmek zorunda olan nüfusu “yoksul” olarak adlandırılmaktadır.

1990'lar sonrasında zengin ve yoksul ülkeler arasındaki uçurumun giderek büyüdüğü görülmektedir. Dünya ekonomisi ile bütünleşme, dış rekabete açılma veya yapısal uyum politikaları adı altında uygulanan iktisat politikaları ile birlikte yoksulluğun arttığı, gelir dağılımının bozulduğu, bölgesel eşitsizliklerin derinleştiği gözlenmektedir. Neo-liberal politikalarla sosyal devlet uygulamalarının sınırlandırılması kitleleri ekonomik değişimler karşısında korumasız bırakmış, özelleştirmeler sonrası işsizlik yaygınlaşmıştır. Dünyanın bir bölümünde üretim artışı ve zenginleşme yaşanırken öte yanda yoksulluk artmakta, açlık, eğitimsizlik ve bunların uzantısı olarak ortaya çıkan şiddet olayları ve savaşlar dünya gündemini giderek daha fazla meşgul etmektedir.

Dünyada gelir yoksulluğunun boyutlarını gösteren bazı istatistikler şu şekildedir:

- Dünyada yoksulluğun Güney Asya ve Güney Sahra ülkelerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Güney Sahra ülkeleri yoksulluk oranı açısından Güney Asya bölgesini de aşmakta ve yaklaşık her iki kişiden birinin yoksul sayıldığı bir görünüm sergilemektedir. Öte yandan yoksulların 1998 yılında yaklaşık %30'unun yaşadığı Doğu Asya ve Pasifik ile Latin Amerika ülkelerinde yoksulluk oranının yaklaşık %15 dolayında olduğu görülmektedir.

- İngiltere’de nüfusun 1/5’i yani 13 milyon insan yoksulluk içinde yaşamaktadır. 3.8 milyon çocuk, 2.2 milyon emekli, 7.2 milyon çalışma yaşındaki yetişkin fakirlik içinde yaşamaktadır.

- 2002 yılı Ağustos ayında Güney Afrika’nın Johannesburg kentinde toplanan Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesinde küresel yoksullukla ilgili önemli tespitler dile getirilmiştir. Özellikle son yirmi yıl içerisinde küresel kalkınma politikalarının sonuçlarını değerlendirmek açısından bu bilgiler oldukça önem taşımaktadır. Söz konusu zirvenin sonuç bildirgesinde dünyada 1,2 milyar insanın günde bir dolardan daha az, dünya nüfusunun yarısının da iki dolardan daha az bir günlük gelir düzeyine sahip olduğu ve onların açlık, hastalık, işsizlik, umutsuzluk ve okur yazar olamamaya mahkum oldukları kaydedilmektedir. Bir başka açıdan ifade etmek gerekirse dünya nüfusunun yarısından fazlasının gıda, içme suyu, sağlık, eğitim ve modern enerji imkanlarından oldukça yetersiz yararlandığı gerçeği ortaya çıkmaktadır.

- Dünyanın yarısı, yaklaşık 3 milyar insan, günde \$2.50’nin altında yaşamaktadır.

- Nüfusun %80’i günde \$10’ın altında yaşamaktadır.

- Dünya nüfusunun %80’i gelir farklılıklarının arttığı ülkelerde yaşamaktadır.

- En fakir %40’lık kesim, küresel gelirin %5’ine sahipken, en zengin %20, ¼’üne sahiptir.

- 2005’te en zengin %20’lik kesim kişisel tüketim %76.6’sına sahipken, en fakir %5’lik kesim ise sadece %1.5’ine sahiptir.

- Yüksek borca sahip 41 ülkenin (567 milyon insan) Gayrisafi Milli Hasıla’sı dünyanın en zengin 7 kişininin toplam gelirinden azdır.

- En zengin ülkelerin Gayrisafi Milli Hasıla'sı \$36.6 trilyondur. Bu oran toplamın %76'sıdır.
- 497 milyarderin Gayrisafi Milli Hasıla'sı \$3.5 trilyondur.
- Düşük gelirli ülkelerin (2.4 milyar insan) Gayrisafi Milli Hasıla'sı \$1.6 trilyondur.
- Orta gelirli ülkelerin (2.4 milyar insan) Gayrisafi Milli Hasıla'sı \$10 trilyondur.
- Gelişmekte olan ülkelerde alınan her \$1 yardıma karşılık her \$25, borç geri ödemesine harcanmaktadır.
- Gelişmekte olan ülkelerdeki yaklaşık 790 milyon insan hala az beslenmektedir.
- 1960'ta zengin ülkelerdeki insanların %20'sinin geliri, en fakir %20'sinin 30 katıyken, 1997'de bu oran 74 katına çıkmıştır.
- Dünyadaki 8.3 milyon insanın toplam geliri, onlara dünyanın finansal kaynaklarının ¼'ini kontrol etme şansı vermektedir.
- Düşük gelirli ülkeler, dünya ihracatının sadece %2.4'üne sahiptir.

Endüstrileşmiş ülkelerde de yoksulluk önemli bir meseledir. Bu ülkelerdeki pek çok fakir, gelişmekte olan ülkelerdeki fakirler gibi mutlak yoksulluk içinde bulunmasalar da pek çok zengin ülkede göreceli yoksulluk ve yüksek eşitsizlik oranları önemli sorunlar gözükmektedir. Ekim 2008 OECD Gelir Eşitsizliği ve Yoksulluk Çalışmasına göre 1980'lerin ortalarından itibaren zengin ve fakir arasındaki uçurum zengin ülkelerin ¾'ünde artmıştır. Son 20-30 yılda ekonomik büyüme fakirden çok zenginlerin lehine olmuştur.

30 ülke arasında sonuçlar karışıktır. Çalışmaya göre son 5 yılda OEC ülkelerinin 2/3'sinde artan bir eşitsizlik ve yoksulluk görülmektedir. Kanada, Almanya, Norveç ve ABD en çok etkilenenlerdir. Kalan 1/3'de öncelikle Yunanistan, Meksika ve İngiltere'de 2000 yılından beri zengin ve fakir arasındaki uçurumda bir daralma görülmektedir.

En zengin %10'luk kesimin geliri, en fakir %10'luk kesimin gelirinin 9 katıdır. En yüksek gelir uçurumuna sahip ülkeler:

1. Meksika: 25 katı
2. Türkiye: 17 katı
3. ABD: 16 katı

Danimarka, İsveç, Finlandiya gibi İskandinav ülkelerinde uçurum daha azdır. En zengin %10 , en fakir %10'nun 5 katıdır.

1.1.4. Türkiye'de Yoksulluğun Boyutları

Türkiye'de yoksulluk uzun yıllardır üzerinde tartışılan önemli kavramlardan biridir. Birçok kuruluş yoksulluğu kendi normlarına göre belirlemeye çalışmaktadır. Yoksulluk sınırları ve ölçütlerini belirleyebilmek için ülkenin sosyo-ekonomik göstergelerini iyi kavramak gerekir. Yoksulluk son yıllarda nüfusun önemli bölümünün etkilendiği sosyo-ekonomik sorunların başında gelmektedir. Türkiye gelişmiş ülkelerin seviyesine çıkmak için yoksulluğu kabul edilebilir sınırlara çekmek zorundadır. Türkiye'de yoksulluğun kaynakları demografik, ekonomik ve sosyal öğelerden ortaya çıkmıştır.

Türkiye'de yoksulluk yaş, hane halkı durumu ve ülke ortalamasının altında olan çocuklu aileler ve çocuklarla yakından bağlantılıdır. Yoksulluk eğitim-siz kadınlar, işsiz ve okur-yazar olmayan aile reisleri söz konusu olduğunda daha da artmaktadır. Kırsal ve Kent kesimi arasında yoksulluk açısından kırsal kesimin aleyhine önemli farklılıklar vardır. Yoksulluk, bireylerin birçok mal ve hizmetlere ulaşmasını sınırlamaktadır. Yoksullar bu anlamda harca-

malarını çeşitlendirememektedir. Türkiye bu anlamda eşitsizliklerin oldukça yüksek olduğu orta gelire sahip bir ülkedir. Hem tüketim hem de gelir indeksleri kentsel alanlarda kırsal alanlara göre daha yüksektir. Veriler bölgeler arasında da önemli farklılıklar olduğunu göstermektedir. Güneydoğu ve Doğu Anadolu Bölgeleri diğer bölgelere göre daha yoksuldur ve insani gelişme göstergeleri daha düşüktür.

Birleşmiş Milletler 2005 yılı İnsani Gelişme Raporuna göre Türkiye, insani gelişmişlik düzeyi açısından dünyadaki 177 ülke içinde 94. sırada yer almaktadır. Türkiye'nin İnsani Gelişmişlik Oranı 0,757'dir. Buna karşılık gelişme indeksindeki en büyük oran 0,963 ile Norveç'e aittir. Son yıllarda bu gelişim oranlarına paralel olarak yoksulluk önemli bir ciddi ve politik sorun haline gelmiştir. Türkiye bu açıdan Lübnan, Azerbaycan, Sri Lanka, Ürdün gibi ülkelerin de gerisindedir. Aynı rapora göre nüfusun %10,3'ü günlük 2\$ altında yaşamakta, nüfusun %2'si ise günlük 1\$ altında gelire sahip açlık sınırının altında yaşamaktadır (United Nations, 2005, s. 227). 1975'te 0,590 olan bu değer, 1980'de 0,614, 1985'te 0,651, 1990'da 0,683, 1998'de 0,732 ve 2002'de ise 0,724 olarak gerçekleşmiştir. En yüksek değer 1,000 olduğu bu endekste Türkiye orta düzeyde gelişmişlik gösteren ülkeler arasında yer almıştır. Bu endeks değerinin oluşmasında etkili olan bazı ekonomik ve sosyal göstergeler vardır. Bunlar arasında demografik yapıyı açıklayan göstergeler önemli bir yer tutmaktadır. Örneğin; Türkiye'de doğuştan yaşam ümidi ortalama olarak 69,8 yıl iken, bu değer kadınlarda 72,4 ve erkeklerde ise 67,3'tür. 40 yaşına kadar yaşayamama olasılığı %9,6 iken, bu değer gelişmiş ülkelerde 60 yaş üzerinden incelenmektedir. 15 yaş üstündeki nüfusun okur-yazarlık oranı Türkiye'de %85,4'tür.

Türkiye'de sağlıklı içme suyuna erişemeyen nüfusun oranı %17'dir. 5 yaşın altında yeterli düzeyde beslenemeyen çocukların oranı %8'dir. Okullaşma oranı ilk, orta ve teknik okullarda %82'dir. Bu da göstermektedir ki; Türkiye'de hâlâ temel eğitim olarak görülebilecek seviyeyi aşamayan önemli sayılabilecek bir kitle vardır. Gelişmiş ülkelerde gelişmişlik göstergesi olarak yüksek okul mezunları değerlendirilmelere alınırken, Türkiye'nin bu durumu dikkat çekicidir.

Gelişmişliği açıklama gücü bakımından şu sosyal göstergeler de yol göstericidir: Gayri Safi yurtiçi hasıladan eğitim harcamalarına ayrılan pay %2.2, sağlık harcamalarına %3.3, askeri harcamalara %4.9 ve borç ödemelerine %10.6'dır. Eğitim harcamaları için hükümet kaynaklarından ayrılan pay %14,7 ile sevindirici gibi görünmekte, ancak yeterli olmamaktadır. Öyle ki; gayri safi yurtiçi hasıladan araştırma-geliştirme harcamalarına ayrılan payın binde 5 olması, bu küçük iyi gelişmenin önemini azaltmaktadır.

2001 yılındaki ekonomik kriz Türkiye'de hem işsizliğin hem de yoksulluğun artmasına yol açmıştır. 2005 yılında Türkiye'de fertlerin yaklaşık %0,87'si yani 623 bin kişi sadece gıda harcamalarını içeren açlık sınırının, %20,5'i, 14.681 bin kişi ise gıda ve gıda dışı harcamaları içeren yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. Kişi başı günlük harcaması satın alma gücü paritesine göre 1 doların altında kalarak yaşamlarını sürdürenlerin oranı %0,01; yani yaklaşık 10 bin kişi olarak hesaplanmıştır. 2005 yılında, 4 kişilik hanenin aylık açlık sınırı 190 YTL, aylık yoksulluk sınırı ise 487 YTL'dir. 2004 yılında %1,29 olarak tahmin edilen açlık sınırının altında yaşayan fert oranı 2005 yılında %0,87'ye, yoksul fert oranı da %25,6'dan %20,5'e düşmüştür. Kırsal yerleşim yerlerinde yaşayanlarda yoksulluk oranı %32,95 iken kentsel yerlerde yaşayanların yoksulluk oranı %12,83'tür ([http://www.tuik.gov.tr/bulten/pdf: 14 Kasım 2007](http://www.tuik.gov.tr/bulten/pdf:14%20Kasim%202007)).

Gelir dağılımı eşitsizliği ölçülerinden Gini katsayısı, Türkiye geneli için 0.38, kentsel yerleşim yerleri için 0.37 ve kırsal yerleşim yerleri için ise 0.38 olarak hesaplanmıştır. Sıfıra yaklaştıkça gelir dağılımında eşitliği, 1'e yaklaştıkça bozuk bir gelir dağılımını ifade eden Gini katsayısı, 2004 yılında sırasıyla Türkiye, kentsel ve kırsal yerleşim yerleri için 0.40, 0.39 ve 0.37 olarak gerçekleşmiştir.

2005 yılında hane halkı büyüklüğü 3 veya 4 kişiden oluşan hanelerde bulunan fertlerin yoksulluk oranı %9,36 olurken, 7 ve daha fazla olan hanelerde fertlerin yoksulluk oranı %45,99 olarak hesaplanmıştır. Hane halkı türüne göre çocuklu çekirdek ailede bulunan fertlerin yoksulluk oranı %18,99 olurken çocuksuz çekirdek ailelerde bu oran %8,55'e düşmektedir. Ataerkil veya

geniş ailelerdeki fertler için yoksulluk oranı ise %27,31 olarak tahmin edilmiştir (<http://www.tuik.gov.tr:/bulten/pdf>: 14 Kasım 2007).

2005 yılında ücretli-maaşlı çalışanlarda yoksulluk oranı %6,57 iken, yevmiyeli çalışanlarda bu oran %32,12, işverenlerde %4,8 ve kendi hesabına çalışanlarda %26,22 olmuştur. En yüksek yoksulluk riskine sahip olan tarım sektöründe çalışanlarda yoksulluk oranı 2003 yılında %39,89, 2004 yılında %40,88 iken 2005 yılında %37,24 olarak tahmin edilmiştir. Sanayi sektöründe çalışanlarda ise 2005 yılında yoksulluk oranı %9,85 olarak hesaplanırken, bu oran 2003 yılında %21,34, 2004 yılında %15,64 olarak hesaplanmıştır. Üç yıllık periyoda bakıldığında yoksulluk oranında en belirgin düşüşün görüldüğü sektör hizmet sektörü olmuş; 2003 yılında %16,76 olan yoksulluk oranı, 2004 yılında %12,36 ve 2005 yılında %8,68'e düşmüştür(<http://www.tuik.gov.tr:/bulten/pdf>: 14 Kasım 2007) .

Okuryazar olmayanlarda yoksulluk oranı %37,81 olurken, ilköğretim mezunlarında bu oran %22,42, lise ve dengi meslek okulları mezunlarında %6,79, yüksekokul, fakülte ve üstü mezuniyete sahip fertlerde %0,79 olmuştur. 2005 yılında kadınlarda yoksulluk oranı %21,01, erkeklerde %19,97'dir ((<http://www.tuik.gov.tr:/bulten/pdf>: 14 Kasım 2007).

Türk toplumunun yoksulluk oranını belirlerken göz önünde tutulması gereken gerçeklerden en önemlisi nüfus artışıdır. En son nüfus sayımlarında ülkenin nüfus artış hızının %1,4'e gerilediği görülse de, bu oran Avrupa Birliği ülkelerine göre oldukça yüksektir. Hızlı nüfus artışının yarattığı en önemli sorunlardan birisi de işsizliğin ve özellikle genç işsiz oranının artmasıdır. Türkiye'nin toplam nüfusu yaklaşık 70 milyondur. 50 milyonu 15 yaşın üzerindedir ve bu oran, ülkenin çalışabilir işgücünün %70'ini oluşturmaktadır. Ama 29 milyon kişinin (yaşlılar, öğrenciler ve engelliler) işgücü istatistiklerinin dışında tutulması bu durumu daha da karmaşıklaştırmaktadır. Bunları da toplam nüfustan çıkardığımızda, geriye yaklaşık 4 milyonu parasız olarak aile içindeki işlerde çalışan olmak üzere toplam 21 milyon çalışan kalmaktadır. İstatistiklere bakıldığında 17 milyon çalışan düzenli maaş almakta

ya da kendi işlerinde çalışmaktadırlar. Bu geri kalan 53 milyon insanın yükünün çalışan grup üzerine yüklenmesi demektir. Türkiye’de kadın işgücünün ekonomiye katılım oranı düşüktür ve katılanların çoğu da niteliksiz işlerde çalışmaktadır. İşverenlerin sosyal güvenlik harcamalarına yüksek düzeyde katılmaları önemli bir itici güç olarak kabul edilmektedir. Bunun yanı sıra Türkiye dünya ekonomisinin gelişen ve ümit veren ülkeleri arasında görülmektedir. Ama AB ülkeleriyle karşılaştırıldığında kişi başına düşen gelirin oldukça düşük olduğu görülür. Türkiye’nin Milli Geliri ve bu Milli Geliri paylaşımı Avrupa Birliği ülkeleri ortalamalarının gerisindedir. Buna karşılık AB’ye yeni üye olan 10 ülkeye eşit olan nüfusu AB ülkelerinin toplam nüfusunun %15,5’ini oluşturmaktadır. Nüfus artışı da yıllık olarak AB ülkeleri ortalamasının çok üstündedir. Başka önemli bir ekonomik gösterge de sınıflar ya da kişilerin gelir dağılımıdır. Bu doğrudan sektör ve bölge bazında bir ülkede refahın nasıl yaratıldığı ve dağıtıldığı önemli bir göstergesidir. Türkiye ekonomisi ve gelir dağılımı üzerine yapılan birçok çalışma Türkiye’de gelir dağılımının çalışan gruplar arasındaki dağılımının gitgide kötüleştiğini ve zengin ile yoksul arasındaki gelir farkının açıldığını göstermektedir. Bölgeler arası, kent-kır ve doğu-batı arasında büyük farklılıklar vardır.

Yaşam standardındaki farklılıklar özellikle gelir, tüketim ve refah düzeyindeki eşitsizliklerde çok belirgin biçimde ortaya çıkmaktadır. Her ne kadar son yıllarda eğitim ve iş olanaklarını artırmak için genel geçer yöntemler uygulanmaya çalışılıyorsa da, bu gelişmelerin yoksul kesimleri olumlu yönde etkilediği de söylenemez. Örneğin kırsal kesim ve tarımda çalışanlar ortalama sosyal refah düzeyinin bile altında yaşam düzeyine sahiptirler. Yaşam standartlarındaki bu büyük fark toplumun bütünleşmesini olumsuz yönde etkilemekte ve ekonomik ve beşeri gelişmeyi sınırlamaktadır. Toplumdaki işgücünün verimli olarak kullanılmaması ve üretime katılamaması bu sorunu daha da derinleştirmektedir (SYDGM Etki Analizi Raporu, 2007).

TUİK verilerine göre; Temmuz 2008 döneminde Türkiye genelinde işsiz sayısı geçen yılın aynı dönemine göre 202 bin kişi artarak 2 milyon 353 bin kişiye yükselmiştir. İşsizlik oranı ise 0.6 puanlık artış ile % 9.4 seviyesinde gerçek-

leşmiştir. Kentsel yerlerde işsizlik oranı 0.7 puanlık artışla % 11.9, kırsal yerlerde ise 0.2 puanlık artışla % 5.6 olmuştur.

Türkiye’de tarım dışı işsizlik oranı geçen yılın aynı dönemine göre 0.7 puanlık artışla % 12.3 seviyesinde gerçekleşmiştir. Bu oran erkeklerde geçen yılın aynı dönemine göre 0.6 puanlık artışla % 10.7, kadınlarda ise 0.9 puanlık artışla % 18.4 olmuştur.

Bu dönemdeki işsizlerin;

- % 69.9’u erkek nüfustur.
- % 56.1’i lise altı eğitimlidir.
- % 27.3’ü bir yıl ve daha uzun süredir iş aramaktadır.
- İşsizler sıklıkla (% 30.4) “eş-dost” vasıtasıyla iş aramaktadır.
- % 82.7’si (1 milyon 945 bin kişi) daha önce bir işte çalışmıştır.
- Daha önce bir işte çalışmış olan işsizlerin % 50.9’u “hizmetler”, % 22.8’i “sanayi”, % 18.9’u “inşaat”, % 7.4’ü ise “tarım” sektöründe çalışmıştır.

1.2. KENTSEL YOKSULLUK

1.2.1. Kentsel Yoksulluk Nedir?

Kentsel yoksulluk kavramına değinmeden önce kentsel ve kırsal alanın farklılıklarını ve kentleşmeyi tanımlamak gerekmektedir. Kentsel ve kırsal alanın farklılıklarına baktığımızda, kent insanı kırsal kesimdekilere göre daha iyi eğitim almakta olduğunu, bu yüzden de ekonomik fırsatlara daha kolay ulaşabildiklerini görürüz. Genç nüfusun hareketliliği, eğitilmiş insanların kentlere göçü gibi demografik etkenler kentler için avantaj oluşturmaktadır. Kentte olanaklar kırsala göre daha iyidir ve yatırımlar, eğitim, sağlık, altyapı ve kamu harcamalarındaki kırsal kesimin payı her zaman kente göre azdır. Kentleşme en genel anlamda, insanların kentle bütünleşmesini ifade eder. Bütünleşme kavramı genelde, bir nüfus grubunun daha büyük bir nüfus grubuyla kaynaşması anlamına gelir. Kentleşme, kentleşme akımı sonucunda

toplumsal değişmenin insanların davranışlarında ve ilişkilerinde değer yarılarında maddi ve manevi yaşam biçimlerinde değişiklikler ortaya çıkarması sürecidir. Başka bir değişle “kırlılıktan uzaklaşma, organize edilmiş sosyal hayata geçiş” olarak da kentlileşme ifade edilebilir.

Kent özelinde yaşanan yoksulluk kentsel yoksulluk olarak ifade edilmektedir. Kalori ihtiyacı aynı olsa bile, kentsel yerlerdeki tüketim kalıpları ile mal ve hizmet fiyatları kırsal yoksulluktan farklılık arz etmektedir. Ayrıca kentli kesimin tüketim eğilimleri, kırsal kesimden farklıdır. Kentsel yoksulluk (urban poverty) kavramı, kentsel mekandaki yoksulluğun, küreselleşme süreçlerinin etkisiyle, belli bölgelerde yoğunlaşma eğilimini anlatmaktadır. Kentsel yoksulluk, sadece gelir azlığını ve yeterince kentsel hizmetlerden faydalanamamayı kapsamaz; kentsel yoksulluk sağlık, eğitim ve güvenlik gibi hizmetlerden daha az yararlanmayı, varoşlarda yaşamayı ve kentsel şiddete açık olmayı da kapsar.

Az gelişmiş ülkelerde hızlı kentleşmeyle birlikte kentlerde doğan enformel ekonomideki “*korunmasız işgücü*”nün büyük bölümünün, *kent yoksulluğu* tanımlaması kapsamında bulunduğu söylenebilir. Yoksulluk teriminde olduğu gibi, kent yoksulluğunun da kesin bir tanımı olduğu söylenememekte, fakat kent yoksulları kitlesinin büyüklüğünü belirleyen etkenler ortaya konulabilmektedir. Buna göre, sosyal güvenlik sisteminin yapısal özellikleri, yoksulluk tanımlamasının içeriği, (varsa) yoksullara destek programlarının ölçütleri, etnik ayrımcılık ve gettolaşma, yerel ekonominin rekabet gücü, iş piyasasının formel ve enformel bileşenlerinin özellikleri ve demografik değişimler, kentlerdeki yoksul kitlenin büyüklüğünü etkilemekte ve/veya belirlemektedir.

1980’lerin başından beri akademik çevreler yoksulluğu “yeni kent yoksulluğu” terminolojisi içinde tanımlamaktadır. Bu sürecin temel etkileri çalışma koşulları ve sosyal hak harcamalarının azaltılması, istihdamın istikrarsızlığı, sosyal kutuplaşma, marjinalleşme, büyüyen enformel sektör, ücretlerin düzensizliği, kontrol edilemeyen çalışma koşullarıdır. Castells ve Henderson’a

(1987) göre, bu yeni dönem “işgücünün tamamen sömürülmesi ve değerinin enformel sektörden büyük şirketlere transferidir.” Wield ve Chataway’e (2000) göre de yeni kent yoksulluğu, istihdam güvensizliği, yetersiz teknoloji, iyi ücretli bir işe girmek için yeterli eğitime ve özelliklere sahip olmama, iş fırsatlarına ulaşım eksikliği gibi ekonomik faktörlerle açıklanabilir. Bauman’a (1994) göre ise yeni kent yoksulu, kent işgücü piyasasından kalıcı olarak yerinden edilenler grubudur. Kentsel yoksulluk, kimi durumlarda bir sınıf-altı (underclass) yoksulluğu biçiminde ele alınmaktadır. Sınıf-altı kitleden kast edilen, düzenli bir işi olmayan veya hiçbir işi olmayan, devlet yardımlarına bağımlı, suç işleme potansiyeli yüksek, herhangi bir barınağı olmayan veya çok kötü barınma koşullarına sahip bir kitledir. Sınıf-altı biçiminde tanımlanan kitleye daha çok Birleşik Devletler’in metropollerinde ve ‘dünya kenti’ biçiminde tanımlanan Batılı ülkelerinin metropollerinde rastlanmaktadır. Daha az yaygın olmakla beraber, gelişmekte olan ülkelerin en büyük kentlerinde de benzer bir kitlenin ortaya çıkmakta olduğu gözlenmektedir.

Türkiye’de ise 1950’lerden itibaren başlayan ve değişik dinamiklere göre süregelen göç hareketlerine bağlı olarak ortaya çıkan kent yoksulluğunda sokak çocukları, ‘tinerci çocuklar’, ‘baliciler’, vb. olarak nitelenenler dışında, bahsi geçen bu büyük metropollerdeki sınıf -altı/ underclass diye tabir edilen kesimle benzerlik kurulabilecek yaygın bir kitle gözlenmemektedir. Giderek toplumsal ve mekansal süreçlerden dışlanan bu sınıf aynı zamanda kronikleşmektedir.

1.2.2. Kent Yoksulluğu Teorileri

Kimi yazarlar uluslararası literatürde birbirini tamamlayan iki farklı kent yoksulluğu tanımından söz edilebileceğini belirtmektedir:

Birinci tanımlamaya göre; kentteki yoksulluğunu kapsayan ve farklı yönlerini yansıtan, sekiz basamaktan oluşan bir piramit oluşturulmuştur; yetersiz gelir, yetersiz ve istikrarsız kaynak (servet) sahipliği, yetersiz barınma, kamusal altyapı hizmetlerinin yetersizliği, sosyal güvenlik mahrumiyet,

yoksulların hukuk sisteminin işleyiş sürecinde yeterince korunamaması, yoksul kesimlerin karar alma süreçlerindeki etkisizliği, güçsüzlüğü, yoksul kesimlerin sessizliği.

İkinci bir tanımlamaya göre ise, kent yoksulluğu, ekonomik bir sorunun yanı sıra, geniş kapsamlı bir tablo içinde değerlendirilmektedir. Bu tablo üç temel bileşenden oluşmaktadır. Bunlar bireysel gelişim, fiziksel koşullar ve toplumsal ilişkilerdir. Bireysel gelişimin alt bileşenleri gelir, eğitim, sağlık ve güvenlidir. Fiziksel koşulların alt başlıkları; konut, kentsel alt yapı ve doğal çevredir. Toplumsal ilişkilerin alt bileşenleri ise aile, enformel örgütlenmeler, siyasal partiler, sivil toplum kuruluşları ve cemaat ilişkileridir.

Townsend, (2000) kent yoksulluğunu gelir hakları ve sosyal haklar bakımından tanımlamaktadır ve tanımlarını 13 başlıkta ortaya koymaktadır: gıda yoksunluğu, giyim, konut yoksunluğu, iş yerinde yoksunluk, istihdamda hak yoksunluğu, aile aktivitelerinde yoksunluk, topluma entegre olma yoksunluğu, sosyal kurumlara katılmada yoksunluk, eğitim yoksunluğu ve kendini yeniden üretme yoksunluğu. Benzer şekilde Bryan'ın (2004) yaklaşımı da sosyal marjinalite ve sosyal dışlanma kavramını kapsamaktadır. Ona göre kent yoksulluğu kişisel gelirden öte bir meseledir ve daha ziyade şehirlerin fiziksel ve mekansal örgütlenmesinin bir parçasıdır. Kent yoksulunun yeterli gelir ve kentin hizmetlerine ulaşımdan dışlanmasını açıklarken Bryan (2004) iki kavramın altını çizmektedir kent nüfusunun kitlesel olarak proleterleşme marjinalite.

Leeds, (1973) kent yoksullarının proleterleşmesi kavramını kapitalizmin bir dinamiği olarak görmektedir. Ona göre proleterleşme, bolluk yaşansa bile kolay hafiflemez, iyi ücretli, yetenekli işgücü artsa bile kolay kolay düzelmez, yukarı hareketlilik daha az etkili ve bağımlı, az gelişmiş ülkelerde genellikle daha baskıcıdır.

Diğer yandan, Perlman'ın (1980) marjinalleşme tartışmaları düşük gelir gruplarının politikaya katılım eksikliği, eğitime, sağlığa, yeterli tüketim stan-

dartlarına ulaşım eksikliği anlamına gelen marjinalleşmenin sebeplerini fakir insanların kendi davranışları ve kuşaktan kuşağa geçen umutsuzluk duygusunun bir sonucu olarak açıklamaktadır.

Kent yoksulluğunu açıklamak için dışlanmanın geniş bir tanımını da Wield ve Chataway (2000) yapmaktadır. Eğer kent yoksulluğu, sosyal dışlanma ki bireylerin ya da grupların içinde yaşadıkları toplumdan kısmen ya da tamamen dışlanması sürecine denir, bağlamında ele alınırsa, çok yönlü bir yaklaşım çerçevesinde analiz edilebilir. İlk olarak Fransa'da ortaya atılan sosyal dışlanma kavramı insan hakları, hukuksal, sivil ve demokratik haklar, insan sermayesi ve sosyal sermaye, işgücü piyasaları, eğitim, sağlık, aile desteğini ve toplumsal desteğini içermektedir. Temel haklara, kaynaklara ve ailesel ve toplumsal ilişkilere sahip olma insanların çalışma ve istihdama ulaşma ve devam ettirme yeteneklerini etkilemektedir.

Son olarak Gillie'ye (1996) göre özellikle az gelişmiş ülkeler söz konusu olduğunda kent yoksulluğunu açıklamada önemli olan bir süreç de artan işgücü arzıdır. Gillie, işgücünün fazla olduğunu, buna karşılık sermayenin, toprağın, dövizin ve yönetsel ve girişimci kapasitenin sınırlı olduğunu vurgulamaktadır. Bu yüzden işgücü bu kadar ucuzdur.

1.2.3. Dünyada Kentsel Yoksulluk

Küreselleşmeyle beraber bütün dünyada derin toplumsal eşitsizliklerin keskinleştiği, kentsel yoksulluğun hızla yaygınlaştığı görülmektedir. Yoksulluk artık az gelişmiş ve gelişmiş ülkelerin ortak problemi haline gelmiştir. 2000 yılında Birleşmiş Milletler, Uluslararası Para Fonu, Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü, Dünya Bankası Grubu tarafından yayınlanan "Herkes İçin Daha İyi Bir Dünya" Raporu'na göre gelişmekte olan ülkelerin pek çoğunda, yoksullar, formel ekonominin kıyısında mücadele etmektedir. Politik güçten, eğitimden, sağlık hizmetinden, yeterli barınma olanaklarından, kişisel güvenlik, düzenli gelirden ve yeterince gıdadan mahrumdurlar. Rapor, yoksul insanların genellikle kırsal alanlarda yaşadığını, ancak kentsel yoksulluğun da hızla arttığına dikkat çekmektedir.

Dünyadaki demografik göstergeler incelendiğinde dünya nüfusunun kentsel nüfus lehinde artmakta olduğu görülmektedir. Bu büyüme süreci sadece gelişmiş ülkeler için değil, gelişmemiş ülkeler için de geçerlidir. Endüstrileşmiş ülkelerin nüfusu hali hazırda yoğunlukla kentsel iken, gelişmekte olan ülkelerde kentleşme süreci hala şiddetlidir. UNHABITAT'ın verilerine göre gelişmekte olan ülkelerdeki nüfusun %40'ı kentlerde yaşamaktadır, 2020'de bunun %52'ye çıkacağı tahmin edilmektedir. Özellikle az gelişmiş ülkelerde kentsel nüfusun bu hızlı artışının yanında kurumsal ve finansal kapasite yaş şekilde büyümekte, gelir seviyeleri düşmekte ve gelir dağılımı yönünden yoksunluk artmaktadır. Kentlerde aşırı nüfus yoğunluğu, yüksek oranda işsizlik, iyi ücretli, kalıcı istihdam olanaklarının azlığı gibi sorunlar had safhadadır.

Kentsel yoksulluk, ekonomik ve sosyal dışlanma, marjinalleşme, kutuplaşma, eşitsizlik, iş fırsatlarına ve sağlık hizmetlerine ulaşımında eksiklik, sağlık-sız yaşam ve çalışma koşulları, eğitime sınırlı ulaşım ile birlikte artmaktadır. Kentsel yoksulluğun artması, uluslar arası, ulusal, bölgesel ve kentsel düzeyde artan eşitsizliği ve kutuplaşmayı da beraberinde getirmektedir.

Dünya bazındaki, yoksulluk ve kentsel yoksullukla ilgili diğer sayısal verilere baktığımızda, örneğin, 2003 yılında Honduras %57; 2000 yılında Peru %40.4; 2000 yılında Hindistan %30.5, 2003 yıllarında Nijerya %30.4, 1997 yılında Kırgızistan %28.5, 2001 yılında Sri Lanka %28.4, 2000 yılında Filipinler %22.5 ve 2000 yılında Endonezya %17.8'lik oranlara sahip gözükülmektedirler. Dünyanın en zengin ülkesi ABD'de New York kentinde, yoksul olarak dünyaya gelen bebek sayısı 2006 yılına gelindiğinde %20 artış göstermiştir. 2000-2006 yılları arasında evsiz doğan çocuk sayısı %21 artmıştır. Yine yapılan çalışmalarda görülüyor ki New York kentinde gettolarda yaşayanların %40'ı yoksulluk sınırı altında yaşamaktadır. Amerika'da metropol şehirlerinde yaşayanların yoksulluk oranı %12.3, merkezi şehirlerin iç bölgelerinde yaşayanların yoksulluk oranı %18.5, uydu kentlerde yaşayanların yoksulluk oranı ise %8.7'dir.

2008 Amerikan Belediyeler Konferansının bir raporuna göre Amerikan şehirlerinde açlık ve evsizlik giderek artmaktadır. Şu anda Amerika tarihinin en büyük ekonomik düşüşlerinden birini yaşamaktadır. Açlık ve evsizlik sorunları her zamankinden daha yaygındır.

Evsizlik sorununda 2007'den 2008'e kadar şehirlerin %83'ünde evsizlik sorununda geçen yıla göre ortalama %12 artış olmuştur. Burada rehin verilen malların paraya çevrilmesinde yaşanan kriz, karşılanabilir konut eksikliği, yoksulluk ve işsizlik evsizlik sorununun başlıca nedenleri olarak sıralanmıştır. 20 şehirde (%95), geçen yıla göre acil gıda yardımına olan talepte artış olmuştur. Bir şehirde sadece durum geçen yıllla aynı kalmıştır (www.unhabitat.org).

Hem Avrupa hem de Latin Amerika kentleşmenin en yüksek olduğu toplumlardır, nüfusun %70'ten fazlası şehirlerde yaşamaktadır. 2000'li yılların ortalarında kentlerde yaşayan gelir yoksulluğundan muzdarip hanelerin oranı Avrupa ülkelerinde şöyledir: Avusturya: %11, Danimarka: %11, Almanya: %11, Finlandiya: %7, Fransa: %14, İtalya: %22, İngiltere: %20, İspanya: %17, İsveç: %8

Latin Amerika ülkelerinde ise kentsel yoksulluk verilerine baktığımızda oranlar; Bolivya: %31, Kolombiya: %9, Brezilya: %8, Dominik Cumhuriyeti: %15, Guatemala: %35, Haiti: %59, Peru: %31'dir. Toplam oran ise %14'tür.

1.2.4. Türkiye'de Kentsel Yoksulluk

1950'den günümüze geçen dönemde kentsel yoksulluk, toplumun istihdam olanakları açısından örgütsüz marjinal kesimleriyle (işin süreksizliği ve güvensiz oluşu dolayısıyla en düşük gelir getirisi olması itibarıyla) gecekondulu toplumunda örtüşmektedir. Kentlerde sosyokültürel özellikler açısından merkez çevre ya da modern ve geleneksel ayrımında mekanlar yaratılmakla birlikte buralardaki yaşantı karşılıklı bağımlılık ilişkisi içinde eş zamanlı ve eş mekanlı olabilmektedirler (Tekeli, 1976). Büyük kentlerdeki gecekondulu

toplumunun 1940'lı yıllardan bugüne geldiği çizgisinde ortaya çıkan temel bir özelliği, değişik sınıf öğelerini kucaklayan kültürel bir benzeşmeyi temsil ediyor olmalarıdır. 1973'te yayınlanan gecekondu çalışmasında Mübeccel Kıray, nüfusun Ankara'da %61'i, İstanbul'da %45'i ve İzmir'de %43'ünün gecekondu oturduğunu ve gecekondu yaşayanlar için klasik sınıf tanımlamalarından hiçbirisinin kullanılamayacağını açıklamaktadır. Bugünün kentlerinde yaşanan yoksulluğun geçmiştekinden farklı olarak toplumun daha geniş bir kesimini etkisi altına alarak sürekli biçimde yaygınlaşan daha önce üstünde durulan 'yeni kentsel yoksulluk' olarak kavramsallaştırılması söz konusudur (Alada ve diğ., 2002). Buraya kadar geline süreçte, 1980'li yıllarla birlikte sermayenin küreselleşmesine bağlı olarak bütün dünyada ulusal gündemlere, kamu sektörünü olabildiğince daraltıcı, yapısal uyarılama, liberalizasyon ve özelleştirme politikaları yerleşmiştir. Küreselleşme eğilimlerinin sonucu ve bütünleyicisi olarak "yerel" ayrı ve yeni bir önem kazanırken, bu bağlamda kentin bizzat kendisi sermaye birikiminin ana unsuru olmuştur. Kentler özellikle üretim iletişim potansiyelleri, kimlikleri ve rekabet güçleri ile dünya sistemi içinde belirleyici aktörler olarak yer almaya başlamıştır. Bu yer alış biçimleri kentler arası hiyerarşik yapıyı oluşturmuştur (Alada ve diğ., 2002).

Şu anda Türkiye geneline baktığımızda kırsal, kent ve bölgesel yoksulluk oranları oldukça farklı olduğunu görürüz. Tablo 3'te de görüldüğü gibi, 2004 yılı rakamlarına göre, kentte yoksulluk oranı (gıda ve gıda-dışı harcamaları içeren) %16,57 iken; kırsal bu rakam %39,97'ye ulaşmaktadır. Kırsal alanda istihdam faaliyetlerinin kısıtlı olması ve ailelerin çok çocuklu olması bu durumun en önemli nedenleri arasındadır. Nitekim iktisadi faaliyet açısından yoksulluğun en yaygın olduğu kesim tarımda çalışanlardır. Tarımın kırsal alanda yaygın olduğu düşünüldüğünde bu durum şaşırtıcı değildir.

Kentsel yerlerde işsizlik oranı 0.7 puanlık artışla % 11.9, kırsal yerlerde ise 0.2 puanlık artışla % 5.6 olmuştur.

2002 TUIK Hane Halkı Bütçe Anketinin sonuçlarına göre, kentsel yerlerde işgücüne katılma oranı 0.7 puanlık artışla % 46.9, kırsal yerlerde ise herhangi

bir değişim göstermeyerek % 55.4 seviyesinde gerçekleşmiştir. Gıda ve gıda dışı yoksulluğu oranı Türkiye geneli için %26.9, kentsel alanlar için %21.9, kırsal alanlar içinse %34.4'tür. Görelî yoksulluk oranı Türkiye geneli için %14.7, kentsel alanlar için %11.3, kırsal alanlar içinse %19.8'dir.

Tablo 1
Yoksulluk Sınırı Yöntemlerine Göre Yoksulluk Oranları (Yüzde)

	Türkiye			Kent			Kır		
	2002	2003	2004	2002	2003	2004	2002	2003	2004
Gıda yoksulluğu (açlık)	1,35	1,29	1,29	0,92	0,74	0,62	2,01	2,15	2,36
Yoksulluk (gıda+gıda dışı)	26,96	28,12	25,60	21,95	22,30	16,57	34,48	37,13	39,97
Kiőî başı günlük 1 \$'ın altı (1)	0,20	0,01	0,02	0,03	0,01	0,01	0,46	0,01	0,02
Kiőî başı günlük 2,15 \$'ın altı (1)	3,04	2,39	2,49	2,37	1,54	1,23	4,06	3,71	4,51
Kiőî başı günlük 4,3 \$'ın altı (1)	30,30	23,75	20,89	24,62	18,31	13,51	38,82	32,18	32,62
Görelî yoksulluk	14,74	15,51	14,18	11,33	11,26	8,34	19,86	22,08	23,48

Kaynak: TÜİK, 2002-2003-2004, Hanehalkı Bütçe Anketi.

(1)2002 yılı için 1 \$'ın satın alma gücü paritesine (SGP) göre

Tablo 4'te de görüleceği üzere, hane halkının eğitim seviyelerine göre yoksulluk oranlarına bakıldığında hem kentsel hem kırsal alanlarda eğitim seviyesi arttıkça yoksulluk riski azalmaktadır.

Tablo 2
Hanehalkı Üyelerinin Eğitim Seviyesine Göre
Yoksulluk Oranları * (%), 2002

Eğitim seviyesi	Nüfustaki oranı			Yoksulluk oranı		
	Türkiye	Kent	Kırsal	Türkiye	Kent	Kırsal
Toplam	100,00	100,00	100,00	26,96	21,95	34,48
6 yaşından küçükler	10,04	10,79	8,91	33,17	31,18	36,79
Okuma-yazma bilmeyenler	11,27	9,53	13,89	41,07	35,88	46,42
Diplomasız okuma-yazma bilenler	19,32	18,81	20,08	34,60	29,96	41,13
İlköğretim	33,57	29,95	39,01	26,12	21,81	31,08
İlkokul	4,70	4,68	4,74	26,47	21,22	34,25
Ortaokul ve dengi meslek okulları	6,11	7,08	4,66	18,77	13,80	30,11
Lise ve dengi meslek okulları	11,19	13,80	7,28	9,82	7,06	17,65
Üniversite, fakülte, master, doktora	3,79	5,37	1,43	1,57 4,37	1,07	

*Kaynak: TÜİK, 2002, Hanehalkı Bütçe Anketi. *Gıda ve gıda-dışı harcamalara göre*

Tablo 3'e baktığımızda, hane halkının istihdam statüsüne göre yoksulluk riskinin Türkiye geneli için %32.4, kentsel alanlar için %22.9, kırsal alanlar için ise %62.5 olduğunu görmekteyiz.

Tablo 3
Hanehalkı Üyelerinin İstihdam Statülerine Göre
Yoksulluk Oranları * (%), 2002

İstihdam Statüsü	Nüfustaki oranı			Yoksulluk oranı		
	Türkiye	Kent	Kırsal	Türkiye	Kent	Kırsal
Toplam	100,00	100,00	100,00	26,96	21,95	34,48
Ücretli ve maaşlı	13,44	17,22	7,76	13,64	12,24	18,31
Mevsimlik	2,60	2,58	2,63	45,01	44,82	45,29
İşveren	1,35	1,65	0,89	8,99	6,73	15,26
Serbest meslek mensubu	9,48	4,71	16,64	29,91	21,75	33,38
Ücretsiz aile işçisi	8,08	2,07	17,10	35,33	27,94	36,67
İşsiz	2,06	2,61	1,23	32,44	22,99	62,56
Ekonomik olarak aktif olmayanlar	34,54	39,60	26,93	22,15	18,53	30,14
15 yaşından küçük üyeler	28,46	29,55	26,82	34,55	30,59	41,10

Kaynak: TÜİK, 2002, Hanehalkı Bütçe Anketi.

*Gıda ve gıda-dışı harcamalara göre

Ekonomik aktiviteye göre yoksulluk oranlarına baktığımız zaman tablo 4'te de görüldüğü üzere, kentsel alanlarda inşaat ve konut sektöründe oran en yüksektir (%37.6).

Tablo 4
Hanehalkı Üyelerinin Ekonomik Aktivitelerine Göre
Yoksulluk Oranları * (%), 2002

Ekonomik Aktivite Grupları	Nüfustaki oranı			Yoksulluk oranı		
	Türkiye	Kent	Kırsal	Türkiye	Kent	Kırsal
Toplam	100,00	100,00	100,00	26,96	21,95	34,48
Tarım, avlanma, ormancılık, balıkçılık	14,05	2,67	31,13	36,19	32,80	36,62
Madencilik ve taş ocağında çalışma	0,25	0,16	0,37	2,22	2,39	2,10
İmalat sanayi	5,38	6,32	3,97	16,65	13,08	25,18
Elektrik, gaz ve su	0,18	0,17	0,19	16,62	3,35	34,82
İnşaat ve konut	1,87	2,12	1,50	35,92	37,62	32,32
Toptan ve perakende satış	5,95	7,69	3,33	18,97	18,79	19,59
Ulaşım, iletişim, depoculuk	1,88	2,05	1,62	14,01	13,47	15,03
İşsiz, ekonomik olarak aktif olmayan ve 15 yaşından küçük kişiler	65,05	71,76	54,98	27,90	23,66	36,21

*Gıda ve gıda-dışı harcamalara göre

Dünya Bankasının 2003'te gerçekleştirdiği ve 2001 krizi sonrası yoksulluk durumunu ve 1994'ten 2001'e değişimini inceleyen araştırmanın sonuçları, mutlak yoksul (günde 1\$'ın altı harcama yapan kesim) oranlarının 1994'ten 2001'e değişmediğini buna karşılık kent yoksulluğunun arttığını göstermektedir.

İstanbul'da gerçekleştirilen bir başka çalışma da geleneksel destek mekanizmalarının giderek zayıflamakta olduğu konusunda Dünya Bankası 2003 Araştırması ile benzer sonuçlara varmaktadır. Çalışmada, ekonomik ve top-

lumsal yapılarıdaki bir dizi dönüşüm ve küreselleşmenin etkileri sonunda toplumsal tabakalaşmada, kentsel yerleşim örüntülerinde ve kültürel dinamiklerde yeni görünümün ortaya çıktığı belirtilmekte ve bütün bu süreçler sonunda 'yeni yoksulluk' olarak adlandırılan yoksulluk tipinin oluştuğu belirtilmektedir (Buğra ve Keyder, 2003).

Türkiye'de yoksulluğun kentsel yerler kaynaklı artış gösterdiği ve kırsal yerlerde yoksulluk oranındaki artışın ötesinde yoksulluğun derinleştiği ve yoksullar arası gelir eşitsizliğinin artarak sorunu daha ağırlaştırdığı görülmektedir.

Uzun süreli yüksek enflasyon, peşpeşe yaşanan krizler, yoğun göçler sonunda yoksulluk, 1990'lardan itibaren özellikle kentlerde görünür nitelik kazanmıştır. Kırsal bölgede daha yaygın olmakla birlikte, kentlerde yoksulluk daha derin ve yoğun olarak yaşanmaktadır. Ayrıca son ekonomik ve toplumsal gelişmelerle kentlerde ortaya çıkan yoksul kesimin toplumsal ve ekonomik sistemle bütünleşmesi giderek zor hatta imkânsız duruma gelmiştir. Düzenli geliri olan, sosyal güvenlik sunan formel istihdam olanakları azalırken, enformel istihdam biçimleri, esnek çalışma, eve iş verme gibi modeller yaygınlık kazanmıştır. Bütün bu gelişmelerin yanısıra geleneksel akraba ve aile dayanışmalarının etkinliğini yitirmesi resmi, kurumsal sosyal güvenlik mekanizmalarına duyulan gereksinimi artırmıştır. Ekonomik ve toplumsal dönüşümler sonunda yoksulluğun yeni görünüm ve biçimlerinin ortaya çıkması, yoksullukla mücadele politikalarında da yeni arayış ve yaklaşımların önem kazanmasını

Kent yoksulluğu sadece bir gelir eksikliği değildir. Beraberinde bazı problemleri de ortaya çıkarmaktadır. Özellikle İstanbul'da bu problemler kendini göstermektedir. Bunlar:

- Kentsel uyumsuzluk
- Gecekondulaşma
- Sosyal marjinallik
- Sağlıksız çevre
- İşsizlik
- Kayıtdışı istihdamda artış
- Örgütsel suçlarda artış ve kentsel şiddet
- Sokak çocuklarında artış
- Kadın problemleri'dir.

1.2.4.1. Kentsel Yoksulluğa İlişkin Türkiye'de Yapılan Araştırma Örnekleri

Türkiye'de kentleşme ve kent yoksulluğunu daha iyi kavrayabilmek için bu konuları ele alan bir takım araştırma örnekleri sunmak, yoksulluğun boyutlarını anlamak için yararlı olacağı düşünülmektedir.

Melih Ersoy tarafından 1999 yılında Ankara gecekondualarında gerçekleştirilen çalışmada yapılan araştırmada 225 hane ile görüşülmüştür. Mamak, Fatih, Şentepe ve Hıdırlıktepe semtleri seçilmiştir. Araştırmanın bazı bulguları şöyledir:

- Geniş aile yapısı yaygındır.
- Sosyal güvenlik söz konusu olduğunda örneklem grubu, Ankara bütününe göre daha az sosyal güvenliğe sahiptir.
- Araştırma grubu yoksulluğun tesadüfi değil, ekonomik yapı, sınıf ve sömürü üzerine kurulu olduğunu vurgulamıştır.
- Çalışmada gecekondu ve yoksulların birbirleriyle özdeşleştiği gibi bir sonuca ulaşamamıştır. Araştırma, gecekonduların homojen bir grup olmadığını göstermiştir.
- Örneklemdeki 225 kişiden %68.9'u evli, %12.4'ü boşanmıştır. Ersoy'a göre yoksulluğun göstergesi olan gelir düzeyinin düşüklüğü, aile içi huzursuzluklara neden olmakta ve bu durum boşanmaya neden olmaktadır.

- Eğitim düzeyleri göz önüne alındığında yoksulluğun nedenleri ile eğitim düzeyi arasındaki ilişkinin ne kadar açık olduğu görülmektedir. İlkokul mezun olanların oranı %55.1, okur-yazar olmayanların oranı ise %28.4 çıkmıştır. Yani araştırma yapılan yoksulların %83.5'i ilkokul mezunu ya da hiç okuma yazma bilmeyenlerden oluşmaktadır.
- Bir arada yaşayan 23 aile olduğu ortaya çıkmıştır. Bir arada yaşama nedenlerine bakıldığında geçim zorluğunun %73.9 ile ilk sırayı aldığı görülmektedir.
- Yoksulların hepsinin yeşil karta sahip olmadığı, dolayısıyla en temel sağlık hizmetlerinde dahi faydalanamadığı görülmektedir. Yeşil karta sahip olmayanların oranı %36.9'dur.
- Yoksulların yoksulluklarının en temel nedeni çalışmamalarıdır. Araştırmada hane reisi çalışmayan hanelerin oranının %64.9 olduğu tespit edilmiştir. Çalışan hane reislerinin yaptıkları işlere bakıldığında ise özel yetenek gerektiren hiçbir iş olmadığı anlaşılmaktadır. Yapılan işler vasıfsız ve en düşük ücretlerin kazanıldığı, bedensel işlerdir.

Yoksullar yoksulluktan kurtulamayacaklarına dair bir inanç içindedirler. Yoksulların yarısı (%55.1) yoksulluktan kurtulamayacaklarına dair bir inanca sahiptir. Kurtulabileceklerine inanlar ise bunun ya iş bulma, ya çocuğunun okuması veya bir yardım eli uzanması sonucunda olabileceğini dile getirmiştir.

Hüseyin Gül ve Cem Ergun tarafından yapılan araştırma: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu Genel Sekreterliğinden destek alan 68 yoksulla, 2001 ve 2002 yılında yapılan görüşmelere dayanmaktadır. Görüşülen yoksulların üçte ikisi 26 ile 49 yaşları arasındadır. Görüşmecilerin 54'ü kadın ve 14'ü erkektir. Görüşülen yoksulların eğitim durumları oldukça düşüktür. %35'i okur-yazar değildir. %10'u ilkokul diplomasız ancak okum-yazma bilmektedir. %52'si ise ilkokul mezunu ve sadece %3'ü ise lise ve dengi okul mezunudur. Mutlak yoksulların %75'i ise işsizdir. İşsiz yoksulların %42'si, hasta ve sakat olduğu için ya da evde bakıma muhtaç çocuk ya da yaşlı olduğu için çalışmadığını belirtmiştir. %38'i ise ev hanımı olduğu için çalış-

madığını belirtmiştir. %20'i ise iş bulamadığı için çalışmadığını belirtmiştir. Çalışan 25'lik yoksulların yaptığı işler, temizlik, örgü, hurdacılık gibi güvencesiz ve düşük gelir getiren işlerde çalışmaktadır. Ancak, mutlak yoksul hane halklarının 564'ünde çalışan ikinci bir kişinin bulunduğu dikkati çekmektedir. Görüşülen yoksulların %61'i günlük ancak 1 dolar ya da altında bir gelir elde edebilmektedirler. %83'ü ise 1.5 dolar ya da altında bir günlük kişi başına gelir sahibidirler. %97'si 2 dolar ya da altında bir gelir kazanabilmektedir. Görüşülen yoksulların %90'ı geçekonduda yaşadığını belirtmiştir. Yaşadıkları konutlar bakımsız ve yetersizdir. Çalışmanın önemli bulgularından bir diğeri de mutlak yoksulların yoksulluğun nedenine ilişkin görüşleridir. Yoksullar, şaşırtıcı bir biçimde, kendi koşullarının nedenleri konusunda oldukça gerçekçi değerlendirmeler yapmaktadırlar. Kendilerinin niye yoksul oldukları sorulduğunda %50'si işsizlik, %30.3'ü düzgün bir iş sahibi olmama, %4.4'ü eğitimsiz olma, %6'sı yaşlı ya da sakat olma nedenlerini bildirmişlerdir. Yalnızca %9'u kadarı içinde buldukları koşulların bir nedeni olarak vermişlerdir.

Neriman Açıkalın tarafından gerçekleştirilen araştırma: İstanbul'un Gazi ve Zübeyde Hanım mahalleri ile Gaziantep'in Vatan, Ocaklar, Perilikaya ve Düztepe mahallerinde hane halkı bazında, anket, derinlemesine görüşme ve odak grup teknikleri kullanılarak bir alan araştırması yapılmıştır.

Örneklem seçiminde hanede işgücüne aktif olarak katılan ya da işgücü piyasasında iş arayan çalışmaya hazır kişilerin olması ölçüt olarak kullanılmıştır. Kent yoksulluğunu tanımlamada ve yoksulluğun nedenlerini çözümlemede demografik ve sosyal karakteristikler oldukça önemlidir. Araştırma bulgularına göre, hane reislerin %53'ü ve eşlerinin %61'i 21-35 yaş arasındadır. Hane reislerinin %22.5'ini okur-yazar olmayanlar oluşturmakta, ilkokul mezunlarının oranı ise %48.5 düzeyinde bulunmaktadır. Bu oranlar toplumsal olanaklardan yararlanma açısından daha dezavantajlı konumda olan kadınlar aleyhine bir durum seyretmekte ve okur-yazar olmayan kadınların oranı %56'ya yükselmekte, ilkokul mezunlarının oranı ise %30.5'te kalmaktadır.

Görüşülen kişilerin %87.5'i kökenli ve yalnızca %7'si kent doğumlu olduklarını bildirmişler, %76.5'i ise kente göç nedeni olarak köydeki ekonomik sıkıntıları belirtmişleridir. Görüşülenlerin büyük çoğunluğu bir iş sahibi olma ya da mirastan pay verilmesi gibi konularda erkek çocuklara ayrıcalık ve öncelik verdiklerini ve hatta bu konularda kız çocuklarının tamamıyla göz ardı edildiklerini belirtmişlerdir. Araştırmaya konu olan aile bireylerinin çoğunluğu düzenli olmayan geçici işlerle yaşamlarını sürdürmeye çalışmakta, ya sık sık iş değiştirmek ya da sadece günlük işler yapmak zorunda kalmaktadırlar. Yoksulluğun önemli dinamiklerinden birini oluşturan çalışma yaşamının çözümü için hane reisleri, eşleri ve çalışan çocuklarından ilk üçünün yaptıkları son üç işleri kaydedilmiş ve bu işlerdeki çalışma koşulları, sigortalı olup olmadıkları, işlerinden ayrılma nedenleri sorulmuştur. Araştırma verilerine göre hane reislerinin %27.5'i enformel sektörde, %13'ü zanaatkar, %8'i seyyar satıcı ve görüşme sırasında %18'i de işsiz olduklarını belirtmişlerdir. İş değiştirme nedenlerinden, iş yerinin kapanması %30 ile ilk sırayı, %28.5 oranıyla ise işverenin işçiyi işten çıkarması ikinci sırayı almakta, ayrıca bu grupta hala çalıştıkları işte %87.5'i sigortalı olmadıklarını belirtmişlerdir.

Elde ettiği veriler ışığında araştırmacı, genellikle iddia edildiği gibi enformel sektörde daha çok ekonomiye hiçbir katkısı olmayan işlerde niteliksiz işgücünün yer aldığı ve bunun da düşük ücretlerin ve yoksulluğun bir nedeni olarak gösterildiği tezini bu araştırma sonucunda doğrulamamıştır.

Araştırma bulgularına göre köyden kente göçün en önemli ve başta gelen nedenini köyde yaşanan geçim sıkıntısı oluşturmaktadır. Örneklemin sadece %11'i köyde küçük bir parça toprakları olduğunu belirtmişlerdir. Kentte insanların kendilerini geliştirebilecekleri olanaklardan yararlanabilme ve çeşitli sosyal etkinliklere katılma oranı %1 olarak ortaya çıkmaktadır. Kentteki kadının yoksulluğu bölümünde de değinileceği gibi, kendileriyle görüşülen kadınlardan %3'ü kentte kadının özgür olmadığını belirtmişlerdir. Kadınların mahallerindeki bakkal ya da en fazla oturdukları evle hastane arasındaki yolu bildikleri kente, kadınların özgürlükten anladıkları bakkala ya da

komşuya kadar gidebilme 'izni'nin kocaları tarafından kendilerine verilip verilmemesiyle ilgilidir. Kent yaşamından beklentilerde bir diğer önemli gösterge ise insanların kent yaşamından çocukları için beklentilerinde ortaya çıkmaktadır. Örneklemin %61.5'i kentte çocukları için bir iş sahibi olmaları beklentisini taşıırken, %21'i çocuklarının eğitim olanaklarından yararlanmaları beklentisi içinde olduklarını belirtmektedirler. Diğer bir deyişle kent yaşamından beklentiler sosyo-kültürel temelli beklentilerden çok ekonomik temelli beklentiler içermektedir.

Yaşadıkları kenti sadece televizyonlardan gören kent yoksulları arasında %33.5'i yaşadıkları kentin hiçbir yerini bilmediklerini, %38.5'i sadece hastaneye kadar gittiklerini belirtmiş, %28'i ise kentin değişik yerlerini gördüklerini belirtmişlerdir. Bu son oran büyük ölçüde erkekleri içermekte ve kenti bilme nedenleri ya seyyar satıcılık yaptıkları ya da inşaatlarda çalıştıkları için değişik yerlere gitmek zorunda kalmış olmalarından kaynaklanmaktadır. Ayrıca ankette yöneltilen oturdukları kent dışında bir kente gidip gitmedikleri sorusuna yanıt olarak bir çoğu oturdukları mahalle dışını anlayarak yanıt vermişleridir. Kentin değişik yerlerini görmüş olma açısından kadınların daha dezavantajlı bir konumda olduğunu veriler de desteklemektedir.

Enformel sektörde erkeklerin kentle olan iş yaşamı dışında kent yoksullarının yaşadıkları kentle bağları hemen hemen hiç yoktur, bunu özellikle kent yoksullarının çalıştıkları küçük atölyelerin oturdukları semtlerin kenarlarında yoğunlaşması çoğu zaman çalışanların kadın ya da erkek ayrımı olmadan da mahallerinden hiç ayrılmadan yaşamlarını sürdürdüklerini göstermektedir. Açıktır ki, kent yaşamından anlaşılan sadece fiziki olarak kenti görmüş olmaktan daha fazla değil, aynı zamanda daha farklı bir şeyi ifade etmektedir. Örneklemin %24.5'i hasta olduklarında hiçbir yere gitmediklerini, %18'i devlet hastanesine, %11.5'i ise sağlık ocaklarından yararlandıklarını belirtmektedirler. Yalnızca 5172sinin yeşil karta sahip olduklarını, ancak yeşil kartla muayene oldukları halde ilaç alamadıkları belirterek hasta olduklarında komşunun ilacını kullanma, mahallede bulunan iğneciye iğne yaptırma veya seyyar dişçiden yararlandıklarını belirtmektedirler.

Sonuç olarak araştırmanın verileri ışığında yazar, Türkiye’de kent yoksulluğu kavramını tanımlarken şu başlıkları ortaya atmıştır:

- Çoğunlukla gençlerden oluşmaktadır
- Gelirleri sadece temel gıda maddeleri dışı harcamalar değil, fakat aynı zamanda temel gıda maddeleri için bile yeterli değildir
- Hane halkı bazında düşük bir eğitim düzeyi görülmektedir
- Temel eğitim yaşı kapsamındaki çocuklarda okullaşma oranı çok düşüktür.
- Kentte olmalarına rağmen mevsimlik tarım işçiliği de önemli bir geçim kaynağını oluşturmaktadır
- Çocuklar eken yaşlarda eğitimlerini bırakarak çalışmaya başlamaktadırlar
- Geleneksel cinsiyet rolleri ve aile ilişkileri egemendir
- Akrabalık ya da hemşehriliğe dayalı kuvvetli bağlar yaygındır
- Kent yaşamına oldukça izole bir hayat sürdürmektedir.
- Kayıt dışı ekonomi için önemli bir ucuz işgücü oluşturmaktadırlar
- Yeni kuşaklar için yukarıya doğru toplumsal hareketlilik şansı hemen hemen hiç görülmemektedir (Açıkalm, 2004).

İKİNCİ BÖLÜM

KADIN YOKSULLUĞU

2.1. KADIN YOKSULLUĞU NEDİR?

Bu bölümde sadece Türkiye’de değil, tüm dünyada yoksulların büyük bir kısmını oluşturan kadınların yoksulluğu üzerinde durulacak, toplumsal cinsiyet rollerinin yoksulluk üzerindeki etkisi irdelenmeye çalışılacaktır. Kadın yoksulluk sebepleri, Türkiye’de ve dünyadaki boyutları, kentsel alanda kadın yoksulluğunun görünümleri ve bunları ortaya koymaya çalışan çeşitli araştırmalardan örnekler sunulacak, kentteki kadınların yoksullukla mücadele stratejilerine değinilecektir.

Yoksulluk bir kadın sorunudur. Yoksulluğun hedef aldığı en önemli kitleyi dünyanın hemen her yerinde yoksulların, işsizlerin, topraksız ve mülksüzlerin çoğunluğunu oluşturan kadınlar ve çocuklar meydana getirmektedir. Kadınların küresel zenginlikten erkeklere göre çok daha az pay aldığı konusu üzerinde son 25 yıldır konuşulmakla beraber, yoksulluğun kadınlar için gerçekten önemli bir sorun olduğu uluslararası bir platformda ilk defa 1995’de Pekin’de toplanan 4. Dünya Kadın Konferansı’yla kabul edilmiştir. Bu kon-

feransta hükümetler son on yılda kadınların yoksulluğunun, erkeklerinkiyle kıyaslanamayacak kadar hızlı arttığını kabul ederek geleceğe yönelik stratejik amaçlar belirlemişlerdir.

Bazı sosyal göstergeler dünya genelinde güçlü bir toplumsal cinsiyet önyargısı olduğunu göstermektedir. Örneğin genç ve yetişkin kadınların okur-yazar olmama oranı erkeklerin neredeyse iki katıdır ve çocuk ölüm oranı kızlar için %28 daha yüksektir. Eşitsizliğin düşük olduğu yerlerde ekonomik büyüme ile birlikte yoksulluk da daha hızlı azaldığı için yoksulluğun azaltılmasındaki ilerleme eşitsizliği alt etmeyi içermektedir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği yoksulluğun tüm boyutlarını ilgilendirmektedir; yoksulluk toplumsal cinsiyetten bağımsız değildir. Burada zorluk, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin ve yoksulluğun ekonomik, sosyal ve ideolojik düzleme bağlı olarak aldığı farklı şekiller ve formlardan kaynaklanmaktadır. Diğer bir zorluk, pek çok ülkede toplumsal cinsiyete bağlı istatistiksel verilerin azlığıdır.

Kültürler kadınlara karşı köklü önyargılar ve ayrımcılıklar içermektedir. Yoksulluğa sebep olan süreçler kadınları ve erkekleri farklı şekillerde ve derecelerde etkilemektedir. Kadın yoksulluğu daha yaygın ve şiddetlidir. Fakir hanelerdeki kadınlar ve kızlar özel tüketimden ve toplumsal hizmetlerden daha az pay almaktadır. Erkeklerin şiddetine maruz kalmaktadırlar. Dolayısıyla kadınların yoksulluğun üstesinden gelme yetileri erkeklerden farklıdır. En genel olarak toplumsal cinsiyet (gender), kadın ve erkekler için toplumsal olarak oluşturulmuş roller ve öğrenilmiş davranış ve beklentilere işaret etmek için kullanılan bir kavramdır. Toplumsal Cinsiyet Rollerini açısından genel olarak ve çok kaba bir sınıflamaya gidersek şu temel rolleri görürüz (Chant and McIlwaine, 1995):

Üretim ile İlgili Roller : ERKEK> piyasa için üretim (parasal karşılığı olan) ve KADIN > ev/hane içi üretim (parasal karşılığı olmayan).

Yeniden Üretimle İlgili Roller : KADIN> Biyolojik Yeniden üretim (Çocuk doğurma ve yetiştirme) ; Günlük yeniden üretim (Hanenin günlük işleri, ve

hane üyelerini ertesi günün üretim sürecine hazırlama) ; İdeolojik yeniden üretim (Çocukları toplumsal rolleri için hazırlama).

Topluluk Düzeyinde, Hayatın İdamesine İlişkin Roller: KADIN> Hane içi yeniden üretim rollerinin bir uzantısı olarak topluluk düzeyinde kadın tarafından yapılan işler: Kısıtlı ve toplu tüketime açık kaynakların kullanımı (özellikle su, sağlık ve eğitim hizmetleri) ; Kadınların karşılık almaksızın ve ' serbest' zamanlarında yaptıkları düşünülen işler.

Topluluk Düzeyinde Politik Roller: ERKEK > Ulusal düzeyde politika ile eklenen topluluk politikası. Bu kavram, kadın ve erkeğin biyolojik farklılıklarına işaret eden biyolojik cinsiyetten (sex) farklıdır.

Bütün toplumlarda doğuştan gelen bu biyolojik farklılıklar kültürel olarak yorumlanıp değerlendirilir. Böylece hangi davranış ve faaliyetlerin kadınlar ve erkekler için uygun olduğuna, bu iki cinsin hangi haklara, kaynaklara ve güce ne derecede sahip olduğuna ya da olması gerektiğine ilişkin toplumsal beklentiler geliştirilir. Bu beklentiler toplumdan topluma ve aynı toplum içinde bir toplumsal kesimden diğerine kısmen değişse de, özünde ortak noktalar vardır. Bu öz toplumsal cinsiyet temelli asimetrinin yani farklılıklar ve eşitsizliklerin varlığıdır.

Kadın yoksulluğu değişik seviyelerde ortaya çıkmaktadır ya da diğer bir deyişle kadın yoksulluğunun farklı boyutları vardır:

- Toplumsal seviyede kadınların pozisyonu hem işgücü piyasalarındaki hem de siyasi düzlemlerdeki kurumsallaşmış ayrımcılıktan etkilenmektedir.
- Cemaat seviyesinde cinsiyet normları kadınların ve erkeklerin yerine getirmesi beklenen rolleri ve sorumlulukları şekillendirmektedir.
- Hane içinde ise eşitsiz cinsiyetçi güç ilişkiler kadınların göreceli yoksulluğunu güçlendirmektedir.

Kadınların farklı yoksulluk tecrübeleri dikkate alınmazsa kadınların pozisyonu anlaşılabilir. Var olan yoksulluk ölçümleri bu farklı tecrübeleri anlamaya yönelik değildir. Bunun sebebi hali hazırda var olan ulusal verilerin cinsiyete dayalı olma eksikliği değil, aynı zamanda var olan yoksulluk ölçüm araçları kaynakların kontrolü ve ulaşımındaki cinsiyetçi eşitsizlikleri ölçememektedir. Kadınların yoksulluğun anlaşılmasının ilk adımı kadınların bu yoksulluğu nasıl yaşadıklarını araştırmaktır (Zopf, 1989).

2.1.1. Kadın Yoksulluğunun Sebepleri

Kadınların yoksulluğunun spesifik sebeplerini ortaya koyarken üç anahtar faktör çıkmaktadır (Wilson, 1987):

1. Kadınların işi gelire dönüştürecek imkanlarının az olması: Bu kadınların evde üstlendikleri yeniden üretim işine yönelik sorumluluklarından kaynaklanmaktadır. Kadınların aktiviteleri erkeğe yardım olarak kavramsallaştırılmakta ve enformel sektör içinde, yeniden üretim rollerinin uzantısı sektörlerde yoğunlaşmaktadır.
2. Gelire sahip olduklarında, kadınların bu geliri karar verme kapasitesine dönüştürmede ya da nasıl kullanılacağına karar vermede zorluk yaşamaktadır.
3. Kadınlar karar aldıklarında kendi kişisel refahlarını geliştirici kararlar almaya daha az meyilli, diğerlerinin refahını geliştirmeye yönelik kararlar almaya daha çok meyillidir: Kadınların bu fedakarlığı onların “doğal” bakıcı ve anne olma davranışlarından ortaya çıkmaktadır ve kadın olmanın anlamı bu şekilde sosyal olarak yapılandırılan bir kavramsallaştırmaya dönüşmektedir.

2.1.2. Kadın Yoksulluğu Analizlerinin Tarihsel Gelişimi

Son yıllarda yoksulluk ve yoksullukla mücadele politikalarına ilişkin resmi söylemlerde, kadınlara yönelik yeni bir vurgu bulunsa bile kadınlar çoğunlukla kendi hakları ve ihtiyaçları olan insanlar olarak değil, yoksulluk

probleminin bir değişkeni, hizmet sunucu olarak ele alınmaktadırlar. Ayrıca insanların bir mal sepetindeki ne kadarını satın alabildiğini ölçen resmi yoksulluk ölçümleri, gelir ya da tüketim temelli olmaya devam etmektedir. Geleneksel yoksulluk ölçümleri hane temel birim olarak farklı hanelerle kıyaslanmaktadır. Pek çok geleneksel yoksulluk ölçümleri kaynakların hane içinde eşit olarak dağıtıldığını varsaymakta ve cinsiyet ve yaş bakımından güç ilişkilerinin hane içindeki nasıl işlediğini görmezden gelmektedir (Millar and Glendinning, 1992).

Yoksulluk istatistikleri özellikle kadınların yoksulluk tecrübelerinin ortaya çıkarılması bakımından yetersizdir. Bu istatistikler yoksulluk içinde yaşayan insanların tam sayısını, yoksulluklarının derinliğini, ekonomik ve sosyal yoksunluğun etkisini hakkında bilgi vermemektedir (Ravazi, 1997). Yoksulluk çizgisi anlayışı fakir bir hanedeki herkesin fakir olduğunu, durumu iyi olan bir hanede de kimsenin fakir olmadığını varsaymaktadır.

Yoksulluk çizgisi anlayışı sadece hane içi gelir eşitsizliğini ortaya koymakta değil, aynı zamanda kaynakların dağılımı ve gelire bireysel ulaşım konusunda da başarısız olmaktadır. Kadınlar genel olarak erkeklerden daha az ücret almaktadırlar. Ayrıca gelire ulaşımaları farklı şekillerde ve derecelerde olmaktadır. Ayrıca farklı harcama sorumluluklarına ve zorunluluklarına sahiptirler (Duncan and Hoffman, 1991).

Ravazi (1999)'ye göre erkeklerin nakit geliri arttığı zaman kadınlar erkeklere daha fazla bağımlı hale gelmektedir. Gelire dayalı yoksulluk çalışmaları kadınların yaşam kalitesi hakkında bilgi vermemektedir. Kadınların ev içindeki ve üretim süreçlerindeki işgücü yoksulluk koşulları altında hesaplanmamaktadır. Statik bir yapıya sahip ve nicel tekniklerle ölçülen sınırlı istatistiklerle kadınların yaşam kalitelerini sorgulamak imkansızdır. Kadınların ücretsiz yeniden üretim çalışmaları ve gönüllü aktiviteleri hesaba katılmamakta, değeri düşürülmekte ve marjinalleştirilmektedir.

Jackson'a (1999) göre cinsiyetçi süreçler (sadece ücretli işin bir "iş" olarak ka-

bul edilmesi, kadınların çalışmasının göz ardı edilmesi gibi) kadınların sosyal olarak dışlandığı fikrinin merkezinde yer almaktadır. Erkeklerin yeniden üretim sorumlulukların dahil edilmesinden ziyade kadınların erkekler gibi ücretli işçi olabilmesi için işgücü süreçlerine dahil edilmesi üzerinde durulmaktadır. Kadınların istihdama dahil edilmesi sorunludur. Marjinal, düşük ücretli ve güvensiz işler yoluyla işgücü piyasasına dahil olma, yoksulluktan uzak bir sosyal içerme değildir. Sosyal içerme anlayışı, gelirden kaynaklanan finansal yetkinin ve istihdam edilmiş olmanın değerinin toplum faydalı bir insan olarak görülmenin bir parçası olduğunu varsaymaktadır; ancak paranın kontrolünde hane içi ilişkilerin cinsiyet boyutu hesaba katılmamaktadır.

UNDP tarafından geliştirilen İnsani Kalkınma Endeksi ve İnsani Yoksulluk Endeksi incelendiğinde ilkinin bir ülkenin ortalama başarılarına diğerinin ise en yoksun olunan alanlara yoğunlaştığı görülmektedir. İnsani Yoksulluk Endeksinde seçilen yoksulluk göstergeleri insan hayatı için temel olan fırsatlar ve seçimlerin inkarı olarak tanımlanan yoksulluk anlayışına dayanmaktadır. En yüksek yoksunluk alanları beş göstergeyle ölçülmektedir; 40 yaşından önce ölme olasılığı olan insanların yüzdesi, okur-yazar olmayan yetişkin yüzdesi, sağlık hizmetlerine ulaşan insan yüzdesi, temiz suya ulaşan insan yüzdesi ve beş yaş altında kötü beslenen çocuk yüzdesi. İnsani Kalkınma Endeksi ve İnsani Yoksulluk Endeksi, toplumsal cinsiyete değinmezken Cinsiyet Temelli Kalkınma Endeksi ve Toplumsal Cinsiyetin Güçlendirilmesi ölçümü vasıtasıyla yoksulluğun toplumsal cinsiyet boyutunun uluslararası seviyede görünür kılındığı varsayılmaktadır. Cinsiyet Temelli Kalkınma Endeksi, İnsani Kalkınma Endeksinin tamamlayıcısı olarak görülmektedir. 1995'te oluşturulmuştur ve hala revize edilmektedir. Kadınların ulusal seviyede refahları üç ana göstergeye göre ölçülmektedir: a) kadın ve erkeğin doğumda yaşam beklentisi, b) kadın ve erkek okur-yazarlık oranı ve ilkökul, ortaokul, lise ve mesleki eğitim kayıt oranları, c) tahmini kadın ve erkek geliri, burada amaç kaynaklar üzerinde cinsiyete göre farklılaşan hakimiyeti ortaya koymaktır. Ancak bu ölçümler pek çok sorunu barındırmaktadır.

Göstergeler kadınların işgücüne katılımında ilerleme kaydettiğini ortaya

koysa da bu, kadınların işgücü piyasasında karşılaştıkları baskı süreçlerinden kurtulduğu anlamına gelmemektedir. Bu istatistikler kadın ve erkek kazançları arasındaki eşitsizliğe dair yeterli bir resim ortaya koyamamaktadır (Fitzgerald, 1991).

Günümüzde yoksulluk ve kadın yoksulluğuna dair nicel göstergelerin yanında nitel yoksulluk değerlendirmeleri de önem kazanmıştır. Örneğin Dünya Bankası 1990'larda Katılımcı Yoksulluk Değerlendirmeleri oluşturmuştur ve 2000/2001 Dünya Kalkınma Raporu için "Yoksulların Sesleri" raporu yayınlanmıştır. Ancak bunlar kadınları bir ek kategori olarak ve yoksulluğu azaltma için bir enstrüman olarak ele almaktadır. Bu algılamalar çoğunlukla cinsiyet eşitsizliklerine ve kadının ayrımcılığa uğratılmasına önem vermeyen normları ve değerleri yansıtmaktadır. Kadınlar da çoğu zaman bu değerlere atıfta bulunmakta ve kendilerini daha az değerli görme eğilimindedir (Albelda, 2002).

2.1.3. Yoksulluk Teorilerinin Feminist Eleştirileri

Pek çok yoksulluk teorisi yoksulluğu ve özellikle de kadınların yoksulluk tecrübelerini açıklamak için tutarlı ve etkili kavramsal araçlar içermemektedir. Ayrıca bazı teoriler hane yoksulluğunun sebebi olarak kadınları görmektedir. Pek çok teori yoksulluk sürecinde kadınların pozisyonunu dikkate almamaktadır. Bireysel ve yapısal açıklamalar kavramsal tartışmalarında kadınların yoksulluk tecrübelerini ele almakta başarısız olmaktadır. Ana yoksulluk teorilerinin cinsiyet-körü özellikleri vardır (Cheal 1996).

Bireyselci yaklaşım yoksulluğu fakir insanların özelliklerine bağlamaktadır. **İnsan sermayesi yaklaşımına** göre ise bireyler rasyoneldir ve rekabetçi pazar koşullarında kendi çıkarlarını gözetmekte serbesttirler, burada kişisel yetenek, girişim ve çaba önemlidir, yoksullukta bireylerin eksiklikleri (eğitim, iş yetenekleri, yabancı dil bilgisi, tembellik gibi) etkilidir. Her iki yaklaşım da kadınların piyasadaki pozisyonunu açıklamakta başarısız olmaktadır (Thomas, 1994; Jennings, 1999).

“Yeni Ev Ekonomistleri” yaklaşımına göre kadınların evdeki ücretsiz ekonomik aktiviteleri görmezden gelinmektedir. Ücretsiz çalışmayı keşfetmek gerekmektedir. Bu yaklaşım klasik ekonominin prensipleriyle kadınların ücretli ve ücretsiz aktivitelerdeki pozisyonunu tartışmıştır. Kadınlar yetersiz rekabet koşulları içerisinde. Kadınlar ev içi sorumluluklarından dolayı yüksek ücretli işler için etkili bir şekilde rekabet edememektedir (Albelda, 2002).

Thomas’a (1994a) göre, kadınlar düşük ücretli işleri seçmektedir; çünkü bunlar fiziksel olarak daha az gayret isteyen ve esnek çalışma saatlerine sahip işlerdir. Kısacası bu yaklaşımda kadınların istihdam eksikliği ya da düşük ücretli istihdamı kadınların rasyonel seçimi olarak görülmektedir. Bu yaklaşım mesleki ayrışmayı ve pazardaki ayrımcılığı dikkate almamaktadır. Daha çok kadınların evdeki sorumlulukları üzerinde durmaktadırlar. Kadın ve erkeklerin hanenin çıkarları bakımından rasyonel bir şekilde davrandıklarını varsaymaktadır.

Yoksulluk kültürü yaklaşımında ise kadınlar yoksulluğun jenerasyonlar arası transferinden ve yoksulluğun ortaya çıkmasından sorumlu görülmektedir. Bu yaklaşıma göre kadınlar hayatlarını, değerlerini, yaşam şekillerini çocuklarına geçirmektedir. Kadınların egemen olduğu ailelerde çocuklar “anormal” şekilde sosyalleşmektedir. Kadın yoksulluğu, özellikle de kadın reisli ailelerin yoksulluğu; kültürel normlar, değerler, aile yapısı ve kadınların devlete bağımlılıkları açısından açıklanmıştır (Banfield, 1970).

Pek çok **muhafazakar görüşte** kadınların yoksulluğunda tembel olma, çok bağımlı olma, çok doğurgan olma temel sebepler olarak nitelendirilmektedir. Muhafazakar yaklaşım yoksulluğunun çözümü olarak erkek reisli ailelerin güçlendirilmesine vurgu yapmaktadır. Böylece boşanmalar azalacaktır (Albelda ve Chris, 1996). Ancak feministlere göre kadınlar boşanmadan önce ya da eşlerini kaybetmeden önce zaten yoksuldurlar.

Yapısalcı perspektifler, toplumu suçlamaktadır. Bu yaklaşım bireyin özelliklerini dikkate almamaktadır. Tabakalaşma sistemlerinin işleyişi yoksulluğun açıklanmasında önemlidir. Yoksulluk sorunu sınıf, güç ve eşitsizlik sorunlarıyla ilişkilidir. İşgücü piyasasının ayrışması yoksullukta etkilidir. İşgücü piyasası ikiye bölünmüştür: 1) istikrarlı, güvenli, yüksek ücretli işlerin bulunduğu piyasa, 2) istihdamın istikrarsız olduğu, düşük ücretli, güvensiz işler. Pek çok kadın ikinci kategoride yer almaktadır (1993). Feministlere göre bu yaklaşım işgücü piyasasındaki cinsiyete dayalı işbölümünün etkilerini dikkate almamaktadır. Bu yaklaşımın cinsiyet-körü bir doğası vardır. Kadınlar ve erkekler arasındaki iş bölümünün belirlenmesinde toplumsal cinsiyetin rolünü dikkate almamaktadır (Haralombos, 1984).

Sonuç olarak; bireysel ya da yapısalcı, ana yoksulluk teorilerinin kadınların spesifik yoksulluk tecrübelerini keşfetmede sınırlılıkları bulunmaktadır. Kadınları ilgilendiren alanlara ilişkin sorular sorulmamaktadır bu teoriler erkek egemendir ve kadınların toplumdaki spesifik pozisyonlarını dikkate almamaktadırlar.

1970'lerin sonunda Birleşmiş Milletlerin **ekonomik eşitlik yaklaşımı** gündeme gelmiştir; boşanma, mülk, kredi, oy kullanma gibi haklar bakımından kadınları yasal olarak eşit kılmak temel amaç olmuştur. Bunlar minimum temeller olarak görülmüştür. Kadın emeği, pazarda eşit fırsatlar gibi liberal feminist kavramlar vasıtasıyla kalkınma süreçlerine dahil edilmiştir (Moser, 1993). Eşitlik yaklaşımı, kadın yoksulluğunu onların boynu eğik pozisyonlarına göre değerlendirmiştir. Kadın yoksulluğunun kavramsallaştırılması, kalkınma sürecinde kadınların erkeklere göre eşitsiz pozisyonları aracılığıyla yapılmıştır (Buvinic, 1986). Liberal feminist bakış açısında, kadınlar erkeklerle eşittir. Erkekler kadar rasyoneldir. Eşit fırsatların olmaması, onları hem kalkınma süreçlerinden hem de potansiyellerini tam olarak gerçekleştirmekten alıkoymaktadır. Bu yaklaşımın en önemli sınırlılıklarından birisi, yenden üretimde kadınların sorumlu olduğu düşüncesinin hala var olmasıdır. Kadınlara eşit fırsatlar verilmesi, onları hanenin yeniden üretimini sağlama görevinden uzaklaştırmamaktadır.

Hane, ideal “Batılı çekirdek aile” modeli olmuştur, ekmek getiren erkek, bağımlı kadın ve çocuklardır. Bu durum plancıları erkekler üzerinde müdahaleler yapmaya itmiştir. Aynı zamanda kadınlara yönelik çeşitli refah programları ortaya koyulmuştur.-anne ve çocuk sağlığı, aile planlaması ve beslenme gibi. Sonuç ise cinsiyet temelli üretkenlik ve verimlilik uçurumunun ve ekonomide kadının statüsü üzerindeki negatif etkilerin genişlemesi olmuştur.

2.1.4. Yoksulun En Yoksulu Olarak Kadınlar: Yoksulluğun Kadınlaşması

Yoksulluğun kadınlaşması düşüncesi yaygın bir düşüncedir. Bu düşüncenin temeli kadın reisli hanelerin yoksulun en yoksulu olduğu fikridir. Yoksulluk tahminlerine göre kadın reisli haneler yoksulların önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Bu haneler erkek reisli hanelere göre daha fazla yoksulluk yaşamaktadır. Bunlar yoksulun en yoksulu olarak görülmektedir. Bu haneleri yoksulluğun nesiller arası transferinde sorumlu tutan görüşler de mevcuttur. Uluslararası kurumlar tarafından toplumsal cinsiyet ve yoksulluk konusunda kadın reisliği kabul edilen bir söylem olmuştur. Ancak kadın reisliği ve yoksulluk arasındaki ilişki her yerde aynı seviyede değildir. Bu haneler genellikle daha küçüktür ve bağımlılık oranları yüksektir. Yapılan araştırmalarda az da olsa erkek gelirine sahip kadın reisli haneler, iç bu tür gelire sahip olmayanlardan nispeten daha iyi durumdadır.

Chat’a göre (2001), kadın yoksulluğuna değinirken pek çok çalışma kadın reisli hanelerdeki geliri ya da tüketim yoksulluğunu ölçmekte ve bunu erkek reisli hanelerle kıyaslamaktadır. Burada analiz birimi hanedir ve kadınların yoksulluğu kadın reisli hanelerin yoksulluğu ile birleştirilmektedir. Kadın reisli hanelerin yoksulluğunu ele almanın sebepleri vardır, kadınlar işgücü, kredi ve diğer piyasalarda ayrımcılığa uğramakta, erkeklere oranla daha az mülke sahiptir. Küçük çocuklu, kadın reisli haneler zaman kısıtlarıyla yüzleşebilmekte ve çalışma saatlerini sınırlayabilmektedir. Son 20 yıldır bu hanelerin sayısı dünyanın pek çok bölgesinde artmaktadır. Bu, kadınların erkeklere oranla zaman içinde daha yoksullaştığının bir kanıtıdır.

Kadın reisliği ve yoksulluk arasında bir ilişki bulunmaktadır. Buvinic ve Gupta'ya (1997) göre bu ilişkiyi ele alan altmış bir çalışmadan otuz sekizinde kadın reisli hanelerin yoksulluğunun daha yüksek oranda olduğu, on beşinde ise belli tip kadın reislerde ya da belli yoksulluk göstergeleri için yoksulluğun daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Kadın reisli haneler erkek reisli hanelerden daha fazla çalışmaya meyillidir. Bu kadınların çoğunluğu kazançlarının büyük bölümünü hanenin ortak kazanç havuzuna koymaktadır.

Kadın reisli hanelerin yoksulluğu Amerika'da son 30 yıldır artmaktadır; bunun sebebi boşanma ve ayrılmanın artması ve evlilik dışı doğumlar olarak açıklanmaktadır. Kadınların istidam ya da diğer gelir kaynakları vasıtasıyla daha fazla özgürleşmesi bir başka sebep olarak görülmektedir. Bu hanelerde kadınların yoksulluğuna etki eden faktörler; kocanın gelirinin olmaması, ocuk destek ödemelerinin yetersiz olması, kadınların düşük ücretleri ve yetersiz sosyal yardım programları olarak sıralanmaktadır (Cantillon ve Nolan, 1998). 2002 yılında ABD'de yayınlanan resmi istatistiklere göre tüm yoksul nüfusun % 56'sının kadın; yalnızca %44'ünün ise erkek olduğu, tüm yoksul ailelerin %50'sinin reisinin kadın, buna karşılık yalnızca %8'inin erkek olduğu ortaya konmuştur (Chant, 2003a). Ülkemizde bu boyutta resmi istatistiklerin mevcut durumu tam anlamıyla ortaya koyamadığı bilinmekle birlikte tüm yoksul nüfusun ve yine yoksul ailelerin önemli bir kısmının reisinin kadın olduğu tahmin edilmektedir.

Türkiye'de 2000 yılında ailelerde gelir temelli yoksullukta kadın hane oranı %18'dir. Ülkemizdeki birçok araştırma kadın reisli ailelerde kadınların ya çalışmadığını ya da zor iş bulabildiğini göstermektedir. Yoksul kadınlar, eğitim seviyelerinin düşüklüğüne paralel olarak kentin düşük nitelikli ve düşük ücretli, çoğunluğu hizmetler alanında yoğunlaşan enformel sektörde ve yoksulluk programlarına yönelmek zorunda kalmaktadırlar. Bu durum kadın reisli ailelerin en yoksul ve çaresizlerin başında gelmelerine neden olmaktadır (Ayata ve Ayata, 2003; Erman, 2003).

Burnham (1985), yoksulluğun kadınsallaşması tezinin dört kr noktasını şy-

le ifade etmektedir: Bu tezde, yoksulluğun birincil belirleyeni olarak sınıf yerine, toplumsal cinsiyet kavramıyla hatalı bir tespit yapılmıştır. İkincisi, bu tez kadınlar arasındaki sınıfsal farkı görünmez kılmıştır. Üçüncüsü, kadınlar arasındaki ırksal farklılıkları ihmal etmektedir. Dördüncüsü, yoksulluğu, siyah erkeler arasında dışlamaktadır. Yoksulluğu belirleyen faktörün toplumsal cinsiyet olması, yoksulluğun sınıfsal, etnik ve ırksal boyutunu analiz dışına çıkarmaktadır. Yoksulluğun kadınsallaşması tezi, kadınlar arasındaki sınıfsal farklılıkları ve kadınlar ile erkekler arasındaki sınıfsal, ırksal ve etnik temelli ortak dayanışma ilişkilerini ihmal ettiği için yoksulluk durumunu politik ve ampirik açıdan yanlış bir şekilde sunmaktadır.

Kadın reisli hanelerin yoksulun en yoksulu olduğu yaklaşımı feministlerin çoğunluğu tarafından şu açılardan eleştirilmektedir:

- Bunu doğrulayacak makro ve mikro düzeyde bağımsız kanıt olmaması
- Bu hanelerin homojen birimler olmaması, farklı sosyal, kültürel, demografik ve ekonomik yapılara sahip olmaları ve evli olmama, ayrılma, boşanma, dulluk gibi açılardan heterojen olmaları

Jackson ve Palmer'a (1999) göre toplumsal cinsiyet ve yoksulluk iki ayrı dezavantaj şeklidir ve kadınları yoksulun en yoksulu olarak gören bir "yoksulluğun kadınlığı" kavramı içinde eritilemez. Yoksulların çoğunlukla kadın olması cinsiyetçi bir tecrübeyi açıklamamaktadır. Yoksulluk tecrübelerine dayanan bir koşuldur ve toplumsal cinsiyetçi aktörler tarafından şekillendirilmektedir.

Bu yaklaşımın arkasındaki ana varsayım, kadın yoksulluğunun ve kadın-erkek eşitsizliğinin temelinde hem onların toprak ve sermayeye ulaşım eksikliği hem de işgücü piyasasındaki cinsiyet ayrımcılığının yatmasıdır. Bu yüzden temel amaç kadınlar için istihdam ve gelir getirici seçenekler yaratmaktır. Özellikle kadın reisli haneler hedef gruptur. Ancak bu yaklaşımın yoksulluğu azaltma ve kadın yoksulluğuna ilişkin pek çok sınırlılığı vardır. Ailedeki, planlama ve uygulama süreçlerindeki erkek egemen ilişkiler ve toplumsal cinsiyet ilişkileri görmezden gelinmektedir.

2.1.5. Kadın ve Yoksulluk Üzerine Feminist Çalışmalar

Yapısal uyum politikaları ve onların üretim sürecindeki kadınlar üzerindeki etkisi üzerine yapılan feminist çalışmaların kadın ve yoksulluk bağlantısı yaratma konusunda önemli bir katkısı olmuştur. Üretim sürecindeki kadınların yoksulluğuna ilişkin göstergeler genel olarak işgücünün kadınlaşması, kadın işgücünün enformelleşmesi, mesleki ayrışma, kadın ve erkekler arasındaki ücret eşitsizlikleri, işsizlik ve eksik istihdam (yeterli düzeyde iş olmaması) dır.

Deneysel çalışmalar (Standing, 1989; Çağatay ve Özler, 1995) işgücünün 1980'lerden beri artan şekilde enformelleşmesinin kadınların işgücüne katılımındaki artışı açıklayan temel bir faktör olduğunu dile getirmektedir. Standing'e (1989)'e göre uluslararası veriler kadınların katılımının artarken erkelerinkinin azalmakta olduğunu doğrulamaktadır. Geleneksel olarak erkekler tarafından üstlenilen pek çok iş kadınlaşmaya başlamıştır. İşgücünün kadınlaşması ihracata dayalı kalkınma stratejileri ve yapısal uyum süreçlerine doğru olan değişimle yakından ilişkilidir. Küresel işgücünün kadınlaşması ve çalışma gücünün esnekleşmesi piyasa düzenlemesinin sonucudur. Kadınlar güvensiz ve ilerleme şansının az olduğu düşük ücretli işlere sahip esnek piyasa süreçlerine katılmaktadır.

Kadın yoksullaşmasını etkileyen sermaye birikimi açısından kadınların yoksulluğunu anlamak için işgücünün enformelleşmesi önemli bir kavramdır. İstihdamın enformelleşmesi iki baskı unsurundan kaynaklanmaktadır . İlk olarak ekonomik rekabet firmaları işgücü maliyetlerinde kısıntıya gitmeye sevk etmektedir. İkinci olarak da hükümet yabancı yatırımı çekmek için işgücü standartları en düşük seviyede ayarlamaktadır. Enformelleşme süreci pek çok formel iş sektörlerinde meydana gelmektedir. Kadınlar enformel sektörde yoğunlaştıkları için bunun kadın ve yoksulluk meselesi için önemi büyüktür. Kadınların büyük bir çoğunluğu taşeron işçi ya da ev eksenli çalışan işçilerdir. Taşeron işçi olarak çalışmada sömürü oldukça fazladır, kadınlar düşük ücretlerle uzun saatler çalışmaktadır. Ayrıca yasal bir korumaya ya

da sendikal hakka sahip değildirler. Kadınlar benzer işlerde yer alsalar bile erkeklerden daha az ücret kazanmaktadır. Enformel sektörde bu farklılıklar daha fazladır (Standing, 1989).

Baden ve Milward'ın (1997) da belirttiği gibi enformel sektörde yoğun bir mesleki ayrışma vardır. Kadınlar dar bir iş sahasına hapsolmaktadır. Ekonominin kötüleştiği durumlarda hanenin geliri düşmektedir. Bu durumda ilk ve en önemli cevap ek bir işgücünü harekete geçirmektir. Haneler yoksullaşmaya başladığı zaman daha çok kadın işgücüne katılmaya başlamıştır. Ekonomik krizler ve kadınların üretim sektörüne katılımı arasında önemli bir ilişki vardır. Azalan reel ücretlerden dolayı kadınların işgücüne katılımında artış olsa bile kadınların açık işsizliği erkeklerden daha yüksektir.

Kadınlar bir yandan dışarıda çalışırken bir yandan da ev eksenli işlerde ve harcamaları kısma aktivitelerinde bulunmaktadır. Kadınlar hanedeki yoksullukla başa çıkmak için emek güçlerini kullanmaktadır. Kadınlar çifte bir yük altına girmektedir. Kadınlar hayat pahalılığını azaltmak için üretim ve yeniden üretim alanlarında uzun saatler boyunca çalışmaktadır. Feministler, ekonomistlerin hane halkı kavramsallaştırmasını kullanarak hanede kadının gizli yoksulluğunu sorgulamaya başlamıştır (Beneria ve Feldman, 1992).

Hane içindeki eşitsizlikler, özellikle kadın ve erkek arasındaki, açıklanmaktadır. Bu yüzden kadınların yoksulluk tecrübelerine ilişkin bir öngörü oluşmamaktadır. Wolf'a (1992) göre erkek kardeşine göre daha az yiyeceğe, sağlık bakımına ve eşyaya sahip olan kızı için ataerkil bir babanın en iyi kararı verebileceğini düşünmek zordur.

Sen, (1987, 1990) işbirlikçi çatışma hane halkı modelini geliştirmiştir. Bu modelde pazarlık süreci farklı hane halkı üyelerinin zayıflık ya da güçlülüğünü tanımlayan bir dizi karakteristik özelliğe dayanmaktadır. Sen'in başlangıç noktası bireylerin karşılıklı bir işbirliği isteğiyle kendi çıkarlarını müzakerede etmekte olduklarıdır. Sen'e göre üyeler iki farklı problemle karşı karşıya kalmaktadır: işbirliğini içeren sorunlar ve çatışmayı içeren sorunlar. Bazı fe-

ministler Sen'in modelini kullanarak hanedeki cinsiyetçi süreçleri anlamaya çalışmışlardır. Toplumsal cinsiyet ve yoksulluğa ilişkin hane için sorunlar iki soruyu gündeme getirmektedir: "Kadınlar ve erkekler yoksulluğunu farklı mı yaşamaktadır? Hane yoksulluğu hane içindeki dağılımı nasıl etkilemektedir? Üretken kaynaklara ulaşım açısından kadın ve erk arasındaki eşitsizlik, cinsiyetçi iş bölümü (yeniden üretim sorumluluklarına, tüketim ve hane harcamaları sorumluluklarına ilişkin) kadın yoksulluğunun yaşandığı önemli alanlardır.

2.1.6. Kadın Yoksulluğunun Ekonomik, Sosyal ve Siyasi Alandaki Görünümleri

Ekonomik hayattaki cinsiyetçi eşitsizlikler, sadece fakir hanelerdeki kadınları değil, bütün hane üyelerinin kronik yoksulluğunda çok önemli bir faktördür. Gelirin dağılımı, kredi gibi üretken girdilere ulaşım, mülkiyet ya da kazanılmış gelir üzerindeki kontrol, işgücü piyasalarındaki cinsiyetçi önyargılar, kadınların çeşitli ekonomik ve siyasi kurumlarda yaşadıkları sosyal dışlanma, kadınların kronik yoksulluğa karşı kırılganlıklarının temelini oluşturmaktadır.

İşgücü piyasasına katılım genel olarak kadınların ekonomik durumunun önemli bir belirleyicisi olarak ele alınmaktadır. Kadınların yoksulluğu düşük ücretlerle ilişkili olarak tartışılmaktadır. Son 20 yıldır enformel ekonomide istihdam artıka kadınlar artan oranlarda işgücüne girmeye başlamıştır. Ancak bu iki eğilim arasındaki bağlantı açık değildir. "Erkelerin işlerini" alan kadınlar bu süreçte enformelleşmekte midir? Kadın enformel sektörde erkeklerin reddettiği işlerde mi istihdam edilmektedir? Yoksa kadınlar yeni tip enformel işlerde mi istihdam edilmektedir? İsteki süreçler ne olursa olsun, kadınlar enformel istihdamda yüksek oranda temsil edilmektedir. Kadınların yoksulluğunu anlamak için onların istihdamdaki rolünü anlamak gerekmektedir.

Kadınların düşük ücretleri, kısa dönemli çalışma, mesleki ayrışma ve kadın

emeğinin enformelleşmesinin ile bağlantılıdır. Kadınların erkeklerden daha az kazanmaya devam etmelerinin sebebi part-time işlerde çalışmalarıdır. Zaten düşük olan ücret, part-time çalışma ile daha da düşmektedir.

Kadın ve yoksulluk söyleminde düşük ücretle bağlantılı olarak part-time çalışma, yoksulluktaki toplumsal cinsiyet farklılıklarını anlamak için çok önemli bir faktör olarak görülmektedir. Part-time çalışmaya ilave olarak kadın yoksulluğu kadınların düşük ücretli işçiler olarak piyasada hangi işlerde yer aldıklarıyla bağlantılı olarak tartışılmaktadır. Kadınların baskın olduğu iler sadece ücretlerin en düşük olduğu iler değil, aynı zamanda belli tipte işler ve kötü koşulların bulunduğu işlerdir. Hizmet sektörü başta olmak üzere belli endüstri kollarında ve mesleklerde yoğunlaşmaktadırlar. Bunlar temizlik, kuaförlük, satıcılık gibi düşük statülü işlerdir. Onların bakım sorumlulukları işgücü piyasasına katılımlarını şekillendirmekte ve part-time işçiler olarak çalışma saatlerini etkilemektedir. Joshi'ye göre, ayrıca çocuk bakımı sorumlulukları ve bütçe açısından uygun çocuk bakım olanaklarına sahip olamama kadınları evde iş yapmaya yönlendirmektedir (1992).

Yoksullukla ilgili olarak, kadınların piyasadaki pozisyonu cinsiyetçi işbölümü bağlamında açıklanmaktadır. Kadınların evde çalışması önemli, dışarıda değersiz olarak nitelendirilmektedir (Glenndinng and Millar, 1992). Kadın iyi ücretli formel ekonomik işlerde daha az yer almakta, enformel sektörde ve ücretsiz çalışmada ise daha çok temsil edilmektedir. Hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde kazançları erkeklerden azdır. Erkek egemenliği kadınların katılımının düşük olmasının sebeplerinden biridir. Kadının ücretli bir işte ev dışında çalışmasının kadının ve ailenin statüsünü düşürdüğüne inanılmaktadır. Kadınların ev eksenli ekonomik aktiviteleri hem istatistiksel olarak hem de sosyal olarak görünür değildir. Bunlar onların ev içi sorumluluklarının uzantısı olarak görülmektedir.

Nussbaum'a göre kadınların ücretsiz bakım işindeki sorumluluğu sadece onların işgücü piyasasında durdukları yeri belirlemekle kalmaz, aynı zamanda "kadın işi" ve "erkek işi" sınıflamalarının işgücü piyasasının yapısının şekil-

lenmesine katkıda bulunmaktadır (2005). Kadınlar erkek işgücünün yerini alabilecek daha düşük maliyetli yeni bir işgücü sağlamıştır. Kadınların çalışmasıyla ilişkilendirilen özelliklere sahip olarak işler kadınlaşmıştır. Ücretler düşüktür, mesleki devingenlik azalmıştır, istihdam daha az güvenli ve daha az istikrarlıdır.

Çocuk baktıkları ve zamanlarının önemli bir bölümünü evde bakım işiyle geçirdikleri için kadınlar bağımsız bir gelire sahip olamamaktadır. Kadınların yeniden üretime ilişkin sorumlulukları ücretli ekonomik aktivite olanaklarını sınırlandırmaktadır. Kadın yeniden üretim ve bakım sorumluluklarından dolayı daha az devingendir ev sosyal normlar kadınların toplumdaki devingenliğini sınırlamaktadır. Evli kadınlar, en küçük çocukları okul çağına gelince işgücü piyasasına girmektedir. Kadınların birincil önceliklerinin evleri olduğu ideolojisi kadınların da işgücü piyasasına katılımlarının değerlendirilmesini etkilemektedir. Kadınlar kendi kazançlarını çoğu zaman ailenin geçinmesine bir katkı olarak görmektedirler. Kadınlar kendilerini “lüks harcamalar” için çalışıyor olarak görmektedirler; aslında onların kazançlarının çoğunluğu temel ihtiyaçlar için harcanmaktadır.

Pahl (1983), ailedeki finansal kaynakların kullanımı ve dağıtımı ile ilgili olarak kontrol, yönetim ve bütçeleme arasında bir ayrım yapmaktadır. Erkekler kontrol ederken kadınlar yönetmektedir. Özellikle düşük gelirli hanelerde kadınlar finansal kaynakları yönetmek zorunda kalmaktadır. Bu da bir yük getirmektedir; çünkü temel ihtiyaçları karşılayacak yeterli para bulunmamaktadır. Diğer yandan erkekler hane geliri yüksekken parayı yönetme eğilimindedir. Harcama örüntüleri de toplumsal cinsiyet eşitsizliklerine dayanmaktadır. Kadınlar parayı kendi özel tüketimleri için değil, yiyecek, çocukları, okul masrafları vb. için harcamaktadır. Erkekler ise kendi harcamaları ve boş zaman aktiviteleri için kullanma eğilimindedir.

Bazı durumlarda erkekler eşlerinin ev dışında çalışmalarına izin vermemektedir. Bazı durumlarda ise ücretsiz aile işçiliğinde olduğu gibi tehdit ya da şiddet kullanarak kadınların emeğinden yararlanmaktadır. Özellikle kriz

zamanlarında erkeler kadınların işgücü emeği üzerinde daha fazla hakimiyet kurma eğilimindedir. Kadınların ise aynı şekilde bir hakkı bulunmamaktadır.

Daha önceleri kadınların çalışmasının önündeki en önemli engellerden biri olan baba, erkek kardeş, koca ya da evdeki diğer erkek akraba kimse ondan izin alma gereği yaşam koşullarının zorlaması ile ortadan kalkmaya başlamaktadır. Yaşam koşullarının güçleşmesi kentlerde, erkeğin karısını çalıştırmayarak evde tutma eğilimini, karısını evde çalıştırma eğilimine dönüştürmüştür.

Ev eksenli çalışma kadınların enformel istihdamının sorunlarını büyük ölçüde ortaya koymaktadır. Kadınların ev eksenli çalışanların büyük bölümünü oluşturmaktadır, bazı ülkelerde %80'lere varmaktadır. Ülkeler arasında farklılıklar olsa da kadınların tarım dışı iş gücünün önemli bir kısmını teşkil etmektedir. İspanya'da ayakkabı sektöründe yapılan bir araştırmada büyük şirketlerin daha küçük şirketler kurarak ölçeklerini azalttıkları ve enformel iş kontratları yaparak üretimi merkezden uzaklaştırdıkları ortaya çıkmıştır. Bu üretimin büyük bölümü yeraltında gerçekleştirilen üretimdir. Kadınlar burada üretimin daha düşük seviyelerinde özellikle ev eksenli üretimde yoğunlaşmaktadır. Sektördeki işin %35-40'ı kadınlar tarafından gerçekleştirilen yeraltı işleridir (Beneria, 2000). Kadınların ev işi ve çocuk bakımından sorumlu olması onlar için bir kırılma kaynağı olmaya devam etmektedir. Bunun sebebi sadece ücretsiz olması değil; aynı zamanda kadınların mobilite ve otonomi şanslarını azaltmasıdır. Kadının ücretsiz çalışmasının hesaplanması ve analiz edilmesi ve bunun kadınların ücretli üretime katılmalarına olan etkilerinin ortaya konması çabaları pratiğe ve politikalar yeteri kadar dökülememiştir.

Kadınlar yoksulluklarının yanı sıra yoksunluğu da yaşamaktadır. Kadınlar en temel gereksinimlerden olan temiz suya, barınmadan, sağlık hizmetlerinden yoksun yaşamaktadır. Çok az sayıda kadın üzerine kayıtlı mülk sahibidir. Kadınlarda eğitimden yoksun olma oranı çok daha yüksektir. Kadınlara

rın eğitime ulaşımındaki eşitsizlikler onların mobilite şanslarını sınırlandırmakta ve ekonomik rollerini kısıtlamaktadır. Eğitim arttıkça kadınlar daha iyi ücretli işlerde daha fazla yer almaktadır ve işgücüne bağlılıkları daha güçlü olmaktadır. Zaman kadın yoksulluğunun bir boyutudur. Pek çok fakir kadın erkeklerden daha fazla çalışmaktadır. Haneye ekonomik olarak katkıda bulunma ihtiyacı ev içi yeniden üretim faaliyetlerinin düzgün bir şekilde yerine getirilmesiyle bütünleşmiştir.

Kadınlar evde, işte, sosyal yaşamda karar alma mekanizmalarından dışlanmaktalar. Savaş, afet, kriz durumlarında yaşanan zor koşullardan erkeklere göre çok daha fazla etkilenmektedirler. Kültürel, sosyal yaşamdan yoksundurlar. Kadınlar her toplumda şiddete maruz kalmakta, cinsel istismara uğramaktadır. Korumasız kadınların yaşam hakları tehdit altındadır. Özgüvenin olmaması, emeğini ve gelirini önemsememe, sistem dışı işlerde çalışmanın yol açtığı, belli bir sınıfa aidiyetten ve örgütlülüğünden yoksunluk, geleceğe yönelik belirsizlik, kendi yaşamını ilgilendiren planların başkalarınca yapılı olması kadının yoksunlukları arasında başlıcalarıdır.

Kadınların yoksulluğu ile olumsuz sağlık koşulları arasındaki doğrudan bir ilişki bulunmaktadır. Eğitim, çalışma yaşamına ve siyasete katılım gibi boyutlarda kadınların aleyhine gözlenen tablo kadınların sağlığına da olumsuz olarak yansımaktadır. Okuryazarlık düzeyiyle sağlık arasında bir ilişki vardır.

Kadınların okullaşma oranlarının düşüklüğü onların sağlığı olumsuz etkileyen faktörler konusunda bilinç düzeylerinin de düşük olmasına neden olmaktadır. Bunun yanı sıra koruyucu, önleyici, tedavi ve rehabilite edici sağlık hizmetlerine nasıl ulaşabileceği ve bunlardan nasıl yararlanabileceği gibi konularda da bilgilerinin az olmasına yol açmaktadır. Öte yandan Türkiye’de okuryazar olmayan ve düşük eğitim düzeyindeki kadınların oranlarının hiç de düşük olmadığı hatırlanacak olduğunda hastalık durumunda başvurulacak tedavi yöntemi ve kullanılacak ilaçlarla ilgili izlenecek yolu bilmeyen veya bilgileri çok yetersiz hatta çarpık olan kadınların sayısının fazla olabile-

ceği düşünülebilir. Böyle kadınların sağlıklarına ilişkin yakınmalarını tam ve anlaşılır biçimde sağlık profesyonellerine iletmesi, belirtileri iyi tanımlaması oldukça güç olabilmektedir. Kendilerine verilen direktifleri kavrayıp gerektiği gibi uygulama açısından da sıkıntıları olabilmektedir.

Genel olarak eğitim eksikliği, sorunların farkında olma, tanımlama ve aktarmada karşılaşılan iletişim sorunları ve bireyleşmenin yetersizliği sağlık yardımı istemeyi güçleştirmektedir. Karşı karşıya kaldıkları yoksullukla mücadele ederken ailelerinde yaşanan yoksulluğu en önemli sorun olarak görmektedirler. Kendi sağlık durumlarında ciddi bozulma olsa bile bununla ilgilenecek fırsatı çoğu kez bulamamakta veya bu sorunu daha önce de vurgulandığı gibi sağlık bilincinin eksikliğinden ötürü önemsememektedirler. Arıkan'ın 1994 yılında Adıyaman'ın Gölbaşı ilçesi Haydarlı köyünde gerçekleştirmiş olduğu bir araştırma bu açıdan anlamlı sonuçlar yansıtmaktadır: Kadınların tamamına yakınının(%82.9) uzun zamandan beri kendisini rahatsız eden bir hastalığı bulunmaktadır. Bununla birlikte kadınların yalnızca %16'sı bu durumu önemsediyini ifade etmiştir. Belirtilen rahatsızlıkların başında mide, baş ve bel ağrıları yer almaktadır(%37.9). Bunu iç hastalıkları izlemektedir(%20.7). Kadın hastalıkları üçüncü (%16.4), romatizmal hastalıklar ise dördüncü sırada yer almaktadır(%12.9). Söz konusu araştırmada görüşülen kadınların büyük çoğunluğu (%77.1) ciddi biçimde hastalanmaları halinde tedavi olma imkanlarının bulunmadığından yakınmaktadırlar. Görüşülen kadınların hemen hemen tamamı parasızlıktan tedavi olamadıklarını açıklamıştır (%94).

Türkiye'de sosyal güvenlik şemsiyesi altındaki kadınların çoğu kendileri iş gücüne katılmadığı halde eşlerinin sosyal güvencelerinden faydalanmaktadır. T.C. Anayasasının 60. maddesi herkesin sosyal güvenlik hakkı olduğunu açıkça vurgulamasına karşın verilere göre Türkiye'de hala nüfusun yaklaşık %20'si, sigorta kapsamı dışındadır. Türkiye'de mutlak yoksulluk sınırında olan kadınların 98.8'inin sosyal güvenliği, %75.9'unun ise sağlık sigortası bulunmamaktadır. Sosyal güvenlik ağının toplumun her kesimini kapsamaması ve bu hizmetlerin yetersizliği yoksulluğu pekiştiren bir etkidir.

Dünya Sağlık Örgütü'nün 1999 yılı Dünya Sağlık Raporuna göre Afrika'daki beş yaş altı çocuklarda ölüm oranı Avrupa'daki yaşlılarının 7 katıdır. Yine Afrika'daki anne ölümleri Avrupa'nın 16 katıdır. Afrika'daki 15-59 yaş grubundaki ölümler bile Avrupa'dakinin 4.5 katıdır. Kıtalar arasındaki bu eşitsizlik bir ülkenin içindeki farklı gelir grupları içinde söz konusudur. Örneğin İngiltere'de 60 yaşın altındaki önlenebilir ölüm nedenlerine bağlı ölüm oranı yoksul kesimlerde zenginlerin 4-6 katıdır (Adak, 2004).

2.2. TÜRKİYE'DE VE DÜNYADA KADIN YOKSULLUĞU

2.2.1. Türkiye'de Kadın Yoksulluğu

Bu bölümde Türkiye'de kadın yoksulluğunun boyutlarına kısaca değinildikten sonra kırdaki ve kentte kadının yoksulluğu şeklinde bir ayrıma gidilecektir. Türkiye'de özellikle son yirmi yıldır yaşanan ekonomik krizler yoksulluğun artmasında en önemli nedenlerden biri olmuştur. Bu ekonomik krizlerin kadınları yoksullaştırıcı etkisi olmuş mudur? Bu sorunun yanıtı için kadınların hane içindeki rollerini ve toplumsal konumlarını dikkate alan bir yaklaşım gereksinim vardır. Aksi halde, ne yoksullaşmayı yaratan mekanizmaları anlamak ne de kadınları yoksullaşmaya götüren özgül süreçleri kavramak mümkün olabilir. Toplumsal cinsiyet bakış açısı kazanılmaksızın kadınların ekonomik krizden ve bu krizleri atlattıkları için uygulanan ekonomi politikalarından ne kadar zarar gördüklerini anlamak mümkün değildir (Ecevit, 2001). Ekonomik krizler sonrasında istikrarsızlıkları gidermeye dönük olarak uygulanan yapısal uyum programlarının kadın işgücü üzerindeki etkisi kadınların istihdama katılımına ve katıldıkları sektörlerle göre değişmektedir. Kadınlar genelde iş bulma konusunda rekabetin yaşandığı ve ücretlerin aşağı doğru baskı altında olduğu sektörlerde istihdam edilmektedir (Erdut, 2000). Bu nedenle krizden etkilenen işletmelerin ve kapanan iş yerlerinin işsiz bıraktıkları öncelikle kadınlar olmaktadır.

Ekonomik krizler ve yoksulluk üzerine yapılan araştırmalar, krizler nedeniyle yoksullaşan ülkelerde, nüfusun önemli bir bölümünün mutlak yoksulluk

çizgisi altına düşmemesinin nedenini, kadınların hane içindeki yeniden üretim ile ilgili faaliyetlerini yoğunlaştırmalarına bağlamaktadır. Erkekler ve kadınlar yoksulluğu farklı algılamakta ve farklı yaşamaktadırlar ve buna bağlı olarak da yoksulluğa karşı farklı stratejiler geliştirmektedirler (Kümbetoğlu, 2002).

Kocasını işsiz kalan ya da kocasının getirdiği paranın çok yetersiz kaldığı durumlarda kadınlar, bir taraftan ekonomik faaliyetlere katılımlarını artırmakta diğer taraftan da ekmek, konserve yapmak benzeri ev içi faaliyetlerle tasarruf etmeye çalışmaktadırlar. Kadınlar, evlerinde parça başı iş yapmakta ve karşılığında çok düşük ücretler almaktadırlar. Bu çalışma biçiminde kadınların mahalle ve hatta ev içinde tüm günlerini geçirmeleri söz konusu olmaktadır. Böylece kadının para karşılığı çalışması sonucunda, aile/ koca baskısının hafiflemesi, aile içindeki konumunun iyileşmesi, kadının farklı yerlerde ve ortamlarda bulunarak, farklı ilişkiler içine girerek, düşüncelerinin ve deneyimlerinin farklılaşması ve bunun sonucunda özgürleşmesi ve saygınlığının artması gerçekleşmemektedir.

Günümüzde dünya ülkelerindeki milyonlarca kadın çoğunlukla kayıt dışı, sigortasız sosyal güvencesiz, iş saatlerinin belirsiz olduğu ev işçiliği yaparak yaşamını devam ettirmeye çalışmaktadır. Enformel çalışma tarzı olarak tanımlanan evde iş yapma (ev işçiliği) dünyada olduğu gibi Türkiye’de de git-tikçe artmaktadır. Kesin bir rakam vermek doğru olmamakla beraber, TÜİK 2005 verilerine göre ev işçilerinin yüzde 95’i kadındır. Kadınlar gerek aile içi geleneksel olarak kadına yüklenmiş olan rolleri yerine getirmek, gerekse kadının çalışmasını onaylamayan geleneksel toplumsal yapı nedeniyle, evinde parça başı iş yapmayı tercih etmektedir. Her şeyden önce kadınlar evde yaptıkları işleri “iş” olarak görmemekte, kendilerini “işçi” saymamaktadır. Bu faaliyetlerini sadece bir “uğrası” olarak nitelendirmektedirler. Bu nedenle de nüfus sayımlarında ev işçiliği yapan bu kadınlar kendilerini ev hanımı olarak ifade etmektedir. Kadın işgücü enformel sektör nedeniyle resmi istatistiklere tam olarak yansımamaktadır.

TÜİK 2007 verilerine göre;

- İşgücüne katılım oranı %47.8, erkekler için %71.3, kadınlar için %24.8'tür.
- İstihdam oranı 2007'de %43.1'dir. Erkekler için bu oran %64.3, kadınlar içinse %22.2'dir.
- Enformel istihdam oranı %51.7, 2004'te %53'tür. Bunun %36'sı çoğunlukla kadınlardan oluşan ücretsiz aile işçileridir.
- Okur yazar olmayan nüfus oranı %8.1'dir. Kadınların oranı %12.9, erkeklerin oranı ise %3.4'tür.
- İlkokuldan sonra okuldan ayrılma %14'tür. Erkekler için bu oran %10.5, kızlar için %19'dur.
- 25 yaş ve yukarısı için ilkokul mezunu oranı %47.8, kadınlar için bu oran %45.2, erkekler için %50.3'dir.
- Ortaokul mezunu oranı %8.2, kadınlar için bu oran %5.3, erkekler içinse %11.2'dur.
- Lise mezunu oranı %12.5, kadınlar için bu oran %9.1, erkekler içinse %16'dir.
- Üniversite mezunu oranı %7.8, kadınlar için bu oran %5.4, erkekler içinse %10.2'tür (TÜİK, 2008).

Birleşmiş Milletler Kalkınma Kurumu (UNDP), insani gelişme kriterleri yönünden kadın ve erkek arasındaki eşitsizliği ölçmek için bir indeks geliştirmiştir (UNDP, 2008). Cinsiyetlerle İlgili İnsani Gelişme İndeksi (Gender Related Development Index) adı verilen indeks başlıca şu üç kriter esas alınarak hesaplanmıştır.

1.Ortalama yaşam beklentisi,

2. Eğitim

- Kadın ve erkek okuma-yazma oranı
- Kadın ve erkek okullaşma oranı

3.Ortalama Gelir Düzeyi

(Kazanılan gelir içerisinde kadın ve erkeğin payı)

Söz konusu indeksin amacı insani gelişme yönünden kadın ve erkek arasındaki eşitsizlikleri ortaya koymaktır. Toplam 156 ülke arasında ilk sırada Kanada, Norveç, Avustralya, ABD, İzlanda, İsviçre, İsveç gibi ülkeler yer almaktadır. Bu ülkelerde kadın ve erkek arasında insani gelişme yönünden eşitsizlik göreceli olarak diğer ülkelere oranla çok daha az durumdadır. Söz konusu eşitsizliğin en yüksek olduğu ülkeler ise sırasıyla şunlardır: Sierra Leone, Gine-Bissau, Nijer, Burkina Faso, ve Mali. Türkiye, GDI indeks sıralamasında 156 ülke arasında 78. sırada yer almaktadır. GDI indeks sıralamasında en başta yer alan İzlanda ve en alt sırada yer alan Sierra Leone arasında bir karşılaştırma yapmak cinsiyetler-arasında eşitsizlik sorununun dünyada ne derece büyük olduğunu görmemize imkan sağlamaktadır. İzlanda'da doğumda ortalama yaşam beklentisi kadınlarda 83.1, Sierra Leone'de ise 43.4 yıl olarak hesaplanmıştır.

Türkiye'de ise ortalama yaşam beklentisi 73.9 yıldır. Erkekler açısından ise durum biraz daha farklıdır. Erkeklerin her üç ülkede de kadınlardan daha az bir yaşam beklentisi söz konusudur. Sadece bu kriter yönünden bakıldığında kadınların erkeklere göre daha avantajlı bir konumda olduğu görülmektedir. İnsani gelişme kriterlerinden ikincisi olan okuma yazma oranı ve okula kayıt oranı yönünden baktığımızda kadın ve erkek arasındaki eşitsizliğin mevcut olduğunu açık olarak görebilmekteyiz. İzlanda'da kadın ve erkeklerde okuma yazma oranı yüzde 100'e oldukça yakın olduğu tahmin edilmektedir. Oysa Sierra Leone'de okuma yazma bilen kadınların oranı sadece yüzde 24.2'dir. Erkeklerde ise okuma yazma bilenler yüzde olarak 46.7'dir.

Ülkemizde de okuma-yazma oranı yönünden kadın ve erkekler arasında eşitsizliğin var olduğu hemen dikkati çekmektedir. Ülkemizde kadınlarda okuma yazma oranı yüzde 79.6, erkeklerde ise yüzde 95.3 olarak tespit edilmiştir. Son olarak kişi başına düşen milli gelir düzeyi yönünden de genel olarak tüm ülkelerde kadın ve erkekler arasında kadınlar aleyhine bir durum söz konusudur. Burada ele alınan üç örnek ülkede veriler şu şekildedir.

İzlanda'da kadınlarda kişi başına düşen milli gelir 28.637 dolar, erkeklerde ise 40.000 dolardır. Sierra Leone'de ise kadınlarda kişi başına düşen milli ge-

507 dolar, erkeklerde ise 1.114 dolar olarak tahmin edilmiştir. Ülkemizde de bu açıdan bir eşitsizlik söz konusudur. Ülkemizde kadınlarda kişi başına düşen GSYİH (Gayri Safi Yurt İçi Hasıla) 4,385 dolardır. Erkekler ise kadınlardan neredeyse üç kat daha fazla gelir imkanına sahip bulunmaktadırlar. Buraya kadar yaptığımız açıklamalardan anlaşılacağı üzere tüm dünya ülkelerinde genel olarak insani gelişme yönünden kadın ve erkekler arasında bir eşitsizliğin olduğunu söyleyebiliriz. Ancak söz konusu eşitsizlik az gelişmiş ülkelerde çok daha belirgindir. Gelişmiş ülkelerde ise kadın ve erkekler arasında insani gelişme yönünden eşitsizlik var olmakla birlikte, bu eşitsizliğin çok ileri boyutlarda olmadığı görülmektedir.

Birleşmiş Milletler Kalkınma Kurumu (UNDP) ayrıca kadınların siyasal ve ekonomik yaşama ne ölçüde katıldıklarını tespit etmek için "Gender Empowerment Measure" (GEM) adı verilen bir indeks geliştirmiştir. Söz konusu indeks başlıca aşağıdaki kriterler esas alınarak hesaplanmaktadır.

- Siyasal Katılım (parlamentodaki kadın milletvekili sayısı)
- Yönetici pozisyonunda olan kadın yüzdesi,
- Mesleki ve teknik işgücü içerisinde kadın işgücünün oranı,
- Toplam kazanılmış gelir içerisinde kadına düşen pay.

Söz konusu indeksin amacı siyasal ve ekonomik yaşamda kadınların yerini ve konumunu tespit etmektir. UNDP tarafından yapılan araştırma toplam 70 ülkeyi kapsamaktadır ve bu araştırmaya göre toplum içerisinde kadınların siyasal ve ekonomik statülerinin en iyi olduğu ülkeler sırasıyla şunlardır: Norveç, İsveç, Finlandiya, Danimarka, İzlanda, Hollanda, Belçika ve Avustralya. Söz konusu indeks sıralamasında en altlarda yer alan, dolayısıyla en kötü konumda olan ülkeler ise sırasıyla İran, Fas, Kırgızistan, Türkiye, Mısır Suudi Arabistan ve Yemen'dir. Türkiye, GEM indeks sıralamasında 93 ülke arasında 90. sırada yer almaktadır.

Kadınların toplum içerisindeki siyasal statülerini ortaya koyan göstergelerden birisi parlamentoda halkı temsil eden milletvekilleri arasında kadın temsilcilerin sayısıdır. Oransal olarak bakıldığında şu tespitleri yapabilmektedir. Örneğin, GEM indeks sıralamasında ilk sırada yer alan Norveç'te parlamentodaki kadın sandalye sayısı oransal olarak 37.9'dur. Bu oran Türkiye'de 4.4, GEM indeksi sıralamasında en sonda yer alan Yemen'de ise 0.7'dir. GDI indeksi sıralamasında en son sırada yer alan Sierra Leone'de ise oran 14.5'tir. Kadın yöneticilerin oransal büyüklüğü de kadınların ekonomik yaşamda statülerinin saygın ve etkin olduğunu göstermektedir. Toplam yönetici pozisyonları içerisinde kadın yönetici pozisyonlarının oranı Norveç'te 30, Türkiye'de 7, Yemen'de ise 4'tür. Bu üç ülke karşılaştırması kadın ve erkek arasındaki eşitsizliklerin boyutunu görmek açısından önem taşımaktadır. Mesleki ve teknik personel içerisinde kadınların oranı da GEM indeks değerinin belirlenmesinde dikkate alınan kriterlerden bir diğeridir. Norveç'te söz konusu oran yüzde 50, Türkiye'de 32, Yemen'de ise 15'dir. GEM indeks değerinin hesaplanmasında kadınlarda kişi başına düşen GSYİH değeri de dikkate alınmaktadır. Ekonomik refah düzeyi yönünden Norveç gibi gelişmiş ülkelerde kişi başına düşen GSYİH 20.000 doların üzerinde iken, az gelişmiş ülkelerin pek çoğunda kişi başına düşen GSYİH 1000 doların altındadır. Dünya Ekonomik Forumu tarafından hazırlanan Küresel Toplumsal Cinsiyet Uçurumu Raporu (Global Gender Gap Report) 2006 yılında 115 ülkede kadınlarla erkekler arasında dört kritik alanda eşitsizliği gözler önüne sermektedir: ekonomik katılım ve ekonomik fırsatlar, politik güçlenme, eğitime erişim ve sağlık. Bu rapor, araştırma kapsamına giren hiçbir ülkede toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin ortadan kaldırılamamış olduğunu, ancak bazı ülkelerin toplumsal cinsiyet uçurumunu kapatmada diğerlerinden ileride olduğunu göstermektedir. İsveç başta olmak üzere Kuzey Avrupa ülkeleri uçurumu daraltmakta olan ülkelerken, birçok ülkede bu uçurum çok derindir. Türkiye bu rapora göre toplumsal cinsiyet uçurumunun en derin olduğu ülkelerden biridir. Ülkeleri toplumsal cinsiyet uçurumuna göre sıralayan bu indekste Türkiye 2006 yılında 115 ülke içinde 105. gelmekteydi, yani listenin altından sayıldığına 11. sırada yer almakta idi. 2007 yılında Dünya Ekonomik Forumu bu çalışmayı tekrarlarken 13 ülke daha ekleyerek ülke sayısını

128'e çıkarmıştır. 2007 yılında Türkiye, 128 ülke arasında 121. sıradadır, yani bu defa toplumsal cinsiyet uçurumu en derin olan sekizinci ülkedir. Bu da demektir ki 2007 yılında Türkiye'de toplumsal cinsiyet uçurumu, 2006 yılına göre daha da derinleşmiştir.

Türkiye'de kadınlarda okullaşma oranı %64, okur-yazarlık oranı ise %79.6'dır. Türkiye'de kadınlar insani kalkınma fırsatlarına erişim zorlukları yaşamaktadırlar. Kadınlar, Türkiye'deki eğitim ve ekonomik olanaklardan erkeklerle eşit oranda yararlanamamaktadır. Kadınların %20.4'ü okuma yazma bilmemektedir. Çalışabilir (15 yaş ve üstü) kadın nüfusunun %72.3'ü herhangi bir ekonomik faaliyette bulunmamaktadır. Ücretsiz aile işçisi olarak çalışanların oranı %67 olmak üzere tarım çalışanlarında kadınların oranı %52'dir. Sanayide çalışan kadınların oranı %15 ve hizmet sektöründe çalışan kadınların oranı %33'tür.

Bugün Türkiye'de kadınların işgücüne katılım ve istihdam oranları çağdaş ülkelere göre çok düşük kalmıştır. Üstelik bu tablo giderek daha vahim bir hal almaktadır. 1990 yılında her 3 kadından 1'i istihdam edilirken, bu oran düşmüş; 2005 yılında her 4 kadından 1'i istihdam edilmiştir. AB ülkelerinde ise her 2 kadından 1'i istihdam edilmektedir. Ülkemizde kadınların çalışma hayatına katılımı sağlanamamış, çağdaş anlamda ücretli çalışma yaygınlaşmamıştır. Kırsal kesim ve kayıt dışı sektör, kadınlar için temel istihdam alanı olmaya devam etmektedir. Hane Halkı İşgücü Anketleri Ekim 2005 sonuçlarına göre bugün Türkiye'de kadınların işgücüne katılım oranı % 22 dir. 1990 da ise bu oran %36 olarak gerçekleşmişti. Halihazırda %22 olan istihdamın, %16.3'ü kentlerde, %31.1'i kırsal alandadır. 15 ve üzeri yaştaki tüm kadınların işgücüne katılım oranlarının dağılımına bakıldığında, 1988-2006 yılları arasındaki on sekiz yıllık süre içerisinde önemli bir azalma gözlenmektedir. 1988 yılında kadınların işgücüne katılım oranı %34,3 iken, bu oran 2006 yılında %24,9'a düşmüştür. Kadın işgücündeki bu azalmanın önemini, mutlak rakamlar daha net bir şekilde göstermektedir. 1988-2006 yılları arasında 15 yaş ve üzeri kadın nüfus, mutlak rakamlara bakıldığında %35 artarken, işgücü potansiyeli ancak %10 artmıştır. 15 yaş ve üzeri yaştaki kadınların istih-

dam oranları da, bu dönem içerisinde işgücüne benzer, ancak daha güçlü bir şekilde azalma eğilimi göstermektedir. 1988 yılında %31 olan kadınların istihdam oranı, 2006 yılına gelindiğinde, %22'ye düşmüştür. Bu eğilim mutlak rakamlar ile aynı dönem için ifade edilirse, 15 yaş ve üzeri kadın nüfus %35 artarken, istihdam edilenlerin sayısal artışı ancak %10 olabilmektedir.

Çalışan kadınların sektörlere göre dağılımı ise şöyledir:

Tarım sektöründe : % 49.6
Hizmet sektöründe %35.1
Sanayi sektöründe %14.8
İnşaat sektöründe %0.5

Azalan kadın istihdamı da tarımdaki işsizliğin artmasıyla açıklanmaktadır. 2000 yılında tarım sektörü çalışanlarının % 66.8'i kadındı. 2005 yılında ise bu oran % 49.6'ya düşmüştür. Büyük bir kısmı ücretsiz aile işçisi olan (%39.6) ve sosyal güvencesi bulunmayan bu kadınlar son yıllardaki tarım politikaları nedeniyle işsiz kalmış, kentlere göç ederek kayıt dışı, iş güvenliği ve sosyal güvencesi olmayan iş alanlarına kaymışlardır.

Kadın istihdamı alanındaki çarpıcı verilerden biri de istihdamla eğitim arasındaki ilişkidir. 2005 yılı verilerine göre, okuryazar olmayan, lise altı eğitim almış ve lise veya dengi meslek okulu eğitimi almış kadınların işgücüne katılma oranı %69,1, yüksek okul veya fakülte mezunu kadınlar için işgücüne katılma oranı %30,9 dur. Bu tablonun en önemli nedeni, işgücü piyasasında kadınlar için var olan işlerin genellikle emek yoğun, düşük ücretli ve güvencesiz olmasıdır. Yüksek okul mezunu kadınlar bu işleri tercih etmemektedirler.

Çalışan nüfusun cinsiyete göre dağılımına baktığımızda, işgücü piyasasındaki erkeklerin lehine durum daha iyi anlaşılmaktadır. Aşağıdaki tabloda 2005 yılı verileri mevcuttur. Daha yeni bir istatistik henüz hazırlanmamıştır.

Tablo 5
Çalışan Nüfusun Cinsiyete Göre Dağılımı

% (2005 yılı)	Ücretli	Yevmiyeli	İşveren	Kendi hesabına	Ücretsiz aile işçisi
Kadın	39,8	6,4	1,0	13,1	39,6
Erkek	48,2	7,6	5,2	24,1	13,8

Kaynak: TÜİK, 2005-Hane Halkı İşgücü Anketi Sonuçları

Kadınların işgücü piyasasına yeterince katılamamasının bir kaç temel nedeni: geleneksel olarak kadının görevi sayılan çocuk ve yaşlı bakım hizmetlerinin yaygın olmayışı, ev işlerinin paylaşılmaması, kadının yeri evidir anlayışını savunan ataerkil anlayış, kadınların eğitimsizliği, iş yaşamını düzenleyen yasalarda kadınlarla ilgili kreş, emzirme odaları, hamilelik ve süt izni gibi düzenlemelerin işverene ağır yük getirdiği savıyla işverenin kadın işçi istihdamından kaçınması, girişimci kadınlar için kredi, kaynaklara ulaşım, eğitim gibi uygulamaların yetersizliği, işe alma, işten çıkarma ve işte yükselmede cinsiyet ayrımı, eşit değerde işe eşit ücret ödenmemesi (TÜSİAD'ın araştırmasında özel sektörde üst düzey kadın yöneticiyle erkek yönetici arasındaki maaş farkı kadınların aleyhine %47'dir. Sosyal Sigortalı çalışanlar arasında kadınlar aleyhine %10, kamuda çalışanlarda %40'a varan oranlarda ücret farkı vardır).

Prof. Toksöz¹ şu tespitleri yapmaktadır: Toplumsal cinsiyete dayalı işbölümü nedeniyle kadın ev işleri ve çocuk bakımından sorumludur. Bu durum kadının iş gücü piyasasına çıkmasına engeldir. Kadınlara sunulan işlerin sınırlı olması, koşulların ağırlığı ve ücretlerin düşüklüğü çalışmayı kadınlar için cazip olmaktan çıkarmaktadır. Geçmişte kırsalda kadın istihdamı kente göre yüksekti. Azalan tarım istihdamı nedeniyle kadının iş gücüne katılımı hızla düşmektedir. Erkekler bu dönemde sanayide artan istihdamı karşılamıştır.

1 www.ucansupurge.org

Türkiye’de istihdam yetersizliği sorunu esas olarak kadın istihdamının yetersizliği sorunudur. Kadın kente geldiğinde eğitimsizlik, aile baskısı gibi nedenlerle iş gücü piyasasından çekilmekte ve bu oran yüzde 19.9’a gerilemektedir.

Kadınların istihdama katılımını engelleyen ve sosyal dışlanmaya neden olan önemli unsurlardan biri yetersiz eğitim düzeyi ve mesleksizliktir. Her 5 kadından 1’i okuma yazma bilmemektedir. Kadınların, mesleki ilerlemeyi sağlayan ileri seviyede öğretime katılımı düşüktür. Kadınlarda işsizlik sorunu daha büyüktür. Kentsel kadın işgücünde her 5 kadından 1’i, eğitimli genç işgücünde her 3 kadından 1’i iş bulamamaktadır².

2.2.1.1. Türkiye’de Kırsal Kadının Yoksulluğu

Tarım ve Köyişleri Bakanlığı tarafından 2008 yılında gerçekleştirilen “Kırsalda Kadın” çalıştayının sonucunda hazırlanan rapora göre; kırsal alanda kadın yoksulluğu dört alt başlık altında tartışılmaktadır (Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, 2008):

1. Kadının toprak ve sermaye sahipliği konusundaki durumu (Mülkiyet sahipliliği):

Toprak ve sermaye gibi ekonomik kaynaklara sahiplikte kadınlar erkeklerin gerisindedir.

Kırsal alandaki kadınların mülkiyet sahipliği konusunda eksik ve yetersiz veriler bulunmaktadır.

Mülkiyetin kayıt altında olmaması, kadının miras hakkından faydalanmasını engellemektedir.

2 www.ucansupurge.org

Miras hukukuna göre kadının toprak sahipliliği söz konusu olsa bile sosyo-kültürel değerler nedeniyle kadın bu hakkından vazgeçmekte/vazgeçirilmektedir. Ya da niteliksiz araziler kadına verilmektedir.

Sermayesi ya da kendi geliri olmayan kadınların kendine güven ve sosyalleşme sorunları bulunmaktadır.

Kırsal kadın gelir elde etse bile kendi gelirini kullanmada söz sahibi olamamaktadır.

Meslek edindirme kurslarında kadın emeğinin karşılığını alamamaktadır.

Kadınlara verilen mikro-kredilerin dağıtımında ve uygulamada, kredilerin başarı oranlarının izlenmesinde yetersizlik bulunmaktadır.

2. Kırsal kesimde çalışan kadınların çalışma durum ve koşulları:

Kadınlar tarım işçiliğinde düşük ücretle ve kötü koşullarda çalıştırılmaktadır.

Aynı işte çalışan kadın erkeğe göre daha düşük ücret almaktadır.

Çalışma süresi bakımından kadın erkeğe göre daha uzun süre çalışmaktadır. Kırsal alanda yapılan bazı işlerdeki ücretlendirmede, toplumsal cinsiyet ayrımcılığı yapılmaktadır,

Ev içinde yeniden üretim ile ilgili sorumlulukları nedeni ile ücretli emek faaliyetleri sınırlandırılmaktadır.

Ücretli işler erkekler tarafından yapılır anlayışının benimsenmesi ve tarımda mekanizasyonun devreye girmesiyle kadın işlerden uzaklaşmış/uzaklaştırılmıştır.

Kırsalda yaşayan kadın çalışmasına rağmen sosyal güvenceden yoksundur.

Ev içi ve dışındaki çalışma koşullarının ağırlığı, kadının sosyal ilişkilerini olumsuz etkilemektedir.

Mevsimlik-gezici-geçici işçilerin ulaşım, barınma, beslenme, eğitim, sağlık gibi temel hizmetlerden yoksundur.

Kadın, kadın olmasından kaynaklanan süreçlerde (gebelik, doğum, emzirme) de çalışma yaşamına devam etmektedir. Dolayısıyla ile yükü iki katına çıkmaktadır

Ekonomik ve politik kurumlarda yaşadıkları sosyal dışlanma (bilgisiz olması ve değersiz görülmesi nedenlerinden dolayı), kadınların kronik yoksulluğa karşı korumasız olmalarının nedenidir.

3. Kırsal Kadının yoksullaşmasında tarım arazilerinin toplulaştırmasının rolü:

Arazilerin toplulaştırılması masrafların ve maliyetin düşmesi yönünde faydalı olacaktır. Ancak, ailenin arazileri toplulaştırıldığında kırsal kadın payına düşen hissesini kaybetme riskiyle karşı karşıya kalacaktır. Ya da düşük ücretle erkek kardeş satın alacaktır. Giderek arazinin sahipliliği erkekleşecektir. Toplulaştırılmış araziden elde edilen ürün/gelirden kadının hakkına düşecek pay kadına az verilecek veya hiç verilmeyecektir.

4. Kırsalda Yoksul kadınların aile yapısı ve ilişkileri:

Hane halkı büyüklüğü arttıkça yoksulluk riski artmaktadır.

Yoksulluk, aile içi iletişim ve ilişkilerin bozulmasına yol açmakta, kadına ve çocuğa yönelik şiddeti artırmaktadır.

Kırsal alanda hayatını tek başına devam ettiren kadınlar sosyo-kültürel nedenlerle dışlanmakta ve farklı gözle bakılmaktadır.

Yoksulluk nedeni ile kadın ve çocuk ticari meta konusu haline getirilmektedir.

Yoksul ailelerde çocuklar daha fazla ihmal ve istismara uğramaktadır.

Toplumsal cinsiyet ayrımcılığına dayalı gelenek ve görenekler, yoksulluğu yeniden kadınlar aleyhine artırmaktadır.

Aynı rapora göre, kırsal alanda kadınlar; hane gelirlerinin ve değerlerinin dağılımında ve kontrolünde söz sahibi olamama, kaynak kullanamama, mülkiyet üzerinde söz sahibi olamama ve kredi gibi üretken değerlere erişememe, işgücü piyasasında ayrımcılığa uğrama, ekonomik ve politik kurumlarda yaşadıkları sosyal dışlanma, ev içindeki sorumlulukları nedeniyle ücrette ekonomik faaliyetlerin sınırlandırılması nedenleri ile yoksuldur.

Raporda, kırsal alanda kadınların yaşadıkları temel sorunlar; kalifiye ve sosyal güvenlik kapsamındaki işlere erişememe, statüsü düşük işlerde çalışma, esnek çalışma koşulları, sosyal güvenlik kapsamının dışında kalma, kayıt dışı çalışma, örgün ve yaygın eğitim olanaklarından yararlanmadaki güçlükler, erişimdeki sorunlar, mesleki eğitimden yoksun olma, yararlanamama, çalışma koşulları-ağır iş yükü, toplum baskısı, dışa açılmama, geleneksel rol tanımlamaları, kaderine razı olma, bunun dışına çıkamama, temel alt ve üst-yapı hizmetlerinin yetersizliğinden daha yoğun etkilenme, sağlık hizmetlerinin yetersizliği, gençlik sorunlarının getirdiği belirsizlikler, girişimcilikten yoksun olma, kredi/gelir kaynaklarına erişememe, kararlara katılmama, tarım dışında çalışma olanaklarının zayıflığı, miras hukukundaki uygulamalar, küçük işletme özelliğinin getirdiği olumsuzluklar, bölgelerarası farklılıklar, gezici ve geçici işçilik koşullarının ağırlığı şeklinde özetlenebilir.

Tablo 6'da da görüldüğü gibi, kırsal kesimde kadının işgücüne katılım oranı, tarımda ücretsiz aile işçisi olarak çalışması nedeniyle yüksek olsa da Türkiye'de tarım istihdamındaki hızla azalma, kadın istihdamının da gide-rek düşmesine yol açmaktadır.

Tablo 6
Türkiye’de İşgücü Miktarları ve İşgücüne Katılım Oranları

	Kırsalda İşgücü Miktarı		Kentte İşgücü Miktarı		Toplam	
	Sayı	İşgücüne Katılım Oranı (%)	Sayı	İşgücüne Katılım Oranı (%)	Sayı	İşgücüne Katılım Oranı (%)
Türkiye	9.894.000	52,2	14.882.000	45,5	24.776.000	46,8
Kadın	3.237.000	33,0	3.243.000	19,9	6.480.000	26,2
Erkek	6.657.000	72,2	11.640.000	70,8	18.297.000	73,8

Kaynak: TÜİK, 2006-Hane Halkı İşgücü Anketi Sonuçları

Tablo 7
2006 Yılı İtibarıyla İstihdamın Sektörel Dağılımı - %

Sektörler	Toplam	Kadın	Erkek
Tarım	27,3	48,5	19,8
Sanayi	25,5	15,0	29,1
Hizmetler	47,2	36,5	51,1
Toplam	100,0	100,0	100,0

Kaynak: TÜİK, 2006-Hane Halkı İşgücü Anketi Sonuçları

Tablo.7’de görüldüğü gibi, toplam istihdamın %27,3’ü tarımda yer alırken, bu oran kadınlarda %48,5, erkeklerde ise %19,8’dir. Yani, kadınlarda tarımda istihdam edilme oranı erkeklerin yaklaşık 2,5 katıdır.

Tablo 8
Kadınların Ücret Durumlarına Göre Çalışma Biçimleri - %

Sektör	Çalışan Sayısı	Ücretli	Yevmiyeli	İşveren	Kendi Hesabına	Ücretsiz Aile İşgücü	Toplam
Tarım	2.816.000	0,4	6,1	0,4	18,7	74,4	100,0
Tarım dışı	2.994.000	79,5	5,1	1,9	7,8	5,7	100,0

Kaynak: TÜİK, 2006-Hane Halkı İşgücü Anketi Sonuçları

Tablo.8’de görüldüğü gibi, tarımda çalışan kadınların %74,4’ü ücretsiz aile işgücü konumundadır. Oysa tarım dışında bu oran %5,7’dir. Hem tarımda hem de tarım dışında “işveren” olarak çalışan kadınların oranının düşüklüğü burada dikkate değerdir. Çünkü, bu girişimci kadın oranının oldukça az olduğunu göstermektedir.

Tarımda çalışan kadın oranı çalışan kadınların yaklaşık %50’sini oluşturmaktadır. Kadınların %70’i ücretsiz aile işçisi konumunda ve bunlar genel istihdamın %40’ını oluşturmaktadır.

Kırsal alanda kadınlar için önemli bir sorun sosyal güvenlik uygulamalarının dışında kalma, kayıt dışı çalışmadır. 2006 yılı sosyal güvenlik kurumlarına kayıtlılık durumuna bakıldığında 11.503.000 kişinin kayıtlı (%51,5) ve 10.827.000 kişinin kayıtsız çalıştığı görülür (%48,5). İstihdamdaki kadınların %66’sı, erkeklerin %42,3’ü sosyal güvenlik kapsamı dışında çalışmaktadır. Kadınlarda oranın yüksekliği kadınların halen yarısının tarımda çalışıyor olmasına bağlıdır.

2005 yılı verilerine göre, tarımda çalışanların 767.000 (%11,8)’i kayıtlı, 5.726.000 (%88,2)’si kayıt dışıdır. Tarımda çalışan kadınların %1,5’i kayıtlı, %98,5’i kayıt dışı, erkeklerin %20,4’ü kayıtlı, %76,6’sı kayıt dışı çalışmaktadır. Kırsal alanda kadının emek yoğunluğu sadece tarımsal üretimde değil, aynı

zamanda hane içinde de çok yüksektir. Hane içi istihdam bağlamında ücretsiz aile işçisi konumunda olan kadın ve genç kızlar ağır bir iş yüküne sahiptirler. Kadınlar ev temizliği, yemek yapımı, çamaşır yıkama ve su taşıma gibi rutin işlerin yanı sıra tarla, bağ-bahçe işleri, odun taşıma, ekmek yapma, hayvan bakımı gibi yüksek efor gerektiren ve bir hayli zaman alan işleri de yapmak durumundadır. Kentsel alanda maddi durumu ve gelir düzeyi görece daha iyi olan ve bu nedenle çamaşır makinesi, elektrik süpürgesi gibi elektrikli ev aletlerini kullanabilen, yüzdesel oranı oldukça düşük olan kadınlar ile kıyaslandığında kırsal genelindeki kadınlar bir anlamda “ağır işçi” statüsüne girmektedirler. Ayrıca tarımda iş gücünü nakde çeviren kadın oranı oldukça sınırlıdır. Nakde çevrilebilen iş gücü, ev kadınları arasında bağ-bahçe ve tarlada çalışarak elde edilen ürünün pazarlanması şeklindedir (Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, 2008).

2.2.1.2. Türkiye’de Kentsel Kadının Yoksulluğu

Kentleşme süreci toplumsal cinsiyet rolleri ve ilişkileri tarafından şekillendirilmektedir. Kent yoksulluğunu önlemede ve kent yoksulunu tanımlamada toplumsal cinsiyet meseleleri sınırlı olarak dikkate alınmaktadır. Yoksulluk karşıtı programların ve politikaların oluşturulmasında da bunun yansımaları görülmektedir. Son yıllarda kent yoksulluğunu anlamaya çalışan çalışmalarda ise kent yoksulluğunun daha geniş bir çerçevede anlaşılması ve ölçülmesi gerektiği belirtilmektedir. Kent yoksulluğuna dair resmi istatistikler dünya genelinde cinsiyet temelli boyutları hesaba katmamaktadır; sadece hanenin yoksullaşması üzerinde durulmaktadır (Chant, 2001).

Geleneksel yoksulluk çizgileri sağlık ve sosyal göstergelere pek az ilgi göstermektedir. Bu yüzden kentli kadınların karşılaştıkları sağlık ve sosyal sorunlar ortaya konamamaktadır (Wratten 1995). Kent yoksulluğu değerlendirmeleri genel olarak gelire, kaynaklara ve hizmetlere ulaşım açısından kadın ve erkekler arasındaki farkları görmezden gelmektedirler. Bu tarz farklılıklar hane içinde ya da kadın reisli haneler ile erkek reisli haneler arasında ortaya çıkabilmektedir.

Kentteki yoksulluk koşullarının ve eğilimlerin analizi açısından toplumsal cinsiyet eşitliğine dair konular önemlidir. Toplumsal cinsiyete dayalı sınırlılıkların ve fırsatların sonucu olarak kadınlar ve erkekler kent yoksulluğunu farklı şekilde yaşamakta ve tepki vermektedir. Kentsel alanlarda istihdam ve gelir getirici fırsatlara ulaşımında cinsiyetler arası farklılıklar mevcuttur. İşsizlik ve yetersiz istihdam önemli meselelerdir. Son çalışmalar kent yoksullarının reel ücretlerin azalmasından önemli ölçüde etkilendiğini ortaya koymaktadır. Genel olarak işgücü piyasasının iki eğilimi vardır: işgücünün kadınlaşması ve piyasanın kurlsızlaşması.

Kırsaldan kente göç özellikle kadınlar için pek çok dezavantaj doğurmaktadır. Kırsal kesimden, kente göç olgusunun fazlaca yaşandığı ülkemizde, tarımda aktif üretimde bulunan kadınlar kente göç ettiklerinde eğitimsiz ve vassıfsız işçi olmaları nedeniyle iş imkanlarından yararlanamamaktadır. Formel eğitim ve yeteneklerin düşüklüğünden dolayı enformel sektörde çalışmaya zorlanmaktadır. Düşük ücretli, kötü koşullara sahip işlerde sömürülmektedirler. Haklar sınırlıdır ve kadınlar uzun saatler boyunca çalışmak zorunda kalmaktadır. İşyerinde çocuk bakım hizmetlerinin olmaması büyük zorluk çıkarmaktadır. Çocuğuna bakacak kimseyi bulamama kadınların işgücü istihdamından alı koyan sebeplerden biridir.

Türkiye’de kadınların istihdam oranı ise 1990’ların ortasında %31 iken 2006’da %16.7’ye düşmüştür. Kentsel alanlarda katılım oranı giderek düşmektedir. Bunda kırdan kente göç sonucu kadınların ücretsiz aile işçiliğindeki paylarının azalmasının etkisi vardır. 2007 yılında bu oran % 20.2’lere kadar düşmüştür. Bu oran evli kadınlarda çok daha düşüktür (%13.8). Kentsel işgücü piyasalarına katılan kadınların % 66.9’unu bekarlar ve dullar oluşturmaktadır. Kadınlar kentte işgücü piyasasına entegre olmada zorluklarla karşılaşmaktadır.

Türkiye’de kırsal sektördeki faal işgücünün bir bölümünü oluşturan kadınlar kentlerde şevki kırılmış işçi haline gelmektedir. Sınırlı iş olanakları, ekonomik açıdan faal olmayan işgücüne dahil kadınların sayısını büyütmektedir.

Tarımda çalışan kadınlar toplam kadın işgücünün çok büyük bir bölümünü oluşturmaktadır. Sanayide çalışan kadın oranı son derece düşük iken hizmet sektöründe bir artma eğilimi görülmektedir. Ücretsiz aile içi istihdam, kadın istihdamının önde gelen özelliğidir. Marjinal sektör ve küçük ticarete kadınların üretimin yürütülebilmesi için ailenin ücretsiz yardımcısı haline gelmektedir.

Daha önce de belirtildiği gibi, kadınların toplumdaki rolü ev işi yapma, çocuk doğurma, çocuk ve yaşlı bakımı ile sınırlı olarak algılanmaktadır. Bu, kadınların işgücü piyasasına katılımlarını azaltmaktadır. Kentte yaşayan kadınların işsizlik oranı %16'dır. Tarım dışı istihdam oranı kadınlar için %52.7 iken erkekler için bu oran %80.9'dur. Kentsel alanda istihdam edilen 2.912.000 kadın içerisinde 2.360.000'i ücretli, 160.000'i yevmiyeli, 176.000'i kendi hesabına ve 154.000'i de ücretsiz aile işçisi olarak çalışmaktadır. Kentin yoksul kadınların hem ekonomik, hem de sosyo-kültürel düzeyde farklı düzlemde yoksunluklarla birlikte yaşamaktadırlar.

İstanbul için yapılan bir araştırmanın sonuçlarına göre, ev işçiliğinde titizlik, ince işe yatkınlık ve sabır gerektirmesi ve kendini tekrarlayan, sabit, hareketlilik gerektirmeyen işler olması nedeniyle kadınlar tercih edilmektedir. Özellikle konfeksiyon sektörüne parça başı iş yapan bu kadınların büyük çoğunluğu, 1980 öncesi İstanbul'a göçen ailelerin çocuklarıdır. Eğitim düzeyleri düşüktür. Çalışmaya çok erken yaşlarda başlayan bu kadınlar evlenseler bile evde çalışmayı sürdürmektedir. Çoğunlukla kentin gecekondualarında ya da gecekonduadan dönüşmüş mahallelerinde oturmaktadırlar (Cömertler, 2004). Kadının düşük gelirli işlerde çalışmış olması bile hane halkı gelirine %40-50 oranında bir maddi katkı sağlamaktadır. Ankara gecekondualarında yapılan bir araştırmaya göre kadınların %37'sinin ev temizliğine gittiği, %34'ünün evde üretim yaptığı, %11'inin kamuda hizmet işçisi olarak çalıştığı, %11'inin konfeksiyonda, %5'inin ise kendi hesabına ve bağımsız olarak çalıştığı saptanmıştır.

Türkiye'de formel eğitime kayıttaki artışa rağmen cinsiyetler arasındaki kır-

sal ve kentsel alanlar arasındaki, bölgeler arasındaki eşitsizlikler hala var olmaktadır. Eğitimdeki bu eşitsizlikleri işgücü piyasasındaki eşitsizlikler takip etmektedir. 6 yaş ve yukarısı için okur-yazarlık oranı %87.3'tür. Kadın ve erkekler arasında bir uçurum vardır. Kadınların okur-yazarlık oranı %80 iken erkekler için bu oran %93,9'dur. Fakirlerin çoğu eğitimsiz hane üyeleridir. Mutlak yoksul kadın nüfusunun %66'sı okur-yazar değildir, %32,6, ilkokul mezunu ya da daha azıyken erkekler için bu oranlar %27.8 ve %67.7'dir.

2006 verilerine göre kadınların ortalama eğitim süreleri 5.3 yılken, erkeklerinki 6.8 yıldır. Erken okuldan ayrılma özellikle kadınlar için önemli bir sorundur. Cinsiyet, kırsal/kent ve sosyal backgrounda dayalı eğitime ulaşım ile ilgili problem hala var olmaktadır. Kadınların %20.1'i, erkeklerin ise %4.7'si okuma-yazma bilmemektedir. Eğitimin her seviyesinde kızların okula yazılma oranı daha düşüktür. Doğu Anadolu'da kızların %69'u, erkeklerin ise %91'i eğitime kayıtlıdır. Güneydoğu Anadolu'da özellikle kızların ortaöğretime katılımları oldukça düşüktür; zorunlu eğitime kayıt daha da düşüktür. Okur-yazar olmama oranı 1990'dan 2002'ye kadar kadınlar için %58'den %16'ya, erkekler için %30'dan %5'e düşmüştür. Ancak kadın okur-yazarlığı daha düşüktür. Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu'da 400.000 kız eğitime katılmamaktadır.

Kadınların karar alma sürecine katılıma bakıldığında; parlamentodaki sandalyelerin %4.4'ü kadınlara aittir. Yönetimsel işlerde kadınların oranı %6'dır. Hizmet sektöründe özellikle "kadınlara uygun" tabir edilen işlerde kentteki kadınların oranı giderek artmaktadır. 2001'de yükseköğrenime sahip kadınların işgücüne katılım oranı %69.1, teknik ve mesleki liselere devam edenlerin oranı %39.4 ve genel okullardan mezun olanların oranı ise %30.8'dir. Siyasi yaşama katılımda hala erkek egemen bir çevre görülmektedir. Parlamentodaki sandalye sayısı düşüktür.

Son olarak Türkiye'de kentteki kadının yoksulluğun daha iyi anlaşılabilmesi için çeşitli araştırma örneklerini sunmanın yararlı olacağı düşünülmektedir.

2.2.2.3. Kentsel Kadının Yoksulluğu Üzerine Araştırma Örnekleri

1. Dilek Çankaya tarafından 30 kişiyle görüşülerek İstanbul'da yapılan bir araştırma 1985'ten sonra İstanbul'a göç eden yetişkinlerin yaşam koşullarını incelemek amacı taşımaktadır. Araştırma 3 bölgede gerçekleştirilmiştir. Yapılandırılmış görüşmeler her bölgeden 10 kişiyle, yapılandırılmamış görüşmeler ise 30 kişiden yedisıyla gerçekleştirilmiştir. Örneklemim çoğunluğu kadındır ve bunların da %76.5'i ilkokul mezunudur. Ortaokul mezunu oranı %11.8 ve yine %11.8'inin herhangi bir formel eğitimi bulunmamaktadır. Her iki cinsiyet grubunun eğitim düzeyleri arasında erkekler lehine önemli bir fark bulunmaktadır. Erkeklerin %53.8'i ilkokul mezunuyken, %30.8'i ortaokul mezunu, %15.4'ü lise mezunudur. On üç erkekten ikisi işsiz, üç tanesinin düzenli bir işi yoktur. Bu kişiler günlük ücretlendirilen kalifiye olmayan işlerde çalışmaktadır. Yedi tanesi ise bir işleri olduğunu belirtmiştir. 17 kadından 9'u ücretsiz ev işçisi, 2'si enformel sektörde çalışmaktadırlar. Örneklemim (30 kişi) 6'sı çok yoksul olduklarını, 18'i fakir ve 6'sı hayatlarını kazandıklarını belirtmiştir. Örneklemim çoğunluğunun okul dışında herhangi bir eğitim tecrübesi bulunmamaktadır. Sadece 6 kişi yetişkin eğitim faaliyetlerine katılmıştır (2005).

2. Pınarcıoğlu tarafından İzmit'te gerçekleştirilen bir alan araştırmasının sonuçlarına göre, çalışan kadınların oranı azdır. İş arayan kadın sayısı çok olmakla birlikte, istihdamlarının önünde büyük engeller olduğunu düşünmektedirler. Şu an çalışmayan ancak iş arayan 180 kadın mevcuttur. Bu 180 kadın araştırma örnekleminin %60'ıdır ve işsiz sayısını vermektedir. İş arayan kadınlar çoğunlukla asgari ücret düzeyinde hane gelirine sahip kadınlardan oluşmaktadır. Şu an çalışmayan ve çalışmak istemeyen 66 (%22) kadın, işgücü piyasasına hiç girmeyerek ev kadını olmaktadır. Çalışma yaşamının dışında kalarak ev kadını olan kadınlar ise, çoğunlukla ev içi iş yükü, aile/eşin izin vermemesi ve yetersiz eğitim gibi sebeplerle çalışmayı düşünmediklerini belirtmişlerdir. Çalışan kadınların profiline bakıldığında, yüksek eğitim görmüş kadınların çalışma oranları, diğer kadınların çalışma oranlarının üzerindedir.

Çalışan kadınların %89'u bir ücret karşılığında çalışırken, %11'i herhangi bir ücret almadan çalışmaktadır. Ücret karşılığı çalışan 54 kadının %56'sı işini değiştirmek istemektedir. Kadınlar, buna neden olarak çoğunlukla yetersiz ücret, sigortasız çalışmak, iş arkadaşları ve üstlerle sorun yaşamak ve aile/eşin karşı çıkmasını göstermişlerdir. Araştırma kapsamındaki 300 kadından 124'ü (%41) daha önce herhangi bir işte çalışmıştır. Kadınlar işten ayrılma nedenleri olarak çoğunlukla ev içi iş yükünü, düşük ücreti, sigortasız çalışmayı, işten çıkarılmayı ve iş arkadaşları/üstlerle sorun yaşamayı göstermişlerdir. Çocuk bakımı ve ev işleri konusunda kadının rolünün doğal olmadığını, bunun toplumsal cinsiyet kavramıyla ilgili olduğunu ve değişebileceğini ileri süren, kadınların dışarıda çalışıp çalışmamasını belirleyen en önemli unsurlardan birinin kadınların aile içindeki üretici ve yeniden üretici rollerinin olduğunu ve bu nedenle kadınların işgücü ve istihdama katılımlarının sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel boyutlarının incelenmesi gerektiğini savunan kadın bakış açısına sahip yaklaşımlara oturtularak gerçekleştirilen bu çalışmanın uygulama bölümünün sonuçları, başlangıçtaki varsayımları doğrulamıştır. Kocaeli'nde de, Türkiye'deki diğer kentlerde olduğu gibi, kadınların işgücü ve istihdama katılma oranları, erkeklere oranla son derece düşüktür (2006).

3. Şenol-Cantek'in Ankara'da yoksullukla kadın durumlarının kesişme noktalarını elen alan bir çalışmasına göre, yoksulluk ev kadını için bir sonraki kuşağa aktarılan bir zorunluluk olarak acı vericidir. Fedakarlık söylemi doğrultusunda kendi ihtiyaçlarını ertelediği, inkar ettiği, farkına varmadığından yoksulluğun en sarsıcı tezahürü çocukların yaşam standardına yansıyanıdır. Eğitim yaşamının başlamasıyla çocuklar sosyal yaşama daha yoğun katılmakta ve yeni ürün ve hizmet arzlarıyla karşılaşmaktadırlar. Çocuklarının talebiyle en sık karşılanan kişi ise annedir. Araştırma kapsamında birçok kadın, çocuklarının isteklerini babaya kendilerinin ilettiklerini, olumsuz yanıt aldıklarında alternatifleri kendilerinin yarattıklarını ifade etmişlerdir. Bu alternatifler, gizlice yapılan birikimlere ve akrabalık örüntülerine başvurma, evde el işi yaparak kazanç sağlama şeklindedir (Çamur Duyan, 2003).

4. Gülsüm amur Duyan (2003) tarafından Ankara'da gerçekleştirilen araştırmanın amacı halk ekmek bfelerinden yararlanan bireylerin sosyo demografik özelliklerini ve kuyruklarda neler yaşadıklarına ve yoksulluklarını nasıl ifade ettiklerine ilişkin değerlendirmelerini ortaya koymaktır. Hemen her semtte yer alan halk ekmek bfelerinin önündeki kuyrukların çoğalması, kavurucu scağa, dondurucu kşa rağmen bu kuyrukların devam etmesi dikkate değer bir gerçektir.

Bu araştırma betimsel nitelikleri ağır basan bir tarama araştırmasıdır. 2002 yılında Ankara Keçiören ilçesindeki alt sosyo-ekonomik düzeyde yer alan mahallenin halk ekmek bfesinde kuyrukta bekleyen ve görüşmeyi kabul eden toplam 35 kadın üzerinde araştırma gerçekleştirilmiştir.

Araştırma sonuçlarına göre halk ekmek bfelerinden yararlanan kişilerin yaş ortalaması 41'dir. Kadınların %68.6 gibi büyük bir kesimi kırsal kesim olarak niteleyebileceğimiz köy ve ilçede doğmuş olmalarına rağmen %60'ı yaşamanın büyük bir kısmını ilde geçirmiştir. Buradan denilebilir ki kadınların önemli bir bölümü g deneyimine sahiptir. Eğitim durumu incelendiğinde kadınların önemli bir kesimi (%68.6) ilkokul mezunudur ve bunu okur-yazar olmayan kişiler takip etmektedir. Görüşme kapsamındaki kadınların neredeyse tamamına yakını (%80) gündelikçi/temizlikçi olarak sağlık durumları el verdiği zamanlarda çalıştığını belirtirken, beş kadın kapıcılık yaptığını ifade etmiştir. Kadınların sosyal güvence durumları incelendiğinde %68.5'inin sosyal güvenceden yoksun olduğu anlaşılmıştır.

Kadınların %80'e yakın bir grubu evlidir. Evli kadınlara sahip oldukları ocuk sayısı sorulduğunda yardan biraz fazlasının 3-4 çocuğa sahip olduğu ve bunu %25.7 oranı ile 1-2 ocukluların izlediği anlaşılmaktadır. Ortalama ocuk sayısının ise 3 olduğu bir diğer sonuçtur.

Kadınların %85.7'si gecekonduda yaşadığını, geriye kalanların %14.3' ise apartmanda ancak kapıcılık yaptığını için burada yaşadığını ifade etmiştir. Buna bağlı olarak araştırma kapsamındaki 5 kadının yaptığını, bunlardan ikisinin de eşiyle birlikte kapıcılık yaptığını söylemek mümkün.

Araştırma kapsamındaki kadınların %80'inin kiracı olduğu, %20'sinin de ev sahibi olduğu saptanmıştır.

Görüşme yapılan kadınlara gıda ve giyim alışverişlerini nereden yaptıkları sorulmuştur. Gıda alışverişi konusunda kadınlar özellikle semt pazarlarını tercih etmektedir. Bunun ucuz satış yapan marketler izlerken giyim alışverişini kadınlar yine semt pazarlarından gerçekleştirmektedir. Bunu seyyar satıcılardan almak ve tanıdıklarının verdiği giysiler izlemektedir.

Kadınların tamamı halk ekmek büfelerinde kuyrukta beklerken sorun yaşadıklarını ifade etmiştir. Yaşanan sorunlar sırasıyla, kuyrukta uzun süre bekleme, üşüme ve hastalanma, kişilerin birbirine saygısızca davranması, ekmeğin sayıca yetersizliği, ekmek kasalarının temiz olmaması şeklinde sıralanmaktadır. Araştırma dahilindeki kadınlara kuyrukta beklerken yaşadığı duyguların neler olduğu sorulduğunda, kadınların %62.8'i beklerken utanıldığını, %28.6'sı yetkililere karşı öfke duyduğunu ve %8.5'i kuyrukta uzun süre beklemekten dolayı üzülüğünü ifade etmiştir. Utanma duygusu, yoksulluğunda, içinde bulunduğu durumdan utanma olarak değerlendirilebilir.

5. Sen (2006) tarafından Kars, Sivas, Batman, Diyarbakır ve Gaziantep'te yaşayan 150 kadınla görüşülen araştırmada fakir hanelerdeki kaynak dağılımındaki eşitsizlikler ortaya konmaya çalışılmıştır. Hane yoksulluğunun derecesi ne olursa olsun kadınların kaynaklara ulaşımı daha azdır. Kaynak dağılımı kadınlar arasında da farklılaşmaktadır ve yaş, medeni durum ve istihdam statüsünden etkilenmektedir. Veriler fakir kadınların kaynaklara ulaşımının değişiklik gösterdiğini ortaya koymuştur. Örneğin kadınların besin kaynaklarına ulaşımı hanelerde farklılaşmaktadır. Bütün hanelerde en son yemek yiyen kadındır. Fakir kadınların hanedeki parasal kaynaklara ulaşımı da değişiklik göstermektedir. Hane reislerinin mevsimsel işçi olarak gittiği hanelerde kadınlar finansal sorumlulukları da üstlenmektedir. Ancak kadınlar harcama yapmadan önce eşlerinin iznini almaktadır ve genç kadınlar da daha yaşlı kadınların iznini almaktadırlar.

İşgücüne katılım açısından fakir çalışan kadınlar Gaziantep, Diyarbakır ve Batman'da homojen bir grup değildir. Örneğin düzenli ücrete sahip olanlar kazançlarının nasıl harcanacağı üzerinde belli bir kontrole sahip olduklarını hissederken düzensiz çalışanların böyle bir kontrolü yoktur. Bazı örneklerde kadınların günlük gelirleri direkt olarak eşlerine ödenmektedir. Kadınların kazançları üzerindeki kontrolleri medeni durumlarına göre de değişmektedir. Evli kadınların daha fazla kontrolü vardır. Evlilerin yarısı eşlerine sormadan çocuklarının ihtiyaçları için harcama yaptıklarını ifade etmiştir. Genç çalışan kadınların ise büyük ölçüde kazançları üzerinde kontrolleri yoktur. Evli olmayan kadınların büyük çoğunluğu aileleri yoksulluk çekerken kazançları üzerinde kontrol sahibi olmayı istemediklerini ifade etmiştir.

Diyarbakır ve Batman'da birkaç çalışan kadın örneği dışında erkek hane üyeleri, koca, baba, ya da ağabeyler kadınların emeğini, kazançlarını kontrol etmektedirler. Genç kadınların mesleki kurslara katılımını reddetmektedirler, çünkü onların çalışması erkek hane üyeleri iş bulana ya da kazançlarını artırıncaya kadar geçici bir çalışma olarak görülmektedir. Tersine Gaziantep'teki genç kadınların ise işgücü piyasasındaki pozisyonlarını güçlendirebilecek bu kurslarına katılımına izin verilmektedir. Bu kadınlar ayrıca hanenin iyiliği için kazançlarını aileye harcadıklarını belirtse de kazançları üstünde kontrol sahibi olmalarının mümkün olduğunu belirtmişlerdir. Yazara göre bu değişken göstergeler hanelerin kentte ne kadar süredir yaşadıklarıyla açıklanabilir. Gaziantep'teki kadınlar beş yıldan fazla süredir şehirde yaşarken Diyarbakır ve Batman'daki kadınlar iki yıldan az süredir şehirde yaşamaktadır. Buralarda kadınların çalışması bir strateji değil, yoksulluktan kaynaklanan geçici bir süreç olarak görülmektedir. Gaziantep'teki çalışan genç kadınlar annelerinden destek görürken, Diyarbakır ve Batman'da anneler kızları üzerinde baskı kurmaktadır. Kızlar annelerini evde zaman öldüren kişiler ve erkek hane üyelerinin artan sinirliliklerinin sebebi olarak görmektedir. Evli olmayan, genç kadınlar ekme getiren konumundayken yaşlı kadınlar üretken olmayan hane üyeleridir.

Kadınlar hane dışında çalıştıkları zaman hanede çatışmalar yaşanabilmek-

tedir. Az sayıda hane bu çatışmalardan kaçabilirken bu çatışmaların doğası hane dinamiklerine bağlıdır. Şehirlere yeni göç eden ailelerde hane üyeleri kadınların çalışmasını desteklememektedir, bu da kadınların fırsatlarını azaltırken güçlerini de sınırlandırmaktadır. Anneler kızlarının çalışmasını kendi pozisyonlarına bir tehdit olarak gördükleri zaman genç kadınların pozisyonlarını azaltmak için erkeklerle işbirliğine gitmektedirler. Bu yüzden genç kadınların günlük hayatları zorlaşmakta ve eğitim fırsatlarına ulaşmaları engellenmektedir. Anneler kızlarıyla işbirliği yaptığıdaysa, yaşlı kadınlar, genç kızlar ve erkek hane üyeleri arasında uzlaştırıcı olmaktadır ve bu da genç kızların pozisyonuna olumlu etki yapmaktadır. Çalışan kadınlar, işgücüne katılmalarının hem hanenin refahına olumlu etki yaparken hem de kendi kişisel refahını artırdığını söylemektedir. Sonuç olarak yaşları, medeni durumları, istihdam statüleri ne olursa olsun kadınlar artan eşitsizliklerle mücadele etmektedirler. Ayrıca değerler hanedeki hiyerarşinin önemli belirleyicisidir ve üyeler arasındaki ilişkileri, statüleri ve kaynak dağılımını yönetmektedir.

6. 1999'da Ankara'da gecekonduarda yaşayan 300 kişiyle yapılan bir araştırmaya göre fakir hanelerde yaşayan kadınların yoksulluğun etkilerine maruz kalma açısından en dezavantajlı grup olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca işgücüne katılım oranlarının ve eğitim seviyelerinin çok düşük olduğu ortaya çıkmıştır. Kadınların yarısından fazlası ev dışında çalışmakta ve bebek bakma, ev temizliği gibi düşük yetenek gerektiren, düşük ücretli işlerde yer almaktadırlar. Ayrıca ücretin direkt ödendiği işlerde çalışmamalarına rağmen kadınlar çocuk, yaşlı, hasta bakımı ve tüketim ayarlanması gibi konularda haneye destek açısından vazgeçilmez bir rol oynamaktadırlar. Kadınlar kendilerini haneleriyle tanımlamaktadır, kendi çıkarlarından ziyade hanenin çıkarlarına öncelik vermektedirler. Ayrıca kadınlar fakir hanelerin ayakta kalmasında yaşamsal öneme sahip olan akrabalık ve komşuluk ağlarının kurulması ve devamında ana rolü oynamaktadır. Çalışmanın bir başka sonucu yoksulluğun en şiddetli yaşandığı hanelerde kadınların işgücüne katılımının daha düşük olmasıdır. Diğer yandan yapısal ve kültürel engelleri aşarak dışarıda çalıştıkları zaman kadınların hanedeki sorumlulukları azalmamaktadır. Bu durum kadınlara ekstra yük getirmektedir. Kadınların gelir getiren işlerde

çalışmanın faydalarının farkında olmaları tespit edilmesine rağmen aile içinde ve toplumda geleneksel olarak kök salmış ataerkil ideolojinin olumsuz etkileri hala hissedilmektedir (ODTÜ, 1999).

7. Onat tarafından 1992'te Ankara'da yapılan bir başka araştırmada gecekonduda yaşayan 300 kadınla görüşülmüştür. Çalışmanın sonuçlarına göre bu kadınlar şehre özel ve çalışan kadınlara mahsus tavır ve davranışlar geliştirmemektedirler. İşgücüne katılım düşüktür ve ev dışında ücretli bir işte çalışma ki bu eşin iznine bağlıdır fikrine hala alışmamışlardır. Ayrıca ekonomik meseleler hakkında karar verme ve uygulama arasında farklılıklar ve bu iki konu konusunda farklılıklar aile içinde gözlenmektedir. Bütçenin dağılımında kocanın baskın bir rolü vardır. Diğer yandan çocuk sahibi olma konusunda kadın ev eşi arasında iyi bir iletişim olduğu ve ilgili kararların beraber alındığı ortaya çıkmıştır.

Çalışmanın bir başka sonucu ise oğlan çocuklarının eğitim seviyesi kızlarınkinden fazla olsa bile kadınların cinsiyete göre çocuklarının eğitim seviyelerine karşı bir ayrımcılık yapmamalarıdır. Ancak erkek çocukların daha fazla özgürlüğü vardır. Neredeyse kadınların tamamı ev işlerini tek başlarına üstlenmektedir. Erkeklerin ev içi sorumluluklarının paylaşımında katkısı yok denecek kadar azdır ve bu da çocuklarla ilgilenmeyle sınırlıdır. Onat gecekondu kadını kırsal özelliklerine tamamen yabancı olmayan, belli açılardan şehre özgü yaşam tarzına daha yakın bir geçiş insanı olarak görmektedir. Kadınların pek çoğu sadece şehre adapte olmada zorluk yaşamakla kalmaz, aynı zamanda ekonomik sıkıntılarla da mücadele etmektedirler. Onat'a göre çeşitli zorluklar yaşayan ve sorumluluklar yüklenen bu kadınlar aileyi ve çocukları şehir hayatına adapte etme sürecinin hızı üzerinde etkili olan ana ajanlardır (1992).

8. Sibel Özbudun tarafından 2000 ve 2001'de Adapazarı'nda yapılan bir başka araştırmada kadın yoksulluğu, sosyal hayata dahil olma eksikliği, ayrımcılık ve bölgeye uyum sağlama eksikliği ile açıklanmıştır. Öncelikleri eşleri ve çocukları olan kadınlar ciddi zorluklarla yüzleşmektedir. Özbudun'a göre

kadın ve yoksulluk ilişkisinin değişik yönleri ele alınmalıdır ve kızların toplumsal kaynaklardan ve hizmetlerden daha iyi yararlanabilmeleri için yeniden yapılanma gerekmektedir. Bu yeniden yapılanma sürecinin önemli bir noktası kadınların görünür olmamalarına yol açan baskın cinsiyet rollerinin yapısında değişiklik yapılmasının gerekliliğidir. Özbudun'a göre ekonomik ve sosyal olarak marjinalliğe itilen bireyler sosyal refahtan eşit pay alan bireylere dönüştürülmelidir. Bu da toplumsal cinsiyet perspektifiyle her bireyin ihtiyaç ve beklentileri göz önünde bulundurularak plan, program ve politikaların geliştirilmesi yoluyla ancak olabilir.

9. Kardam ve Alyanak tarafından 2002'de Ankara'da 40 kadınla gerçekleştirilen bir başka çalışmada Amartya Sen'in yapabilirlik yaklaşımı çerçevesinde kadınların yoksullukla ilgili tecrübeleri ortaya konmaya ve yapabilirlik yönünden nerelerde yoksulluk yaşadıkları analiz edilmeye çalışılmıştır. Kadınlar sosyal rollerinin bir sonucu olarak yoksulluğun sosyal ve psikolojik etkilerini daha yoğun olarak yaşamakta ve çocukları ve evleri tarafından sınırlanan sosyal rollerini devam ettirmeye çalışmaktadırlar. Diğer yandan günlük ihtiyaçları hedefleyen stratejiler geliştirmeye çalışırken kendileri ve ailelerinin geleceği hakkında pozitif şeyler düşünmeye eğilimlidirler. Ancak fikirlerini açıklarken bu fikirlerin gerçeğe dönüşmeyeceğini düşünmeye kendileri zorunlu hissetmektedirler.

Araştırmacılara göre en temel insani yaşam ihtiyaçlarından mahrum olan en kırılgan durumdaki kadınlar günü kurtarmaya çabalamaktadır. Ayrıca kendilerini toplumun en alt tabakasında, dışlanmış görmektedirler. Çalışmada ayrıca bir sonraki bölümde değinilecek olan yoksullukla mücadele stratejileri de tartışılmıştır ve devlet kurumları, belediye, NGO'lar ve çeşitli kuruluşlardan alınan yardımların büyük önem kazandığı vurgulanmıştır. Bu yardımlar "ne öldürür, ne yaşatır" şeklinde tanımlanmıştır. Bu yardımların alınması kadınların ana amaçlarından birisidir. Kadınların yoksullukla başa çıkma stratejileri toplum tarafından atfedilen sosyal rollerle uyumlu bir şekilde geliştirilmektedir. Çalışma ayrıca yoksullukla ilgili kadınların farklı tecrübelerinin göz önünde bulundurulması ihtiyacına vurgu yapmaktadır (2002).

10. Süheyla Türkyılmaz tarafından 2004 yılında Ankara’da 30 kadın ve kızlarıyla görüşülerek gerçekleştirilen bir başka çalışmada kadınların hayatının kısıtlamalarla dolu olduğu ortaya konmuştur. Görüşülen kişilerin hiçbirisinin aktif bir sosyal hayatı yoktur ve zamanlarının çoğunu evde geçirmektedirler. Bunlar kadınların yoksulluk tecrübeleriyle bağlantılıdır. En yaygın yaptıkları sosyal etkinlik komşuluk ilişkileridir. Bunun sebebi bu kadınların mahalle ilişkileri dışında çok da alternatiflerinin olmamasıdır. Kadın olmanın kaynaklanan sınırlamalar, maddi boyut bu kısır sosyal hayatın sebebi olarak gösterilmiştir. Kadınların çoğunluğu hastaneye gitmek gibi bir amaç olmadığı sürece herhangi bir kamusal yere gitmediklerini söylemiştir. Bazıları Ulus ya da Kızılay’ı bile bilmediğini söylemiştir. Ziyaret ettikleri tek yer olan Ulus’a gittiklerinde de asla yalnız gitmemektedirler, komşuları ya da akrabaları özellikle de kızlarıyla birlikte gitmektedirler (2004).

11. Neriman Açıkalin (2004) tarafından İstanbul’da ve Gaziantep’te gerçekleştirilen araştırmada 200 kadınla görüşülmüştür. İstanbul’daki kadınların %70’i ve Gaziantep’teki kadınların %47’si bir işte çalışmamaktadır. Evde parça başı iş yaparak çalışma oranı ise İstanbul’da %22, Gaziantep’te %33’tür. Kadınlar tarafından en çok tercih edilen ikinci iş mevsimlik işçiliktir. Bu sadece Gaziantep’te vardır (%15). Kadınların en son iki işleri sorulduğunda Gaziantep’te mevsimlik işçilik %42, evde parça başı iş yapma %18 olarak çıkmıştır. İstanbul’da ise parça başı iş yapma oranı %16’dır. Kadınların işgücüne katılımı oldukça sınırlıdır ve kadınlar genellikle evde parça başı iş yaparak çalışmak ya da mevsimlik işçi olarak çalışmak zorunda kalmaktadır. Erkeklerin işgücüne katılımı daha yüksektir. Bunun sebebi araştırmaya göre kentteki işlerin kadınlardan ziyade erkekler için uygun olmasıdır.

Diğer yandan eğitim seviyesi ve kalifiye olmama kadınlar ve erkekler için farklılık göstermemektedir. Bu yüzden kadınların ev dışında çalışmamasının temel sebebi eğitim ya da kalifiye olmama değildir. Erkek işgücününün baskın, kadınların zayıf olmasının bir başka ana sebebi geleneksel değerlerdir. Bu değerler kadınların ev dışında çalışmasına izin vermemektedir. Parça başı çalışma ev dışında çalışmayı gerektirmediğinden ve mevsimlik çalışma bü-

tün aile üyeleri tarafından gerçekleştirildiği için kadınlar ev dışında yalnız değildir. Bazen geleneksel değerler kadınları o kadar baskı altına almaktadır ki kendilerini mutsuz hissetmektedirler. Araştırmada görüşülen bir kadın kocası felç geçirdiğinde çalışmak istediğini, ancak kocasının “Ölürsek hepimiz açlıktan öleceğiz” dediğini aktarmıştır. Kadınların ev dışında çalışması ahlaksızlık ve utanç olarak görülmektedir. Akrabaların eleştirilerinden çekilmektedir.

Araştırmaya göre erkeklerin dışarıda çalışması hep cesaretlendirilirken kadınlar eşlerinin izni olmadan tek başlarına evlerinin yakınındaki markete alışverişe gidememektedir. Kadınları çalışma hayatından uzak tutan diğer önemli sebepler evdeki sorumluluklar ve çocuk bakımı sorumluluklarıdır. Kadınların çoğunluğu çok çocuk sahibi olma eğilimindedir. Bu, kadınların iş bulma planını etkilemektedir. Bu yüzden parça başı çalışma ve mevsimlik işçilik yaygındır. Parça başı çalışma sömürüye oldukça açıktır ve işverenler parça başı ücretleri belirlerken rastgele kararlar verebilir, ücretleri zamanında ya da hiç ödemeyebilir. Gaziantep’te parça başı iş olarak fındık kırma en yaygın gelir kaynağıdır.

12. Fatime Güneş tarafından Eskişehir’de gerçekleştirilen araştırmada 120 kadınla görüşülmüştür. Araştırmacı kadınların kendi görüşleri ve kelimeleriyle yoksulluk tecrübelerini ortaya çıkarmaya çalışmıştır. Sekiz tane araştırılan kategori bulunmaktadır: kadın da erkek de düzenli çalışan grup; kadının düzensiz erkeklerin düzenli çalıştığı grup; kadınların ev kadını, erkeklerin düzenli çalıştığı grup; kadınların düzenli, erkeklerin düzensiz çalıştığı grup; kadınların da erkeklerin de düzensiz çalıştığı grup; kadınların ev kadını, erkeklerin düzensiz çalıştığı grup; kadınların ev kadını, erkeklerin işsiz olduğu grup; çocuklarıyla yaşayan bekar anneler

Araştırmanın bulguları şöyledir:

- Kadın yoksulluğu maddi koşullarla alakalıdır. Kadınlara ailedeki sosyal pozisyonlarından bağımsız olmadıkları öğretilmektedir.

- Aileler genelde çekirdek ailedir. Çoğunlukla şehirleşmiş ailelerdir.
- Kadınların ve erkeklerin işsiz olduğu kalabalık ailelerde kadınların pozisyonu göreceli olarak daha kötüdür. Çalışanların büyük çoğunluğu sosyal güvencesiz, düzensiz işlerde çalışmaktadır.
- Kadınların eğitime göre emek kategorileri arasında önemli fark yoktur. Kadınların çoğunluğu ilkokul mezunudur ve bu onların üretim sürecindeki pozisyonlarını etkilemektedir. Bunlar ailelerinin ekonomik sıkıntılarında dolayı eğitim fırsatlarına ulaşamamıştır. Kadın ve erkeklerin eğitim seviyeleri çok da yüksek olmamasına rağmen ortaokul ve lise mezunu oranı erkekler için daha yüksektir.
- Kadınların çoğunluğu kasaba ve köylerde doğmuştur. Eskişehir'e komşu bölgelerden, köylerden göç etmişlerdir. 1950'den sonra göç edenlerin göreceli olarak şehirde hayatta kalmak için daha iyi koşulları varken, 1980'den sonra göç edenler için koşullar pek uygun olmamıştır. Geleneksel bağlar ve dayanışma zayıflamaktadır.
- Hanelerdeki bireyler genellikle işsiz ya da düzensiz, enformel, düşük ücretli, güvencesiz işlerde çalışanlardır. Ev sahibi olma oranı düşüktür. Kadın ve erkeğin işsiz olduğu ya da düzensiz çalışan olduğu hanelerde kiracılık yüksektir. Kadınların çoğunluğu yaşadığı evden memnun değildir. Evlerin düşük kalitesi ve yetersizliği kadın emeği üzerinde baskı oluşturmaktadır. Kadınlar zamanlarının çoğunu evde geçirmektedir. Yetersiz fiziksel koşullar içinde günlük işleri yapmaya çabalamaktadırlar.
- Yeniden üretimin tamamı yoksunluk koşulları altında kadınlar tarafından yerine getirilmektedir. Yoksulluk klasik yoksulluk çalışmalarında olduğu gibi ücret ve tüketim bağlamında analiz edilmektedir.
- İşgücü kategorileri arasında işsiz, düzensiz gelir elde edenler ve bekar anneler dayanaklı tüketim malları açısından daha kötü durumdadır. Hayat pahalılığı ve yaşam koşulları kadınlar üzerinde baskı oluşturmaktadır. Düşük eğitim seviyesine sahip kadınlar herhangi bir bilgi ya da yetenek gerektirmeyen işlerde çalışmaktadır.
- Yaşam zorlukları ve ekonomik zorluklar kadınların çalışmasının birinci sebebidir. Kadınların çoğu evlendikten sonra çalışmaya başlamıştır.
- Kadınlar emeklerini ev ileriyle örtüşen alanlarda kullanmaktadır. Dü-

zensiz işlerde çalışan kadınların hiçbirisinin sosyal güvencesi yoktur. Kadın emeği örgütsüz işgücünün önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Düzensiz iş sahibi olan kadınların en büyük problemi emeklilik haklarından mahrum olmalarıdır. Sözleşmeli düzenli bir işte çalışan kadınların en büyük korkusu işten çıkarılmadır.

- Bu kadınlar aile işçisi olarak çalışmakta ve yoğun çaba sarf etmektedir; ancak paranın nasıl harcanacağına dair söz söyleme hakları yoktur.
- Kadınların bazıları çalışma hayatına girebilmek için ataerkil ilişkilere karşı bir savaş vermektedir.
- Kadınların kazandığı para asgari ücret ya da altındadır. Ev dışında çalışan fakir işçi sınıfındaki kadınlar hak ettikleri değerin altında ücret almaktadır.
- Kadın yoksulluğunun temel maddi sebebi emeklerinin değer kaybıdır. Pek çok ev kadını hayat zorluklarından dolayı çalışmak istemektedir, ancak yaş, çocuklara bakma zorunluluğu ve eşlerinin izin vermemesi onları çalışmaktan alı koymaktadır.
- Ev içi görevleri, ataerkil ilişkiler ve yapılar yoksul olmalarında etkilidir.
- Kadınların yoksulluğunun en ayırıcı yönü evdeki çabalarının değersiz görülmesidir. Çalışan kadının hem ev içi hem dışı emeği değersiz görülmektedir.
- Çalışmadaki kadınların çoğunluğu evdeki emeklerinin para biriktirme ve hayat pahalılığını azaltma bakımından önemli olduğunu düşünmektedir.
- Kadınlar emeklerini evde geçimlik üretim yaparak kullanmaktadır; evde ekmek, reçel yapma gibi. Bu tarz geçimlik üretim faaliyetleri erkeklerin işsiz ve kadınların ev dışında çalışmadığı hanelerde yok denecek kadar azdır; çünkü bu hanelerin geliri çok düşüktür, bunları üretecek paraları yoktur.
- Yemeğin dağıtımı konusunda da eşitsizlik vardır. Önce çocuklar, sonra kocalar beslenmektedir. Kadınlar kocalarının sıkı çalıştığını ve para kazandığını, bu yüzden ilk olarak onların yemek yemeleri gerektiğini belirtmiştir.

- Kadınların yoğun emek harcamaları ve yaşam maliyetlerini azaltmak için ortaya koydukları yoğun çabalar onların fiziksel ve ruhsal sağlıklarını etkilemektedir.
- Bu kadınlar sosyal hayattan ve kültürel aktivitelerden mahrumdur. Kadınların çoğunluğu ekonomik nedenlerden dolayı akrabalarını bile ziyaret edememektedir. Kadınların ev dışındaki aktivitelere katılımı kocalarının iznine bağlıdır. Ancak kadınlar sosyal ve kültürel aktivitelere katılmamayı bir gereklilik olarak görmemektedir. Bunlar lüks olarak görülmektedir.
- Kadınlar çocukların eğitimiyle ilgili kararlarda baskındır. Satın alma sürecinde para kazanan kadınların söz sahibi olma gücü daha fazladır. Kadınların ortak düşüncesi bir şey almak için çok çaba sarf etmeleri gerektiğidir.
- Kadınların hemen hepsi mutfak bütçesini yönetmek zorunda kalmaktadır. Bunun kadınların sorumluluğu olduğu düşünülmektedir.
- Ekonomik zorluklardan dolayı kadınlar fiziksel şiddetle karşı karşıyadır. Kadınların yarısından fazlası her zaman eşleriyle tartışmaktadır. Pek çok kadın sözselsel ve fiziksel şiddete maruz kalmaktadır. Evli kadınlar, hayatlarını ve kendilerini güç, özgürlük ve maddiyat yönünden daha mahrum hissetmektedirler. Ancak hayatlarını bekar annelerden daha iyi görmektedirler.
- Kadınların çoğunluğu yoksulluğun sebeplerini tembellik, işsizlik, eğitimsizlik, kötü devlet politikaları, düşük ücretler ve sömürü olarak görmektedir. Kadınlara göre en önemli sebep işsizliktir.
- Kadın yoksulluğunun en önemli sebepleri ev dışında çalışmama, düşük eğitim, erkeklerin para harcama konusundaki sorumsuzluğu, erkeklerden daha az kazanma ve hem üretim, hem de yeniden üretim süreçlerinde yer alma olarak görülmektedir.
- Kadınlar kadın yoksulluğunun en önemli sebebini ataerkillik olarak görmektedir. Erkeklerin para harcamadaki sorumsuzluğu da önemli bir sebeptir.
- Ücretli işte çalışanlar güçlü olarak görülmektedir. Bekar kadınlar daha fakir görülmesine rağmen, onların erkeğin baskısından kaçmayı başardığı düşünülmektedir (2006).

2.2.3. Dünyada Kadın Yoksulluğunun Boyutları

Yoksulluğun kadınlaşması global bir sorundur. Kadınlar artan bir şekilde ekonomik aktörler ve hane reisi haline gelmektedir. Onların yoksulluğu global ekonomik büyümeyi de yavaşlatmaktadır. Ayrıca fakir ülkelerde kadının dezavantajlı konumu yıkıcı yoksulluk sarmalını, nüfus artışını ve çevresel yıkımı beslemektedir. Sınırların bulanık hale geldiği günümüzde kadın yoksulluğu refahın ortasında kuşatılmış yoksulluk bölgeleri oluşturmakta, gelişmiş ülkeler üzerinde artan şekilde baskılar oluşturmaktadır. Dünyada kadın yoksulluğuna dair bazı çarpıcı veriler sunulduktan sonra Avrupa Birliğinde ve Amerika'da kadın yoksulluğunun boyutlarına ilişkin bilgiler ve son olarak da kadınların işgücüne katılımı ile karar verme mekanizmalarına katılımı konusunda Türkiye ve OECD ülkeleri arasında bir kıyaslama sunulacaktır. Dünyada kadın yoksulluğunun boyutlarına ilişkin çeşitli raporlardaki veriler şu şekilde sıralanabilir:

1. Dünyadaki toplam üretimin 2/3'sini oluşturan kadınlar, dünya gelirinin sadece %5 ini almaktadır ki bu yoksulluğun en çarpıcı göstergesidir (Cömertler, 2004).
2. Sadece geri kalmış ülkelerde değil, gelişmiş ülkelerde de en yoksul kesimi kadınlar oluşturmaktadır.
3. Bütün OECD ülkelerinde erkeklerin ücretleri kadınlarınkinden yüksektir. Ortalama fark %15'ten fazladır ve bazı ülkelerde %20'yi geçmektedir. Ülkelerin hepsinde kadın istihdam oranı daha düşüktür. Kadınlar daha dar bir meslek çeşidi içinde çalışmaktadır. ILO'nun ana meslek grupları sınıflamasındaki 11 ya da daha az meslekte kadınların yarısı çalışmaktadır. Kadınlar dünya parlamentolarının hepsinde çok daha az temsil edilmektedir. Bütün OECD ülkelerinde daha yüksek oranda erkek, müdür ya da direktör olarak çalışmaktadır³.
4. Yoksulluk yükü büyük ölçüde kadınların omzundadır ve bu durum onların sağlığını da etkilemektedir.

3 <http://www.keig.org/raporlar/T%C4%B0SK%20RAPORU.doc>

5. Her yıl yarım milyon kadın hamileliğe bağlı komplikasyonlardan dolayı ölmektedir, bunun en önemli sebepleri yoksulluk ve sağlık hizmetlerine uzaklıktır.
6. Ortalama olarak aynı iş için kadınlar erkeklerden %30-40 daha az ücret almaktadır. Bu durum kadınların yoksulluğun üstesinden gelmelerini zorlaştırmaktadır.
7. Sosyo-ekonomik değişiklikler iş kayıplarına yol açmaktadır, erkeklerin rollerinde de değişiklik olmaktadır. Kadınlar giderek ev içi ve bakım rollerinin yanı sıra eve ekmek getiren kişi rolünü de üstlenmektedir; ancak onların kazançları daha düşük olmaktadır. Yoksulluğun örüntüleri devam etmektedir.
8. Geleneksel tıp yöntemlerinin ve şifacıların mevcut olduğu yerlerde pek çok kadın maliyet yüzünden bu yöntemi tercih etmektedir. Ancak çoğunlukla bu metotlar işe yaramamakta ve daha ciddi komplikasyonlara yol açabilmektedir⁴.
9. Dünyadaki ücretsiz çalışmanın 2/3'ü kadınlar tarafından yapılmaktadır. Dünya gayrisafı yurt içi hasılanın %50'sine tekabül eden 1 trilyon dolarlık bir çalışmadır.
10. ILO'nun 2004'teki bir raporuna göre kadınlar dünyanın çalışan ancak kendilerini yoksulluk çizgisinin üstüne çıkaracak kadar kazanamayan yoksulların %60'ını oluşturmaktadır.
11. BBC'nin bir haberine göre İngiltere'nin en üst düzey 100 şirketindeki yöneticilerin ancak %10'u kadındır.
12. Japonya'da şirket yönetim kurullarının sadece %1'inde kadın müdür bulunmaktadır⁵.
13. Dünyada yoksulluk içindeki insanların %70'i kadınlar ve çocuklardan oluşmaktadır.
14. İlkokula gidemeyen çocukların 2/3'ü kız çocuğudur ve dünyadaki okum-yazma bilmeyen 876 milyon yetişkinin %75'i kadındır.
15. 2005'te on altı yaş ve yukarısındaki kadınların %12.7'si yoksulluk içinde yaşamaktadır, erkeklerin oranı ise %9.2'dir.

4 http://www.nowfoundation.org/issues/health/whp/whp_fact18.html

5 <http://www.womenfightpoverty.org/challenge.php>

16. Dünya çapında ulusal parlamentolardaki kadın oranında yavaş bir ilerleme vardır; 1995'te Pekin Eylem Platformu zamanındaki %10'dan 2007'de %17'ye yükselen bir oran olmuştur. AB ortalama olarak daha iyi durumdadır, oran %24'tür; ancak bu oran hala kritik değer olan %30'un altındadır. %30, kadınların politikada anlamlı bir etkiye sahip olmaları için gerekli minimum orandır.
17. Dünya çapında 8 ülke bu kritik oranı geçmiştir, bunların hepsi AB üyesidir: İsveç, Finlandiya, Hollanda, Danimarka, İspanya, Belçika, Almanya ve Avusturya. AB Parlamentosu da %31'lik oranla bu gruba girmektedir⁶.

2.2.3.1. Avrupa Birliği'nde Kadın Yoksulluğunun Boyutları

Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması Avrupa sosyal ve ekonomik politikalarının kalbinde yer almaktadır. Ancak son yıllarda ilerleme yaşansa da bazı alanlarda eşitsizlikler hala varlığını sürdürmektedir. Kadın yoksulluğunun ve yoksunluğunun boyutları ortaya koyan bazı veriler şunlardır ⁷:

1. Nüfusun %51'i kadındır.
2. Toplam nüfusun %60.5'inin ücretli bir işi vardır.
3. İşlerin %40'ını kadınlar yapmaktadır.
4. Kadınlar hala erkeklerden daha fazla işsizlik oranına sahiptir. Kadın işsizlik oranı %12, erkek işsizlik oranı %9'dur.
5. Kadın ve erkek istihdam oranları arasındaki fark 2003'te oldukça yüksektir; 15 ülke için %17.2, 25 ülke için %16.3. ancak yine de kadın istihdamı oranı erkek istihdam oranından daha fazla artmıştır. 2006'da kadın istihdamı geridedir, erkeklerin istihdam oranı %71.6, kadınların ise %57.2'dir.

6 http://ec.europa.eu/employment_social/gender_equality/gender_mainstreaming/balancedparticipation/executive_summary_en.pdf

7 http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-NK-05-004/EN/KS-NK-05-004-EN.PDF

6. Kadınlar part-time çalışmada erkeklerden daha yüksek orana sahiptir. Bu oran 2003'te kadınlar için %34 iken erkekler için sadece %7'dir. AB'de özellikle 20-49 yaş arası kadınların istihdamı ve çalışma zamanları çocuk sayısı ve yaşı ile yakından ilgilidir, bu durum erkekler için geçerli değildir. 20-49 yaş arası 12 yaşından küçük çocuğu olan kadınların istihdam oranı %60 iken, çocukları olmayanların %75'tir. Erkeklerde ise bu oran %4'tür. Özellikle çocuklu kadınlarda oran yüksektir (%38). Düşük eğitilmiş kadınlar, yaşlı kadınlar ve küçük çocuklu kadınlar düşük istihdam oranına sahiptir. Küçük çocuklu kadınların istihdam oranı çocuksuz kadınların istihdam oranından %12.7 daha düşüktür. Part-time işlerde istihdam edilen kadın oranı 2007'de %31.4 iken erkekler için bu oran %7.8'dir.

7. Avrupa'da ücret farklılığı kadınlar için önemli bir güvensizlik kaynağıdır. Kadınlar daha az değerli görülen ve daha az ücretli sektör ve mesleklerde yoğunlaşmaya devam etmektedir. Ücret farklılığı hala ortalama %16-33 arasındadır. Eşit derecedeki işe eşit ücret prensibinin uygulanmasına ilişkin gerçek bir ilerleme yoktur. Endüstriyel sektörlerde kadınlar erkeklerle göre %15-35 daha düşük ücretler almaktadır. Diğer sektörlerde fark daha da yüksektir; %30-40. Kadın reisli haneler erkeklerden %9-26 daha az kazanmaktadır (İngiltere'de %26). Bu oran İsveç'te %14, Fransa'da %12, Hollanda'da %11, Almanya'da %10 ve İtalya'da %9'dur.

8. Kadınlar AB'nin ekonomik olarak aktif olmayan çoğunluğunu oluşturmaktadır. Yoksulluk riski altında olmaları erkeklerden %3 daha fazladır. Bekar ebeveynlerin, özellikle kadınların %35'i yoksulluk içinde yaşamaktadır. İngiltere'de kadınlar bekar ebeveynli hanelerin %90'unu kapsamaktadır, bu durum kadınları kalıcı bir yoksulluk riski altına sokmaktadır. 17 ülkede kadınlar arasındaki aşırı yoksulluk riski önemli ölçüde erkeklerin oranını aşmaktadır.

9. Kadınların eğitim seviyesi istihdam durumunda önemli bir faktördür. Daha kalifiye kadınların bir iş sahibi olma oranı daha fazladır. AB'de 20-49 yaş arası daha az kalifiye kadınların yarısının bir işi varken, kalifiye kadınların %84'ünün bir işi vardır.

10. Ayrıca işgücü piyasasında ayrışma ve çalışma düzenlemelerindeki eşitsizliğin kalıcı olduğu kanıtlanmaktadır. Bu durum ücret uçurumundaki çarpıcı ve kalıcı fark ile anlaşılabilir. Kadınlar çocuk ile kariyer arasında seçim yapmaya mecbur kalmaktadır. Bunun sebepleri; bakım hizmetlerinin eksikliği, esnek çalışma düzenlemelerinin eksikliği, cinsiyet önyargılarının varlığını sürdürmesi ve aile içi sorumluluklarının adilane olmayan paylaşımıdır. Kadınlar tarafından kilit alanlarda yapılan ilerlemeler onlar işgücü piyasasındaki pozisyonlarına yansımamaktadır.

11. 27 AB ülkesinde son 10 yılda ulusal parlamentolardaki kadın oranı yarı yarıya artmıştır. 1997'de %16 olan oran, 2007'de %24 olmuştur. Ancak bu yine de kabul edilen minimum hedef olan %30'un altındadır ve ülkeler arasında önemli farklılıklar vardır.

12. Avrupa Parlamentosunda kadın oranı 1984 seçimlerindeki %17'den 2003'teki seçimlerde hemen hemen %30'a yükselmiştir. Kadın temsiliyeti 2004 seçimlerinde %30 bariyerini geçerek %31'e çıkmıştır; ancak hala gidilecek uzun bir yol vardır ve bu oran bazı daha gelişmiş ülkelerin gerisindedir.

13. Mart 2007 seçimlerinde Finlandiya'da kadın temsilci oranı %42 olmuştur. İsveç'in ardından ikinci sıradadır. İsveç'te bu oran %47'dir. Hollanda'da oran %39, İspanya'da %36, Almanya ve Avusturya'da %32, Danimarka'da %37, Belçika'da ise %35'tir. Diğer yandan 7 AB üyesi ülkede hala kadın oranı %15'in altındadır: Çek Cumhuriyeti, İrlanda ve Güney Kıbrıs'ta oran %13-15, Slovenya'da %12, Macaristan ve Romanya'da %11 ve Malta'da %9'dur (64 parlamento üyesinin 58'i erkektir).

14. AB dışında Norveç (%36) ve İzlanda'da (532) kadın temsilci oranı yüksektir.

15. Ancak erkekler siyasi karar alma süreçlerine hükmetmektedir. 2007 seçimlerinde kadın temsilci oranı ancak %9'a yükselmiştir, erkek temsilci oranı %91'dir.

16. Polonya dışında tüm ülkelerde kadın temsil oranında artış olmuştur. En dramatik gelişmeler Romanya'da (dört kat artmıştır), Fransa ve İngiltere'de (2 kat) görülmektedir.

17. Cinsiyet dengesinde son 10 yılda en büyük ilerleme Belçika'da gözlenmiştir. 1997'de oran %12 iken, 2007'de %35 olmuştur. Bu durum, hükümetin kanunlarla aday oranlarına pozitif müdahale yapmasından ve seçim kağıtlarında eşit görünürlük sağlanmasından kaynaklanmaktadır.

18. Kritik oranı geçen pek çok ülkede ulusal seviyede parlamentoya girmek için kadınların önündeki engelleri kaldırmak için oransal temsile dayanan seçim sistemi ve bir tür kota sistemi bulunmaktadır.

19. Ulusal hükümetlerde, AB hükümet kabinelerinde erkeklerin sayısı kadınları solumuştur (%76 erkek, %24 kadın) ve dengeli bir temsil oranında kararlılık bazı ülkelerde açıkken-İspanya %41, İsveç %46, Norveç %53 ve Finlandiya %60- Türkiye, Slovakya ve Yunanistan'da kabinede sadece bir kadın vardır, Romanya'da kabinede hiç kadın yoktur.

20. AB'deki kadın bakan oranı $\frac{1}{4}$ 'e yaklaşmasına rağmen pek azı hükümet içinde en yüksek pozisyonlara ulaşmaktadır. 27 üye ülkenin sadece 8'inde bir kadın başbakan olmuştur (İngiltere, Portekiz, Litvanya, Fransa, Polonya, Bulgaristan, Finlandiya ve Almanya).

21. Bütün ülkelerin merkez bankaları bir erkek tarafından yönetilmektedir ve en yüksek karar alma organlarında bir kadına karşılık beş erkek görülmektedir.

22. İsveç ve Norveç daha ileridedir; ancak sadece iki merkez bankasında üst pozisyonlarda 1/3 oranında kadın vardır.

23. Yedi AB üyesi ülkede (Çek Cumhuriyeti, Almanya, Yunanistan, İtalya, Güney Kıbrıs, Slovenya ve Portekiz) ve Türkiye'de merkez bankalarının en yüksek karar alma organları tamamen erkeklerden oluşmaktadır.

24. Avrupa'da üç finansal kurumun tamamı erkekler tarafından yönetilmekte etkili pozisyonlardaki kadın oranı %16'nın altındadır.

25. Avrupa çapında kadınlar tüm çalışanların %44'ünü oluşturmaktadır. Ancak bunlar daha çok alt pozisyonlarda istihdam edilmektedir. Üst pozisyonlarda kadın çalışan oranı %32'dir.

26. Büyük şirketlerin yönetim kadrolarında erkek oranı %90'dır, kadınlar çok az temsil edilmektedir.

27. Son yıllarda oranlarda çok az gelişme olmuştur; 2003'te oran %8 iken, 2007'de %10 olmuştur.

28. En tepede durum en vahimdir, Avrupa'daki en üst düzey şirketlerin sadece %3'ünde en yüksek karar alma organında bir kadın vardır.

29. Norveç'te özel ve kamusal şirketlerin yönetim kadrolarında cinsiyet eşitliğine yönelik hükümet kota sistemi getirmiştir (kadın oranı %34'tür).

30. İspanya da benzer bir kota sistemi getiren (özel şirketlere) ilk AB üyesi ülke olmuştur. Kadınlar parlamento lideri olarak hala az temsil edilmektedir, bölgesel seviyede temsil oranı daha iyidir. 15 ülkede bölgesel seviyede önemli bir artış olmuştur. 1999'da %27 iken 2007'de %34'e çıkmıştır. Kadın bakanlar nadiren hükümette üst pozisyona terfi edilmektedir.

31. Yönetimsel pozisyonlarda kadınların temsil oranı düşüktür, sadece %32. İş dünyasının tepesinde kadınlar kayıptır. En büyük şirketlerin yönetim kadrolarında dokuz erkeğe karşılık bir erkek vardır. 2003'te %8 iken 2007'de %10'a çıkmıştır.

2.2.3.2. Amerika'da Kadın Yoksulluğunun Boyutları⁸

Amerika'da kadınlar erkeklerden daha fazla yoksuldur. 2006 istatistiklerine göre 37 milyon insan yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır, bunun 21 milyonu kadındır. Fakirlik içinde yaşayan 37 milyon Amerikalının yarısından fazlası kadındır. Kadın ve erkek yoksulluk oranları arasındaki fark diğer Batı ülkelerinden daha fazladır. 2007'de ise kadınların %13.8'i yoksulken, erkeklerin %11.1'i yoksuldur. Kadınlar bütün ırk ve etnik gruplarda erkeklerden daha fakirdir. Çocukluk boyunca yoksulluk oranları kadınlar ve erkekler için aynıdır, ancak ileri yaşlarda ve çocuk doğumu ile birlikte kadınlar için oran artmaktadır. 18-24 yaş arası kadın ve erkekler arasındaki yoksulluk farkı önemli ölçüde genişlemektedir- kadınların %20.6'sı fakirken, erkeklerin %14'ü fakirdir. Fark daralsa da asla kapanmamaktadır ve yaşlılık yıllarında iki katına çıkmaktadır.

ABD'de bekar annenin bulunduğu hanelerin %30'u yoksulluk içinde yaşarken, erkek reisli hanelerin yoksulluk oranı ise %13'tür. Emeklilik yıllarında kadınlar daha fazla yoksulluk içinde yaşamaktadır. 65 yaş ve yukarısı için kadınların %12.5'i, erkeklerin ise %7'si yoksuldur.

Aynı özelliklere sahip olsalar ve aynı süre çalışsalar bile kadınlara erkeklerden daha az ödeme yapılmaktadır. Tam zamanlı çalışan kadınlar erkeklerin %77'si kadar kazanmaktadırlar, senelik ücretlerde %22'lik fark vardır. Eğitiminin fazla ayrımıcılık bu ücret farkının büyük ölçüde sebebidir. 2007'de üniversite mezunu tam zamanlı çalışan kadınlara erkeklerden yıllık %14 daha az ödeme yapılmaktadır.

Kadınlar düşük ücretli işlere ayrıştırılmaktadır. Kadınlar tarafından domine edilen işler düşük ücretli işlerdir. Kadınlar onlara özgü olduğu düşünülen öğretmenlik, çocuk bakımı, hemşirelik, garsonluk, temizlikçilik gibi erkeklerin baskın olduğu endüstriyel işlerden daha az ücret ödenen işlerle kıyaslanınca

8 http://www.americanprogress.org/issues/2008/10/women_poverty.html

daha az ücret ödenen işlerde çalışmaktadır. 2007’de ABD’deki 29.6 milyon çalışan kadının neredeyse yarısı (%43) sadece yirmi iş kolunda çalışmaktadır. Kadınlar ücretsiz bakım hizmetlerinde daha çok zaman harcamaktadır. Kadınlar çocuk bakımı, yaşlı ya da özürlü bakımından daha fazla sorumludur. Bir çalışmaya göre evde yaşlılara bakanların %69’unun kadınlar olduğu ortaya çıkmıştır. Ücretsiz bakım işiyle ücretli çalışmayı birleştirmekten dolayı kadınlar part-time çalışmaya ve işten ayrılmaya daha meyillidir. İşgücünden uzak kalan annelerin oranı %23 iken babaların oranı sadece %1’dir. Kadınlar çocuk büyütmenin bedeline daha fazla katlanmaktadır.

Ev içi şiddet kadınları bir yoksulluk döngüsüne itmektedir. Ev içi şiddet yaşamak iş kaybına, sağlığın bozulmasına ve evsizliğe yol açmaktadır. Mevcut ya da eski eşin, erkek arkadaşın ya da flörtü şiddetinden dolayı şiddete maruz kalan kadınlar her yıl 8 milyon iş gücünü kaçırmaktadır. Amerikan Belediyeler Konferansı tarafından yapılan araştırmada şehirlerin yansı ev içi şiddeti evsizliğin birincil sebebi olarak beyan etmiştir. 2005’te günlük olarak bir dolar kazanan bir erkeğe karşılık kadınlar Amerika’da sadece 77 sent kazanmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde bu oran ortalama olarak 73 senttir. 2007 yılında Parlamentolardaki ortalama kadın oranı %17.3’tür. ABD %16’lık oranla 67. sıradadır.

Düşük gelirli işler ve koşullar yaratan sistemlerden daha çok kadınlar etkilenmektedir. Milyonlarca Amerikalı “çalışan yoksul” konumundadır. Kadınlar erkeklerden daha az ücret almaktadır. Kadınlar işgücününün %48’ini teşkil ederken, bunların %59’u saatte 8 dolardan az kazanmaktadır. ABD’deki 19 milyondan fazla kadının sosyal güvencesi yoktur. Yüksek maliyetlerden dolayı sağlık hizmetlerine ulaşamayan kadın sayısı daha fazladır⁹.

ABD dünyanın lideri olduğunu iddia edebilir ancak toplumsal cinsiyet farklılığını konu alan bir çalışmada 58 ülke içerisinde 17 puan almıştır¹⁰. Amerika

9 <http://www.wfnet.org/the-network/groups/women-and-poverty>

10 <http://www.thinkandask.com/2005/20050522gender.html>

kadın ve erkekler için özgür topraklar olmaktan çok uzak şekilde değerlendirilmiştir. 2005'te yayınlanan Kadınların Güçlendirilmesi: Global Toplumsal Cinsiyet Uçurumunun Ölçülmesi adlı bir rapor, beş alanda yapılan ölçümlere dayanmıştır:

1. Ekonomik katılım
2. Ekonomik fırsatlar: düşük ücretli, yetenek gerektirmeyen işlerle sınırlı olmayan işgücü pazarına ulaşım
3. Politik güçlenme: kadınların karar alma yapılarındaki temsiliyeti
4. Sağlık ve refah

Raporda liste başında İsveç, Norveç, Finlandiya, İzlanda ve Danimarka bulunmaktadır.

Bu ülkeler en küçük toplumsal cinsiyet farkına sahiptir. Kaynaklara eşit ulaşım, hükümetin şeffaflığı her iki cins için de yüksek hayat standartları yaratmaktadır. En yüksek puan olan 7 üzerinden İskandinav ülkeleri 5 puandan fazla almıştır. AB ülkelerinin genel puanları da iyi çıkmıştır. ABD'nin özellikle ekonomik katılım ve politik güçlenme kategorilerinde performansı oldukça düşük olmuştur. Ayrıca ulusal politikalar çocuk sahibi kadınlara yönelik çocuk bakımı önlemlerini yeteri kadar almamaktadır. Bu durum kadınları kariyer ve ev hayatı arasında seçim yapmaya zorlamaktadır.

Aynı listede İsviçre oldukça kötü bir puan almıştır; özellikle kadınların ekonomik katılımı, ücret farklılığı ve ekonomik fırsatlar açısından ortalamanın oldukça gerisinde kalmıştır. Ayrıca eğitime katılım açısından kadın oranının erkeklerden düşük olduğu birkaç gelişmiş ülke arasında yer almıştır.

Beş alanın hepsinde kadın erkek farkının büyük olduğu son dört sırada yer alan ülkeler şunlardır: Hindistan, Pakistan, Türkiye ve Mısır.

2.2.3.3. Türkiye ve Diğer OECD Ülkelerinin Karşılaştırılması

Kadınların işgücüne katılma oranı en düşük ülke Türkiye'dir:

Kadın ekseninde dünya ve Türkiye'nin bazı istatistiksel verilerine bakıldığında ortaya çıkan tablolarda, özellikle kadınların işgücüne katılım oranlarında ciddi bir düşüş olduğu gözlemlenmektedir. OECD 2006 istihdam raporuna göre, Türkiye, yüzde 26.5 seviyesinde olan kadınların işgücüne katılma oranı ile 30 OECD ülkesi içinde 'en kötü' durumda olan ülke olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) 2007 yılı Ocak dönemi verileri incelendiğinde de, kadınların işgücüne katılma oranı Türkiye genelinde yüzde 24 olarak görülmektedir. Yani hemen her dört kadından sadece biri işgücüne katılmaktadır. Yine aynı verilere göre, kadınlarda tarım dışı işsizlik oranının yüzde 17.8 olduğu dikkat çekmektedir.

OECD Ülkelerinin tamamında erkeklerin ortalama ücretleri kadınlara göre daha yüksektir. Ortalama fark %15 civarında olup bazı ülkelerde %20'yi geçmektedir. Kore, Japonya, Almanya, İsviçre, Kanada ve ABD'de erkeklerin ortalama ücreti kadınlarınkinden %20'nin üzerinde daha fazladır. Burada dikkate alınan, tam zamanlı işler açısından ortalama ücretlerdir, dolayısıyla kadınlar tarafından sıklıkla tercih edilen kısmi zamanlı çalışmayı kapsamamaktadır (erkekler, kadınlara göre daha uzun saatlerle çalışma eğilimindedir). Diğer taraftan, Yeni Zelanda, Belçika, Polonya, Yunanistan ve Fransa'da cinsiyet farklılıkları daha azdır.

OECD Ülkelerinin neredeyse tamamı cinsiyete bakılmaksızın eşit işe eşit ücret verilmesi konusunda gerekli yasal düzenlemeleri yapmıştır. Ancak bu durum cinsiyet farkını kapatmamaktadır. Yasalar uygulanmadığı ya da uygulanmadığı sürece ayrımcılık devam etmektedir. Daha geniş bir çerçevede, kadınların daha az ücret gerektiren işlerde çalışmaları ve terfi imkanlarından erkekler kadar yararlanamamaları temel sorunlardır. Ülkelerin çoğunluğunda ücretler arası cinsiyet farklılıkları yüksek ücretliler açısından daha fazladır. Bu durum "cam tavan"ın mitolojiden ibaret olmadığını, kadınların

daha yüksek ücretlere ve yönetsel pozisyonlara daha az erişebildiğini ortaya koymaktadır.

OECD Ülkelerinin tamamında kadınların istihdam oranı erkeklerden daha düşüktür. OECD Ülkelerinin hepsinde kadınlardan daha fazla oranda erkek istihdam edilmektedir. Türkiye, Meksika, İtalya, Yunanistan, İspanya ve Polonya'da kadınların %50'sinden azı, İzlanda, Norveç, Danimarka, İsveç ve İsviçre'de %70'inden fazlası ücretli biçimde istihdam edilmektedir. Cinsiyet farkı en çok Türkiye ve Meksika'da dikkati çekmektedir, ancak Japonya, Kore ve İrlanda'da da yüksektir. Türkiye, OECD Ülkeleri arasında kadın istihdamı oranının %24,3 ile en düşük olduğu ülkedir. Dahası, 1991-2004 döneminde de OECD ortalamasında kadın istihdamı oranı erkeklere göre %0,78 daha hızlı artarken Ülkemizde tam tersine %1,57 oranında azalmıştır.

OECD Ülkelerinin çoğunda erkeklerle kıyaslandığında kadınların işsiz kalma riski daha fazladır. 28 ülkenin 21'inde kadın işsizlik oranı erkek işsizlik oranından daha yüksektir. Kadın işgücünün yaklaşık %20'sinin işsiz olduğu Polonya en yüksek orana sahipken, Slovak Cumhuriyeti %19 ile hemen ikinci sırada gelmektedir. Türkiye'de her 5 kişiden biri işsizdir. Eksik istihdamdakiler, yani gizli işsizler ve çalışmaya hazır olduğu halde iş aramayanlarla birlikte Ülkemizde yaklaşık 5 milyon işsiz vardır. Bugün gerçek işsizlik oranı %20 düzeyindedir. Türkiye'de 1994 yılında %8 seviyesinde olan kadın işsizlik oranı 2004 yılında %9,7'ye ve 2006 yılında ise %10,3 seviyesine tırmanmıştır. Türkiye, OECD Ülkeleri içinde halen işsizlik oranının en yüksek düzeylerde olduğu ülkeler arasındadır. Ayrıca, 2004'te 1994'e kıyasla 15 ülkede kadın işsizlik oranı azalırken, Türkiye'de artmıştır. Üstelik 2006'da kadın işsizlik oranı, erkeklerin önüne de geçmiştir.

Dünyadaki tüm parlamentolarda kadınların sayısı erkeklerden daha azdır. Dokuz OECD Ülkesinde parlamentodaki koltukların en az üçte birini kadınlar işgal etmektedir. Nordik ülkelerde ve Hollanda'da parlamentodaki koltukların %35'i kadınlara aittir. Dolayısıyla OECD Ülkelerinin çoğunda kadınlar %25'in altında bir oranda koltuğa sahiptir. %15 ve altındaki oranlar

Japonya, İtalya, Fransa ve ABD’de görülmektedir. Diğer taraftan, kadınların istihdamdaki oranı ile parlamentoda sahip oldukları koltuk sayısı arasında bir bağlantı bulunmaktadır. Kadınların politik yaşama katılımı en azından belli bir noktaya kadar ekonomik yaşama katılımlarıyla da ilişkilidir. İşgücü piyasasının büyük bir kısmını kadınların oluşturduğu Nordik ülkelerde kadınların parlamentodaki oranı fazla iken Türkiye, Yunanistan, İtalya ve Macaristan’da düşüktür. Ülkemizde 22 Temmuz 2007 Seçimlerinden sonra TBMM’deki kadın milletvekillerinin sayısı önceki döneme göre 2 kattan fazla artmış, kadın parlamenterlerin toplam üye sayısına oranı % 9,5 seviyesine çıkmıştır. Böylece Türkiye, OECD Ülkeleri arasında son sıradan 2 basamak yükselmiş ve İtalya’nın hemen altına yerleşmiştir.

Kaydedilen bu gelişme her ne kadar memnuniyet verici ise de ülkemizde kadın parlamenterlerin sayısı halen görece düşüktür. Nitekim kadın istihdamı oranı ile kadın parlamenterlerin oranına baktığımızda ülkemizin diğer OECD Ülkelerine göre sahip olduğu olumsuz tablo gözler önüne serilmektedir.

2.3. KENTTEKİ KADINLARIN YOKSULLUKLA MÜCADELE STRATEJİLERİ

Kentteki kadınların yoksullukla mücadele stratejilerinden bahsetmeden önce kısaca yoksullukla mücadele stratejileri kavramının üzerinde durulması yararlı olacaktır.

Yoksullukla mücadele stratejileri, yoksulluğun ve yoksul kişilerin dinamik yanını ortaya koyması açısından önemli bir kavramdır. Yoksulların makro süreçler tarafından belirlenen koşullarda, yapısal süreçlere karşı pasif alıcılar değil; bu süreçlere karşı koyan, değiştirmeye çalışan aktif bireyler olduğu ortaya konulmaktadır. Burada strateji belli bir amaca ulaşmadaki akılsal yolu ifade etmektedir. Yoksullukla mücadele stratejileri ilk olarak kent yoksullarının günlük yaşamda yoksulluk karşısında geliştirdikleri tutumları ve hayatlarını idame ettirmek için ne tür etkinliklerde bulduklarının anlamak

için kullanılmıştır. Yoksullukla mücadele kavramı araştırmacılara da yalnızca üst-yapısal verileri değil, aynı zamanda üst-yapısal değişimler karşısında kişilerin tutum ve davranışlarını anlama olanağı vermektedir. Formel sektör kadar enformel sektör ile olan ilişkileri açıklama olanağı sağlamaktadır. Hane stratejileri, ailenin sahip olduğu kaynakları, bunların kullanım ve yönetimini içerir.

Literatürde stratejileri temel başlıklar altında kategorize etme çabaları vardır. De la Rocha stratejileri iki gruba ayırmaktadır (2001):

1. Hane içi etkinlikler
2. Hane dışı etkinlikler

Chant (2003), hane halkı birimlerinde, bireylerin günlük yeniden üretime yönelik etkinliklerinin tümünü hane halkı geçinme stratejileri olarak tanımlamaktadır. Bunun yanı sıra birçok yazar, stratejinin taktik seçimi, taktiğin ise seçilmiş alternatifler bütünü olduğunu savunmaktadır. Strateji kavramı, özellikle yoksul kesim için geçinme stratejileri söz konusu olduğunda önceden planlanmış taktikler bütünü tanımından daha geniş bir anlamda kullanılmaktadır.

Geçinme stratejilerinde temel analiz birimi, hane halkıdır. Bunun öncelikli nedeni, hane halkının, sosyolojide en temel sosyal grup olarak ele alınmasıdır. Geçinme stratejileri, eve giren gelir miktarını yükseltmeye yönelik pozitif stratejiler olduğu gibi, temel ihtiyaçları kısıtlamaya yönelik negatif stratejiler de olabilir.

Yoksulların, yoksulluk karşısında iki tur tepkileri var: isyan etmek ve basa çıkmaya çalışmak. Geçinme stratejilerini, basa çıkma tepkisi içinde değerlendirebiliriz. Bu stratejiler dört ana başlık altında toplanmaktadır:

1. Geçimlik etkinliklere yönelme (gıda üretmek, yakacak toplamak vb.) ve sosyal dayanışma örgütleri kurma.

2. Tasarruf (öğün sayısını azaltma, daha ucuz mal ve hizmetler satın alma, çocukları okula göndermeme gibi.)

3. Hanenin büyüklüğü ve bileşimini değiştirerek ölçek ekonomilerinden yararlanma (birden fazla ailenin birlikte oturması).

4. Ailede daha fazla bireyin işgücüne katılması (kadın ve çocukların çalışmaya başlaması)

5. Ücret dışı kaynakları artırma (Almanya'daki akrabaların para göndermesi vb.) ve giderleri azaltma çabalarına işaret ediyor (Kalaycıoğlu ve Tılıç, 2000). Kalaycıoğlu ve Tılıç'a göre yoksullukla baş etme stratejilerinden bahsederken içi içe geçmiş bir örüntüler bütününden bahsetmek gerekir. Bu örüntülerden "Aile havuzu" kişinin ayakta kalabilmek için güvendiği en öncelikli ve önemli dayanışma olmaktadır. Aile havuzu aralarında geniş bir aile-akraba-soy ilişkisi olan ve karşılıklılık esasına dayanan bir sistemdir. Bu sistemde bir görev dağılımı söz konusudur. Kırdaki haneler aile havuzuna kimlik, örf-adetler ve törelerin devamı için gerekli bilgiler ve alt yapı sağlamaktadır. Metropol kentlerindeki haneler havuzun ekonomik kaynaklarının yöneticileridir. Aynı zamanda ileriye dönük yatırımların, ailenin devamlılığı ve sürdürülebilirliği açısından kullanılması geniş aile arasında iletişimin sağlanması, gibi çok önemli görevleri vardır. Yurt dışındaki hanelerin en önemli görevleri ise aile havuzuna en önemli ekonomik katkıyı getirmektir.

Özbyay'a göre (1990), kentsel ailelerde kente göç sonrası kırsal geçimlik üretim becerilerinin kent ortamında devreye sokulması bir tür "geçim stratejisi" işlevi görmektedir. Geçimlik üretim ailenin parasal anlamda gelir getiren bir kaynağı olmaktan çok, ailenin parasal gelirini ikame eden, ailenin para ödeyip piyasadan alamadığı mal ve hizmetleri mümkün olduğunca emek ve hammadde kullanarak kendi olanaklarıyla üretmesidir. Aile üyelerinin işgücü piyasasından elde ettikleri düşük geliri ikame edebilmekte ve böylece piyasadan karşılanacak tüketim harcamalarını kısma işlevi de üstlenebilmektedir. Kentsel eksimde geçimlik üretim faaliyetleri 3 kategoride ele alınabilir:

1. Ev içi geçimlik faaliyetleri: ev içinde aile üyelerinin aile üyelerinin ihtiyaçlarına yönelik olarak gıda üretimi ve işlenmesi, giyim-kuşam dikimi ve onarımı, temizlik, çocukların bakımı ve sosyalleştirilmesi, hasta ve yaşlıların bakımı başlıcalarıdır.

2. Konutun yapımı ve bakımı: konutun inşaatı, iyileştirilmesi, eklemeler yapılması, tamirat ve bakımı bu kategoride içine alınabilir.

3. Konut bahçesindeki geçimlik faaliyetler: kentlerin özellikle çeperindeki gecekondu bölgelerinde bahçesi olan konutlar incelendiğinde bahçede yapılan küçük çaplı hayvancılık ve tarımsal faaliyetler, geçimlik faaliyetlerin bir başka boyutunu oluşturmaktadır.

Bilindiği üzere, kadın emeğinin yoksullukla mücadele stratejilerde çok önemli bir rolü vardır. Kadınlar, toplumsal cinsiyet ilişkileri çerçevesinde, yoksulluğu erkeklerden daha farklı bir biçimde yaşamakta, yoksullukla baş etme yönündeki çabaları da, yine toplumsal cinsiyet rolleri temelinde daha farklı bir biçimde oluşmaktadır.

Hane hayatta kalma stratejilerinde erkeklerin katkısı ücretli işte çalışma şeklinde olmaktadır. Aile havuzunda geleneksel yapıya uygun olarak ailenin erkek üyelerinin düzenli ve yüksek gelir getiren bir işte çalışması beklenmektedir. Ancak, yoksul hanelerde sadece erkeğin çalışmasının hanenin ihtiyaçlarını karşılamaya yetmediği açıktır. Bu durumda kadının ev içinde ya da ev dışında çalışması hanenin hayatta kalması, geçinmesi ya da günlük yaşamını idame ettirebilmesi için büyük önem taşımaktadır. Hane halkı geçinme stratejilerinde kadının hem diğer hane üyeleriyle birlikte hem de diğer hane üyelerinden ayrı olarak üstlendiği ve yürüttüğü dört temel stratejiden bahsedilebilir. Bunlar: aile içi ücretsiz işçilik, gelir yaratıcı stratejiler (enformel işçilik), ücretli çalışma ve sosyal işçiliktir.

Aile içi ücretsiz işçi olarak kadın, ev içi üretim yaparak ve tüketim malzemelerinde kısıtlama yaparak aile geçimine katkıda bulunur. Kadınlar hem ev işi

yaparlar, hem de yeniden üretim süreçlerinde yer alırlar. Tüketimin artması kadınları evde daha ekonomik olmaya iter, alışverişine dikkat eder. Kadının aile içi ücretsiz işçi rolü, yeniden üretimi sağlama alanında geçinme stratejileri açısından belirleyicidir. Bu konudaki önemli etkinliklerin özellikle ev içi üretim doğrultusunda olduğu durumlarda kadın emeğinin üretken değerinin hesaplanması sorunu karşımıza çıkmaktadır. Oysa kadın ev içi yaptığı yiyecek üretimiyle ve ev içi yaptığı enformel işlerle formel ekonomideki emek gücünün yeniden üretilmesine önemli bir katkıda bulunmaktadır. Ev içi üretim ya da diğer bir deyişle geçimlik üretimin değeri özellikle yoksul kesimlerde önemszenmesi gereken boyutlardadır. Ailenin gelir düzeyi azaldıkça, kadınlar evde daha fazla iş yapmakta ve ev işlerine daha fazla zaman harcamaktadırlar. Ev içi üretimin hane gelirine katkısı ailenin piyasadaki gelir azalmasına paralel olarak artmaktadır. Kadınlar, ev içi tüketime yönelik üretim yaptıklarında ya da tarımda ücretsiz aile işçisi olarak çalıştıklarında hiçbir gelir elde etmemektedir. Bunlar kadının karşılıksız emeğidir.

Feministler, geçimlik üretim kavramının yalnızca kapitalist sistemle olan ilişkisinin değil, hane içinde cinsiyet ilişkileri açısından da sorgulanması gerektiğini ifade ederler. Geçimlik üretimde ücretsiz aile emeği kullanıldığını ve bu faaliyetlerin önemli bir kısmının kadınlar tarafından gerçekleştirildiğini vurgulayarak kadınların erkeklere oranla daha fazla sömürüye maruz kaldıklarını belirtirler.

Dilek Hattatoğlu (2005), kadın yoksulluğu ile başa çıkma stratejisi olarak ev eksenli çalışmayı örnek vermektedir. Ev eksenli çalışan kadınlar, dünyada da, Türkiye’de de yoksul hatta en yoksul kesim içinde yer almaktadır. Ev eksenli çalışma, düşük ücretli, kötü koşullarda, genelde sosyal hak ve güvencelerden yoksun gerçekleştirilen bir çalışma türüdür. Ev eksenli çalışma, bir uçta taşeron veya işverene parça başı çalışmayı, öteki uçta kendi hesabına çalışmanın ve serbest çalışmanın bulunduğu bir yelpazeyi kapsar. Türkiye’de TÜİK 2002 verilerine göre tüm evde çalışanların %95’i kadındır. Ev eksenli çalışmada kadınlar eve aldıkları işi ya birlikte ya da yan yana yaparlar. Farklı hanelerden kadınlar, kendi deyimleriyle komşular birlikte çalışmaktadırlar.

Çalışma ekiplerinde kadınlar taşerondan işi tek bir birim olarak almakta, işin yetiştirilmesi ve hatalar konusunda ortak sorumluluk altına girmekte, ancak herkes kendi yaptığı parça kadar ücret almaktadır.

Gelir yaratıcı işler, kadının genelde ev içinde, nadiren ev dışında yaptığı para kazanma amacı taşıyan çoğunlukla enformel nitelikte işlerdir. Bunlar evde yapılan el işi gibi kısıtlı pazarı bulunan işler olabileceği gibi, sosyal ağlar gerektiren gündelikçilik gibi ev dışı faaliyetler de olabilir. Tılıç ve Kalaycıoğlu'na göre (2002), kadının ev dışında çalışması, genellikle ailenin erkek üyelerinin ya da hane reisinin izni ve uygun görmesi ile olmaktadır. Aile havuzu içinde kadının çalışmasına bağlı olan bu katkı " olmazsa olmaz" bir katkı değil, sadece hem erkek hem de kadınların bizzat kendileri açısından "bıçak kemiğe dayandığında" başvurulabilecek bir potansiyeldir. Dolayısıyla aile havuzunun diğer potansiyellerinden gelen katkılar yeterli oluyorsa, yoksulluk aşılmış ve hatta aile çocuklarına eğitim ve iş olanakları sağlayabiliyorsa kadının çalışması söz konusu olmamaktadır. Özellikle yoksul ailelerde daha önce de belirtildiği gibi kadının herhangi bir mesleği olmadığı için kadın çoğu zaman ev temizliği, hasta bakımı, konfeksiyon atölyeleri gibi düşük gelirli, düşük statülü ve güvencesiz işlerde çalışmak zorunda kalmaktadır. Bu anlamda yoksul ailelerdeki kadınlar için zaten bu tür işler ancak en son noktada karar verilebilecek iş özelliği taşımaktadır.

Ücretli işçilik kadının formal kapitalist sisteme fiilen dahil olduğu, bir başka deyişle, emek pazarında yer aldığı stratejidir. Ancak yukarıda da değinildiği gibi, kadının emek pazarına dahil olması, çoğunlukla geleneksel yapıyla çeliştiğinden hane halkı geçinme stratejilerinde en son seçenek olmaktadır.

Sosyal işçilik ise, aile, akraba, hemşeri ve komşularla kurulan ilişkilerin genişletilmesi ve pratiğe geçirilmesini içerir. Tılıç ve Kalaycıoğlu'na göre (2002), aile havuzu ile diğer toplumsal örüntülerin birbirleriyle kenetlenmesinde en belirgin rolü kadınlar oynamaktadır. Özellikle ailede ulaşılabilecek kaynak yoksa veya geniş aile-akrabalık sisteminin sağladığı güvencelere erişilemiyorsa diğer ağlara ulaşabilmek de bir ayrıcalık olmaktadır. Bu durumda

ailedeki geçim sıkıntılarının kısmen de olsa giderilmesi, kadının komşuya, hemşeriye, tanıdığına başvurmasına bağlıdır. Kadınlar ucuz yiyecek, olası bir iş ya da belediyelerce dağıtılan yardımlar gibi konularda bilgileri bu networkler aracılığıyla elde ederler.

Akraba ve komşularla olan ağıları kurmak belirtildiği gibi genelde kadınların sorumluluğundadır. Kadının emek pazarına katılmadığı ya da gelenekselliğin baskın olduğu durumlarda kadın ev dışında gelir getirici faaliyetlerden çok aile işçisi ve sosyal işçi olarak geçinme stratejilerinde yer almaktadır. Toplumsal ilişki ağlarının kurulması ve geliştirilmesi yoksullar arasında önemli bir geçinme stratejisi olarak ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla toplumsal ilişki ağları da hanenin kaynaklarından biri olarak değerlendirilebilir. Kadın geçinme stratejilerindeki sosyal işçi rolü ile bu ağlarda önemli role sahiptir. Vurgulanmasında yarar olan bir nokta bu kurulu ağların geliştirilmesinin ve devam ettirilmesinin kadının sosyal yaşamından ya da diğer etkinliklerinden bağımsız olarak uğraştığı bir alan olmadığıdır. Bu süreç, toplumsal yaşamın içine yayılmıştır. Evde, mahallede, akrabalar, komşular ya da hemşeriler arasında yaşamın içine gömülmüş durumda sürdürülmektedir.

Kurulan toplumsal ağlar, yalnız acil durumlarda bir güvence değil, yaşamın sürdürülmesi ve bireylerin yarına hazırlanması için de vazgeçilmez bir kaynak olarak görülmektedir. Geleneksel aile bağları Türkiye'deki hanelerin ayakta kalmasında hayati önem taşıyan bir kaynaktır. Buğra'nın belirttiği gibi Türkiye'nin geleneksel refah rejiminin (welfare regime) merkezinde aile işbirliği modeli bulunmaktadır. Enformel kişisel aile ilişkileri yanında, hastalık, işsizlik, yaşlılık gibi çeşitli koşullarda komşular ve tanıdıkların da önemli fonksiyonları vardır. Bu kurulu ilişki ağlarını sürdürme rolü genelde kadınların uğraştığı bir alandır.

Yoksullukla mücadele stratejileri kavramına ve kentteki kadınların geliştirdikleri anlamak açısından son olarak çeşitli kentlerde gerçekleştirilen bazı sosyolojik araştırmaların sonuçlarına değinmek yararlı olacaktır.

2.3.1. Kentteki Kadınların Yoksullukla Mücadele Stratejilerine İlişkin Araştırma Örnekleri

Demir (1993), 1980'lerden sonraki koşulların düşük gelirli kişiler üzerindeki etkisini ve bu grupların yoksullukla nasıl mücadele ettiklerini araştırmıştır. 1990'da yapılan bu araştırmada Ankara Mamak'ta oturan 111 kişiyle görüşülmüştür. Çalışmanın sonuçlarına göre kadınların işgücü, yoksullukla mücadelede önemli bir yer tutmaktadır. Kadınların 2/3'si bazen ev içinde bazen ev dışında gelir getiren bir işte çalışmaya başladıklarını belirtmişlerdir. Kadınların gelir getirici aktiviteleri öncelikli olarak çocuk bakımı, ev temizliği, örgü ve dikiş olarak sıralanmıştır.

1999'da gerçekleştirilen bir başka çalışmada, kentte yaşayan kadınların yoksullukla mücadele stratejileri üretim ve yeniden üretim süreçleri içerisinde ele alınmıştır (METU, 1999). Araştırma kapsamında Ankara'da 300 kadın ve erkekle görüşülmüştür. Hanelerin yoksulluğunun hayatta kalma stratejilerinin araştırıldığı bu çalışmada kadınların yoksulluğu ve ortaya koydukları yoğun işgücü emeği arasında bir ilişki kurulmuştur. Görüşülen hanelerdeki kadınların işgücüne katılım oranı oldukça düşüktür (%11,9). Kadınların %8,1'i ev dışında çalışmaktadır. Ev dışında çalışan kadınların büyük bölümü, çocuk bakıcısı, temizlikçi ve gündelikçi olarak işgücü piyasasında yer almaktadır. Ev içinde enformel işler yaparak pazarda yer alan kadınların oranı %11,8'dir ve %31,4'ü bu işi düzenli olarak yapmaktadır. Ev içinde enformel işler yapan kadınların tamamı el işleri ve pazarlaması ile uğraşmaktadır. Siparişi çoğunlukla tanıdık ve akrabalarından alan (%86,7) ve pazarlamasını da kendi yapan (%88,6) kadınlar genellikle enformel ilişki ağlarını kullanmaktadır. Ev içinde üretim yapan ve bunları pazara sunmayan kadınlar da çeşitli tüketim harcamalarını azaltarak dolaylı yoldan hane ekonomisine katkıda bulunmaktadır. Kadınların %82,3'ü ev içinde yiyecek üretimi yaparken, %56,2'si de el işleri yapmaktadır. Toplumsal ilişki ağları açısından bakıldığında da kadınların %30,5'i komşulardan, %30'u akrabalarından, %27,1'i yakın akrabalarından ve %11,9'u hem komşu hem de akrabalarından yardım istediklerini belirtmiştir. Kadınların işgücüne katılımlarının sınırlı olmasının

sebeplerinden biri, kadınların işgücü piyasasının talep ettiği niteliklerden yoksun olmasıdır. Ancak, esas sebep geleneksel ataerkil ideoloji ve kültürel yapının koyduğu engeller olarak açıklanmaktadır.

Güneş tarafından Eskişehir’de gerçekleştirilen bir araştırmada belediyeden yardım alan ailelerin yoksulluk koşulları ve kadınların yoksulluk içinde, hayatlarını yönetme stratejilerindeki rolleri sorgulanmıştır. 2003’te yardım alan 300 kadınla görüşülmüştür. Kadınların büyük bir çoğunluğu belediyeden yiyecek, giyecek, kömür, eğitim desteği gibi yardımlar almıştır (%80). Yardım almak için kayıt yaptıran erkekler genelde yaşlı, hasta ve özürdür. Aile geçimini sağlamada zorluk yaşayan erkekler kendilerini başarısız ve yetersiz hissetmektedirler. Ayrıca resmi kurumlardan yardım almak erkekler için bir onur ve gurur meselesidir. Aşevlerinde her gün kuyrukta bekleyenler kadınlar ve genç kızlardır. Kadınların eğitim seviyesi düşüktür. Hane kaynaklarının dağıtımı ve paylaşımı sosyal cinsiyet eşitsizliği temelindedir. Yoksullukla mücadelede emeğini ortaya koyanlar kadınlardır. Kadın emeğinin yaşam maliyetlerini azaltmada önemli bir rolü vardır. Ev dışında dışarıda geçici işlerde çalışan kadınların büyük çoğunluğu sigortasız, düşük ücretli işlerde kendilerine yer bulmaktadır.

Bora tarafından Ankara, Erzurum, İstanbul, Konya ve Şanlıurfa’da yapılan araştırmada da belediye ve valiliklerden yardım almaya gidenlerin kadınlar olduğu ortaya çıkmıştır. Yardım almak için başvuruyu kadınların yapmasının sebebi, kadınların yoksulluklarını daha kolay ifade etmeleridir. Kadınlar kültürel olarak, evin ayakta kalmasında kendileri sorumlu olarak görmektedirler. Kadınlar için bu bir olumsuzluk olarak görülmemektedir. Yardım alanlar genelde açlık seviyesinde yoksulluk çekenler ve aile-akraba-komşu yardımlaşma ağının gerisine düşenlerden oluşmaktadır. Yazara göre, yardım başvuru yapmak kadınların yoksulluğa karşı geliştirdiği stratejik görevlerden biridir. Ücretli çalışan kadınların sayısı düşüktür. Çalışmada yoksulluk içinde yaşayan kadınların yaşadığı en acı tecrübeler, çocuklarını okula gönderememe, onlara iyi bir gelecek umudu aşılayamama ve iyi besleyememe olarak sıralanmıştır. Bunlar kadınların hayatını daha da zorlaştırmaktadır (2002).

Bir diğerk çalışmada ise Erman, Kalaycıoğlu ve Rittersberger-Tılıç (2002), fakir ailelerdeki kadınların pozisyonlarını sorgulamıştır. Araştırma Ankara, İstanbul, İzmir ve Mersin’de gecekondualarda yaşayan 100 kadınla yapılan derinlemesine görüşmeleri içermektedir. Araştırma kırsal kökenli kadınların işgücüne katılımına, “onları iş aramaktan alıkoyanın ne olduğuna, ne tip işlerde çalıştıklarına, ailelerine olan ekonomik katkılarına” yoğunlaşmaktadır. Ayrıca, kadınların katkısının onarlın ailelerindeki pozisyonlarını etkileyip etkilemediği sorgulanmıştır. Kadınların para kazandıran aktivitelerde bulunmasının ailedeki karar alma sürecindeki güçlerini nasıl etkilediği de sorgulanmaktadır. Kadınların karar almada çok sınırlı bir güçleri bulunmaktadır. Düşük eğitimi ya da eğitimsiz olmaları kadınların ev dışındaki istihdam edilebilirliklerini sınırlandırmaktadır. Çoğu ev temizliği, parça başı iş gibi işler yapmaktadır. Kadın yoksulluğu bölümünde de sıkça üzerinde durulduğu gibi, kadınların çalışması hanelerin ayakta kalmasında çok önemli olmasına rağmen kadınlar kendileri bunu “iş” olarak görmemektedir.

şengül ve Ersoy (2004) tarafından şanlıurfa’da gerçekteştirilen bir çalışmanın sonuçlarına ise üç ayrı bölümde değinilecektir:

- Ev içi: ev içi üretim tamamen kadınlar tarafından yapılmaktadır. Ancak tüketim kalıplarındaki değişikliklerde kadın tek başına karar almamaktadır. Hane hakkı reisinin aldığı kararlar bütünü olarak, kadınlar bu stratejileri uygulamakla yükümlüdür. Yani kadının yiyecek maddelerinin tüketiminde kısıtlamaya gitmesi ya da geçim sıkıntısında daha önceden tüketilen maddelerin tüketiminden vazgeçmesi kendisine ait değil, hane halkı reisine ait kararlardır. Araştırmadaki kadınlar geçim sıkıntısına düştüklerinde en kolay giyimden, en zor eğitimden vazgeçtiklerini belirtmiştir. Kadınların %71.6’sı son dönemde hane tüketiminde kısıtlamaya gittiklerini belirtmiştir. Kent yoksulu haneler, en çok yiyecek harcamalarında niceliksel olarak azaltma yaptıklarını belirtmiştir. Hanelerde uygulanan diğerk bir geçinme stratejisi, kadının yaptığı ev içi yiyecek üretimidir. Kadınların %84.9’u ev içi yiyecek üretimi yaptıklarını belirtmiştir.

- Emek pazarı: hane halkı geçim stratejilerinde kadının formel sektörde çalışması genelde en son başvurulan strateji de olsa araştırmadaki kadınların %2.9'u çalışmaktadır. Enformel iş yapma, kadınların hane halkı geçim stratejilerinde çalışma hayatına dahil olduğu bir diğer alandır.
- Toplumsal ilişki ağları: görüşülen kent yoksulu kadınlar, hane içi dayanışmanın yanı sıra, konut çevresi ve mahallede akraba, komşu ve hemşerilerle yardımlaşma halinde ve dayanışma içindedirler. Görüşülen kadınlardan alınan cevaba göre, dışarıdan desteğe ihtiyaç duyulduğunda en çok yardım istenen kişiler komşular (%29.5) ve akrabalarıdır (%32.6).
- Son olarak, Lülüfer Körükmez tarafından, 2004 yılında İzmir'in Konak İlçesi, Uuzndere Mahallesinde 167 kadınla görüşerek yaptığı bir çalışmaya göre;
- Kırdan kente göç edenlerin büyük bölümü geldikleri yerle sosyal ve ekonomik ilişkilerini sürdürmektedir. Geldikleri yerden aynı ve maddi yardım almaya da devam etmektedirler. Görüşme yapılanların %67'si geldikleri yerle devam ettiğini belirtmiş, 526'sı oradan yardım aldıklarını dile getirmiştir. Yardım türü erzak, toprak geliri ve borç para şeklinde sıralanmaktadır.
- Kadınların %19.8'i baş etme stratejisi olarak çalıştıklarını belirtmişlerdir. %80'i ise çalışmadıklarını söylemişlerdir; ancak bu kadınlardan bazılarının gelir elde edilen bir etkinlikte bulunmalarına karşın kendilerini "çalışmıyor" olarak beyan ettikleri görülmüştür. Çalışmadıklarını beyan eden kadınlardan, biri işçi, biri gündelikçi, biri mevsimlik işçi olarak çalışmakta, beş kişi de el işi-dikiş yapmakta, dört kişi fason üretim yapmaktadır ve üç kişi de emeklidir.
- Kadınlar ek gelir elde etmek ya da masraflarını azaltmak amacıyla evde üretim yapmaktadırlar; konserve yapma, tarhana, salça, ekmek, süt ürünleri yapma, dikiş, nakış gibi. Sadece %18'i evde hiçbir üretim yapmadıklarını belirtmiştir.
- Geçim sıkıntısı çektikleri dönemde masrafların kısılması yolunu seçtiklerini belirtmişlerdir. Eğitim, sağlık, gıda, giyim ve eğlence, gezme giderlerinde kısıntıya gittiklerini belirtmişlerdir.

- Kadınlar gelirin arttırılmasına yönelik etkinlikler yapmaktadır. Gelir getiren bir işte çalışma yolunu seçmektedirler. Kadınların ek gelir getiren işlerde çalışmasının yeterli olmadığı durumlarda çocuklar da çalıştırılmaktadır (oranı %3.6). bazı kadınlar mevsimlik ya da geçici işçi olarak çalıştığını belirtmiştir. %49.1'i ise zor dönemde aile ve akrabalarından borç aldıklarını belirtmiştir.

Kentli kadınların yoksullukla mücadele stratejilerine ilişkin yukarıda sıralanan araştırmalarda sıralanan bazı ortak noktalar şunlardır: ev içi üretim yoksullukla mücadelede önemli bir strateji olarak karşımıza çıkmaktadır. Ev dışında bir işte çalışma oranı oldukça düşüktür. Ev dışında dışarıda çalışan kadınların büyük çoğunluğu sigortasız, düşük ücretli işlerde çalışmaktadır. Kadınlar çoğunlukla ev temizliği, parça başı gibi işler yapmaktadır. Düşük eğitilmiş ya da eğitimsiz olma kadınların istihdam edilebilirliklerini kısıtlamaktadır. Toplumsal ilişki ağlarını kurmak çoğunlukla kadınların görevi olarak görülmektedir. Resmi kurumlardan ya da STK'lardan yardım almaya gitmek de yine kadınların görevi olarak görülmektedir.

2.4. KADIN YOKSULLUĞU İLE MÜCADELEYE YÖNELİK POLİTİKALAR

Bu bölümde kadın yoksulluğu ile mücadeleye ve toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik dünya ve Türkiye'de uygulanan bazı politikalara ve programlara değinilecektir. Kadın yoksulluğu önceki bölümlerde de değinildiği üzere çok boyutlu bir mesele olduğu için bununla mücadeleye yönelik politikalar, faaliyetler ve programlar da çok boyutlu olmaktadır.

2.4.1. Dünyadaki Uygulamalar

Dünya uygulamalarında ilk olarak Avrupa Birliğinin toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik düzenlemelerine değinilecek, daha sonra Birleşmiş Milletler Kalkınma Programının (UNDP) ve Birleşmiş Milletler Kadın Kalkınma Fonunun çalışmalarından örnekler verildikten sonra, kısaca Milenyum Kalkınma Hedefleri üzerinde durulacak ve son olarak bazı ülkelerin uyguladıkları yoksullukla mücadele programlarından örnekler sunulacaktır.

2.4.1.1. Avrupa Birliği ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ¹¹

Kadın ve erkeklerin eşit muameleye tabi olması, AB sosyal politikasının temel amaçlarından biridir. Avrupa Birliği, kuruluş antlaşmalarında kadın işleri politikasına böylesi bir gönderme yapılmamakla birlikte, Avrupa'da kadın sorununun başlangıç noktası (1957) Roma Antlaşması'nın 119. Maddesinde yer almaktadır. Antlaşma, Üye Devletlere, kadın ve erkeklerin eşit iş için eşit ücret almalarını sağlama yükümlülüklerini hatırlatmaktadır. Bu madde, AB'de fırsat eşitliği ile ilgili diğer tartışmaların yolunu açmıştır.

Üye Devletlerle ve Sivil Toplum Kuruluşlarıyla birlikte çalışmalar yapan Komisyon, cinsiyetler arası eşitliğin bir insan hakları, sosyal adalet ve demokratik temsil sorunu olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca, fırsat eşitliğinin toplumsal sisteme ve istihdam sistemine dahil edilmesi, AB'nin ekonomik ve sosyal başarısı için yaşamsal öneme sahiptir. AB'nin refah sistemlerini ve zenginliğini teminat altına almak için, emek piyasasında daha çok sayıda kadının bulunması gereklidir. Fırsat eşitliği bir sosyal adalet ve ekonomik büyüme sorunudur.

1992 yılında Avrupa Birliği'ne ilişkin Antlaşmanın imzalanmasıyla, önemli bir gelişme gerçekleşmiştir: Antlaşma ekinde yer alan Sosyal Politika Antlaşması'nda, işyerinde kadın ve erkekler için fırsat eşitliği ve eşit muamele ile ilgili mevzuatın kabulüne ilişkin ek bir usul öngörülmektedir. Sosyal Politika Antlaşması'nın 6 ncı Maddesi kapsamında "Cinsiyete dayalı ayrımcılık yapılmaksızın eşit ücret" ödenmesi gerekmektedir.

2.4.1.2. Pekin Eylem Platformu'nun Uygulanması

Pekin toplantısı kadın ve erkeklere fırsat eşitliği tanınmasının kilometre taşlarından biridir. 1995 yılında Dördüncü Dünya Kadın Konferansı'nda benimsenen bu küresel eylem platformu, kararlar alınmadan önce bu kararların sı-

11 www.eic.org.tr/up/download/abesitlik.doc

rasıyla kadınlar ve erkekler üzerindeki etkilerinin tahlil edilmesini sağlamak amacıyla, hükümetlerden ve diğer aktörlerden tüm politika ve programlarda cinsiyet perspektifini dikkate almalarını talep etmektedir. Amsterdam Antlaşması, bu taahhüdü Avrupa düzeyinde resmileştirmektedir. Konferans'ta ayrıca, eğitim, istihdam ve karar alma alanlarındaki önlemlerin vurgulandığı, ortak bir AB eşitlik gündeminin ortaya çıktığı da teyit edilmiştir. Her türlü şiddeti kınayan bir Konferans Bildirisi de benimsenmiştir.

119. madde, sonuçta Topluluğa kadın ve erkek eşitliği alanında eylem için kendi hukuki dayanağını verecek şekilde değiştirilmiştir. Bu husus, istihdam dışındaki alanlarda cinsiyete dayalı ayrımcılıkla mücadele için önlem alınmasını sağlayan 13. madde ile de desteklenmiştir. O tarihten itibaren, tüm AB kurumları cinsiyet eşitliği sorununun istihdam, eğitim, öğretim, gençlik, vb. gibi tüm politika alanlarında ve ister Avrupa düzeyinde isterse ulusal veya yerel düzeyde olsun, her faaliyet düzeyinde dikkate alınmasını sağlamayı amaçlamaktadırlar. Bu yaklaşım cinsiyette anayol yaklaşımı olarak bilinmektedir. Bu yaklaşımla fırsat eşitliği herkesin önceliği haline gelmektedir.

2.4.1.3. Avrupa İstihdam Stratejisi: Fırsat Eşitliğinin Güçlendirilmesi

İstihdam bugünlerde, kadın ve erkekler için fırsat eşitliğinin teşvik edildiği ve cinsiyette anayol yaklaşımının¹² uygulandığı bir çekirdektir. Amsterdam Antlaşması ile AB'de işsizliğin üstesinden gelmeyi amaçlayan, yeniden tanımlanmış Avrupa İstihdam Stratejisi için yeni bir çerçeve oluşturulmuştur. Antlaşma ile yeni bir İstihdam Başlığı belirlenmiş ve 15 Üye Devlet istihdamı "ortak kaygı konusu" olarak dikkate almayı taahhüt etmişlerdir. Kasım 1997'deki birinci AB İş Zirvesi sonucunda, fırsat eşitliğinin güçlendirilmesi esasına dayanan Avrupa İstihdam Stratejisi'nin başlangıcı olarak, Üye Devletler için birinci İstihdam Politikası Kuralları benimsenmiştir.

12 Cinsiyette Anayol Yaklaşımı (gender mainstreaming), cinsiyet eşitliğini sağlama stratejisi olarak 1995 Beijing Konferansı'nda ortaya konmuş ve daha sonra basta Amsterdam Antlaşması olmak üzere AB'nin çeşitli uygulamaları ile yaygınlaştırılmıştır. Yaklaşımın temelinde kotalar koymak suretiyle kadınların siyaset, eğitim, istihdam gibi alanlarda belirli yüzdeye ulaştırılması düşüncesi yatmaktadır (<http://acikarsiv.ankara.edu.tr/fulltext/4069.pdf>).

Benimsenen İstihdam Kuralları ile AB Üyesi Devletler, Avrupa ekonomisinin ve Avrupa işyerlerinin, kadınların yaratıcılık, kabiliyet ve becerilerinden tam olarak yararlanmalarını ve kadınlarla erkeklerin iş ve aile yaşamlarını daha iyi dengelemelerine olanak tanımalarını sağlayacak koşulları yaratmak için çabalarını birleştirmişlerdir.

İstihdam kurallarının dört dayanağı: İstihdam edilebilirlik, girişimcilik, uyum sağlayabilme ve fırsat eşitliğidir.

2.4.1.4. Lizbon Stratejisi¹³

Lizbon Stratejisi Avrupa Konseyi tarafından Mart 2000 tarihinde kabul edilmiştir. Amacı, Avrupa için yeni bir ekonomik ve sosyal kalkınma stratejisi oluşturmaktır. Lizbon Stratejisi'nin kadın-erkek eşitliğine yönelik 5 stratejik hedefi:

- Kadınların, istihdama, bilime, yönetime ve bilişim teknolojisine erişimi için eşit şartlar sağlayarak tüm koşullara erişimini kolaylaştırmak yoluyla, ekonomik kaynakların daha adil bir şekilde bölüşülmesini sağlamak;
- Kadınların eşit katılımını ve temsiliğini sağlamak,
- Kadınların ve erkeklerin hak ve ödevlerinin dengeli dağılımını sağlamak (işte, boş zamanda, evde ve ailede, konut, kamu hizmetleri ve sosyal korunma konularında),
- Eğitim, medya, kültür ve bilim yoluyla davranış ve zihniyet değişikliğini sağlamak,
- Eşitlik önlemlerinin yaşama geçirilmesini sağlayacak mekanizmaları güçlendirmek ve yasa uygulayıcılarını eğitmektir.

13 <http://www.avrupa.info.tr/Files/ABVEKadin.pdf>

2.4.1.5. Kadınların Yaşam Koşullarının İyileştirmesine Yönelik AB Topluluk Programları

2.4.1.5.1. Kadın-Erkek Eşitliği (Gender Equality) Programı

Avrupa Komisyonu'nun Topluluk programlarından biri olan "Kadın-Erkek Eşitliği" (Gender Equality) Programı 2001-2005 yılları arasında uygulanmaya başlamakla birlikte 2006 yılına kadar uzatılmıştır. Programın amacı, cinsiyet eşitliğini sağlamak amacıyla hizmet eden projelere yardım etmek ve onlara destek olmaktır. Programın temel hedefleri,

- Cinsiyet eşitliğinin altında yatan temel değerleri yaymak ve desteklemek
- Doğrudan veya dolaylı olarak cinsiyet ayrımcılığı gibi cinsiyet eşitliği konularının anlaşılmasını sağlamak
- Topluluk seviyesindeki iletişimin ve bilgi alışverişinin artmasını sağlayarak bu konuda aktif rol alan aktörlerin kapasitelerini arttırmak¹⁴
- Bu hedeflere hizmet eden projelere destek verilmektedir.
- Aday ülke olarak Türkiye'de Cinsiyet Eşitliği Topluluk Programından yararlanabilmektedir. Türkiye, 21 Şubat 2003 tarih ve 25027 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 3 Şubat 2003 tarih ve 2003/5224 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla, AB'nin sosyal politika programlarından olan Cinsiyet Eşitliği Topluluk Programına katılmış bulunmaktadır¹⁵.

2.4.1.5.2. DAPHNE II: Şiddete Karşı Bir Avrupa Birliği Programı

Üye devletlerde çocuklara, gençlere ve kadınlara uygulanan şiddete karşı AB'nin 2004-2008 dönemini kapsayan DAPHNE II başlıklı bir programı bulunmaktadır¹⁶. Bu program kadınlara yönelik şiddete karşı mücadeleyi destekliyor ve mağdurlara yardımcı olmayı amaçlıyor.

14 http://ec.europa.eu/employment_social/gender_equality/actions/index_en.html

15 <http://ab.calisma.gov.tr/web/Kad%c4%b1nErkekE%c5%9fitli%c4%9fi/tabid/69/Default.aspx>

16 http://ec.europa.eu/justice_home/funding/daphne/funding_daphne_en.htm

Türkiye, Avrupa Birliği'nin topluluk programlarından her ikisine de katılabiliyor olmasına rağmen DAPHNE II için henüz programdan destek almamaktadır.

2.4.1.6. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP)¹⁷

UNDP'nin sürdürülebilir kalkınma çabaları kadınlara karşı ayrımcılığı ortadan kaldırmayı hedeflemektedir. Bu çabalar devletlerin çeşitli programlar vasıtasıyla ortaya koydukları yasal düzenlemelerle direk olarak bağlantılıdır. Bu programlar:

- Yasal sistemlerin reform edilmesi, istihdam, aile, eğitim sorunları, toprak hakları, kredi hizmetleri gibi konularda ayrımcılığın ortadan kaldırılması
- Kadınların eğitilmesi ve güçlendirilmesi

UNDP pek çok ülkede çeşitli programları desteklemektedir. UNDP'nin toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik politika ve programları iki yaklaşıma dayanır:

1. Gender Mainstreaming: Herhangi bir planlanmış faaliyetin kadınlar ve erkekler için çıkarımlarının göz önünde bulundurulması ve değerlendirilmesi sürecidir. Kadınların ve erkeklerin tecrübelerinin ve sorunlarının tüm siyasi, ekonomik ve toplumsal politika ve programların oluşturulma, uygulama, izleme ve değerlendirilmesinde içsel bir boyut haline getirilmesi stratejisidir.

2. Kadınların güçlendirilmesi: İnsani kalkınmanın başlangıç noktasıdır. Cinsiyet gruplarındaki farklı etkileri göz ardı eden planlar ve politikalar cinsiyet köründür ve insani kalkınmaya zarar verir.

UNDP'nin toplumsal cinsiyet eşitsizliğiyle mücadeleye yönelik faaliyetlere ilişkin ajandası üç yaklaşıma dayanmaktadır:

¹⁷ www.undp.org

- Hem ülkede hem hanede kapasite güçlendirme
- Hem fakir hem kadınlara yönelik politika tavsiyelerinde bulunma
- Cinsiyet eşitliğine yönelik uygulayıcı müdahaleleri desteklemek: Birleşmiş Milletler Kadın Kalkınma Fonu (UNIFEM) ile işbirliği yapılmaktadır.

UNIFEM¹⁸, kadınların güçlendirilmesi ve cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik program ve stratejilere teknik ve finansal destek sağlamaktadır. Dört stratejik alana yoğunlaşmaktadır: kadın yoksulluğunu azaltmak, kadın karşı şiddeti sona erdirmek, AIDS ve HIV'nin yayılımını tersine çevirmek, demokratik yönetişimde cinsiyet eşitliğini sağlamak.

2.4.1.7. Milenyum Kalkınma Hedefleri (MDGs)¹⁹

Eylül 2000'deki Binyıl Zirvesi'nde 191 ülke, yoksulluğu yarı yarıya azaltmayı da içeren Binyıl Kalkınma Hedefleri'ne 2015 yılına kadar ulaşma kararı almıştır. Binyıl Kalkınma Hedefleri şunlardır: Aşırı yoksulluğu ve açlığı ortadan kaldırmak, herkes için evrensel ilköğretim sağlamak, cinsiyet eşitliğini teşvik etmek ve kadının güçlendirilmesini sağlamak, çocuk ölümlerini azaltmak, anne sağlığını iyileştirmek, HIV/AIDS, sıtma ve diğer hastalıklarla mücadele, çevresel sürdürülebilirliği sağlama, kalkınma için küresel bir ortaklık kurmak.

Cinsiyet eşitliğinin geliştirilmesi ve yoksulluğun yok edilmesi ve yoksulluğun yok edilmesi önemli hedeflerdir. Milenyum toplantısında şu üç anahtar hedef üzerinde durulmuştur: dünyada yoksulluğu yarıya indirmek, insani kalkınma hedefleri ve kadınların güçlendirilmesi hedefleri. Kadınların belli kaynaklara ulaşımı güçlenmelerinin göstergesi olmaktadır:

18 www.unifem.org/

19 <http://www.tuba.gov.tr/haber.php?id=35>

- Sosyal (eğitimdeki eşitsizliğin kapanması)
- Ekonomik (kadınların tarım dışı sektörde ücretli istihdama ulaşımında artış)
- Siyasi (parlamentoda kadın sayısını artırmak)

2.4.1.8. İngiltere, İrlanda, Kanada'dan Örnek Uygulamalar

2.4.1.8.1. İngiltere: OXFAM Yoksulluk Programı²⁰

Proje eğitim ve ulusal bir ağ kurulması yoluyla uygulayıcıların ve karar vericileri toplumsal cinsiyet analizlerini kullanmaları ve kadınların karar alma süreçlerinde söz sahibi olmaları için etkilemeyi amaçlamaktadır. 2 yıllık ön proje tamamlanmış, 3 yıllık bir uygulama için finansman sağlanmıştır.

Kadınların seslerini karar vericilere duyurabilmesi için çeşitli örgütlere ve gruplara destek olunmaktadır. Cinsiyet Eşitliği ve Erkekler Projesi oluşturularak kadınların ve erkeklerin eğitilmesi amaçlanmaktadır. Proje kapsamında babalık, üreme sağlığı, aile içi şiddet, işyerinde ayrımcılığın önlenmesi konularında çalışmalar yapılmaktadır.

2.4.1.8.2. İrlanda: Ulusal Kadın Stratejisi 2007-2016²¹ ve Kadınlar İçin Eşitlik Programı

2007'de başlatılan Ulusal Kadın Stratejisi İrlanda toplumunda kadınların güçlendirilmesiyle ilgili hükümetin önceliklerini belirleyen stratejidir. Stratejinin amaçları üç ana temada özetlenmiştir:

- Kadınların refahını güvence altına alma,

20 <http://www.oxfam.org.uk/resources/ukpoverty/>

21 www.justice.ie/en/JELR/Pages/PB07000395

- Kadınlar için eşit sosyo-ekonomik fırsatlar yaratma,
- Kadın ve erkeklerin eşit vatandaşlar olmasını garanti altına alma

Kadınlar İçin Eşitlik Programı, Ulusal Kadın Stratejisi 2007-2016 ile uyumlu olarak her seviyede kadınların karar alma süreçleri ve ekonomide rollerinin artırılmasını amaçlayan bir pozitif faaliyet programıdır. Adalet, Eşitlik ve Yasal Reform Bankalığının öncülüğünde uygulanmaktadır.

2.4.1.8.3.Kanada: Kanada Kadın Birliği²² ve Women Moving Women Hareketi²³

Ekonomik Kalkınma Fonu bünyesinde yer alan Kanada Kadın Birliğinin amacı düşük gelirli kadınların yoksulluktan kurtulmasına ve ekonomik bağımsızlıklarını kazanmalarına yardım etmektir. Kendi işini kurmaları için kadınlara verilecek olan eğitim programlarına ve sosyal amaçlı girişimlere finansal destek verilmektedir. Pratik iş eğitimi ve beceri kazandırma eğitimlerine ve iş planı geliştirme, finansal destek ve pazarlama konularını içeren girişimcilik eğitimlerine destek sağlanmaktadır.

Women Moving Women Hareketi 2.500 kadının 2.500 kadına 2.500 dolar bağış yaparak yoksulluktan kurtarması hareketidir. Bağışlanan her 2.500 dolar, Kanada Kadın Birliği tarafından finanse edilen ekonomik kalkınma programına bir kadının dahil edilmesinde kullanılacaktır.

2.4.2. Türkiye'deki Uygulamalar

Bu bölümde sırasıyla, kamu kurum ve kuruluşlarının, uluslararası kuruluşların ve sivil toplum kuruluşlarının toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlama yolunda ortaya koydukları ve destekledikleri programlar, politikalar ve pro-

22 www.cdnwomen.org/

23 www.cdnwomen.org/EN/section14/2_14_2-womenmovingwomen.html

jeler üzerinde durulacaktır. Türkiye’de son yıllarda kadınların ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasi statülerinin güçlendirilmesi konusuna yönelik ilgi artmıştır. Bu bağlamda, kamu kurum ve kuruluşlarıyla birlikte, uluslararası kuruluşlar ve sivil toplum kuruluşları, farklı hedefleri olan projelere yönelmişlerdir.

Türkiye’deki ulusal kalkınma stratejilerinin belirlendiği kalkınma planlarında da kadın konusunun giderek daha fazla önem kazandığı, bu konuya daha fazla yer verildiği görülmektedir. Devlet Planlama Teşkilatı, Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı’ndan başlayarak, kadınların sosyoekonomik anlamda güçlenmesi konusuna çalışmalarında yer vermiştir. Konu kadın girişimciliği açısından ele alındığında, beş yıllık kalkınma planlarında ve yıllık programlarda belirlenen önemli noktalar şunlardır:

Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’ndan önce hazırlanan ve kadınlar, çocuklar ve gençlerle ilgili olan alt komisyon raporu²⁴, kadın girişimciliği konusunu ilk kez ele almıştır. Kadınların işgücü piyasasına yetersiz katılımlarının ve çalışma yaşamındaki dezavantajlı konumlarının nedenlerini özetleyen bölümün ardından gelen ve çözüm önerileri ve politikalara yer veren bölümde, girişimciliğin özendirilmesinden söz edilmektedir. İlgili politikalar arasında özellikle vurgu yapılanlar; mesleki eğitim ve öğretimin girişimcilik alternatifi canlandıracak biçimde yeniden yapılandırılması ve kadınların ulaşabilecekleri kredi sistemlerinin oluşturulmasıdır.

DPT’nin 2006 Ülke Programı’nda kadın girişimciliği ve istihdamı konusunda kayda değer bir vurgulama vardır. 2006–2008 dönemi kamu politikaları hedeflerini ele alan 2006 Ülke Programında, kadın girişimciliğinin önemine değinilmiş; kırsal kalkınma, aktif işgücü piyasası politikaları ve yoksullukla mücadele bağlamında kadınların mesleki eğitimleri ve kadın işletmecilere yönelik finansman ve danışmanlık hizmetleri üzerinde özellikle durulmuştur.

24 Devlet Planlama Teşkilatı, 7. Beş Yıllık Kalkınma Planı, Kadınlar, Çocuklar ve Gençler Özel Komisyon Raporu

Bu programın altıncı politika önceliğinde, işgücünün istihdam olunabilirliğinin, aktif işgücü politikalarına daha fazla ağırlık verilerek artırılacağından söz edilmektedir. Bu yönde alınacak önlemler arasında, girişimcilik eğitiminin daha etkili ve yaygın biçimde sağlanması da vardır. Kadın istihdamının geliştirilmesi hedefi açısından dikkate alınabilecek bir başka önlem de, işsizlerin iş deneyimi edinmelerini sağlayacak özel programlar geliştirilmesidir. Bu tür önlemler kapsamında işgücüne katılımlarına özel önem verilen kadınlar ve gençler, temel hedef grup olarak tanımlanmaktadır.

9. Kalkınma Planında, Gelir Dağılımının İyileştirilmesi, Sosyal İçerme ve Yoksullukla Mücadele başlığı altında yoksulluk konusuna değinilmiş ve yoksullukla mücadele kapsamında gelir dağılımındaki eşitsizliğin ve yoksulluğun, sürdürülebilir büyüme ve istihdam, eğitim, sağlık ve çalışma hayatı politikalarıyla birlikte, çok boyutlu bir yaklaşımla kalıcı bir şekilde azaltılacağı, yoksulluk ve sosyal dışlanmaya maruz veya bu risk altında olan birey ve grupların ekonomik ve sosyal hayatta yer almalarının sağlanacağı ve yaşam kalitelerinin yükseltileceği, başta özürülüler, yaşlılar, kadınlar, çocuklar ve göç edenler olmak üzere, yoksulluk ve sosyal dışlanmaya maruz kalmış kesimlerin, ekonomik, sosyal ve siyasal hayata aktif katılımlarının sağlanacağı ve bu gruplara yönelik şiddet ve istismarın önleneyeceği belirtilmiştir.

Kadınlar, çocuklar, yaşlılar, özürülüler ve kente göç edenler başta olmak üzere, yoksulluk riskiyle karşı karşıya olanlara yönelik eğitim, kültür ve sağlık gibi hizmetlerin artırılması ihtiyacının devam etmekte olduğu belirtilmiştir. Bu yüzden kadınların ekonomik ve sosyal hayata katılımlarını artırmak için; bu kesime yönelik mesleki eğitim imkanları geliştirilerek istihdam edilebilirlikleri artırılacağı, kadına yönelik şiddetin önlenmesi amacıyla, bu konudaki toplumsal bilinç artırılacağı, özellikle kırsal kesimdeki kız çocuklarının, özürülülerin ve düşük gelirli ailelerin çocuklarının eğitim ihtiyaçlarının karşılanması desteklenerek bu kesimlerin eğitime erişimlerinin kolaylaştırılacağı ve ayrıca, çocuk işçiliğini önleyecek tedbirler alınarak etkili bir şekilde uygulanacağı dile getirilmiştir.

AB ortalamasına göre düşük seviyede olan işgücüne katılma ve istihdam oranlarında ilerleme kaydedilemediği üzerinde durularak bu oranların düşük olması kadınların işgücüne ve istihdama yeterince katılamamasından kaynaklandığı açıklanmıştır. İşgücü piyasasında zorluklarla karşılaşan kadınlar, gençler, uzun süreli işsizler, özürllüer ve eski hükümlüer için fırsat eşitliği sağlanacağı, kadınların işgücüne ve istihdama katılımlarının artırılması amacıyla çocuk ve diğer bakım hizmetlerine erişimleri kolaylaştırılacağı ve gençlerin işgücü piyasasında deneyim kazanmalarını sağlayıcı programlar geliştirileceği belirtilmiştir.

2.4.2.1. Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Uygulamaları

Kalkınma planlarında yer alan ve yukarıda sıralanan politikaları hayata geçirmek üzere kamu kurum ve kuruluşları çeşitli programları ve projeleri hayata geçirmektedir. Bu kamu kurum ve kuruluşları ve program ve projelerinden bazıları şunlardır:

2.4.2.1.1. Başbakanlık, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (KSGM)²⁵

Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Başbakanlık bünyesinde kadınlara yönelik politikalar özelinde eşgüdüm ve yürütme işlevleri olan bir yapılanmadır. Kadınlara eşitlik içinde, sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasi alanlarda hak ettikleri statüyü kazandırmak üzere şimdiki adıyla Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü; 20 Nisan 1990 günlü Resmi Gazete’de yayımlanan 422 sayılı KHK ile “Kadının Statüsü ve Sorunları Başkanlığı” adıyla ve Başbakana bağlı olarak kurulmuştur. Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü 27 Kasım 2002 tarih ve 24949 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Cumhurbaşkanlığı Tezkeresi ile Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığına bağlanmıştır. Genel Müdürlük 29 Mart 2003 tarih ve 25063 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan Cumhurbaşkanlığı onayı ile yeniden Başbakanlığa bağlanmıştır.

25 www.ksgm.gov.tr

Kadınların sosyal yaşamın her alanında güçlendirilmesine yönelik politikalar geliştirilmesinden ve uygulanmasından sorumludur. Bu yönüyle, Türkiye’de toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamanın ulusal kurumsal mekanizması konumundadır.

Genel Müdürlüğün görevleri şöyle tanımlanmaktadır:

- Türkiye’de kadınların genel eğitim düzeyinin yükseltilmesi,
 - Kadınların tarım, sanayi ve hizmetler alanındaki faaliyetlere katılımının artırılması,
 - Kadınların sağlık, sosyal güvenlik ve hukuk alanlarındaki güvenliğinin sağlanması,
 - Kadınların toplumsal, ekonomik, kültürel ve siyasal açılardan eşit statü kazanmalarına yönelik politikalar geliştirilmesi ve uygulanması. KSGM tarafından yürütülen bazı projeler şunlardır:
- **Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (UNFPA) Türkiye 4. Ülke Programı (2006-2010)**

UNFPA’in Türkiye’ye Yönelik bu Ülke Programı, 2006 -2010 yılları arasında sürdürülmek üzere, Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW, 1979), Dünya İnsan Hakları Konferansı (1993), Uluslararası Nüfus ve Kalkınma Konferansının Eylem Programı (ICPD, 1994), Dördüncü Uluslararası Kadın Konferansı (1995), Binyıl Deklarasyonu, BM Genel Kurulu HIV/ AIDS Özel Oturumu (2001) ve Sürdürülebilir Kalkınma Dünya Zirvesi (WSSD, 2002)’nin yerine getirilmesine yönelik karşılıklı mutabakat ve işbirliğine ek olarak bundan önceki UNFPA ülke programlarının (1995-2000, 2001-2005) uygulanması esnasında edinilen deneyim ve kaydedilen ilerlemelerden faydalanılarak ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Yardımı Çerçevesine (2005) dayanarak Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ve UNFPA arasındaki yakın işbirliğiyle geliştirilmiştir.

Programın başlıca amacı, yoksulluğun azaltılması, anne sağlığının iyileşti-

rilmesi, cinsel yoldan bulaşan hastalıklar/HIV/AIDS'le mücadele, cinsiyet eşitliğinin teşvik edilmesi, kadınlara eşit haklar ve kadınların yetkilerinin artırılması başta olmak üzere, Binyılın Kalkınma Hedeflerine ve UNFPA'in görevi çerçevesindeki hedeflere ulaşmada ülkeye yardımcı olmaktadır.

• **Kalkınma Sürecine Kadınların Katılımlarını Geliştirme Projesi**

Kalkınma Sürecine Kadınların Katılımlarını Geliştirme Projesi 1992 yılında başlatılmış, KSGM ile Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından ortak yürütülmüştür. Program, kadınlara yönelik ulusal bir mekanizma olarak KSGM'nün kurumsal kapasitesinin geliştirilmesini hedeflemektedir. Bu çerçevede, gönüllü ve sivil kuruluşların, kadınların kalkınma süreçlerine katılmalarını sağlamaya yönelik çabaları desteklenmiştir. Bu yönüyle program, kadınların kalkınma sürecine katılımlarını sağlama ve bu yönde politikalar geliştirilmesini destekleme hedefini gerçekleştirmiştir.

Program, Devlet İstatistik Enstitüsü bünyesinde bir Kadın İstatistikleri ve Sosyal Veri bölümünün oluşturulmasını hızlandırmıştır.

• **Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Geliştirilmesi Projesi**

Avrupa Birliği Katılım Öncesi Mali Yardımı 2005 yılı Programı kapsamında hazırlanan, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü ve Avrupa Birliği Komisyonu işbirliği ile sürdürülen "Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Geliştirilmesi Projesi" iki bileşenden oluşmaktadır. Birinci bileşen, Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Geliştirilmesi Kurumsal Kapasitenin Güçlendirilmesi Eşleştirme Projesi'dir. Amacı, aday ülkelerin AB müktesebatını üye ülkeler ile aynı standartlarda uygulayabilmeleri için gereken yapıları, insan kaynaklarını, yönetim becerilerini ve etkin yönetim biçimlerini geliştirmelerine yardımcı olmaktadır. 19 Mart 2007 tarihinde başlamış olup 23 Ekim 2008 tarihinde sona ermiştir.

İkinci bileşen, Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle Mücadele Projesi'dir. Bu bileşen ile, Avrupa Birliği ile uyum sürecinde gerçekleştirilmesi öngörülen siyasi kriterler doğrultusunda kadınların insan haklarının geliştirilmesine yönelik

olarak aile içi şiddetin yok edilmesine dair kurumsal yapıların geliştirilmesi ve güçlendirilmesi hedeflenmektedir. Proje 12 Kasım 2008 tarihinde sona ermiştir.

• Kadın İstihdamını Geliştirme Projesi

Bu proje, Dünya Bankası ile Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti arasında 4 Mayıs 1993 tarihinde imzalanan yedi yıl süreli bir protokol çerçevesinde uygulamaya konulan “İstihdam ve Eğitim Projesi”nin bir alt bileşenidir. Finansmanı Dünya Bankası kredisi ve TC Hükümetinin katkılarıyla sağlanmış bu projenin faaliyetleri 1994- 2000 yılları arasına yayılmıştır. Projenin başlıca hedefi, kadınların tüm ekonomik sektörlerde ve mesleklerde daha iyi iş imkânlarına sahip olabilmeleri için politika oluşturulması yönünde gerekli verilerin ve bilgilerin toplanması ve yeni bilgilerin üretilmesidir. Söz konusu sektörler ve meslekler arasında geleneksel olarak erkek emeğinin egemen olduğu sektörler ve mesleklere de özellikle yer verilmiştir.

Ayrıca KSGM tarafından Milli Eğitim Bakanlığı İlköğretim Genel Müdürlüğü koordinatörlüğünde ilgili kurum ve kuruluşların katılımı ile UNICEF tarafından desteklenen, “**Kız Çocuklarının Okullaşmasına Destek Kampanyası**”na ve Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Avrupa Birliği arasında imzalanarak yürürlüğe giren “**Temel Eğitime Destek Programı**”na katkı verilmiştir. “Haydi Kızlar Okula” sloganıyla başlatılan projenin amacı, ilköğrenim çağında olan (6-14 yaş) kız çocuklarının Okullaşma oranlarının artırılması, eğitim sistemi dışında kalan, okulu terk eden ya da devamsızlık yapan öğrencilerin ilköğretime kazandırılmasıdır. Proje kapsamında 2003 yılından 2005 yılı sonuna kadar 175.451 kız çocuğu ilköğretime kazandırılmıştır. Projenin uygulama alanı 2006-2010 yılları itibari ile 81 ile çıkarılmıştır.

2.4.2.1.2. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB)²⁶

KOSGEB'in görevi, küçük ve orta boy işletmelerin verimliliğini ve rekabet güçlerini artırmak, bu işletmelerin teknolojik gelişmelere uyumunu kolaylaştırmak ve ülke ekonomisine daha fazla katkıda bulunmalarını sağlayacak önlemleri almaktır.

Ancak, KOSGEB'in iş kurmayı izleyen aşamalara yönelik sunduğu hizmetler yalnızca imalat kesimindeki işletmelerle sınırlıdır. Hizmetler sektöründe, işyerinin kuruluşundan sonraki dönemde ihtiyaç duyulan, yönetim eğitimi, danışmanlık, kalifiye işgücü desteği gibi hizmetler sadece imalat sanayindeki işletmelere sunulmaktadır. Kadınlar tarafından işletilen ve sıklıkla hizmetler sektöründe yer alan küçük işletmeler bu nedenle KOSGEB tarafından sağlanan bu hizmetlerden yeterince yararlanamamaktadır. Öte yandan, özel olarak kadınlara yönelik bir kuruluş olmamakla birlikte, KOSGEB İş Geliştirme Merkezlerinde, kadın işletme sahiplerine destek sağlanmaktadır. Kadınların işletmelerinin sayısı 39'dur. KOSGEB 2005 yılında 50 eğitim programı gerçekleştirmiştir. KOSGEB sivil toplum kuruluşlarını ve kadın gruplarını bu programlara katılmaya özendirdiğinden bu eğitimi alan kadın sayısının gelecek yıllarda artması beklenmektedir.

2.4.2.1.3. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı

Avrupa İstihdam Stratejisinde kadın istihdamına daha fazla önem verilmesine paralel olarak Bakanlık da kadın istihdamı ve onunla ilişkili konularla daha fazla ilgilenmeye başlamıştır. Avrupa Birliği üyelik görüşmeleri sürecinde AB politikalarına ve düzenlemelerine uyum sağlanması gerekmektedir. Topluluk Cinsiyet Eşitliği Programı²⁷, Topluluk Ayrımcılık Karşıtlığı

26 <http://www.kosgeb.gov.tr/KOSGEB/Index.asp>

27 http://europa.eu.int/comm/employment_social/gender_equality/index_en.html

Programı²⁸ ve Topluluk Sosyal Dışlanmaya Karşı Mücadele Programı²⁹ başta olmak üzere AB'nin hazırladığı topluluk programları nedeniyle Bakanlık da, toplumsal cinsiyetle ilgili konulardaki çalışmalarını artırmıştır.

Bakanlık, genel olarak kadın istihdamını, özel olarak da kadın girişimciliğini, bu politika öncelikleri çerçevesinde değerlendirmekte ve kadın istihdamına ilişkin stratejisini de yine buna göre belirlemektedir. Bu politika öncelikleri arasında en önem verilenin, kayıt dışı istihdam ile mücadele olduğu görülmektedir.

2.4.2.1.4. Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP)

Güneydoğu Anadolu Projesi, ilk olarak, Fırat ve Dicle Havzaları ile yukarı Mezopotamya'da dokuz ili (Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Gaziantep, Kilis, Mardin, Siirt, Şanlıurfa ve Şırnak) kapsayan bir sulama projesi olarak başlatılmış, bugün bütünleşmiş ve kapsamlı bir kalkınma girişimine dönüşmüştür. Projenin başlıca hedefleri, ilgili yörelerde kırsal kalkınmanın sağlanması, bölgesel gelişmişlik farklılıklarının ortadan kaldırılması, halkın yaşam standartlarının yükseltilmesi, ekonomik verimliliğin artırılması ve yerel ekonominin istihdam gücünün artırılması olarak sıralanmaktadır (Ecevit, 2007).

- **Güneydoğu Anadolu Projesi-Çok Amaçlı Toplum Merkezleri (GAP-ÇATOM)**

Çok amaçlı toplum merkezleri, kırsal kesimden gelenlerin yerleştikleri yoksul kent mahallelerinde veya kimi köylerde kurulan topluluk temelli sosyal merkezlerdir. Çok amaçlı toplum merkezleri 14 yaşından büyük kadınları hedef kitlesi olarak tanımlamakta; kadınların kendi sorunlarına ilişkin bilinç ve duyarlılıklarını geliştirmeyi ve bu sorunlara çözüm bulunmasında onlara yardımcı olmayı amaçlamaktadır.

28 http://europa.eu.int/comm/employment_social/fundamental_rights/index_en.htm

29 http://europa.eu.int/comm/employment_social/social_protection/index_en.htm

Merkezlerde kadınların sosyal katılım kapasitelerinin güçlendirilmesi amacıyla kamusal mekânlar yaratılmakta, kadınların güçlendirilmeleri ve yerel koşullara uygun modeller geliştirilmesiyle, toplumsal cinsiyet eşitliğini esas alan kalkınma projeleri gerçekleştirilmektedir. Çok amaçlı toplum merkezleri program ve etkinlikleri, eğitim ve öğretim, sağlık, gelir yaratma, sosyal destek ve kültürel-sosyal etkinlikler olmak üzere, temel olarak beş alanda gerçekleştirilmektedir. Gelir getirici etkinlikler bağlamında çok amaçlı toplum merkezleri kadınlara ortak kullanılan atölyeler ve satış yerleri sağlamakta, temel iş eğitimi vermekte ve mesleki becerilerini güçlendirmektedir. Çok amaçlı toplum merkezleri kadınlara kendi işlerini kurmalarında yardımcı olmaktadır (Ecevit,2007).

- **Güneydoğu Anadolu Projesi-Girişimci Destekleme Merkezleri: (GAP-GİDEM)**

GAP-Girişimci Destekleme Merkezleri, Avrupa Komisyonu tarafından finanse edilip GAP İdaresi ve BM Kalkınma Programı tarafından yürütülen, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde orta boy işletmelerin geliştirilmesini hedef alan bir projedir. Girişimci merkezleri esas olarak bölgedeki dört ilde (Adıyaman, Diyarbakır, Mardin ve Şanlıurfa) faaliyet göstermekte ise de, başka illerdekiler de dahil olmak üzere bölgedeki işyerlerine hizmet vermektedir. Girişimci destekleme merkezleri eğitim, danışmanlık ve enformasyon alanlarında hizmet sunmaktadır. Girişimci destekleme merkezlerinin programlarında sekiz fırsat penceresi bulunmaktadır ve bunlardan biri de kadın girişimcilere yönelik geliştirilmiştir.

Girişimci Destekleme Merkezlerinin ana faaliyet alanlarının yanı sıra, "fırsat pencereleri" olarak adlandırılan küçük ölçekli projelere dönük çalışmaları da söz konusudur (Ecevit, 2007).

2.4.2.1.5. Türkiye İş Kurumu (İŞKUR)³⁰

Türkiye İş Kurumu, Özelleştirme Sosyal Destek Programı ve Aktif İşgücü Piyasası Programları gibi, çeşitli Avrupa Birliği Programları genel çerçevesinde birçok etkinlik gerçekleştirmiş, istihdam yaratmaya yönelik çeşitli projelere finansman sağlamıştır. Bunların arasında kadın girişimciliğiyle ilgili olanlar da vardır. İŞKUR'un 2004'ten 2006'ya kadar desteklemiş olduğu projeler bulunmaktadır. Desteklenen projeler arasında kadınlara yönelik olanlardan bazıları:

- Ümitköy'den Sincan'a - Çağdaş Yaşam için Kadınların Eğitimi
- Kadın ve Gençlik Platformu Derneği Mücevher Tasarımı ve İş Eğitim Merkezi Projesi
- Antalya Burdur Belediyesi Burdur'da el Sanatları Ürünlerini Geliştirme (Alaca Dokuma)
- Isparta Ticaret ve Sanayi Odası Isparta Kilim Dokuma, Pazarlama ve Destek Projesi

Ayrıca işgücü yetiştirme kursları düzenlenmektedir. Bu kurslara 2005'te 5.528 kişi katılmıştır (4.143 erkek ve 1.375 kadın). 2006'da ise toplam sayı 12.426'ya çıkmıştır. Bunun 3.823'ü kadın, 8.603'ü ise erkektir. Kadın oranı 2005'te %25, 2006'da ise %31'de kalmıştır.

2.4.2.1.6. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK)³¹

SHÇEK tarafından kadın ve aileye yönelik çeşitli hizmetler sunulmaktadır:

• Kadın Konukevleri

SHÇEK, ulusal kalkınma plan hedefleri, ülkemizin de taraf olduğu uluslar

30 www.iskur.gov.tr

31 www.shcek.gov.tr

arası sözleşmeler, belgeler ve kararların öngördüğü yükümlülükler ve görevler arasında da yer aldığı üzere, kadına yönelik şiddeti önleme politikalarının geliştirilmesi, yasal önlemlerin alınması, koruyucu ve destek hizmetlerinin sağlanması gerektiği bilinci ile şiddete uğrayan veya bu riski taşıyan kadınlara yönelik hizmetlerini ağırlıklı olarak kadın konukevleri ile vermektedir. Kadın konukevlerinde; 12 Temmuz 1998 tarih ve 23400 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiş bulunan “Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu’na Bağlı Kadın Konukevleri Yönetmeliği” uyarınca hizmet verilmektedir.

Kadın konukevlerinde; kadınların durumlarının, aileleri ya da eşleri ile olan anlaşmazlıklarının incelenmesi ve sorunlarının giderilmesine yönelik mesleki çalışmalar yapılmaktadır. Kadın konukevlerinde kadınların kendilerine yeterli olabilecekleri bir iş ve meslek edindirmelerinde gerekli önlemlerin alınması çalışmaları kapsamında; kadınların daha kolay ve daha iyi işler bulabilmeleri ve sosyo-ekonomik düzeylerinin yükseltilmesine yönelik yaygın eğitim, işgücü eğitimi ve benzeri eğitim olanakları sağlayan kurum ve kuruluşlardan haberdar edilerek yönlendirilmeleri ve gerekli görülen kamu ve sivil toplum kuruluşları ile işbirliği sağlanması yer almaktadır.

Kadın konukevlerinin açılışlarından bu güne kadar hizmetlerinden yararlanan kadınların 1321’i bir işe yerleşerek kurumdan ayrılmışlardır. SHÇEK’e bağlı olarak hizmetlerini sürdüren ve 2003 yılına kadar 8 olan kadın konukevi sayısı, bu tarihten sonra açılan 15 kadın konukevi ile 23’e, kapasite toplamı ise 170’den, 477’ye ulaşmıştır. Kadın konukevlerinin açılışlarından itibaren yararlanan kadın sayısı 7590, çocuk sayısı ise 5586’dır.

• Aile Danışma Merkezleri

Aile Danışma Merkezleri, toplumun ve ailenin gelişmesi için, bireyin katılımcı, üretken ve kendine yeterli hale gelmesi, ailelerin ekonomik, toplumsal, kültürel ve psikolojik sorunlarla baş edebilmesi için korunması, desteklenmesi ve güçlendirilmesi amacıyla açılan merkezlerdir. Söz konusu merkezler, 6

Haziran 1997 tarih ve 23011 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren 572 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile 2828 Kurum Kanunu’nun 3. Maddesinin “e” bendine eklenen 8. Fıkra’ya dayanılarak açılmıştır.

Aile Danışma Merkezlerinde, aile hayatının ve ailenin işlevlerinin geliştirilmesi, güçlendirilmesi yoluyla ailenin refahı, mutluluğu ve bütünlüğünün sağlanması, uyumlu aile ilişkilerine katkıda bulunulması, aileyi bir arada tutan bağların kuvvetlendirilmesi, aile üyelerinin kişiliklerinin sağlıklı şekilde gelişmesi, birey olma potansiyellerinin güçlendirilmesi ve toplumsal yaşama uyumlarının sağlanması, sağlıklı çocuk yetiştirme bilgi ve becerilerinin geliştirilmesi ile aile sisteminde özgürlük, sorumluluk ve toplumsal değerler arasında bir denge sağlanması amaçlanmaktadır.

• Toplum Merkezleri

“Toplum merkezleri” hızlı toplumsal değişme, kentleşme ve göçün yarattığı sorunlar doğrultusunda, bireylerin, grupların, ailelerin ve toplumun sorunlarla baş edebilmeleri ve bireylerin katılımcı, üretken ve kendine yeterli hale gelmesi amacıyla; koruyucu-önleyici eğitici- geliştirici, rehberlik ve rehabilite edici işlevlerini, bir arada ve en kolay ulaşılabilir biçimde, kamu kurum ve kuruluşları, yerel yönetimler, üniversiteler, sivil toplum örgütleri ve gönüllüler ile işbirliği ve eşgüdüm içinde sunmakla görevli ve yükümlü bulunan gündüzlü sosyal hizmet kuruluşlarıdır.

2828 Sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu’nun 9. maddesinin değişik (J) bendi ile 15’inci maddesi hükümlerine dayanılarak düzenlenen “Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu’na Bağlı Toplum Merkezleri Yönetmeliği” 11.07.2000 tarih ve 24106 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Toplum Merkezleri öncelikle;

- Yoğun göç alan bölgelerde,
- Gecekondu bölgelerinde,
- Kalkınmada öncelikli bölgelerde, hizmete açılmaktadır.

Temel öncelik; İç göçten etkilenmiş, kentin yanı başında olup, kaynaklara ulaşamayan ve eşit fırsatlardan yoksun kalan çocuk, genç, kadın, erkek, yaşlı, özürlü gruplarına, toplumsal cinsiyet eşitliği kapsamında koruyucu önleyici, eğitici, geliştirici hizmetlerin sunulması, erkek ve kadın bakış açılarının yaşamın her alanında eşit yer alması, kadının birey olarak güçlendirilmesi ve üretime katkısının sağlanmasıdır.

2.4.2.1.7. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü (SYDGM)

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonunu kullanan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü (SYDGM), 2004 yılında 5263 sayılı kanunla kurulmuştur. SYDGM'nin kadın yoksulluğuyla mücadele kapsamında gerek sosyal yardımlar gerekse proje destekleri bağlamında uygulamaları mevcuttur. Tezin ana konusu oluşturan bu uygulamalara üçüncü bölümde ayrıntılı bir şekilde değinilecektir.

2.4.2.2. Yerel Yönetimlerin Uygulamaları

Dayanağını 10.07.2004 tarih ve 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunundan alarak Büyükşehir belediyeleri, kanunun üçüncü bölümünde yer alan "Sağlık merkezleri, hastaneler, gezici sağlık üniteleri ile yetişkinler, yaşlılar, engelliler, kadınlar, gençler ve çocuklara yönelik her türlü sosyal ve kültürel hizmetleri yürütmek, geliştirmek ve bu amaçla sosyal tesisler kurmak, meslek ve beceri kazandırma kursları açmak, işletmek veya işlettirmek, bu hizmetleri yürütürken üniversiteler, yüksek okullar, meslek liseleri, kamu kuruluşları ve sivil toplum örgütleri ile işbirliği yapmak" görevi kapsamında çeşitli hizmetler sunmaktadır. Kadınlara ilişkin önemli faaliyetleri bulunan Ankara ve İstanbul Büyükşehir Belediyelerinin hizmetlerinden bazıları şunlardır:

2.4.2.2.1. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Örneği³²

Okuma yazma kurslarından İSMEK'e kadar birçok alanda özellikle kadınların eğitimine yönelik projeler yürütülmektedir. Ayrıca 30 Kadın ve Aile Sağlığı Koruma Merkezi ve 5 Görüntüleme Merkezi ile İstanbul'un bütün ilçelerinde hizmet verilmekte, güvencesiz ve ihtiyaç sahibi kadınların tedavisini karşılanmaktadır. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kadın Koordinasyon Merkezi (KKM) gıdadan eğitime, sağlıktan kültüre kadar ihtiyaç duyulan her konuda kadınların yanında yer almaktadır. Yardım edilen aile sayısı 170 bini bulmuştur. Kadın Koordinasyon Merkezi okullarını maddi imkânsızlar nedeniyle sürdüremeyecek durumda olan genç kızlara ve çocuklara yardımcı olmaktadır. Yoksulluk sınırında yaşamları sürdüren muhtaç ailelere gıda, giysi ve mobilya yardımı yapılmaktadır.

• İSMEK

1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu, 3797 sayılı Milli Eğitim Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hak. Kanun, 5393 sayılı Belediye Kanunu, 5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu, Milli Eğitim Bakanlığı 2005 yılı Yaygın Eğitim Amaçlı Kurslar Yön., İstanbul Valiliği İl Milli Eğitim Müdürlüğü ile yapılan protokol dayanak alınarak "örgün eğitim sistemi dışında planlı, programlı ve sistemli olarak yürütülen bir eğitim şekli" olarak tanımlanan, yaygın eğitimin ilkeleriyle gerçekleştirilen bir "yetişkin eğitimi organizasyonu" olan İSMEK kursları düzenlenmektedir. İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı İnsan Kaynakları ve Eğitim Daire Başkanlığı, Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı olarak faaliyetlerini sürdürmektedir. İSMEK, kurulduğu 1996 yılından 2008 yılına kadar 580 bine yakın kişiye ulaşmıştır.

İSMEK, istihdama yönelik mesleki ve teknik eğitim branşlarının yanı sıra, hobi içerikli ve el becerilerini geliştirmeye yönelik el sanatları eğitimi, geleneksel Türk el sanatları eğitimleri, çağın gereklerinden olan bilgisayar ve dil

32 www.ibb.gov.tr/

eğitimleri, sağlıklı yaşam için spor eğitimleri, müzik eğitimi, sosyal ve kültürel eğitimler gibi oldukça geniş bir branş yelpazesine sahiptir.

2.4.2.2.2. Ankara Büyükşehir Belediyesi Örneği³³

5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu'nun Büyükşehir, ilçe ve ilk kademe belediyelerinin görev ve sorumlulukları kısmının ve V. sayılı maddeleri uyarınca şu faaliyetler gerçekleştirilmektedir:

- **Hanım Lokalleri Açılması:**

Ankara da yaşayan ev hanımı, çalışan ve öğrenci olarak yaşayan hanımların boş zamanlarını sosyal faaliyetler ile geçirebilecekleri, ev hanımları ile çalışan hanımlar arasında sosyal iletişim ve komşuluk kültürünün geliştirilmesi, şehirle ilgili ortak paylaşım alanlarının artırılması, hanımların spor yapmalarının sağlanması, yaşadıkları problemlere karşı bilgilendirilmesi ve problemlerinin çözmelerine yardımcı olunması, yeni davranış biçimleri edinmelerinin sağlanması, paneller ve seminerler düzenlenerek iş ve ev ortamından uzaklaşp ev hanımı ise evinin dışında da sosyal bir hayata katılmalarının sağlanması amacıyla Hanım Lokalleri açılmaktadır.12 tane hanımlar lokali mevcuttur.

- **Belediye Teknik Eğitim Kursları (BELTEK)**

Belediye Teknik Eğitim Kurs Projesinin amacı; Kent halkını bilgi ve beceri sahibi yapmak, kentsel bütünleşmeyi sağlamak, küçük ve orta ölçekli işletmelerin ihtiyaç duyduğu kent ve meslek standartlarına uygun insan gücü yetiştirmektir. 8 ana bölüm ve 72 branşta düzenlenen teknik eğitim kurslarından 1999-2008 yılları arasında toplam 72.636 kişi yararlanmıştır. Elektronik-Bilgisayar, elektrik, matbaa, yapı, mobilya-dekorasyon, metal-döküm model, makine gibi genel mesleki eğitim konularında eğitim verilmektedir

33 www.ankara-bel.gov.tr/

• Belediye Meslek Edindirme Kursları (BELMEK)

Toplumda kültür, sanat ve estetik bilincini yaygınlaştırmak, kültürel zenginliklerimizin korunup geliştirilmesine katkıda bulunmak, kadınlarımızı yeni bilgi ve becerilerle donatarak meslek sahibi yapmak, aile ekonomilerini güçlendirmek, kadınlarımıza birlikte yaşama ve planlı çalışma alışkanlığını kazandırmak, toplumda dostluk, dayanışma ve güven duygusunu pekiştirmek, boş zamanların verimli bir şekilde kullanımını sağlamak amacıyla 1994 yılında “Her ev bir atölye olacak” sloganıyla açılmıştır.

2008-2009 Kurs döneminde BELMEK, 420 Usta Öğretici ile 6 ana merkez ve 123 kurs yerinde 26 branşta meslek edindirme ve el beceri kursları düzenlemektedir. Makine nakışı, el nakışı, iğne oyası, giyim, mefruşat, trikotaj, el sanatları, ahşap boyama, kumaş boyama, takı tasarımı vb. gibi konularda kurslar verilmektedir.

2.4.2.3. Uluslararası Kuruluşlar

Türkiye'nin taraf olduğu uluslar arası sözleşmelerin gereği olarak bazı uluslararası kuruluşların kadın yoksulluğunun ve yoksunluğunun azaltılmasına yönelik kamu ve STK işbirliğiyle gerçekleştirdikleri çeşitli proje ve programlar bulunmaktadır. Bu kuruluşlar ve içinde yer aldıkları program ve projelerden bazıları şunlardır:

2.4.2.3.1. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP)

UNDP'nin faaliyetleri 1992'de Kadınların Kalkınmaya Katılımını Güçlendirme Ulusal Programının oluşturulmasıyla başlamıştır. O zamandan beri UNDP Türkiye hükümet organlarının ve sivil toplumun farkındalığının yükseltilmesi ve kapasitelerinin artırılmasında çok aktif olarak yer almaktadır. Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü'nün oluşturulmasında önemli bir rol oynamış, toplumsal cinsiyet konusunda çalışan bağımsız uzmanlara destek olmuş ve NGO'ları desteklemiştir. Toplumsal cinsiyet eşitliğini artırma, UNDP

Türkiye'nin devam eden programlarının ayrılmaz bir parçasıdır. Programlar üç ana alana yoğunlaşmaktadır. Demokratik yönetim, yoksulluğun azaltılması ve enerji ve çevre. UNDP bir takım projeleri de desteklemektedir. Bu projelerden bazıları:

- Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığının Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW)'nin savunulmasında TBMM üyelerini destekleme
- 2007 seçimleri öncesinde siyasetteki kadınların savunulması ve eğitilmesi
- Güneydoğu Anadolu'da Orta Ölçekli Girişimcilerin Desteklenmesi Projesi, GAP Bölgesinde Sosyo-ekonomik Yetersizliklerin Azaltılması projeleri vasıtasıyla kadınların ekonomik olarak güçlendirilmesinin desteklenmesi
- Mikro finans yoluyla kadınların finansal kaynaklara ulaşımının desteklenmesi
- Doğal kaynakları korumak için geliştirilen projelere kadınların katılımının güçlendirilmesi³⁴

2.4.2.3.2. Avrupa Birliği (AB-EU)

Avrupa Birliği kadın-erkek eşitliği konusunu "istihdam ve sosyal işler" başlığı altında ele almaktadır. Kadın girişimciliğinin geliştirilmesi de bu politika alanının hedefleri arasında yer almaktadır. AB, bu öncelik doğrultusunda kadın girişimciliğinin geliştirilmesine yönelik birçok projeye destek vermektedir. Ayrıca, kadın girişimcilere özel destek veren GAP-GİDEM de ağırlıklı olarak AB finansmanlı bir proje olarak başlatılmıştır (Ecevit, 2007).

2.4.2.3.3. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)

Uluslararası Çalışma Örgütü kadın girişimciliği konusunu, işgücü piyasası politikalarında kadınlara erkeklerle eşit fırsatlar sağlanması bağlamında ele almaktadır. Örgüt, Kadın Girişimciliğinin Geliştirilmesi ve Toplumsal Cin-

34 www.undp.org.tr

siyet Eşitliği (WEDGE) 'nin bir bileşeni olan Küçük Girişimciliği Geliştirme Programı (SEED) kapsamındaki çalışmaları ile girişimcilik bağlamında kadınlara destek sağlamaktadır. Uluslararası Çalışma Örgütü'nün 'Kendi İşini Kur' adıyla bilinen, ticari beceri geliştirmeye ilgili bir uluslar arası eğitim programı (eğiticilerin eğitimi) bulunmaktadır. Bu programın amacı küçük işletmeleri desteklemektir. Uluslararası Çalışma Örgütü Türkiye'de GAP ile işbirliği yaparak GAP bölgesinde 2001 ve 2002 yıllarında iki kez "Kendi İşini Kur" programı yürütmüştür (Ecevit, 2007).

2.4.2.3.4. Türk Grameen Mikrokredi Projesi

İlk kez 1976 yılında Bangladeş'te bir araştırma projesinin parçası olarak kurulan Grameen Bankası 1983 yılında bağımsız bir bankaya dönüşmüştür. Bankanın hedefi, alternatif finansman yollarıyla yoksulluğu azaltmak ve yoksulların ekonomik faaliyetlerini desteklemektir. Bankanın çalışmaları Bangladeş'te çok etkili olmuştur. Son dönemde Banka farklı ülkelerde de girişimlerde bulunmaya başlamış, uygulamacı ve teknik uzmanlık sağlayıcı bir kurum olarak bu ülkelerin kırsal bölgelerinde mikro kredi düzenlemelerine yönelmiştir.

Grameen Bankası Türkiye'de yap-işlet-devret modeli üzerinden öncü bir mikro kredi projesi başlatmıştır. Üç yıllık bir pilot proje olarak başlatılan bu girişim projesinin normal ömrünün bitmesine karşın sürmektedir. Proje Grameen Trust tarafından Yap-İşlet-Devret modeli çerçevesinde uygulanmaktadır. Projeyi destekleyen kuruluşlar Türkiye Bölgesel Farklılıkların Azaltılması Derneği ve Diyarbakır Valiliği'dir. Projenin biri Diyarbakır, diğeri Bismil'de olmak üzere iki ofisi bulunmaktadır. Proje yoksulların, özellikle de yoksul kadınların ihtiyaçlarına yöneliktir. Mikro kredi verilmesi, yoksullara kendi işlerini kurma imkânları yaratılması ve yine yoksullara kendi toplumsal ve finansal sorunlarını çözmeleri için yardım sağlanması, projenin başlıca hedefleri arasındadır.

2.4.2.4. Sivil Toplum Kuruluşları

Katılımcı anlayışın bir sonucu olarak ülkemizde Sivil Toplum Kuruluşları (STK) giderek artan şekilde yoksullukla mücadele çalışmalarında bulunmaktadır. Kadın yoksulluğu sorununa duyarlılıkları olan pek çok STK çeşitli projeler yürütmektedir. Bu STK ve yürüttükleri projelerden bazıları şunlardır:

2.4.2.4.1. Kadın Girişimciler Derneği (KAGİDER)

Kadın Girişimciler Derneği, üyeleri kadın girişimcilerden oluşan Türkiye düzeyinde örgütlenmiş bir dernektir. 2002 yılında 37 kadın girişimci tarafından kurulan bu dernek daha sonra üye sayısını 119'a çıkarmıştır. Amacı ülkede kadın girişimciliğini desteklemek olan dernek, üyelerine eğitim, danışmanlık, kredi güvencesi ve iletişim ağı sağlama hizmetleri vermektedir. Kuruluş, tüm bu hizmetleri ile Türkiye'de kadın girişimciliğin geliştirilmesi için elverişli koşulların oluşmasına katkıda bulunmaktadır. KAGİDER'in yer aldığı projelerden bazıları şunlardır:

• Kadın Girişimciler İş Geliştirme Merkezi³⁵

KAGİDER, 'Avrupa Birliği Aktif İşgücü Programı' çerçevesinde, İŞKUR'un da desteğiyle bir iş geliştirme merkezi kurmuştur. Merkezin amacı, küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin teknik, teknolojik ve iş bilgisi temellerini geliştirmek üzere bir inkübatör olarak işlev görmektir. Bu merkez, başvuruda bulunan 1.400 kadından 60'ına girişimcilik eğitimi vermiş, aynı zamanda 32 kadın girişimcilik projesinden beşini seçerek bu proje sahibi kadınların işlerini açmalarına yardımcı olmuştur.

• UNDP ve GAP-GİDEM ile Kadın Girişimciliği Programı

KAGİDER, Güneydoğu Anadolu Projesi-Girişimci Destekleme Merkezleri ve

35 http://www.kagider.org/tr_/Augustlicerik/sol2.htm

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı ile birlikte 18 kız öğrenciye KAGİDER işletmelerinde çıraklık eğitimi sağlanmasını öngören bir proje gerçekleştirmiştir. Bu öğrenciler ayrıca iş fikirlerinin gerçekleştirilmesine ilişkin eğitim de almışlardır. Proje 2004 yılında başlamış ve 2005 yılı yazında tamamlanmıştır.

2.4.2.4.2. Kadın Emeğini Destekleme Vakfı (KEDV)

Kadın Emeğini Destekleme Vakfı 1986 yılında hükümet dışı ve kar amacı gütmeyen bir kuruluş olarak kurulmuştur. Amacı, düşük gelirli kadınlara yaşam kalitelerini iyileştirmeleri için destek sağlamak, onların buldukları sosyal ortamlardaki rollerini güçlendirmek ve liderlik yetenekleri kazanmalarına destek olmaktır.

KEDV, kadınların yerel kalkınma süreçlerine katılımlarını güçlendirmek üzere çok sayıda kamu, özel sektör ve sivil toplum kuruluşu ile birlikte çalışmaktadır. Halen 35 yerel kadın grubuna fon desteği sağlamaktadır.

KEDV'in kadınları güçlendirme yaklaşımı aşağıdaki hedeflere dayanmaktadır:

- Kadınları pratik gereksinimleri temelinde örgütleyerek stratejik hedeflere ulaşmalarını sağlayacak işler kurmaları için özendirmek (kreşler gibi),
- Kamu kuruluşlarıyla işbirliği yaparak kadınlara gerekli kaynakların aktarılmasını sağlamak,
- Yaşamın her alanında kadınlar açısından katılımcı süreçler yaratmak.

• Mikro Kredi Programı

KEDV bu alandaki etkinliklerine 1995 ile 1997 yılları arasında İstanbul'da kadınların ekonomik etkinliklerini desteklemek amacıyla uygulanan bir pilot proje ile başlamıştır. Hukuksal işlemlerin tamamlanması ve finansal araçların bulunmasından sonra MAYA, Vakfın ekonomik işletmesi olarak 2002 yılı

Haziran ayında kadınlara kredi vermeye başlamıştır. Bu kuruluşun başlıca amacı, kendi işleri olan veya bir iş kurmayı düşünen ihtiyaç sahibi kadınlara destek sağlamaktır. MAYA 2005 yılı itibariyle İstanbul, Kocaeli, Adapazarı ve Düzce'de çalışmalar yapmaktadır. 2005 yılı sonuna kadar 3.000 kredi verilmiştir ve verilen kredilerin toplamı 1.181.727 doları bulmaktadır. Kuruluşun finansal anlamda kendi kendini sürdürülebilirlik oranı Ocak-Mart 2005 itibarıyla % 112'dir. Ortalama kredi miktarı 600 dolardır ve kredi süresi de desteklenen işin niteliğine göre 1 ile 12 ay arasında değişmektedir. Kredi karşılığında kefil istenmemektedir ve kadınlardan dayanışma grupları (3-30 kadın) oluşturup birbirlerine kefil olmaları istenmektedir. İş genişletme kredileri bireysel temel üzerinden verilmektedir ve işlerini uzun süredir devam ettirmekte olan kadınlardan kefil istenmemektedir. Aldıkları krediyi zamanında geri ödeyen kadınlar daha büyük miktarlarda kredi alma hakkına sahip olmaktadır

MAYA'dan kredi alan kadınların sektörlerine göre dağılımı şöyledir: üretim (%40), hizmetler (%4) ve ticaret (%56). İşin yapıldığı yer itibariyle bakıldığında ise kadınların % 72sinin işlerini evlerinde, % 25 inin dükkânlarda ve % 3'ünün de pazarlarda sürdürdüğü görülmektedir.

2.4.2.4.3. Kadın Dayanışma Vakfı (KADAV)

KADAV 1999 Marmara Depreminden zarar gören kadınları desteklemek üzere bir araya gelen bir grup kadın tarafından kurulmuştur. Amacı, kadınları güçlendirmek ve kadınlar arasında dayanışma ağları oluşturmak için araçlar ve fırsatlar geliştirmektir.

1999 yılında KADAV'ın attığı ilk adım, kadınlar için çadırlar kurulması, danışmanlık hizmetleri ve eğitim kursları verilmesi olmuştur. Bu çalışmalar sırasında saptanan bir gereksinimden hareketle KADAV 2000 yılında depremezelerin yaşadığı prefabrik evlerin bulunduğu Gölcük-Şirinköy'de iki adet mum ve iki adet ev tekstili atölyesi oluşturmuştur. Bu atölyeler daha sonra kooperatiflere dönüşmüş, üretim faaliyetlerine 36 kadın katılmıştır. KADAV

bu dönem içinde ayrıca bir Kadın Merkezi de kurmuştur. KADAV 2003 yılında Kocaeli/Köseköy'de 'İlk Adım Kadın Eğitim ve Kültür Merkezi'ni açmıştır. Bu merkez, mesleki eğitim kurslarının yanı sıra şiddete maruz kalan kadınlara hukuksal ve psikolojik danışmanlık hizmetleri de vermiştir (Ecevit, 2007).

2.4.2.4.4. Kadın Merkezi (KAMER)³⁶

KAMER,1999 yılında özel bir statüyle kurulan, hükümet dışı ve kar amacı gütmeyen bir sivil toplum kuruluşudur. Merkezi Diyarbakır'dadır. Hedefi, kadınların hukuksal, ekonomik, siyasal ve toplumsal açıdan güçlendirilmelerine katkı sağlamak ve kadınların uzun dönemli istihdamı ve eğitimi için destek mekanizmaları geliştirmektir.

KAMER, kadınların kendi hakları ve bu hakların ihlali konusunda bilinç ve duyarlılık geliştirmek, çeşitli kamusal etkinliklere ve istihdama katılmak üzere evlerinden çıkmalarına yardımcı olmak ve kadın istihdamını artırmak gibi amaçlar doğrultusunda Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde kurulan kendi türünde ilk kuruluştur. Kuruluş son dönemde kadına karşı şiddete yönelik olarak bir de acil yardım hattı oluşturmuştur. KAMER uzmanlar tarafından yönlendirilen iş fikri geliştirme kursları düzenlemekte ve bu alanda istekli kadınları TKV'nun 'Kendi İşini Kur' eğitimine yönlendirmektedir. Bu kadınlardan 14 hafta süreyle bilinç ve duyarlılık geliştirme kurslarına katılmaları istenmektedir.

2.4.2.4.5. Kadın Adayları Destekleme ve Eğitim Derneği (KA-DER)³⁷

Amacı; kadınların politikaya katılımını engelleyen ekonomik, sosyal, kültürel, yasal engellerin ortadan kaldırılması için, kadınların karar verme mekanizmalarında temsilini sağlamak için geçici özel önlem politikalarının yasa-

36 www.kamer.org.tr

37 www.ka-der.org.tr

larda ve siyasi parti tüzüklerinde yer alması için, politik yaşamda yer alan partili ve partisiz kadınların güçlendirilmesi, aday olmaya teşvik edilmesi, görünür kılınması için, siyasi partilerde yer alan kadınlar arasında; onlarla kadın hareketi arasında, kadın sorunları ve politikaları konusunda iş ve güç birliğinin gelişmesi için, lobi, savunma, kampanya, örgütlenme, eğitim çalışmaları yapmaktır. “Kadınlar için Siyaset Okulları” projesi yürütülmektedir.

•Eğitimde ve Toplumsal Kalıtımda Cinsiyet Eşitliğinin Sağlanması Projesi

Anne Çocuk Eğitim Vakfı (AÇEV), Kadın Adayları Destekleme ve Eğitim Derneği (KA.DER) ve Eğitim Reformu Girişimi (ERG) ortaklığı tarafından yürütülmektedir ve 3 yıl sürmesi planlanmaktadır. Proje, Türkiye’de kız çocuklarının ve kadınların eğitim hizmetlerine ulaşmasını dolayısıyla da toplumsal hayata katılımlarını sistematik olarak etkileyen/engelleyen tutum, uygulama ve politikalara karşı müdahaleler gerçekleştirmek için 3 temel alanda faaliyet göstermektedir: temel eğitimdeki toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini azaltmaya yönelik toplum-merkezli bir model geliştirmek, okuryazar olmayan kadın sayısını azaltmak, özel ve toplumsal alanda kadınların karar alma mekanizmalarına katılımını arttırmak, eğitimde toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak için yerel ve ulusal politikaların oluşturulmasına katkıda bulunmak.

• Kadınların ve Kız Çocuklarının İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi (Kadın Dostu Kent) Birleşmiş Milletler Ortak Programı

BM Ortak Programı süre giden toplumsal cinsiyet eşitsizliğini; ulusal ve yerel düzeyde eşitliğin gerçekleştirilmesine uygun ortam yaratılması, yerel yönetimlerin ve sivil toplum kuruluşlarının kapasitelerinin geliştirmesi, kadın ve kız çocuklarının ihtiyaçlarına yönelik yerel hizmet sunum modellerinin geliştirilmesi, halkın kadın ve kız çocuklarının insan hakları konusunda bilgilendirilmesi yoluyla ortadan kaldırmayı amaçlamaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SOSYAL YARDIMLAŞMA ve DAYANIŞMA GENEL MÜDÜRLÜĞÜ'NÜN (SYDGM) KENTTEKİ KADIN YOKSULLUĞU İLE MÜCADELE KAPSAMINDAKİ UYGULAMALARI

3.1. SOSYAL YARDIMLAŞMA VE DAYANIŞMA GENEL MÜDÜRLÜĞÜ'NÜN (SYDGM) KURULUŞ AMACI VE FAALİYETLERİ

Yoksulluk günümüzde gerek gelişmiş ülkeler için gerekse gelişmekte olan ya da geri kalmış ülkeler için önemli bir sorun olarak yerini almıştır. Toplumsal dengeyi olumsuz yönde etkileyen bu durumları önlemek için ülkeler kurumsal önlemler almaya başlamış özellikle hükümetler yoksulluğu azaltıcı stratejileri uygulayacak kurumlar oluşturmuş ve “sosyal fonları” devreye sokmuşlardır. Bazı ülkelerde bu fonlar sivil toplum kuruluşlarınca organize edilirken ülkemizde sosyal fonların en önemlilerinin devlet eli ve kanalıyla bazılarının da belediyeler ve sivil toplum kuruluşlarınca organize edildiğini görmekteyiz. Bu fonların başta geleni Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü (SYDGM) tarafından kullanılan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonudur. Gücünü Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının

“Türkiye Cumhuriyeti sosyal bir hukuk Devletidir” hükmünden alan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu 14.06.1986 tarihinde yürürlüğe giren 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu ile kurulmuştur.

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonunun kuruluşunu teşkil eden 3294 Sayılı Kanunun amacı;

- Fakru zaruret içinde ve muhtaç durumda bulunan vatandaşlar ile her ne suretle olursa olsun Türkiye’ye kabul edilmiş veya gelmiş kişilere yardım etmek,
- Sosyal adaleti pekiştirici tedbirler alarak gelir dağılımının adilane bir şekilde tevzi edilmesini sağlamak,
- Sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı teşvik etmektir.
- SYDGM tüm sosyal yardım faaliyetlerini ülkenin her köşesine yardım ulaştırılmasını sağlayan, her ilde Valiler ve her ilçede Kaymakamlar başkanlığında kurulmuş olan 931 Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı aracılığıyla yürütmektedir.

SYDGM’nin yoksullukla mücadele kapsamındaki uygulamaları iki başlık altında ele alınabilir: sosyal yardımlar ve proje destek programları. Bu uygulamalar kadın-erkek ayrımı gözetilmeksizin gerçekleştirilmektedir.

3.1.1. Sosyal Yardımlar

Sosyal yardımlar aile yardımları, sağlık yardımları, eğitim yardımları, özürllü ihtiyaç yardımları, özel amaçlı yardımlar olarak sınıflandırılmaktadır.

Aile yardımları içerisinde gıda yardımları, yakacak yardımları, barınma yardımları, sosyal destek nakdi yardımları ve diğer aile yardımları yer almaktadır. Sağlık yardımları; tedavi giderlerine yönelik destekler ve şartlı nakit transferi sağlık yardımlarımdan oluşmaktadır. Şartlı Nakit Transferi Sağlık Yardımları kapsamında Okul çağı öncesi çocuklarını düzenli sağlık kontrol-

lerine götüremeyen ailelere ve düzenli sağlık kontrollerini yaptıramayan/doğumlarını hastanede yapamayan anne adaylarına sağlık kontrollerini düzenli yaptırmaları şartıyla her ay sağlık yardımı yapılmaktadır. Bu uygulama, Sağlık Bakanlığı ile yapılan protokol çerçevesinde sürdürülmektedir. Kadının aile ve toplum içindeki konumunun güçlendirilmesi amacıyla, ödemeler doğrudan annelere yapılmaktadır. 2008 Kasım ayı itibarıyla Toplam Gebelik Fayda Sahibi Anne sayısı ise 37,098 'dir. Hamilelik döneminde çocuk ve anne ölümlerinin azaltılması açısından bu yardımlar önemlidir. Kadının aile ve toplum içindeki konumunun güçlendirilmesi amacıyla, ödemeler doğrudan annelere yapılmaktadır. Sağlıklı bir nesil için öngörülen bir yardım türleri içindeki bu tür yardımların aslında nüfus artışının yüksek olduğu ama aynı zamanda çocuk doğumlarının da yüksek olduğu ülkemizde bu yardımın önemli olduğunu kabul etmek gerekir.

Eğitim yardımları içerisinde öğrenci ihtiyaç yardımları, taşınmalı eğitim, yüksek öğrenim bursu ve Şartlı Nakit Transferi kapsamında yapılan karşılıksız eğitim yardımları yer almaktadır. Bu kapsamda ihtiyaç sahibi ailelere, çocuklarını düzenli olarak okula göndermeleri şartıyla her ay eğitim yardımı verilmektedir. Bu uygulama, Milli Eğitim Bakanlığı ile yapılan protokol çerçevesinde yürütülmektedir. Kız çocuklarının okullulaşma oranları ile ilköğretimden ortaöğretime geçiş oranlarını artırmak amacıyla, kız çocuklarına ve ortaöğretimde devam eden öğrencilere verilen yardım miktarları daha yüksek tutulmuştur. 2008 Mart ayından itibaren yardım miktarları; ilköğretime devam eden erkek/ay 20.-TL, ilköğretime devam eden kız/ay 25.-TL, ortaöğretime devam eden erkek/ay 35.-TL, ortaöğretime devam eden kız/ay 45.-TL'dir. Özürlü ihtiyaç yardımları kapsamında özürlülere eğitim yardımları yapılmaktadır. Özel amaçlı yardımlar kapsamında ise işsizliğin ve yoksulluğun belirgin olarak yaşandığı yerlerde aşevleri ile yaşlı, özürlü, kimsesiz ve muhtaç vatandaşımıza günlük sıcak yemek verilmektedir.

Yardımlardan yararlananların başında %70'lik bir oranda kadınlar gelmektedir. Kadınlar ve çocuklar yoksulluktan en fazla etkilenen kesim olarak

yoksulluk arařtırmasında³⁸ ön plana çıkmıştır. Yardımlar yoluyla özellikle boşanmış, dul ve çalışmayan ev kadınları çeşitli olumsuzlukları aştıklarını belirtmişlerdir. Bu olumsuz durumların başında komşuların ya da yakınların verdikleri yardımları istismar etmesi ya da çocuklarını bundan dolayı istismar etmesi ve yanlarında yaşadıkları yakınları tarafından şiddet uygulaması gelmektedir. Bazıları da bu yardımların yaşamlarını ve onurlarını korumalarına yardımcı olduğunu belirtmişlerdir. Yardım alanların cinsiyete göre dağılımına bakıldığında kadınların oranının %70.4, erkeklerin ise %29.6 olduğu ortaya çıkmaktadır.

Türkiye’de kadın yoksulluk oranının yüksek olduğu göz önüne alındığında ve geleneksel kesimlerde kadınlara yüklenen roller düşünöldüğünde yardımlara kadınların neden daha fazla başvurduğu daha iyi anlaşılabilir. Araştırma kapsamında yardım alanların ailedeki konumlarına bakıldığında en yüksek oranın anne, baba ve çocuklarda olduğu örölmektedir. Kadınlara yüklenen “evi çekip çevirme” görevi, özellikle kadınların bu yardımlara başvurma oranını artırmıştır denilebilir. Ayrıca erkeklerin özellikle kendilerine yüklenen roller ağışından yardımlara başvurmada çekingen davrandıkları söylenebilir. Bunun yanı sıra toplumda yaygın olan ve özellikle eğitim düzeyi düşük olan kadınlar, kırsal yerleşim bölgelerinde çalışma sınırlılıkları nedeniyle yardımlara başvurmada daha fazla tolerans göstermektedirler. Araştırma kapsamında yardım alanların bölgelere göre cinsiyet dağılımına bakıldığında Türkiye ortalamasıyla bezerlik gösterdiği görölecektir. Hemen her bölgede kadınlar ön plana çıkmaktadır. Güneydoğu Anadolu Bölgesi ile Doğu Marmara kadınların yardımlardan yararlanma oranının en yüksek olduğu iki bölgedir. Güneydoğu Anadolu Bölgesinde cinsiyete göre yardımların oranının yüksek çıkmasının temel nedenlerinden birisi şNT yardımlarının etkisidir.

38 T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü’nün Sosyal Yardım ve Proje Destek Faaliyetlerinin Etki Analizi Araştırma Raporu, 2007.

3.1.2. Proje Destek Programları

SYDGM tarafından 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu'nun 2. maddesinde belirtilen "geçici olarak küçük bir yardım veya eğitim ve öğrenim imkânı sağlanması halinde topluma faydalı hale gelebilecek, üretken duruma geçebilecek kişilere" yönelik proje destekleri verilmektedir. Böylelikle Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonunda toplanan kaynaklar Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları aracılığı ile yoksul vatandaşlara aktararak yoksul vatandaşların asgari yaşam standartlarını sağlamaya yönelik sosyal yardımlardan faydalanmalarının yanı sıra, sürdürülebilir gelir elde etmeleri de sağlanmaktadır.

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu kaynakları ile Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü tarafından Gelir Getirici Projeler, İşbirliğine Yönelik Sosyal Hizmet Projeleri, Geçici İstihdam Projeleri ve Toplum Kalkınması Projeleri desteklenmektedir. Ayrıca Bilişim Çırakları Projesi, İş Destek Projesi, Sertifikalı Tarım İşçileri Projesi ve Kırsal Alanda Sosyal Destek Projesi de Genel Müdürlük tarafından desteklenen ve uygulaması tamamlanan proje desteklerindedir. Aşağıda kısaca sosyal hizmet projelerine ve gelir getirici proje desteklerine değinilecektir.

3.1.2.1. İşbirliğine Yönelik Sosyal Hizmet Proje Destekleri

Sosyal hizmet projelerinin amacı, sokakta çalışan/yaşayan çocuklara, engellilere, yaşlılara, korunmasız kadın ve erkeklere, işsiz gençler ve yoksullara sağlanan düşük maliyetli sosyal hizmetlerin yaygınlaştırılması için toplum merkezleri veya sosyal amaçlı merkezlerin kurulması veya mevcut merkezlerdeki programların çeşitlendirilmesidir.

Bu kapsamında 2003-2008 yılları arasında

- Dezavantajlı kadınlara yönelik danışma merkezleri ve sığınma evleri,
- Toplum Merkezleri,

- Gençlik Merkezleri,
- Özürlülere yönelik rehabilitasyon ve bakım merkezleri desteklenmiştir.

Bu projelerde; yoksulluk ve sosyal dışlanmaya maruz veya bu risk altında olan birey ve grupların, özellikle de kadınların; toplumsal hayata aktif katılımlarının artırılması, sosyal, kültürel ve fiziksel gelişmelerine katkı sağlamak, sosyal, kültürel ve eğitsel ortam gereksinimlerinin karşılanması, sosyal rehabilitasyon ve entegrasyonlarına katkı sağlamak amaçlanmaktadır.

Bu merkezlerde öncelikli olarak dezavantajlı genç/bayan/çocuklara yönelik sosyal rehabilitasyon faaliyetleri, mesleki beceri ve istihdama yönelik kurslar, gençlere yönelik sportif/sosyal etkinlikler, engellilere yönelik sosyal entegrasyon aktiviteleri vb. konulara önem verilmektedir.

01.01.2003-13.01.2009 tarihleri arasında **206** adet proje için **14.159.498.-TL** kaynak gönderilmiş olup **146.265** kişi doğrudan ve dolaylı olarak bu projelerden yararlanmaktadır. Sosyal hizmet aktarılan kaynağın yıllık ortalama %10'u kadınlara yönelik projelere aktarılmaktadır. Sosyal hizmet projelerinden yararlanan kadın sayısı (doğrudan veya dolaylı) yılda ortalama 4.500'dür. Kaynak gönderilerek desteklenmiş olan projelerden bazıları şunlardır:

- Afyon Merkez- Kadın Danışma ve Dayanışma Merkezi,
- Aydın İncirliova- Kadın ve Çocuk Merkezi,
- Balıkesir Merkez- Şiddet Mağduru Kadınlara Danışmanlık ve Kadın Konuk Evi,
- Diyarbakır Merkez- Yeniköy Kadın ve Çocuk Eğitim Merkezi, Kadın ve Çocuk Geçici Barınma Evi
- Diyarbakır Eğil- Kadın Lokali Projesi
- İstanbul Kadıköy- Genç Kıza Sığınma Evi Projesi

Genel müdürlük personeli tarafından yapılan saha ziyaretlerinde yerinde incelenen ve başarılı bulunan kadınlara yönelik bazı proje örnekleri şunlardır:

3.1.2.1.1. Amasya Merkez- Kadın Aile Danışma ve Hizmet Merkezi

Merkez Sosyal Riski Azaltma Projesi (SRAP) kapsamında 20 Eylül 2006'da açılmıştır. Proje kapsamında merkezin tefrişatına yönelik destek verilmiştir. İşletme giderleri İl Özel İdaresi tarafından karşılanmaktadır. Usta öğreticiler ise Halk Eğitim Merkezi'nden gelmektedir. Sertifikalar yine Halk Eğitim Merkezi tarafından verilmektedir.

Merkezde Kadınların donanımlarını artırmak, sosyalleşmelerini sağlamak ve gelir elde etmelerini sağlama amacıyla beceri kursları düzenlenmektedir. Şu anda kumaş desenleme, ahşap boyama, marketçilik, iğne oyası, tel kırma ve kokulu sabun yapımı konularda kadınlara eğitim verilmektedir. Ayrıca okuma yazma kursu da mevcuttur. Şu ana kadar 50 kadına okuma yazma kursu verilmiştir.

Beceri kurslarının dışında merkezde, tüm kadınların yararlanabildiği sağlıklı beslenme, iletişim gibi konularda Kız Meslek Lisesiyle işbirliği içerisinde eğitim seminerleri düzenlenmekte; Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğünden gelen bir psikolog tarafından psikolojik danışmanlık hizmeti verilmektedir.

Kadınlar tarafından üretilen ürünlerin Halk Eğitim Merkezi işbirliği içerisinde açılan satış merkezinde satıldığı ve çeyiz mağazalarına, marketlere pazarlanmaktadır. 2007 yılında düzenlenen 10 günlük bir kermeste kadınlar 7.000 YTL gelir elde ederek aile bütçelerine katkıda bulunmuştur. Ayrıca iğne oyası sınıfından yetişen 2 kadın usta öğretici olmuştur.

3.1.2.1.2. Afyonkarahisar Merkez -Kadın Sığınma Evi Projesi

Fon kaynaklarıyla desteklenen "Kadın Sığınma Evi" projesi Belediye tarafından tahsis edilen binada uygulanmaktadır.

İki katlı bir binada hizmet veren Sığınma Evi, 30 kadın ve çocuk kapasiteli olup bugüne kadar Sığınma Evinden 35 kadın ve 17 çocuk yararlanmıştır. Ev

ortamı düşünülerek tefrişatı gerçekleştirilen Sığınma Evinde kalan 2 kadınla yapılan görüşmede söz konusu merkezin kendileri için yaşamsal bir öneme sahip olduğu ifade edilmiştir.

Sığınma Evine başvuran kadınlara ilişkin ilk önce güvenlik sorgulamasının yapıldığı, ardından Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu uzmanları tarafından araştırma yapıldığı, merkezde çalışan psikolog ve sosyal hizmet uzmanları tarafından kadınların sorunlarına çözüm üretilmeye çalışıldığı ve bu çerçevede kadınların aileleriyle görüşüldüğü ifade edilmiştir. Sığınma Evine başvuran kadınların büyük kısmının evlerine döndüğü, bir kısmına iş bulunduğu ve çok az bir kısmına ise ev tutulduğu belirtilmiştir. Projenin kamu kurum ve kuruluşları ve yerel dinamiklerle işbirliği içerisinde başarıyla yürütüldüğü ifade edilmiştir.

3.1.2.1.3. Afyonkarahisar Merkez-Kadın Danışma ve Dayanışma Merkezi Projesi

Merkezde, zor durumda kalan kadınların sorunlarına çözüm bulmak amaçlanmaktadır. Bu amaçla polis, avukat, psikolog ve doktor görev almaktadır. Kadınlara bilgilendirme ve yönlendirme yapılmasının yanı sıra meslek edindirmeye yönelik kurslar da açılmaktadır. Açıldığı günden bu yana 150'ye yakın kadına danışmanlık hizmeti verilmiştir. Söz konusu Merkez, yukarıda bahsedilen Kadın Sığınma Evi ile bağlantılı bir şekilde çalışmaktadır.

3.1.2.1.4. İstanbul Beyoğlu-Kadın Konuk Evi

Fon kaynaklarıyla desteklenerek Eylül 2005'te faaliyete geçen proje, Türkiye'nin kendi alanında en bilinen sivil toplum örgütlerinden olan Mor Çatı Kadın Sığınma Vakfı ile ortak yürütülen bir projedir.

Bu projenin hayata geçirilmesindeki temel amaç, bakacak hiç kimsesi olmayıp sokaklarda yaşamak zorunda kalan fiziksel, duygusal, cinsel ve ekonomik istismara uğrayan kadınların korunması, barındırılması, güvenliklerinin sağlanması ve rehabilite edilmesidir.

Kadın Konuk Evi'ne sığınmak durumunda kalan kadınların küçük çocuğu bulunuyor ise çocuğu ile birlikte kabul edilmektedir. Burada kalan kadın ve çocuklara, çalışan personele 3 öğün yemek, ayrıca çocuklara ara kahvaltı da verilmektedir.

Şu ana kadar 90 kadın ve 60 çocuğun barındığı ve bugün 13 kadın ve 30 çocuğa barınma imkanı tanıyan Konuk Evinin yine Vakıf tarafından ihtiyaçları karşılanan bir de kreşi bulunmaktadır.

Kadınlara yönelik bir güvenlik ve dayanışma ortamı yaratmayı hedefleyen merkezde sosyal danışmanlık, psikoterapi, psikiyatrik yardım, çocuklara yönelik grup terapileri, eğitici, iyileştirici oyunlar mor çatının gönüllü pedagog, psikolog ve psikiyatrilere tarafından yapılmaktadır. Hukuksal destek de sağlanmaktadır. Gönüllü avukatlar ilk aşamada devreye girmekte, daha sonra barodaki kadın hakları uygulama merkezinden destek alınmaktadır.

3.1.2.1.5. Diyarbakır Merkez- Fatihpaşa Kadın ve Çocuk Merkezi

2004 yılında kurulan Fatihpaşa Kadın ve Çocuk Merkezinde kurulduğundan bu yana, 100 yetişkine okuma yazma, 165 yetişkine temel bilgisayar, 32 yetişkine temel İngilizce kursu, yaklaşık 30 öğrenciye ise lise giriş sınavlarına hazırlık kursu verilirken, 18 yaş üstü 65 bayana UNICEF destekli Willows Foundation Vakfı işbirliği ile "Benim Ailem Programı" kapsamında Anne Destek Programı gerçekleştirilmiştir. Halen faaliyetlerine devam eden Merkez, 2008 yılında 44.400-YTL ek kaynak ile desteklenmiştir.

Merkez başarı ile faaliyetlerine devam etmektedir.

3.1.2.2. Gelir Getirici Proje Destekleri

Sosyo-ekonomik yoksunluk içinde bulunan vatandaşlarımızın toplumsal ihtiyaçları karşılanarak topluma entegre olmaları ve ekonomide aktif üretken duruma geçerek, sürdürülebilir gelire ulaşmaları amacıyla, kentsel alanda

iş kurmaya yönelik, kırsal alanda yöre şartlarına uygun, sürdürülebilir faaliyetlere yönelik gelir getirici proje desteklerine özel önem verilmektedir. Gelir getirici projeler için kişi başına en fazla 15.000.-YTL destek sağlanarak kentsel alanda market işletmeciliği, kuaförlük, terzilik, el sanatları, konfeksiyon, çiçekçilik, lokantacılık, kırtasiyecilik, elektrikçilik, tornacılık, gümüş eşya üretimi vb. konulardaki projelere destek verilmektedir.

Kentsel alanda gelir getirici iş kurma projelerinden yılda ortalama 600-650 kadın yararlanmaktadır. Kırsal alanda ise bu sayı yıllık ortalama 250-300 kadındır. Kadın yoksulluğu kısmında da değinildiği üzere Türkiye’de kadınların işgücüne katılım oranları oldukça düşüktür. Kendisine çoğunlukla ev kadınlığı rolü biçilen kadınların kendi işlerini kurarak ekonomiye aktif bir şekilde katılmaları, üretken duruma geçebilmeleri çok önemlidir. Bu bağlamda SYDGM tarafından verilen gelir getirici iş kurma destekleri, her ne kadar sayı yeterli değilse de kadınların istihdama katılımları açısından önemli bir boşluğu doldurmaktadır.

3.2.SYDGM’DEN GELİR GETİRİCİ PROJE DESTEĞİ ALAN KADINLARLA YAPILAN GÖRÜŞMELER

6-9 Ocak 2009 tarihleri arasında Ankara İlinde, SYDGM tarafından verilen gelir getirici proje desteklerinden yararlanarak kendi işini kuran ve başarıyla yürüten beş kadınla derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Yapılan araştırmada Ankara’da SYDGM desteği alarak kendi işini kuran on dört kadın olduğu, bunlardan dördünün de işyerini kapattığı tespit edilmiştir. Yukarıda da belirtildiği üzere, kalan projeler içerisinde en başarılı yürüten beş tanesi seçilmiştir. Görüşülen kadınlardan üçü Keçiören İlçesinde, ikisi Mamak İlçesinde ikamet etmektedir. Anlatım kolaylığı olması açısından kişilere sırasıyla Zeynep, Ayşe, Elif, Zuhale ve Nergis isimleri verilecektir. Bu isimler kesinlikle kişilerin gerçek isimleri değildir. Aşağıda sırasıyla bu görüşmelere değinildikten sonra genel bir değerlendirme yapılacaktır.

3.1.2.3.1. Görüşme I: Mamak-Konfeksiyon Atölyesi

Görüşülen kişi Zeynep 46 yaşında olup ortaokul mezunudur ve evlidir. Eşinin inşaatlarda çalıştığını, şu anda işi olmadığı için boşta olduğunu belirtmiştir. İki çocuğu bulunmaktadır, bunlardan biri üniversitede okumakta olup diğeri ise lise mezunudur. İşyeri kişinin aynı zamanda yaşadığı mahallededir. Zeynep'in terzilik belgesi mevcuttur, şu anda da sertifika alabilmek için Çıraklık Eğitim Merkezi'ne devam etmektedir.

İşyerini Mayıs 2008'de 8.800.-TL destek alarak açmıştır. SYDGM desteğinden mahalle muhtarının vasıtasıyla haberdar olmuştur.

Kişi "İşinizi kuramadan önce SYD Vakfından yardım alıyor muydunuz?" sorusuna hayır cevabı vermiş, üç sene önce bir kez Belediyeye başvurduklarını ve gıda yardımı aldıklarını belirtmiştir. Şu anda Vakıftan herhangi bir yardım almamaktadır.

Verilen destek miktarının yeterli olmadığını, aslında kendisinin 10.000.-TL destek istediğini; ancak Mamak SYD Vakıf Mütevelli Heyetinin 8.800.-TL desteği uygun gördüğünü dile getirmiştir. Kriz dolayısıyla kumaşta fiyat artışlarının olması, kumaşların İstanbul'dan gelmesi kredi miktarının yetersizliğinin sebepleri olarak sıralanmıştır. Kişi her ne kadar primleri düzenli yatırmasa da Bağkur kaydını yaptırmıştır. Geri ödeme dönemi henüz gelmemiştir.

Zeynep kendi işini kurmadan önce çok kısa bir süre bir hastanede, 16 yıl boyunca da üç tekstil firmasında sigortasız bir şekilde çalışmıştır. Kendi işini kurmaktan dolayı çok memnun olduğunu, en azından aile bütçesine katkı sağladığını belirtmiştir. Yakın çevrede başka bir terzi olmamasından dolayı rekabet açısından çok da sorun yaşamamaktadır. Komşularının da yol parası ödemediği hemen yakınlarındaki bir terziye gidip gelmekten duydukları memnuniyeti sürekli dile getirdiklerini belirtmiştir.

Zeynep aylık kazançlarının brüt 2.000-2.200.-TL, net ise 500-600.-TL olduğunu söylemiştir. Ancak bu tutarlar hiçbir şekilde geçinmelerine yetmemektedir, çünkü masraflar çok olmaktadır. Bu durumu “Kepçeyle veriyoruz, çay kaşığıyla topluyoruz” şeklinde dile getirmiştir. Kocasını yaz aylarında inşaatlarda iş bulursa çalışmaktadır, bunun dışında başka gelir kaynakları mevcut değildir.

Zeynep, “Bir kadın olarak kendi işinizi kurmanıza çevrenizden (aile, akraba, komşu...vb.) gelen tepkiler nasıldı” sorusuna;

“Akrabalar, komşular, tanıdıklar olumsuz hiçbir tepkide bulunmadılar, iyi becerdin dediler. Zaten daha önceden de çalıştığım için millet alışıkta. Belki ilk kez çalışıyor olsam olumsuz bir şey olabilirdi.”

şeklinde cevap vermiştir.

Eşinin de aynı şekilde kendi işini kurmasına olumsuz bir tepki göstermediğini dile getirmiştir. Ancak eşinin düzenli bir işi ve geliri olsaydı belki de kendi işini kurmak bir yana belki de ev dışında çalışmasına hiç de sıcak bakmayabileceğini söylemiştir:

“16 yıl önce hastanede çalıştığım zaman eşim çalışma ortamını hiç beğenmemişti. Vardiyalı çalışıyordum. Bundan da hiç memnun olmadı ve beni işten çıkardı. Ancak onun hiçbir zaman düzenli bir işi olmadı. Yazdan yaza iş çıkarsa çalışıyor. Bu yüzden de ben çalışmaya mecburum zaten. Başka türlü aile nasıl geçenebilir. Oğlumu nasıl üniversite de okutabilirdim ki.”

“Aslında çalışmayı hep çok istedim. Ama çocuklar okuyordu. Eşim Zonguldak’a çalışmaya gitti. Bizi unuttu. Evde doğru dürüst yiyecek yoktu, kömür yoktu. Çalışmak zorundaydım. Kaynatam çok karşı çıktı. Ama bir gecede çalışmaya karar verdim. Bir konfeksiyon firmasına gittim, baktım iyi gidiyor, sertifika alayım dedim. Sertifikamı aldım. O işyerinde çok ataktım, her işe koşardım. İhracat işleriyle bile ilgilendim, firmayla yurt dışından turla gelen malları bile sayardım.”

Genel olarak kadınların çalışmasına bakış açısı sorulduğunda Zeynep öncelikle kadınların çalışmasının gerekli olduğunu belirtmiştir. Çevresindeki kadınları da çalışmaları için yönlendirdiğini dile getirmiştir:

“Eltime de çalışmasını tavsiye ettim. O da şu anda bir firmada çalışıyor. Bana sürekli daha önce çalışmadığıma pişmanım.”

Türkiye’deki kadınların genel olarak durumunun ise hiç de iç açıcı olmadığını söylemiştir. Örneğin; mahallesinde oturan pek çok kadının mağdur olduğunu, eşlerinin çalışmalarını engellediğini belirtmiştir. Kadınlarının önünün açılmadığını, çalışmaları için teşvik edilmediklerini de dile getirmiştir. Ayrıca pek çok kadının da maddi imkansızlıklar ve mecburiyetten olayı çok kötü şartlara sahip işlerde çalışmak zorunda kaldıklarını eklemiştir.

Zeynep, pek çok kadının kendisine imrendiğini, gelen müşterilerin atölyede çalışmak istediklerini, bana da bu işi öğret diyenin çok olduğunu dile getirmiştir.

Geçenlerde kocası ölmüş, biraz özürlü bir kadın geldi. İş öğretmeye çalıştım. Tabii özürlü olduğu için eli çok da çabuk değildi. Ama yine de çok istekliydi.”

Devletin kadınların ev dışında çalışabilmeleri için düzenlemeler yapması ve desteklerin artırılması gerektiğini dile getirmiştir. Aslında kadınların çalışma hayatında çok başarılı olduğunu, ancak birçok işte çalışmalarına sıcak bakılmadığını söylemiştir.

“Kadın tır şoförü, pilot kadın şeklinde haberler izliyoruz, okuyoruz. Bunların haber bile olmaması lazım.”

Kişi, SYDGM tarafından verilen desteğin yoksulluktan kurtuluş için etkili bir araç olup olmadığına dair soruya desteğin bir ölçüde faydalı olduğu; ancak yeterli olmadığı, günümüz ekonomik şartlarında bir işi çevirmenin zor olduğu, gelirin az olduğu, büyük firmalarla rekabette geride kaldığı şeklinde cevap vermiştir.

Yoksulluğu nasıl tanımladığı sorulduğunda ise “yoklukta bazı şeylerin kıymetini daha iyi biliyorsun. Aslında yoksulluk diye bir şey yok. Çalışırsan yoksul olmazsın. Kadın da erkek de çalışacak.” Şeklinde bir cevap vermiştir. Maddi olarak zor duruma düştüğünüzde ilk olarak kime/kimlere (akrabalar, komşular, SYD Vakfı, çeşitli kurum ve kuruluşlar...gibi) başvurursunuz sorusuna Zeynep komşular diye cevap vermiştir.

“Akrabaları bir kenara koy zaten. Onlar uzakta. Akrabalar kıskanç oluyor. Anadolu insanı biraz böyledir. Beni öz kız kardeşim bile kıskandı. Komşular daha iyi. Zor duruma düştüğümde komşular yardım eder. Bu işyerini kurmamam da komşum olan bir arkadaşım kefil oldu, bana destek verdi.”

Evde geçimlik üretim yapıp yapmadığına ilişkin, ekmek, reçel, erişte yaptığını belirtmiştir. Sebep olarak ise evde yapılan malzemelerin daha temiz olmasını, ev ekonomisine olan katkıyı göstermiştir. Evde el işi, nakış vb. yapıp satma konusunda ise olumsuz yanıt vermiştir. İşyerinde işler yoğun olmasından dolayı gece geç vakitlere kadar çalıştığını, bu tür aktivitelere zaman ayıramadığını dile getirmiştir.

İşini kurmadan önceki hayata bakışıyla kurduktan sonraki arasında bir fark olup olmadığı sorusuna şu şekilde cevap vermiştir:

“Önceden intihar etmeyi bile düşünürdüm. Karşıdan karşıya geçerken bile dikkat etmezdim. Stresliydim, moralim bozuktu. Ne zaman çalışmaya başladım, rahatladım. Öncelikle kafam rahatladı. Eskiden eşimin yanında bile rahat konuşamazdım. Özellikle kendi işimi kurduktan sonra kendime olan güvenim geldi. Şu anda bu işyerini tek başıma çevirebilecek gücü hissediyorum. Hayata daha sıkı bağlandım. Hayatım hep mücadeleyle geçti. İnsan ister istemez bunalıma giriyor. Ama şimdi Allaha çok şükür, iyiyim.”

Son olarak hayattan beklentileri sorulduğunda ise kişi şu cevabı vermiştir:

“Çocuklarım iyi bir geleceğe sahip olsun istiyorum. Onlara iyi bir gelecek sağlamak istiyorum. İşimde ilerlemek isterim. Bir 5.000.-TL daha olsa bu iş-

yerini büyütürdüm. Bir araç alırdım. İleride ev de almak isterim. Kredi desteği için KOSGEB'i duydum, gittim; ama şartları çok ağır geldi. En az 9 kişi çalıştıran bir iş yerine sahip olmak gerekiyordu. Bana göre değil yani KOSGEB. Banka kredisini ise hiç düşünmedim."

3.1.2.3.2. Görüşme II: Mamak-Kuaför

Görüşülen kişi Ayşe 26 yaşında olup ilkokul mezunudur ve evlidir. Eşinin özel bir firmada asgari ücretle çalıştığını belirtmiştir. İlkokula giden bir çocuğu bulunmaktadır. Kuaförlük sertifikası mevcuttur.

İşyerini Mayıs 2008'de 6.200.-TL destek alarak açmıştır. SYDGM desteğinden TRT 2'de izlediği "Umuda Doğru" programı vasıtasıyla haberdar olduğunu, Mamak SYD Vakfına giderek bilgi aldığını ve eşi çalışmasına karar verince başvuruda bulunduğunu dile getirmiştir.

Kişi "İşinizi kuramadan önce SYD Vakfından yardım alıyor muydunuz?" sorusuna cevap olarak bir kez kömür, iki kez de gıda yardımı aldığını, ama kayın babasının Şahin marka arabası olduğu için sonradan kaydının silindiğini söylemiştir. Şu anda Vakıftan herhangi bir yardım almamaktadır.

Verilen desteğin az olmadığını gayet yeterli olduğunu dile getirmiştir. Ancak projenin çok geç sonuçlandığını, çok askıya alındığını, sürekli gidip gelmek zorunda kaldığını belirterek "Dükkanı tuttum. Onun üzerine 1.5 ay geçti. Zaten sezon yarılanmıştı. Bu da beni olumsuz etkiledi. Keşke projem daha önce sonuçlansaydı." Şeklinde bir şikayette bulunmuştur. İlk görüşmecisi Zeynep gibi Ayşe de aslında kendisinin 10.000.-TL destek istediğini; ancak Mamak SYD Vakıf Mütevelli Heyetinin 6.200.-TL desteği uygun gördüğünü dile getirmiştir. Malzeme fiyatlarının yüksekliğinden, sürekli gelen zamlardan şikayet etmiştir.

Bağkur kaydını yaptırdığını; ancak kendi deyimiyle "bir kuruş bile" ödeyemediğini belirtmiştir. Geri ödeme dönemi henüz gelmemiştir.

Ayşe kendi işini kurmadan önce İzmir’de bir kuaförde 3-4 ay çalışmıştır. 4 sene ise evde çalışmıştır. Çocuğu küçük olduğu ev bakacak kimse de olmadığı için evde çalışmayı seçtiğini, dışa açılmadığını belirtmiştir.

İşinden memnun olduğunu, kendi işini kurmaktan dolayı çok mutlu olduğu dile getirmiştir.

“Psikolojik olarak çok memnunum. Evde olmamaktan dolayı mutluyum. Verimli olmak çok güzel. Hayalimi gerçekleştirdim. 15 yıldır kuaförlük mesleğimdi ama iş kurma hayalimi 7 ay önce gerçekleştirdim.”

Dükkanı açtıktan sonraki ilk üç hafta işlerin çok iyi gittiğini, ama sonrasında hemen yakına bir başka kuaför dükkanı açılınca bunun kendisini olumsuz etkilediğini; çünkü bu kuaförün fiyat kırdığını dile getirmiştir.

Proje destekleri kapsamında ayrıca bir reklam desteği de verilmesi gerektiğini, eşinin kendi imkanlarıyla küçük el ilanları bastırarak dükkanlarını tanıtmaya çalıştığını; ancak bunun pek de yeterli olmadığını söylemiştir.

“Ekonomik olarak zor durumdayım. Geri ödemeyi nasıl yapacağımı düşünüyorum. Kiramı bu ay ödeyemedim. Bağkur ve yakıt borcum var, ödeyemedim. Mevsimden dolayı, yakında rakip kuaför olduğu için benim sezonum neredeyse boş geçti. El ilanları çıkarttık, dağıtıyoruz ama herhalde reklam yeterli olmadı. Zaten ücret tarifesi de düşük. Emegimin karşılığını alamıyorum tabii ki. Vakıf yardımını üstümüzden çekmesin.”

“7 aydır dükkan kiramı zor ödüyorum. Bu ay ödeyemedim. Dükkan kirası 500.-TL. Eşim 650.-TL maaşla çalışıyor. O da ev kirasına gidiyor. Zaten malzeme gideri de çok tutuyor.”

Aslında kendisinin ev dışında çalışmayı çok istemesine rağmen kredi desteğine başta biraz soğuk yaklaştığını, borç altına girmekten korktuğunu, eşinin kendisini zor ikna ettiğini belirtmiştir.

Aylık gelirin geçinmelerine kesinlikle yetmediğini belirten Ayşe krizden dolayı şu anda eşinin işinin 15 çalışma, 15 gün izin şeklinde olduğunu, maaşını da bu ay alamadığını eklemiştir. Bunun dışında başka bir gelir kaynaklarının bulunmadığını söylemiştir.

“Ailemin bana destek olacak durumu yok. Onarın ne yazık ki sosyal güvenceleri bile yok. Babam kamyoncu. 5 kardeşiz. Annem geçmişte bizi büyütebilmek için çocuk bakıcılığı, hasta bakıcılığı yaptı; ancak o da şu anda hastalığından dolayı çalışacak durumda değil. Herkes kendi başının çaresine bakıyor.”

Bir kadın olarak kendi işinizi kurmanıza çevrenizden gelen tepkiler nasıldı sorusuna cevap olarak; ailesinin kendisine hep destek olduğunu, özellikle babasının kendisini takdir ettiğini, sağlık güvencesi olacağı için çok mutlu olduğunu söylemiştir. Çalıştığını gören bir tanıdığının “Ben de kızımı senin gibi yetiştireceğim.” dediğini aktarmıştır. Ancak özellikle eşinin yakın çevresinin kendi işini kurmasına çok sıcak yaklaşmadığını eklemiştir. Ayrıca oturduğu mahalledeki kadınların çalışmayıp evde oturdukları için çalışmanın ne olduğunu anlamadıklarını dile getirmiştir.

Herkesin kendisine çok heveslendiğini, ama müşterilerden pek de takdir görmediğini söylemiştir. Kuaförde bir bayan usta gördüklerinde müşterilerin tereddüt ettiklerini, kendisine soğuk bakıldığını da dile getirmiştir.

Eşinin onun çalışmasına nasıl baktığı sorulduğunda Ayşe, evlenmeden önce eşinin kendisini çalıştıracağı şeklinde söz verdiğini ama sonra öyle olmadığını söylemiştir. Eşinin ve eşinin ailesinin evlendikten sonra onun çalışmasını kesinlikle istemediklerini belirterek eşini ikna etmek için yedi yıl uğraştığını dile getirmiştir. Ama eşinin artık çok değiştiğini, bu işi kurmasını en çok eşinin istediğini de söylemiştir.

“Eşim çok değişti. Keşke zamanında seni dinleseydim diyor. Ben işimi kurduktan sonra eşimin ailesi de değişti. Görümcem de keşke gelinimizi daha önceden çalıştırsaydık diyor. Bu iş hayatımın dönüm noktası oldu. Aslında ben eşimin kaderini değiştirdim.”

Ayşe genel olarak kadınların çalışmasına bakış açısını şu şekilde anlatmıştır: “Ben kadınların artık evde oturmalarını istemiyorum. Çalışan kadın çocuğunu da iyi yetiştirir. Annelerin evden çıkmalarını istiyorum. Kadının evde oturup eşinin eline bakmaması lazım artık. Bu kadınların artık çocuk doğurmaması lazım. Evlenince eve mahkum oluyorsun, dışa açılmıyorsun. Erken evlenme de kadınları olumsuz etkiliyor. Bilinçsiz olarak evleniyor kadınlar. Çocuklara bakacak kimsenin olmaması kadınların dışarıda çalışmasını engelliyor. Aile, toplum, moda deyimiyle mahalle baskısı kadınları eve hapsediyor. Aileler adı kötüye çıkacak diye kızlarını eve kapatıyorlar.

Ben bunları yaşadım. Bunalıma girdim, sürekli kendimi dinledim. Ben çocuğuma bakacak birini bulsaydım, dokuz yıl önce işimi kurmuş olabilirdim. Ben de ikinci çocuğu istiyorum ama tereddüt ediyorum.”

Ayrıca kadın müşterilerin kendisini nasıl önyargıyla yaklaştığını anlatan Ayşe bu konuda da şunları söylemiştir:

“Evde oturan bayanların çalışan bayanlara değer vermesini istiyorum. Artık kadınların kadın ustaları görüp şaşırılmaları lazım. Bu ilk üç bana çok dokundu. Bu bayanların ayıbıdır. Erkek kuaförlere karşı aşağılık kompleksine girmememiz lazım. Bayanlar sadece ağdacı olur düşüncesinden kurtulmak gerekiyor. Ama müşteriler de yavaş yavaş alışmaya başladılar. Yine de bakış açısı zor değişiyor. Erkek eleman almayı bile düşünüyorum. Bir kadın müşteri ‘Sen bu işi yürütemezsin. Bir erkek eleman al’ dedi. Burada anneler suçlu, kızlarını erkeklere karşı soğutuyorlar. Onlar da erkek kuaförlerle muhabbet ediyorlar. Kadınlar dışarıda rahatlatma ihtiyacı hissediyor. Kuaförde rahatlıyorum diyen çok kadın oluyor. Onlar bana soğuk bakıyor. Kadın kuaförlere önyargı var.”

Ayşe kendi işini kurduğu için, evde dışında çalıştığı için genç kızlara çok iyi bir örnek olduğunu düşündüğünü; ama kızların da liseyi bitirip evde oturmayı tercih ettiklerini belirterek onlara kızdığını, yanında çalıştıracak eleman yönünden eksiklik yaşadığını dile getirmiştir.

Türkiye’deki kadınların durumunu içler acısı olarak nitelendiren görüşmeci bu konuda da kadınların çalışmasına olan bakış açısının ne olduğu soruna benzer şekilde yorumlarda bulunmuştur:

“Aile içinde kadınlar baskı altında. Aileler çevreye karşı çok önyargılı. Aileler kızlarını kuaföre bile göndermek istemiyorlar. Kadınlara yönelik iş sahası olmadığını düşünüyorum. Örneğin, ev temizliğine giden kadınlara çok acıyorum. Sağlıksız ve güvensiz bir iş olduğunu düşünüyorum. Annem de zamanında bu işi yaptı, mecburdu.

Türk toplumunda kadınlara karşı önyargı var. Kadınlar evde oturdukları için kendilerini aşamıyorlar. Toplum bilinçsiz, anneler bilinçsiz olduğu için gelecek nesiller de, özellikle kızlar bilinçsiz oluyor, iyi yetişmiyorlar.”

SYDGM desteğinin yoksulluktan kurtuluş için etkili bir araç olup olmadığı sorusuna hayır şeklinde cevap veren Ayşe, verilen paranın yeterli olmadığını, sadece kiraya yettiğini, verilen paranın sadece malzeme gideri düşünülerek verildiğini; oysa dükkanın sadece malzemeyle dönmediğini, hayat şartlarının zorluğu ve eşinin asgari ücretle çalışmasından dolayı aile geçimini zor sağladıklarını belirterek belki bekar olsa bu desteğin yoksulluktan kurtulması için etkili olabileceğini, ama ailesi varken yoksulluktan kurtulmasının mümkün olmadığını dile getirmiştir. Ancak Vakıf desteğini her zaman hissetmek istediğini eklemiştir.

Yoksulluğu nasıl tanımladığı sorulduğunda çalışmayan, verimsiz insanın yoksul olduğunu, mesleği olmayan insanın her zaman yoksul olmaya mahkum olduğunu anlatarak yoksulluğun sadece parasal olmadığını, örneğin kadınların eve mahkum olarak hiçbir sosyal hayatlarının olmamasının da yoksulluk olarak tanımlanacağını dile getirmiştir.

Ayşe maddi olarak zor duruma düştüğünde hiç kimseye başvurmadığını, karı koca “kör topal” geçindiklerini belirtmiştir. Akrabalar ve komşularda da para olmadığı için onlara başvurmanın anlamsız olacağını söylemiştir.

Evde geçimlik üretim yapıp yapmadığı konusunda görüşmeci hayat şartlarından dolayı evde ekmeğini, reçelini kendisinin yaptığını, bunların aynı zamanda kış mevsiminde büyük destek olduğunu dile getirmiş, evde el işini sadece kendi için yaptığını, dışarıda satma gibi şeyin olmadığını söylemiştir. Ek gelir olması açısından “Avon” ürünlerinin mümessilliğini yapan Ayşe bundan pek para kazanamadığını belirterek bunun en önemli sebebi olarak kadınların kocalarının eline baktığı için onlardan kozmetik için de doğal olarak para alamamalarını göstermiştir.

Görüşmeci, işini kurmadan önceki hayata bakış açısıyla şu anki bakış açısını kıyasladığında şunları söylemiştir:

“Hayata bakışımda çok şey değişti. Kendime güvenim geldi. Çevreme, aileme, eşime karşı verimli hale geldim. Herkese faydam oluyor. İnsanlara iyi örnek oluyorum. Hayata karşı daha güçlü duruyorum artık. Eskiden korkaktım. Şimdi öyle değilim. Kadınlar konuşmaya bile çekiniyorlar. Ben bunu aştım.

Evden çıkabilmek bile mucize. Ben önceden tek başıma dışarı çıkmaya bile cesaret edemiyordum. Ama şu anda işimi tek başıma yapabiliyorum. Çalışınca gerçekten her açıdan kendime güvenim yerine geldi. Çalışmaya başlayınca bir de çok saygın oluyorsun, kocanın, çevrenin, kocanın ailesinin sana bakışı farklılaşıyor. Seni takdir ediyorlar. Bambaşka, sağlıklı bir insan oluyorsun.”

Son olarak Ayşe hayattan beklentilerini şu şekilde sıralamıştır:

“Tek idealim güzel bir şekilde çalışıp emekli olmak. İşimi güzel bir şekilde sürdürmek ve şubeler açmak, işimi geliştirmek, fuarlara, showlara katılmak isterim. Çocuğumun okumasını, güzel bir meslek sahibi olmasını istiyorum. Borçlarımı kapatmak, Allah haricinde kimseye borçlu kalmamak en büyük hedefim. Vakfa borcumu ödedikten sonra eşimle Amerika’ya gitmenin hayalini kuruyoruz. Ayrıca yanıma eleman almak istiyorum. Ama şartlar ağır tabii ki. Bir de rekabet ortamı zor oluyor. Birçok kuaför işini düzgün yapmıyor.

Kuaförlerin iyi denetim altında olmadığını düşünüyorum. Kaçak, diploma-sız olarak işyeri açan kuaförler var. Halk Eğitim Merkezinin kuaförlük kurs-ları var, ama yeterli değil. Verilen eğitimler eksik. Mesela buraya bir genç kız geldi, sertifikam var dedi ama fön çekmeyi bile bilmiyordu. Verilen eğitimler daha nitelikli olmalı. Kursiyerlerin kuaförlerin yanında mutlaka staj yapmalı.”

3.1.2.3.3. Görüşme III: Keçiören-Gelinlik İmalatı

Görüşülen kişi Elif 40 yaşında olup ortaokul mezunudur ve evlidir. Eşi de kendisiyle birlikte çalışmaktadır. Üç çocuğu vardır. En küçük çocuğu oku-maktadır. Diğer çocukların biri askerde, diğeri ise evlidir.

İşyerini Ekim 2008’de 6.000.-TL destek alarak açmıştır. SYDGM desteğinden bir tanıdıkları vasıtasıyla haberdar olduğunu söylemiştir.

Kişi “İşinizi kuramadan önce SYD Vakfından yardım alıyor muydunuz?” so-rusuna cevap olarak iki kez gıda yardımı aldığını, çünkü eşinin de o zaman işsiz olduğunu ve şu anda yaşanan krizden daha beter bir kriz içerisinde bu-lunduklarını belirtmiştir. Şu anda Vakıftan herhangi bir yardım almamakta-dır.

Verilen desteğin fena olmadığını, “hiç yoktan iyidir” şeklinde ifade etmiş-tir. Ancak şu anda bu işi kurmak istese bu paranın kesinlikle yetmeyeceğini, çünkü malların belli olduğunu, çeşidin fazla olduğunu dile getirmiştir. Bağ-kur kaydı, primler çok düzenli ödenemese de yaptırılmıştır. Projeye ilişkin geri ödeme dönemi gelmiş ve birinci taksit sorunsuz bir şekilde ödenmiştir. Elif kendi işini kurmadan önce çalışmadığını, ev kadını olduğunu belirtmiş, SYDGM desteğini duyup kendi işini kurmaya karar verince bir gelinlikçide kısa bir süre çalıştığını ifade etmiştir. Niye daha önce hiç çalışmadığı sorul-duğunda “Çocuklarım küçüktü. Bu yüzden öncesinde çalışmayı düşünme-dim. Eşimin kendi işi de vardı zaten ama sonra eşim batınca krize girdik ve çalışmaya, bu işi kurmaya mecbur kaldım.” şeklinde cevap vermiştir.

İşinden memnun olduğunu dile getirmiştir. Satışların yaz mevsiminde iyi olduğunu ama kışın satış olmadığı için şu anda yaz hazırlıkla uğraştığını belirtmiştir.

Aylık gelirlerinin hiç belli olmadığını belirten Elif bazen sıfır çektiklerini, bazen brüt 4.000.-TL gelir elde edebildiklerini, ama genellikle ortalama gelirin 2.000.-TL'nin altına pek düşmediğini dile getirmiştir. Kışın dört ay kadar satışlar olmadığı için "cepten yediklerini" eklemiştir.

Aylık gelirin geçinmelerine yettiğini belirten görüşmeci krizden çok da etkilenmediklerini, zaten kriz olsa da olmasa da kışın satış olmadığını, gelinlik imalatı işinin ise insanlar evlendiği sürece hiçbir zaman geçerliliğini yitirmeyeceğini, bu yüzden yazın iyi satış yaptıklarını söylemiştir. Bu dükkan dışında başka bir gelir kaynaklarının bulunmadığını ifade etmiştir.

Bir kadın olarak kendi işinizi kurmanıza çevrenizden gelen tepkiler nasıldı sorusuna cevap olarak; "Kendi işimiz olduğu için zaten aile çevremizden bir tepki gelmedi. İlk evlendiğim dönemlerde eşim çalışmama hiç sıcak bakmadı. Kadın çalışır mı? dedi. Bu tabii on yıl önceydi. Ancak ekonomik sebeplerden dolayı kocam da çalışmama razı oldu. Benim çalışmam da aileye katkı oluyor. Durumumuz belki iyi olsaydı, bugün çalışıyor olmazdım, eşim o zaman kesinlikle razı olmazdı.

Çevrem beni kesinlikle çok destekliyor. Çok iyi yapmışsın, çok iyi bir işin var diye beni takdir ediyorlar. Benim işim zaten ölmez bir iş, bayanlara yönelik olduğu için."

Elif genel olarak kadınların çalışmasına bakış açısını da şu şekilde anlatmıştır: "Bütün bayanlar çalışsın, hür olsunlar. Kendi ayakları üstünde dursunlar. Kocasının eline bakmasın. Çalışmak kadınların özgüveninin artırıyor. Ben de bir şeyler başarabiliyormuşum diye düşünüyor insan." Ayrıca bir kadının çalışıp kendi parasını kazanmasının önemli olduğunu belirtmiştir; ancak parasını kocasına verdiğini, bütün harcamaları onun yaptığını da eklemiştir.

Türkiye’deki kadınların durumunu nasıl değerlendirdiği sorulduğunda; şu anda kadınların durumunun iyi olduğunu, kadınların artık daha çok okuyup çalıştıklarını belirterek Doğuda ise televizyondan gördüğü kadarıyla şartların kadınlar için kötü olduğunu dile getirmiştir.

“Şu anda hayat müşterek, şartlar ağır. Tek bir kişinin, kocanın geliriyle ev yürümez. Kadın da çalışsın ki onun da geliri mesela çocukların beslenmesine harcansın. E eskidenmiş, erkeklerin kadınların çalışmasına izin vermemesi. Ama devir değişti. Şimdi gençler çalışan kızlarla evleniyor.”

SYDGM desteğinin yoksulluktan kurtuluş için etkili bir araç olduğunu düşünen Elif, ancak bunun da kişiden kişiye değişeceğini dile getirmiştir. Küçük de olsa bir iş kurmanın insanı yoksulluktan kurtarabileceğini düşünmektedir.

Yoksulluğu nasıl tanımladığı sorulduğunda görüşmeci şu cevabı vermiştir: “Bir kazancın yoksa evin kirasını ödeyemiyorsan, çocuklarına istediklerini alamıyorsan yoksulsundur. Ama yoksulluk eskidenmiş. İnsanlar yoksulluğa düştüğü zaman ya hırsızlık yapıyor ya da intihar ediyor. Bazı insanlar çalışmak istemiyor. Tembellik daha tatlı geliyor. İnsanlar lüks istiyor. Yoksul insan olanla yetinmeyi bilen, sineye çeken insandır.

Bence kadınlar daha yoksul diye bir durum söz konusu değil. Kadınlar şu anda kendilerini geliştiriyor, daha fazla okuyorlar. Bence bayanlar daha özgür. Eskiden koca eline bakıyorlardı. Kocaları çalışmalarına izin vermiyordu. Yoksullukta bence kadın erkek diye bir ayırım yok. Kadınlar artık ayakları üstünde durmayı öğrendiler. Ancak tabii eşleri ölen bayanlar daha yoksul olabiliyor. Bu kadınlar önceden de çalışmadıkları için çok zor duruma düşüyorlar.”

Elif maddi olarak zor duruma düştüğünde en yakınlarına, örneğin kardeşine başvurduğunu belirtmiştir. Eskiden eşinin illeri iyiymken birçok dostları varken akrabalarının yanlarında olduğunu ancak yokluk içinde olduklarında çevrelerinde kimsenin olmadığını söylemiştir. Şu anda bir malı herhangi bir

insana 2 TL'ye veriyorsa akrabalara, tanıdıklara 2.5 TL'ye verdiğini belirtmiştir. Şu anda zor duruma düşse ilk olarak Vakfa başvuracağını söyleyen görüşmeci Vakfın kapısını öğrendiğini dile getirmiştir.

Evde geçimlik üretim yapıp yapmadığı konusunda görüşmeci daha temiz, daha ekonomik olduğu için ekmeğini, reçelini, eriştelerini kendisinin yaptığını belirtmiş, el işi, nakış vb. yapmaya ise vaktinin olmadığını; ancak kışın iller durduğu için evde bunları yapıp satmayı düşündüğünü dile getirmiştir. Daha önce evde el işi yapıp sattığını da eklemiştir.

Görüşmeci, işini kurmadan önceki hayata bakış açısıyla şu anki bakış açısını kıyasladığında şunları söylemiştir:

“Kendime güvenim arttı. Artık kendimi daha çok geliştiriyorum. Kendi kazancımın olması iyi oldu. Çocuklarıma istedikleri bir şeyi her zaman kocama sormadan alabiliyorum. Eskiden daha pasiftim, dışarıda daha eziktim. Şimdi daha iyiyim. Kendi işimi kurunca daha fazla eş, dost kazandım.”

Son olarak Ayşe hayattan beklentilerini şu şekilde sıralamıştır:

“Hayattan beklentim daha rahat bir yaşamım olması. Bir elim yağda bir elim balda olsun. İşimi büyütme istiyorum. Bence SYDGM işi geliştirmek için de destek vermeli. Bir de ev ve araba istiyorum.”

3.1.2.3.4. Görüşme IV: Keçiören-Bayan Terzisi I

Görüşülen kişi Zuhal 43 yaşında olup lise mezunudur ve evlidir. Eşi çalışmadığını için onunla anlaşamadığını ve bu yüzden görüşmediklerini belirtmiştir. İki çocuğu vardır. Çocukların ikisi de ilkokulda okumaktadır.

İşyerini Temmuz 2007'de 3.717.-TL destek alarak açmıştır. SYDGM desteğinden mahalle muhtarı vasıtasıyla haberdar olduğunu söylemiştir.

Kişi “İşinizi kurmadan önce SYD Vakfından yardım alıyor muydunuz?” so-

rusuna cevap olarak doğum yaptığında eşi de kendisi de çalışmadığı için Keçiören Vakfının kendisine yardım ettiğini, çocukları hastaneden çıkardığını belirtmiştir. Şu anda Vakıftan herhangi bir yardım almamaktadır.

Verilen desteğin o zaman için yeterli olduğunu, zaten sadece makineye ihtiyaç duyduğunu, kalan malzemeler içinse çevresinden borç aldığını dile getirmiştir. Bağkur kaydı, yaptırılmıştır, ancak görüşmeci imkansızlıktan dolayı hiç prim yatırmadığını söylemiştir. Projeye ilişkin geri ödeme dönemi Martta başlayacaktır.

Zuhal, doğum yapmadan önce kendi işinin olduğunu ancak doğum yapınca ve ikizleri olunca bırakmak zorunda kaldığını belirtmiş, çocuklarının prematüre doğduğunu ve çocuklara bakacak kimseyi bulamadığını, bakıcı tutacak imkanının da olmadığını dile getirmiştir. Daha önceki işi de yine terziliklidir.

İşinden her şey çok da iyi olmasa da yine de memnun olduğunu belirtmiş, dükkanının daha önce başka bir yerde olduğunu, o zamanlar müşteri çekeemediğini, kirasını zor ödediğini; ancak şu anda işlerin bir nebze olsun daha iyi gittiğini dile getirmiştir. Hemen yakına başka bir terzinin açılmasının kendisi için kötü olduğunu söyleyen Zuhal "bir insanın kaderi kapalı olunca hiçbir şey olmuyor" sözünün kendi hayatını anlatan en iyi cümle olduğunu söylemiştir.

Bir türlü düzenli bir gelir oturtamadığını belirten görüşmeci, kirayı faturaları zor ödediğini dile getirmiştir. Dolayısıyla gelirin geçinmesine kesinlikle yetmediğini, gider çok olunca gelirin haliyle az olduğunu söylemiştir. Dükkanında kombiyi de parasızlıktan yakamadığını dile getirmiştir. Kişinin başka bir gelir kaynağı bulunmamaktadır.

Bir kadın olarak kendi işinizi kurmanıza çevrenizden gelen tepkiler nasıldı sorusuna cevap olarak; "Hiçbir olumsuz tepki almadım. Tam tersine insanlar takdir ediyorlar. Bir erkeğin yapamadığını kadın yapıyorsa helal olsun. Kendinin patronu olmak, erkeğin eline bakmamak çok güzel." demiştir.

Zuhal genel olarak kadınların çalışmasına bakış açısını da şu şekilde anlatmıştır: “Çalışan kadınları takdir ediyorum. Kadınlar daha cesaretli oluyorlar. Ben korkak, pasif biri olsaydım, şu anda kendi işime sahip olmazdım. Kocam ise tam tersine çok korkak ve pasif. Çalışmak bir kere en başta özgüven getiriyor. Ayakta durabiliyorsun. Kendi kazancını yiyorsun. Kimseye muhtaç olmuyorsun. Eşin gelir senden para istiyor. Bundan güzel bir şey olabilir mi?” Türkiye’deki kadınların durumunu nasıl değerlendirdiği sorulduğunda; kadınların çok başarılı olduğunu, kadınlarla ilgili Türkiye’de hiçbir olumsuzluk olmadığını dile getiren görüşmeci, kadınların hem evde hem de çalıştıklarını, erkeklerin bunların hiçbirini yapamadığını, bu yüzden de kadınların erkeklerden daha üstün olduğunu belirtmiştir. Ancak bazı kadınların hazır yemeye alışmış olduğunu, çalışmak istemediğini, “eşim çalışsın, bana ve çocuklarıma bakmak zorunda, bakamayacaksa niye evlendi” şeklinde düşünen pek çok kadının olduğunu, bu yüzden de bu kadınların yoksul olmaya mahkûm olduğunu da dile getirmiştir.

“Hâlbuki eşi çalışıyor olsa da kadının da çalışması gerekli. En azından evde otururken el işi yapıp satsa çocuğunun okul masraflarını çıkarır. Kadınların yoksulluğunda erkeklerin suçu yok. Yoksulluklarının sorumlusu yine kadınlardır. Ben erkeklerde hiç suç bulmuyorum.”

SYDGM desteğinin yoksulluktan kurtuluş için etkili bir araç olduğunu düşünen Zuhal, bu desteğin kadınların kendi işini kurması, ayakları üstünde durabilmesi açısından faydalı olduğunu düşünmektedir, ancak bunu suiistimal eden insanların bulunduğunu, bu insanların iş kuracağım diyerek parayı alıp kaçtıklarını dile getirmiştir. Genel olarak ülkedeki ekonomik durum daha iyi olsa desteğin daha da faydalı olacağını sözlerine eklemiştir.

Yoksulluğu nasıl tanımladığı sorulduğunda görüşmeci şu cevabı vermiştir: “Evlinsen, eşin çalışmıyorsa, sen, mağdur ediyorsa işte yoksul budur. Eşim biz evlenmeden önce çalışıyordu; ancak nişanlanınca bıraktı. Çalışmayı sevmiyordu. Benim kendi terzi dükkânımın olmasına güveniyordu.”

Elif maddi olarak zor duruma düştüğünde direkt olarak annesine gittiğini, onun emekli maaşı olduğunu, zorda kaldıkları zaman onun yanına gittiklerini, annesinin çocuklarını doyurduğunu belirtmiştir.

Evde geçimlik üretim yapıp yapmadığı konusunda görüşmeci önceden evde otururken el işi yapıp sattığını; şu anda ise hem iş hem de çocuklar yüzünden hiç vaktinin olmadığını belirtmiş, ancak daha ekonomik olduğu için ekmeğini kendisinin yaptığını dile getirmiştir.

Görüşmeci, işini kurmadan önceki hayata bakış açısıyla şu anki bakış açısını kıyasladığında şunları söylemiştir:

“Hayata bakışında çok şey değişti. İşe başlamadan önce 6 yıl karanlıkta evde susuz oturdum, karanlıkta mum ışığında el işi yapıp satıyordum, o parayı da kocam alıp kaçardı. Şu anda tek başıma ayaktayım. Kendi işimi kurunca psikolojim düzeldi, çocuklarımın psikolojisi düzeldi. Kendime güvenim hiç yoktu, sonra kendime “Kendine gel!” dedim. Vakıf desteği bana ilaç gibi geldi. Çocuklarımı okutabiliyorum.”

Son olarak Zuhal hayattan beklentilerini şu şekilde sıralamıştır:

“Her şeyin daha iyi olacağını düşünüyorum. İşlerimin bir anda açılacağını umuyorum. Gelecekte umutluyum. Başta acaba kendi işimi tutturabilir miyim diye tereddütlerim vardı, ama şu anda ümidim var.”

3.1.2.3.5. Görüşme V: Keçiören-Bayan Terzisi II

Görüşülen kişi Nergis 43 yaşında olup ilkokul mezunudur ve evlidir. Eşinin dükkanda kendisine yardım ettiğini belirtmiştir. İki çocuğu vardır. Çocukların biri lisede, diğer üniversitede okumaktadır.

İşyerini 2004 yılında 5.000.-TL destek alarak açmıştır. SYDGM desteğini Vakfa yardım için gittiğinde haberdar olduğunu, araştırdığını ve başvuru yaptığını belirtmiştir.

Kişi “İşinizi kuramadan 6nce SYD Vakfından yardım alıyor muydunuz?” sorusuna cevap olarak bir gıda yardımı aldığını s6ylemiştir. şu anda Vakıftan herhangi bir yardım almamaktadır.

Verilen desteğin o zaman işin yeterli olduğunu, ama şu anda işini b6y6t6k6e borçların 6oğaldığını dile getirerek SYDGM’den ek destek istemiştir. G6r6şmeci hiçbir sosyal g6venlik kaydı yaptırmadığını, eşini emekli etmeye 6alıştıklarını, onun emekliliğine az kaldığı işin kalan borçlarını 6deyip emekli olmasına 6abaladığını belirtmiştir. Projeye ilişkin geri 6demeler tamamlanmıştır. Vatandaş geri 6demeleri dışarıdan borç olarak ger6ekleştirdiğini, bu y6zden de sıranın Bağkur kaydı yaptırmaya gelemediğini s6ylemiştir.

Nergis kendi işini kurmadan 6nce hiç 6alışmamıştır. Kocası işsiz kalınca, 6ocuklar okuduğu işin evde dikiş dikip para kazandığini s6ylemiştir.

İşinden 6ok memnun olduğunu belirtmiş, tek sıkıntısının dışarıya olan borçlarını 6deyebilmek olduğunu dile getirmiştir. D6kkanda mal 6eşidi olmayınca m6şterinin de gelmediğini, bu y6zden de mal alabilmek işin mecburen borçlandığını s6ylemiştir.

Aylık gelirinin br6t 3.000.-TL olduğunu, ama bunun da bir6oğunun borçlara gittiğini; ancak yine de ge6imlerini sağlayabildiklerini dile getirmiştir. Bu d6kkandan başka bir gelir kaynağı bulunmamaktadır.

Bir kadın olarak kendi işinizi kurmanıza 6evrenizden gelen tepkiler nasıldı sorusuna cevap olarak; “Kapı kapı dolaşıp bir şeyler satarken eskiden annem, babam 6ok kızardı. Ama şu anda 6ok mutlular. Herkes bana imreniyor. İşimi ilerlettiğim işin 6ok takdir ediyorlar. Bir kadın olarak başarılı olduğum işin tebrik ediyorlar ve şaşırıyorlar.” demiştir.

Zuhal genel olarak kadınların 6alışmasına bakış a6ısını da şu şekilde anlatmıştır:

“Kadınların 6alışması 6ok iyi bir şey. Ben 6ok becerikliydim. şimdi bu kadar

sene evde nasıl oturdum şaşırıyorum. Kocam çalışıyor diye çalışmayı hiç düşünmedim. Evde hasta kayınvalidem vardı. Çalışmak hiç aklıma bile gelmedi.

Çalışmak kadına özgürlük kazandırıyor. Kendi paranı kazanıyorsun. Daha önce çok zor geçiniyorduk. Eskiden bir dükkana gidip kendime giyecek bir şey aldığımı bilmem. Parça bir kumaş bulsam kendime bir şeyler dikiyordum.”

Türkiye’deki kadınların durumunu nasıl değerlendirdiği sorulduğunda; kadınların çok ezildiğini, çalışan kadının da, çalışmayan kadının da ezildiğini belirtmiştir.

“En kötü erkek bile kadını eziyor. Erkekler kadınları en başta sözle eziyor. Erkeğin eline bakmak çok kötü. Çalışmayan kadının durumu daha da vahim. En azından çalışan kadının durumu bir nebze düzelebiliyor. Ancak kadınlar erkeklerden daha güçlü. Ben bu işe başlamasaydık, açtık. Erkekler kadınları ezebilmek, karşılarında güçlü durmalarını istemedikleri için çalıştırmıyorlar. Aslında pek çok kadının da kendisi çalışmak istemiyor. Kocalarının çalışması onlara yetiyor. Alışmışlar durumlarına, çünkü çevrelerinden de öyle görmüşler. Çevremdeki kadınlar benim çalışmama şaşırıyorlar.

Çalışan kadın bir başka, erkeğe bağımlılığı yok. Kendi parasını kazanabiliyor. Kadın para kazanınca kendi ayakları üstünde durabildiği için erkekler bunu istemiyor, söz sahibi olmasınlar diye kadınları engelliyorlar. Eskiden kadının çalışmasına hiç sıcak bakılmazdı. Şimdi biraz biraz durum değişmeye başladı. Şu anda erkekler çalışan kadın istiyorlar. Şimdi çalışan kadınlar mücevher gibi, çok değerli. Ekonomik durum kötü, erkekler de geçinemedikleri için mecburen eşlerinin çalıştırmak zorunda kalıyorlar.”

SYDGM desteğinin yoksulluktan kurtuluş için çok etkili bir araç olduğunu düşünen Nergis, bu desteğin becerikli bir insan için çok iyi bir fırsat olduğunu; ancak suiistimal eden insanların da olduğunu düşünmektedir.

Yoksulluğu nasıl tanımladığı sorulduğunda görüşmeci şu cevabı vermiştir: “Kadın ve erkek tembel olursa yoksul olur. Çalışmayan insanlar bir de çok çocuk yapıyorlar. Allah rızkını verir diye çok yapıyorlar. Bu insanlar tabii ki yoksul olur. Kadınlar tembel oldukları için yoksullar. Ancak tabii erkekler de kazandıklarını kendilerine harcıyorlar. Dışarıda, kahvehanede parayı yiyorlar. Kadınlar kaderlerine razı oluyorlar. Fedakarlık yapıyorlar. Erkek verirse ancak eline para geçiyor. Çalışmayan kadın yoksul oluyor. Evde oturan kadın, kültürsüz oluyor, kendini savunamıyor, ezik oluyor. Kadınlar bir de çocuklarına bakacak kimse bulamadığı için çalışmıyorlar. Yoksulluk sadece paranın olmaması değildir. Kültür olarak, özgüven olarak da kadınlar yoksul.

Ben hiç yoksulluk yaşamadım. Bu işi kurmadan önce bir şekilde para kazanabilmek için hep çalıştım. Eskiden kaderime razıydım. BELMEK kurslarına hep gitmeyi istedim ama yol parasından dolayı gitmedim. Kıt kanat de olsa geçinmek yetiyordu. Halime razıydım. Şu andaki aklım olsa çoktan çalışmaya başlamıştım.”

Nergis maddi olarak zor duruma düştüğünde akrabasının, komşunun yardım etmediğini, kendisinin zora düşünce direkt olarak Vakfa gittiğini dile getirmiştir.

Evde geçimlik üretim yapıp yapmadığı konusunda vakti olmadığı için el işi, nakış vb. yapmadığını, tüketim malzemelerini (ekmek, reçel vs.) de marketten aldığını belirtmiştir. Görüşmeci, işini kurmadan önceki hayata bakış açısıyla şu anki bakış açısını kıyasladığında şunları söylemiştir:

“İstedığimi alabiliyorum. Kendime güvenim arttı. Çocuklarım bile daha fazla saygı duyuyorlar. Ama kocamın tavrı hep aynı.”

Son olarak Zuhal hayattan beklentilerini şu şekilde dile getirmiştir:

“Sadece borçsuz olmak istiyorum. Kendim için hiçbir hayal kurmuyorum. Sadece bu işi canlandırmak istiyorum.”

3.1.2.3.6. Görüşmelere İlişkin Genel Değerlendirme

Öncelikle Ankara çapında SYDGM desteği ile kendi işini kuran sadece 14 kadının bulunması ki bu kadınlardan dördü işyerini kapatmak zorunda kalmıştır, oldukça düşündürücüdür. Verilen desteklerin kadın odaklı olarak yeniden düzenlenmesi gerekmektedir.

Görüşülen kadınların tamamı evli ve çocukludur ve en az ilkokul mezunudur. Sadece bir tanesinin eşi maaşlı sürekli bir işte çalışmaktadır. İki kadının eşleri dükkânda kendilerine yardımcı olurken, bir kadının eşi işsiz, diğer de inşaatlarda geçici olarak çalışmaktadır.

Beş kişiden dördü işini kurmadan önce SYD Vakfından yardım aldığını belirtmiştir. Yararlanılan yardım türleri gıda, kömür ve nakit para yardımı olmuştur. Görüşülen kadınların hepsi şu anda Vakıftan herhangi bir yardım almadıklarını belirtmiştir. Her ne kadar bir genelleme yapılsa da bu durum verilen desteklerin kişileri Vakıf yardımına muhtaç olmaktan kurtarması bakımından önemlidir.

SYDGM tarafından verilen desteğin kendilerine yetip yetmediği sorusuna dört kişi yeterli yanıtı vermiş; ancak şu anki şartlarda kesinlikle yeterli olmayacağını, sürekli gelen zamlardan dolayı malzeme fiyatlarında meydana gelen artışların bunda etkili olduğunu belirtmişlerdir. Sadece bir kişi verilen desteğin kendisine yetmediğini dile getirmiştir.

Görüşmecilerin dördü Bağ kur kayıtlarını yaptırmıştır. Ülkemizde kadın yoksulluğunun sebeplerinden biri sosyal güvenlik kurumuna tabii olmamaktır. Bu açıdan kadınların çoğunluğunun sosyal güvenlik kayıtlarını yaptırmaması son derece sevindiricidir. Ancak geçim zorluklarından dolayı primler düzenli yatırılmamaktadır. Bir görüşmeci ise projeye ilişkin geri ödemeleri dışarıdan borç alarak gerçekleştirdiğini, bu yüzden Bağ kur kaydını yaptırmaya sıra gelmediğini dile getirmiştir. Ancak aynı görüşmeci eşinin emekliliğine az kaldığını, onun borçlarını ödeyip emekli olmasını sağlamaya çalıştıklarını da söylemiştir. Evin erkeğinin emekli olabilmesi daha önemli görülmektedir.

Görüşmecilerin biri hariç diğerleri kendi işlerini kurmadan önce bir iş tecrübesi yaşamıştır. Bir kişi on altı yıl boyunca sigortasız bir şekilde çalıştığını belirtirken, bir kişi de öncesinde yine kendi işinin olduğunu, ancak doğum yapınca bırakmak zorunda kaldığını belirtmiştir. İş tecrübesi yaşamış olan diğer iki kişi ise kısa bir süre dışarıda çalıştıktan sonra bıraktıklarını dile getirmiştir. Sebep olarak ise, çocukların küçük olması, onlara bakacak kimseyi bulamama dile getirilmiştir.

Kadın yoksulluğu bölümünde de üzerinde sıkça durulan çocuk bakımının kadınları ev dışındaki ücretli istihdamdan, işgücüne katılımdan alıkoyduğu gerçeği bu çalışmada da ortaya çıkmıştır. Çocuk bakımının zorlukları kadınların iş yaşamına katılımının önündeki en büyük engellerden biridir. Hiçbir iş tecrübesi bulunmayan tek görüşmeci ise kendi işini kurmadan önce çalışmamasının sebebini “Çalışmayı hiç düşünmedim bile.” şeklinde açıklamıştır. Bütün kadınlar kendi işlerini kurmaktan dolayı çok mutlu olduklarını belirtmişlerdir. Ancak kadınlar kazançlarını, ortaya koydukları emeklerini sadece aile bütçesine bir katkı olarak değerlendirmektedir. Bu algılama ne yazık ki kadın istihdamının bütün dünyada yaygın olan önemli bir sorunudur. Hayat pahalılığı, geçim zorlukları bu kadınları da etkilemektedir. Üç görüşmeci bu yüzden aylık gelirlerinin geçinmelerine yetmediğini, masraflarının çok olduğunu dile getirmiştir. Bir görüşmeci gelirinin geçinmelerine yettiğini belirterek krizden çok da etkilenmediğini söylemiş, bir görüşmeci ise gelirin çoğunlukla borçlara gittiğini ancak bir şekilde geçimlerini sağlayabildiklerini aktarmıştır. Görüşülen kadınların hiçbirisinin başka bir gelir kaynağı bulunmamaktadır.

“Bir kadın olarak kendi işinizi kurmanıza çevrenizden gelen tepkiler nasıldı?” sorusuna bütün kadınlar olumlu şekilde cevap vermiştir. Komşularından, tanıdıklarından takdir gördüklerini belirtmişlerdir. Birçok insanın kendilerine heveslendiğini, imrendiğini dile getirmişlerdir. Bir görüşmeci çalıştığını gören bir tanıdıklarının “Ben de kızımı senin gibi yetiştireceğim.” dediğini aktarmıştır. Aynı görüşmeci ayrıca ilk başta eşinin ailesinin çalışmasına, kendi işini kurmasına hiç sıcak bakmadığını ancak sonrasında onların da “İyi ki

gelinimizi çalıştırmışız” dediklerini eklemiştir. Görüldüğü üzere kendi işini kurup bir nebze de olsa ayakları üstünde durabilen kadınların varlığı, başka kadınlara örnek olmaktadır. Bu bağlamda kadın girişimciliğine destek verilmesi, iyi örneklerin kamuoyunda dile getirilmesi önemli olmaktadır.

Erkek egemen yapının baskın olması, kocaların eşlerinin ev dışında çalışmasına izin vermemesi özellikle gelişmekte olan ülkelerde ve Türkiye’de de kadınları ücretli işgücü piyasasından alıkoyan ve onları yoksullaştıran belki de en önemli sebeptir. Bu gerçek tezin “Türkiye’de Kentli Kadının Yoksulluğu” bölümünde değinilen araştırma örneklerinde de ortaya konmuştur. Kocalar çoğunlukla gelirlerinin ailenin geçinmesine yetmediği durumlarda eşlerinin çalışmasına sıcak bakmakta, bir anlamda buna mecbur kalmaktadırlar. Yapılan görüşmelerde de bu gerçek vurgulanmıştır.

Eşlerinin kendi işlerini kurmasına, genel olarak çalışmalarına nasıl baktıkları sorulduğunda kadınların hepsi eşlerinin şu anda onların çalışmasını çok olumlu karşıladığını belirtmiştir; ancak kocaların bu olumlu tavrının sebebi yukarıda da belirtilen geçim zorluğunun getirdiği mecburiyettir. Erkeklerin düzenli bir işinin olmayışı, işsiz kalmaları ya da var olan işyerlerini kapatmaları bu kadınları çalışmaya ve kendi işlerini kurmaya yönelten temel unsur olmuştur.

Bir görüşmeci eşinin düzenli bir işi ve geliri olsaydı belki de kendi işini kurmak bir yana ev dışında çalışmasına hiç sıcak bakmayabileceğini belirtmiştir. Bir diğer görüşmeci evlenmeden önce eşinin kendisini çalıştıracağı yönünde söz verdiğini ama bu sözün gerçekleşmediğini, eşinin ve eşinin ailesinin evlendikten sonra çalışmasına kesinlikle karşı çıktıklarını belirterek eşini ikna etmek için yedi yıl uğraştığını dile getirmiştir. Kendisinin borçlanma olayından dolayı SYDGM iş kurma kredisine başta soğuk baktığını, ancak bu sefer kocasının onu ikna etmek için uğraştığını belirtmiştir.

Bir başka görüşmeci de aynı şekilde ilk evlendiği dönemlerde eşinin çalışmasına hiç sıcak bakmadığını, “Kadın çalışır mı?” dediğini belirterek sonrasında

ise var olan işyerini kapatmasından dolayı eşinin çalışmasına razı olduğunu dile getirmiştir. Bir görüşmeci artık erkeklerin değiştiğini, çalışan kadınlarla evlenmek istediklerini, çalışan kadınların şu anda mücevher gibi değerli olduğunu söylemiştir.

Kendi işlerini kurmuş olan bu kadınlar doğal olarak kadınların çalışmasına çok olumlu bakmaktadır. Kadınların ev dışında ücretli bir işte çalışarak evde oturup eşlerinin eline bakmaktan kurtulmaları gerektiği dile getirilmiştir. Çalışmanın kadınların kendi ayakları üzerinde durmalarını sağladığı, özgüven getirdiği, özgürlük kazandırdığı, kimseye muhtaç olmadan bir kadının kendi parasını kazanmasının önemli olduğu belirtilmiştir. Ancak görüşmeciler kazançlarını çoğunlukla eşlerine vermekte, harcamaları eşleri yapmaktadır. Kadınların kendi kazançları üzerindeki kontrolleri sınırlı kalmaktadır. Bu durum kadın yoksulluğunun önemli boyutlarından birisidir.

Görüşülen kadınların üçü Türkiye'deki kadınların durumunun hiç iç açıcı olmadığını dile getirmiştir. Kadınların mağdur oldukları, eşleri tarafından çalışmalarının engellendiği, pek çok kadının da maddi imkânsızlıklardan dolayı çok kötü şartlarda çalışmak zorunda kaldıkları belirtilmiştir. Bir görüşmeci erken evlenmenin, çok çocuk sahibi olmanın kadınları çalışmaktan alıkoyarak durumlarını kötüleştirdiğini dile getirmiştir.

Aile, toplum baskısı Türkiye'deki kadınları çalışmakta alıkoyan dolayısıyla durumunu kötüleştiren bir neden olarak ortaya konmuştur. Bir diğer görüşmeci tarafından ise çalışan kadınların da çalışmayan kadınların da erkekler tarafından ezildiği; ancak çalışmayan kadının durumunun daha da vahim olduğu vurgulanmıştır. Bir görüşmeci Türk toplumunda kadınlara karşı önyargılar olduğunu, belli işleri kadınlar yapamaz şeklinde düşüncelerin yaygın olarak var olduğunu söylemiştir. Bu durumun kadınların ücretli istihdamlarını kısıtlayarak onları belli işlerde çalışmaya mahkûm ettiği tezin önceki bölümlerinde de belirtilmiştir.

Diğer iki görüşmeci tarafından ise Türkiye'deki kadınların durumu iyi ola-

rak nitelendirilmiştir. Her ne kadar Doğu'da yaşayan kadınların şartları kötü de olsa, genel olarak kadınların artık daha çok okuyup çalışma hayatına katıldıkları dile getirilmiştir. Bu düşünceye sahip görüşmecilerden biri Türkiye'de kadınlarla ilgili hiçbir olumsuzluk olmadığını belirterek kadınların yoksulluğunda erkeklerin hiçbir suçu olmadığını, asıl suçlunun kadınlar olduğunu dile getirmiş; hazır yemeye alışan bazı kadınların çalışmak istemediğini, bu yüzden de bu kadınların yoksul olmaya mahkûm olduklarını söylemiştir. Bu düşünce, kadın yoksulluğuna dair alan araştırmalarında ve genel olarak literatürde pek de karşımıza çıkmayan bir görüş olarak dikkat çekicidir.

Kentli kadınların yoksullukla mücadele stratejilerinde öne çıkan geçimlik üretim faaliyetleri görüşülen kadınlar arasında da yaygındır. Ev ekonomisine katkı ve evde üretimin daha hijyenik olması sebebiyle ekmek, reçel gibi ürünler evde üretilmektedir. Sadece bir görüşmeci bu tür bir faaliyette bulunmadığını, dışarıdan satın almayı tercih ettiğini dile getirmiştir. Evde el işi, nakış vs. yapıp satma faaliyeti ise hiçbir kadın tarafından gerçekleştirilmemektedir. Bunun sebebi olarak ise işlerin yoğunluğu, evde ev işi ve çocuk bakmaktan dolayı zaman bulamama gösterilmiştir.

Maddi olarak zor duruma düştüğünde ilk olarak kime/kimlere başvurduğu sorusuna bir kişi komşular, bir kişi hiç kimse, bir kişi de SYD Vakfı şeklinde cevap vermiştir. Bir diğer görüşmeci ise önceden maddi olarak zor duruma düştüğünde kardeşinden yardım istediğini, şu anda ise böyle bir durumla karşılaşırca ilk olarak Vakfa başvuracağını; çünkü Vakfın kapısını öğrendiğini söylemiştir. Burada ilginç olan bir nokta hiç kimse tarafından maddi olarak zor duruma düştüğünde başvuru alan kişiler olarak akrabaların belirtilmemesidir. Görüşmeciler, akrabaların da fakir olması, kıskançlığın yaygın olması sebepleriyle akrabalarına başvurmadıklarını dile getirmişlerdir.

Görüşmecilerin birisi hariç diğerleri SYDGM tarafından verilen desteğin yoksulluktan kurtuluş için etkili olup olmadığına dair soruya olumlu cevap

vermiştir. Küçük de olsa bir iş kurmanın insanı yoksulluktan kurtarabileceği, kadınların ayakları üstünde durabilmesi açısından faydalı olduğu belirtilmiştir. Ancak günümüz ekonomik şartlarında bir işi yürütmenin zor olduğu, ülkedeki genel ekonomik durum daha iyi olsa desteğin de daha faydalı olacağı eklenmiştir. Bu desteğin kimi zaman suiistimal edilebildiği, iş kuracağım diyerek bazı insanların parayı alıp kaçabildikleri de dile getirilmiştir. Söz konusu soruya olumsuz cevap veren görüşmeci ise verilen paranın yetersizliğinden dert yanarak verilen paranın sadece malzeme gideri düşünülerek verildiğini, oysa dükkânın sadece malzemeyle dönmediğini, hayat şartları ve eşinin asgari ücretle çalışmasından dolayı aile geçimini zor sağladıklarını belirtmiş ve belki bekâr olsa bu desteğin yoksulluktan kurtulması için yeterli olabileceğini dile getirmiştir.

Görüşmeciler tarafından genel olarak çalışmayan ve mesleği olmayan insanlar yoksul olarak nitelendirilmiştir. Bir görüşmeci yoksulluk diye bir şey olmadığını, çalışan insanın yoksul olmayacağını dile getirmiştir. Görüşmecilerden ikisi yoksulluğun sadece parasal olmadığını, kadınların eve mahkûm olarak hiçbir sosyal hayatlarının olmamasının da yoksulluk olarak tanımlanacağını belirtmiştir. Kadınların kültür ve özgüven olarak da yoksul oldukları vurgulanmıştır.

Bir başka görüşmeci ise yoksulluğun eskiden olduğunu, şu anda insanların yoksulluğa düştüğünde ya hırsızlık yaptığını ya da intihar ettiğini, bazı insanların çalışmak yerine tembelliği tercih ettiğini belirterek olanla yetinmeyi bilen, sineye çeken insanın yoksul olduğunu dile getirmiştir. Aynı görüşmeci kadınların daha yoksul olması gibi bir durumun söz konusu olmadığını, kadınların şu anda eskiye oranla daha özgür olduklarını, ayakları üstünde durabildiklerini vurgulamış, yoksullukta kadın-erkek ayrımı olmadığını savunmuştur. Bu düşünce daha çok cinsiyet körü olarak tabir edilen ana yoksulluk teorilerince kabul gören; ancak kadın savunucuları ve feminist görüş tarafından şiddetle eleştirilen bir düşüncedir. Ayrıca bir başka görüşmeci tarafından da kadınların tembel oldukları, kaderlerine razı olup evde oturmayı tercih ettikleri için yoksul olduğu söylenmiştir. Bu düşüncenin de toplumsal

cinsiyet körü bir yaklaşımın sonucu olduğu söylenebilir. Bir diğer görüşmeci ise kendi hayatından yola çıkarak eşi tarafından mağdur edilen kadının yoksul olduğunu dile getirmiştir.

Kendi işlerini kurmak görüşülen kadınların hayatlarında, bakış açılarında çok şey değiştirmiştir. Kadınların hepsi kendi işlerini kurduktan sonra özgüvenlerinin yerine geldiğini, hayata daha sıkı bağlandıklarını, eskiden konuşmaya, tek başına sokağa bile çıkmaya çekinirken şu anda bunları aştıklarını; çevrelerine ve ailelerine karşı daha verimli hale geldiklerini belirtmişlerdir.

Şu anda saygın birer birey olduklarını, çevrelerindeki insanların, ailelerinin olara olan bakışlarının farklılaştığını dile getirmişlerdir. Bir görüşmeci evden çıkabilmenin bile mucize olduğunu söylemiştir. Bir başka görüşmeci kendi parasının kazanmasının önemli olduğunu, artık kocasına sormadan çocuklarına istedikleri bir şeyi alabildiğini dile getirmiştir. Burada dikkat çekici nokta, kadının kendi kazancının olmasının onun kişisel tüketimine bir artış değil, çocuklarına yönelik tüketimde bir artış sağlamasıdır. Kadınlar fedakârlık yaparak kendi tüketimlerinden kısmakta, kazançlarını daha çok evin ihtiyaçları ve çocukları için harcamaktadır. Bu sonuç şaşırtıcı değildir, kadın yoksulluğuna dair analizlerde sıkça rastlanılan bir durumdur.

Görüşülen kadınların hepsi gelecekte umutludur. İşlerini ilerletmek, çocuklarına iyi bir gelecek sağlamak, borçlarını kapatmak, iyi bir şekilde çalışıp emekli olabilmek, ev ve araba sahibi olmak, daha rahat bir yaşam sahip olmak, daha rahat bir yaşama sahip olmak gelecekte beklenenler olarak dile getirilmiştir.

Bu çalışmada SYDGM'den destek alarak kendi işlerini kuran ve ilgili SYD Vakıflarınca başarılı bir şekilde işlerini yürüttükleri da belirtilen beş kadınla görüşülmüştür. Kadınların görüşlerini dile getirmekte istekli olmaları sayesinde görüşmeler oldukça verimli ve başarılı geçmiştir. SYDGM tarafından verilen iş kurma destekleri belki hayatında hiç ev dışında çalışmamış kadınların evlerinden çıkarak dışarıda üretken, verimli bir şekilde ekonomik akti-

vitede bulunarak işgücüne katılımlarını sağlamaktadır. Kadınların özgüvenli, geleceğe olumlu bakan bireyler olmalarında etkilidir. Ancak tabii ki bu destekler kadınları yoksulluktan kurtarmak için tek başına yeterli değildir.

Ülkedeki ve dünyadaki genel ekonomik durum, küresel krizler herkesi olduğu gibi bu kendi işlerini kuran bu kadınları etkilemektedir. Erkek egemen yapının baskın olması, erkeklerin eşlerinin çalışmasına ancak ailenin geçiminde sıkıntıya düşüldüğünde izin vermesi, çocuk bakımının kadınları işgücü piyasasına katılımdan uzak tutması gibi kadın yoksulluğu analizlerinde de sıkça karşımıza çıkan gerçekler bu çalışmada da ortaya konmuştur.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Yoksulluk, insanlık tarihi kadar eski olmakla beraber özellikle yirminci yüzyılın sonlarında daha fazla görünür hale gelerek insanlığın yüz yüze kaldığı en önemli beşeri ve toplumsal bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bugün için pek çok ülke şiddet derecesi ve etkileri ne olursa olsun az ya da çok bu sorun ile iç içe yaşamaktadır. Ekonomik gelişmişliği yakalayabilmiş ülkelerde dahi yoksulluktan söz etmek mümkündür. Yoksulluk en temel anlamıyla yaşamın gerektirdiği olanaklardan yoksun olma durumunu ifade etmektedir. Çok boyutlu bir niteliğe sahiptir ve bu nedenle farklı şekillerde tanımlanabilir. Yoksulluk tanımlarda genel olarak gelir/tüketim yaklaşımı temel alınmaktadır; ancak son zamanlarda yoksulluğun tanımlanmasında bu yaklaşımının yetersiz kaldığı yaygın bir şekilde dile getirilmeye başlanmıştır. Yoksulluk, birçok durumda, karar alma mekanizmasından dışlanma ve siyasi sürece, iş hayatına ve kültürel faaliyetlere katılımın kısıtlı olması halini de beraberine getirmektedir.

Yoksulluk konusunu incelerken kadın ve erkek ayrımını da ele almak önem taşımaktadır. Bütün toplumlarda cinsiyetler arasında insani gelişme ve diğer temel göstergeler yönünden ciddi farklılıklar bulunmaktadır. Yoksulluğun hedef aldığı en önemli kitleyi dünyanın hemen her yerinde kadınlar meydana getirmektedir.

Dünyanın bütün bölgelerinde ve tabii ki Türkiye’de sosyal, ekonomik, yasal ve siyasal haklar açısından kadınlar yoksulluk ve yoksunluk içerisinde. Eğitim, iş, toprak ve sermaye gibi kaynaklara ulaşımında kadınlar erkeklerin gerisindedir. İşgücü piyasasına katılıma bakıldığında kadınların çoğunlukla kayıt dışı sektörlerde düşük ücretli, kötü koşullarda, geçici, gündelik, yarı zamanlı işlerde çalıştığı görülmektedir. Ayrıca evde çalışmaya dayalı istihdam kadınlar için daha yaygındır. Kadınların evde ücretsiz çalışmaları, ortaya koydukları emek değersiz kabul edilmektedir. Ev içi emeğin kullanımında toplumsal cinsiyet ilişkilerinden kaynaklanan eşitsizlikler mevcuttur.

Türkiye’de kadın kırsalda tarımda ücretsiz aile işçisi olarak çalışırken, kentlerde ev kadını olup işgücüne katılamamaktadır. Kadınların işgücüne katılımının düşük olmasının ekonomik ve sosyal nedenleri; düşük ücret, sosyal güvencesizlik, çocuk ve yaşlı bakımı hizmetlerinin yetersizliği, kadına yönelik cinsiyet ayrımcılığı, eğitim seviyesinin düşüklüğü ve mesleki eğitim kalitesidir. Kentlerde işgücü piyasasındaki kadınlar, özellikle de sanayide çalışanlar düşük ücretle ve sosyal güvencesiz olarak çalışmakta ve sık sık iş değiştirmektedirler.

Toplumsal cinsiyet temelli iş bölümü ve bunun sonucu kadınların ücret karşılığı olmayan işler yapmaları, onları ekonomik ve sosyal olarak güvensizliğe itmekte ve hem ‘kronik’ yoksulluğa hem de kişisel, sosyal ve ekonomik krizlerden doğan ‘geçici süreli’ yoksulluğa karşı korumasız bırakmaktadır. Ayrıca, sağlık hizmetlerine ve temel sağlık kaynaklarına ulaşım konusunda da kadınlara yönelik eşitsizlikler önemli boyutlardadır; birçok gebe kadın sağlık kontrolü ve bakımı alamamaktadır. Kadınların parlamentodaki temsil oranları hala erkeklerle kıyaslandığında çok düşüktür. Siyasal partilerin yönetim organlarında bulunmaları nadirdir.

Yoksulluk karşısında kadınların sadece pasif birer özne olduğu düşünülmemelidir. Kadınlar yoksullukla mücadeleye yönelik birtakım stratejiler geliştirmektedir. Kadınlar ev dışında herhangi bir işe girerek doğrudan maddi bir kaynak yaratabilmektedir. Bunun yanı sıra kadınlar hanenin günlük yeniden üretimi için gereken ev içi işleri yaparak, ev içi üretimde bulunarak, çocukları yetiştirerek, toplumsal ilişki ağlarında etkin bir şekilde yer alarak haneye yeni kaynaklar yaratmakta ya da var olan kaynakları daha etkin kullanarak vazgeçilmez ve çok önemli strateji alanları açmaktadır.

Türkiye’de kadınların yoksulluklarını ve yoksunluklarını azaltmaya yönelik kamu kurum ve kuruluşlarının, yerel yönetimlerin, uluslararası kuruluşların ve sivil toplum kuruluşlarının pek çok faaliyeti ve projesi bulunmaktadır. 1986 yılında kurulmuş olan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü (SYDGM), yoksullukla mücadele bağlamında ülkemizdeki en etkin

kurumdur. 973 ilçede bulunan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları aracılığıyla hiçbir sosyal güvencesi bulunmayan, fakru zaruret içindeki vatandaşlara yönelik gıda, yakacak, eğitim gibi yardım programları ve sosyal hizmetler, istihdam eğitimi ve gelir getirici içerikli proje destekleri mevcuttur. Gelir getirici projeler kapsamında sosyo-ekonomik yoksunluk içinde bulunan vatandaşların toplumsal ihtiyaçları karşılanarak topluma entegre olmaları ve ekonomide aktif üretken duruma geçerek, sürdürülebilir gelire ulaşmaları amacıyla, kırsal alanda yöre şartlarına uygun, sürdürülebilir faaliyetlere yönelik ve kentsel alanda iş kurmaya yönelik destekler verilmektedir. Kırsal alanda bu projelerden yılda ortalama 250-300 kadın yararlanmaktadır. Kentsel alanda ise gelir getirici iş kurma projelerinden yılda ortalama 600-650 kadın yararlanmaktadır.

Bu tez kapsamında 6-9 Ocak 2009 tarihleri arasında Ankara İlinde, SYDGM tarafından verilen bu destekten yararlanarak kendi işini kuran ve başarıyla yürüten beş kadınla derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler başarılı bir şekilde yürütülmüştür. Görüşülen kadınların yoksulluklarının ortadan kalması yolunda desteklerin faydalı olduğu düşünülmektedir. Ancak, başkent Ankara'da SYDGM desteği alan sadece on dört kadının olması dikkat çekicidir. Bu durum, verilen proje desteklerinin kadın odaklı olarak yeniden gözden geçirilerek yaygınlaştırılması gereğini ortaya koymaktadır.

Eğitim, sağlık, beslenme ve işgücüne piyasasına katılım ve benzer alanlardaki toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri, genel yoksulluk düzeyini artırmaktadır. Bu nedenle, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini gidermek yoksulluğu azaltıcı bir rol oynamaktadır. Eşitlikçi ve adil bir kalkınma için öncelikle bilinçlenme, dayanışma ve örgütlenme gerekir. Cinsiyet eşitliği bütünsel bir kalkınma sürecinin temel hedeflerinden birisi olarak kavranmalıdır. Kadınlar kendi bakış açılarını ve kendi taleplerini gündeme sokmayı başarmak zorundadır çünkü kadınların doğrudan katılımı olmadan hiç kimse kadınların sorunlarını onlar adına çözemez. İstihdam, sosyal güvenlik, çalışma koşulları ve makro ekonomik politikalar hakkında etkili olmayı başarmak eşitlik, barış ve kalkınma ideallerinin geliştirilmesi için önkoşuldur. Kadınlarla ilgili her sorunda oldu-

ğu gibi makro politikaların hazırlanması ve hayata geçirilmesinde de eşit söz sahibi olmanın ilk koşulu güçlenmedir.

Tek başına SYDGM destekleri yeterli değildir. Öncelikle toplumda kadınlara ilişkin önyargıların, onların çalışmasının önündeki engellerin kaldırılması yolunda daha etkin çalışmalar yapılması gerekmektedir. Hemen her alanda yapısal toplumsal cinsiyet eşitsizliklerine ve stratejik gereksinimlere odaklanmadan, sadece kadınların yaşamını kolaylaştırıcı, gereksinimlerine cevap arayan ve kısa vadeli sorunları çözmeye yönelik bir yaklaşımdan kaçınılmalıdır.

İş yaşamında kadın ile erkek arasında fırsat ve muamele eşitliğini sağlayacak bir atmosferin yaratılması sağlanmalıdır. Bunun için kadınlara yönelik destek politikaları oluşturulmalı, kadınların toprak ve diğer değerli kaynaklara sahip olma ve kullanma hakları geliştirilmeli, fırsatlardan eşit şekilde yararlanabilmek için yoksul kadınların eğitim olanaklarından yararlanması sağlanmalı, kadınların tüketim ve yatırım için gerekli olan kredi gibi mali kaynaklara erişimi ve ücretli iş yaşamına daha fazla girmesi sağlanmalı, sosyal koruma ve çalışma koşullarıyla ilgili standartların düzenlenmemiş ve korunmayan işleri de kapsayacak şekilde genişletilerek mevzuatta buna uygun düzenlemeler yapılmalı, bir bütün olarak yoksulların örgütsel beceri ve pazarlık yapma kapasiteleri geliştirilmelidir. Bu bağlamda yapılacak düzenlemeler, kadın yoksulluğunun azaltılması açısından büyük önem taşımaktadır. Kadınların durumunu iyileştirmenin ön koşullarından biri, yaşamın her alanına özellikle çalışma yaşamına ilişkin bilgilerin toplumsal cinsiyet temelinde toplanmasıdır. Kadına ilişkin veri tabanı oluştuğca onun durumunu iyileştirecek öneriler geliştirilmesi mümkün olabilecektir.

Ülkemizde yasal bir engel bulunmamakla birlikte, bazı meslek alanları halen kadınlara kapalı ya da sınırlı düzeyde açık tutulmaktadır. Karar verici/yönetici pozisyonlarda ve karar mekanizmalarında çok az sayıda çalışan kadın vardır. Bu durum, kadınların iş yaşamında karşılaştığı önemli bir ayrımcılık uygulamasıdır. Bu nedenle nitelikli, meslek elemanı kadınların istihdam

edilebileceği işlerde zaman içinde artan bir kota uygulamasına gidilmelidir. Ülkemizde kadın işsizliği, en ağır olarak vasıfsız işlerde yaşanmaktadır. Vasıfsız işlerde çalışmak zorunda kalan kadınların mesleki eğitim görmesi ve vasıflılık kazanması için devletin sunduğu eğitim hizmetleri yaygınlaştırılmalı ve kolayca ulaşılabilir olmalıdır. Kentlerde çalışan kadınların büyük kısmının enformel sektörde, sosyal güvenlik kapsamı dışında çalışması gerçeği karşısında kadınların sosyal güvenlik hakkından yararlanmasını sağlayacak düzenlemeler acilen yapılmalıdır. Nüfusumuzun yarısını oluşturan ve istihdam için önemli bir potansiyel olan kadınların en verimli şekilde değerlendirilmesi için eğitim-insan gücü-istihdam üçlüsü arasında uyumlu bir denge kuracak eğitim programları geliştirilmeli ve güncelleştirilmelidir. İlgili kurumların mevzuatında bu yönde gerekli düzenlemeler ivedilikle yapılmalıdır. Kadın işgücünün; teknolojideki hızlı gelişme ve değişimlere süratle uyumunu sağlamak amacıyla, kızların eğitiminde, istihdam sorunu olan dar kapsamlı alanlar yerine, istihdam kolaylığı olan alanlara yönelik programların uygulanmasına öncelik verilmelidir.

Kadın yoksulluğunun azaltılmasında kadınların öncelikle iş gücü piyasasına katılımlarının sağlanması gerekmektedir. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü tarafından verilen gelir getirici proje destekleri, bu bağlamda, kadınların ev dışına çıkarak dışarıda üretken bireyler olarak ekonomik hayata aktif bir şekilde katılmaları açısından çok önemli bir işlev yerine getirmektedir. Ancak yapılan çalışma da göstermiştir ki, SYDGM desteği tek başına yeterli değildir. Kadın odaklı bir perspektifin tüm politikalara, düzenlemelere temel teşkil etmesi gereklidir. Ayrıca, araştırma göstermiştir ki, yoksulluğu azaltmada kadın yoksulluğunu gidermeye politikalar kritik önem taşımaktadır; çünkü kadına yönelik politikalar; örneğin kadının ev dışında işte çalışarak gelir elde etmesi doğrudan hane gelirinin ve özellikle de çocuğa yönelik tüketimin artmasının beraberinde getirmektedir.

Sonuç olarak; toplumsal cinsiyet eşitliliğine yönelik bir duyarlılığın ve perspektifin ilgili kamusal ve sivil toplum kuruluşlarına dâhil edilmesi gerekmektedir. Kamu, sivil ve özel kuruluşların politikaları ve programları acısın-

dan toplumsal cinsiyet güçlendirme perspektifinin edinilmesi çok önemli ve gereklidir. Çocuk bakım imkânlarının yetersizliği çok sayıda kadının doğum sonrasında işe ara vermesine yol açmaktadır. Oysa çocuk bakımı sadece annelerin değil aynı zamanda babaların da sorumluluğunda olmalıdır. Tüm çalışanların çocuklarının kreş hizmetlerinden yararlanabilmesi için, sadece işverenleri değil yerel yönetimleri de bu hizmetin sunumuyla yükümlü tutan düzenlemeler yapılmalıdır. Kadının karşılıksız çalışmasının yaygınlığı, toplumda var olan cinsiyete dayalı işbölümünden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle anaokullarından başlayarak eğitimin her kademesinde müfredat, cinsler arasında paylaşımcı ve eşit işbölümünü vurgulayacak şekilde gözden geçirilip düzenlenmelidir.

KAYNAKÇA

Açıkalin, N. (2004), *A Sociological Study of Working Urban Poor In Istanbul and Gaziantep*, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.

Adak, N (2004), "Kadın, Sağlık, Yoksulluk", *IV. Aile Şurası Aile ve Yoksulluk*, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara, 269-278.

Aktan, C.C. ve V. İ.Y. (2002). "Yoksulluk: Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri", Coşkun Can Aktan (Ed.), *Yoksullukla Mücadele Stratejileri*, Ankara: Hak-İş Konfederasyonu Yayınları

Alada, A. ve diğ., (2002), "Küreselleşme, Yoksulluk ve Şiddet Bağlamında Sokak Çocukları", *Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları*, TODAİE Yayını, No: 311, s. 244.

Albelda, R. (2002), "Under the Margins: Feminist Economists Look at Gender and Poverty", *Dollar and Sense*, October: 30-35.

Albelda, R. and Tilly, C. (1996), "It's a Family Affair: Women, Poverty, and Welfare", in D. Dujon and A. Withorn (Ed.) *For Crying Out Loud: Women's Poverty in the United States*, Boston: South End Press, 79-85.

Ayata, S. and Ayata, A. G. (2003), "The Benefit Dependent and the Regular Income Earning Poor: Analysis of the Interview Data", in *Turkey: Poverty and Coping After Crises* (Report No: 24185), Washington: World Bank

Baden, S. and Milward, K. (1997), "Gender, Inequality and Poverty: Trends, Linkages, Analysis and Policy Implications", *Bridge Report*, No. 30, Sussex: Institute of Development Studies.

Banfield, E. (1970), *The Unheavenly City and Future of Our Urban Crisis*, Boston: Little, Brown and Co.

Bauman, J.F. (1994), Public Housing: The Dreadful Saga of a Durable Policy, *Journal of Planning Literature*, Vol.8, No.4, May.

Beneria, L. (2000), "Shifting The Risk: New Employment Patterns, Informalization, and Women's Work." *The Economist*, 1/29.

Beneria, L. and Feldman, S. (eds.) (1992), *Unequal Burden: Economic Crisis, Persistent Poverty and Women's Work*, Boulder, CO, USA: Westview Press.

Bora, A. (2002), "Olmayanın Nesini İdare Edeceksin?: Yoksulluk, Kadınlar ve Hane", in N. Erdoğan (ed.) *Yoksulluk Halleri- Türkiye'de Kent Yoksulluğunun Toplumsal Görünümleri*, İstanbul: Demokrasi Kitaplığı, 65-88.

Buğra A.ve Keyder Ç.(2003), *New Poverty and the Changing Welfare Regime of Turkey*, UNDP, Ankara.

Bryan R. (2004), "From Marginality to Social Exclusion: From Laissez Faire to Pervasive Engagement", *Latin American Research Review - Volume 39, Number 1*.

Buğra, A. (2001), "Kriz Karsısında Türkiye'nin Geleneksel Refah Rejimi", *Toplum ve Bilim*, 89(Yaz): 22-30.

Burnham, L. (1985), "Has Poverty Been Feminized in Black America?", *Black Scholars*, March/April: 14-24.

Buvinic, M. (1986), "Projects for Women in The Third World: Explaining Their Misbehavior", *World Development*, 14 (5).

Buvinic, M. and Gupta, G. R. (1997), "Female-headed Households and Female Maintained Families: Are They Worth Targeting to Reduce Poverty in Developing Countries?", *Economic Development and Cultural Change*, 45(2): 259-80.

Cantillon, S. and Nolan, B. (1998), "Are Married Women More Deprived Than Their Husbands?", *Journal of Social Policy*, 21(2): 151-171.

_____ (2001), "Female Household Headship, Privation and Power: Challenging the Feminization of Poverty Thesis", *Working Paper*, No. 01-09.

_____ (2003), "Female Household Headship and the Feminization of Poverty: Facts, Fictions and Forward Strategies", *New Working Paper Series*, Issue 9, Gender Institute.

_____ (2003a), "Female Household Headship and the Feminization of Poverty: Facts, Fictions and Forward Strategies", *New Working Paper Series*, Issue 9.

Chant, S. and McIlwaine, C. (1995), *Women of a Lesser Cost: Female Labour, Foreign Exchange and Philippine Development*, London: Pluto.

Cheal, D. (1996), *New Poverty: Families in Postmodern Society*, Greenwood Press West Conn.

Cömertler, N. (2004), "Kadının Penceresinden Yoksulluk", *IV. Aile Şurası Aile ve Yoksulluk*, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara.

Çağatay, N. and Özler, S. (1995), "Feminization of the Labor Force: The Effects of Long-Term Development and Structural Adjustment", *World Development*, 23(11): 1883-1894.

Çamur Duyan, G. (2003), "Türkiye'de Kadın Yoksulluğu: Halk Ekmek Büfelerinde Bir Araştırma". *Yoksulluk Sempozyumu*, İstanbul, 1. Cilt, 356-368.

Çankaya, D. "Migrants In Poverty In Istanbul and Education For Them", Boğaziçi Üniversitesi, www.gla.ac.uk/centres/cradall/docs/Botswana-papers/Cankayafinal_14.pdf

Demir, E. (1993), "Ekonomi Politikalar ve Kent Emekçi Aileleri", *Birikim*, (48):68-77.

Drewnowski, Jan (1977), "Poverty: It's Meaning and Measurement", *Development and Change*, Vol. 8, No:2, pp.183-208.

Dumanlı, Recep (1995), "Yoksullukla Mücadelede Yeni ve Etkin Bir Sistemin Kurulmasında Düzenleme Yapılması Gereği", Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara.

Duncan, G. and Hoffman, D. (1991), "Teenage Underclass Behavior and Subsequent Poverty: Have the Rules Changed?" in C. Jencks. and P. E. Peterson (eds.) *The Urban Underclass*, Washington, D. C.: The Brookings Institution.

Ecevit, Y. (2001), "Ekonomik Kriz, Yoksulluk ve Kadın İlişkisi, Toplumsal Cinsiyet Duyarlı Bir Yaklaşım Olmadan Kurulamaz", <http://www.ucansu-purge.org>. (02.02.2009)

Ecevit, Y. (2007), *Türkiye'de Kadın Girişimciliğine Eleştirel Bir Yaklaşım*, ILO Publications, Ankara.

Erdut, T. (2000), TİSK Gelişen Sanayi Merkezlerinde Kadın İşgücü Panelleri I-II. Ankara.

Fitzgerald, J. (1991), "Welfare Durations and the Marriage Market: Evidence From the Survey of Income and Program Participation", *Journal of Human Resources*, 26: 545-561.

Gillie, A. (1996), "The Origin of The Poverty Line", *Economic History Review*, XLIX, pp. 715-730.

Glendinning, C. and Millar, J. (1992), *Women and Poverty in Britain the 1990s*, London: Harvester Wheatsheaf.

Gonzales, de la R. M. (2001), "From The Resources of Poverty To The Poverty of Resources: The Erosion of A Survival Model", *Latin American Perspectives*, 28(4): 72.

Güneş, F. (2006), *Women's Labor and Poverty: The Case of Eskişehir Province In Turkey*, Ankara: METU.

Haralombos, M. (1984) *Sociology: Themes and Perspectives*, University Tutorial Press.

Hattatoğlu, D. (2005), *Petrol-İş Kadın Dergisi* 1 s. 15.

Henderson, J. and Castells, (1987), M. "Global Restructuring", London: Sage.
Jackson, C. (1998), "Rescuing Gender From Poverty Trap", in C. Jackson and R. Pearson (eds.) *Feminist Vision of Development: Gender Analysis and Policy*, London & New York: Routledge.

_____ (1999), "Social Exclusion and Gender: Does One Size Fit All?", *The European Journal of Development Research*, 11(1): 125-146.

Jackson, C. and Palmer-Jones, R. (1999), "Rethinking Gendered Poverty and Work", *Development and Change*, 30(3): 557-83.

Jennings, J. (1999), "Persistent Poverty in the United States Review of Theories and Explanation", in L. Kushnick and J. Jennings (eds.) *A New Introduction to Poverty: The Role of Race, Power, and Politics*, New York & London: New York University Press.

Joshi, H. (1992), "The Cost of Caring", in C. Glendinning & J. Millar (eds.) *Women and Poverty in Britain the 1990s'*, London: Harvester-Wheatsheaf.

Kalaycıoğlu, S ve Rittersberger Tılıç, (2000), "Intergenerational Solidarity Networks Of Instrumental and Cultural Transfers Within Migrant Families In Turkey", *Ageing and Society*, 20, p.523-542.

_____ (2002), "Yapısal Uyum Programlarıyla Ortaya Çıkan Yoksullukla Başetme Stratejileri", *Kentleşme Göç ve Yoksulluk*, s.197-247.

Kalaycıoğlu, S. (2007), "Yoksulluk Nasıl Anlaşılmalı? Temel Tanımlar, Yaklaşımlar" SYDV Yoksulluk Üzerine Seminerler Dizisi, Ankara.

Kardam, F. ve Alyanak, İ. (2002), *Kadınların Yoksullukla Baş Etme Yolları*, Ankara.

Khan, M. H. (2000), "Rural Poverty in Developing Countries: Issues and Policies", *International Monetary Fund*, WP/00/78, April.

Körükmez, L. (2008), "Kent Yoksulluğu İle Mücadelede Kadınların Geliştirdiği Stratejiler ve Toplumsal Cinsiyet Rollerini", (Ed.) Nurgün Oktıkyakın, *Türkiye'de Yoksulluk Çalışmalar*.

Kümbetoğlu, B. (2002), "Afetler Sonrası Kadınlar ve Yoksulluk", *Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları 8ed. Yasemin ÖZDEK*, TODAİ İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi, Ankara.

Leeds, A. (1973,) "Locality Power in Relation to Supralocal Power Institutions, pp. 15-41. In *Urban Anthropology: Cross-Cultural Studies of Urbanization*. Aidan Southall, ed., NY: Oxford University Press.

Lipton, M. (1997), "Defining and Measuring Poverty: Conceptual Issues", *Human Development Papers*, UNDP/HDRO: New York.

Lister, R. (2004), *Poverty: Key Concepts*, Cambridge: Polity Press.

METU Politika Planlaması ve Yerel Yönetimler Ana Bilim Dalı, (1999), *Kentsel Kentsel Yoksulluk ve Geçinme Stratejileri-Ankara Örneği*, ODTÜ, Ankara.

Moser, C.O.N. (1993), *Gender Planning and Development: Theory, Practice and Training*, London: Routledge.

Nussbaum, Martha. (2005), "Care, Dependency, and Social Justice: A Challenge to Conventional Ideas of the Social Contract.", (Ed.) Peter Lloyd-Sherlock, *Living Longer: Ageing, Development and Social Protection*, New York: Palgrave MacMillan.

O'Boyle, E. (1990), "Poverty: A Concept That Is Both Absolute And Relative Because Human Beings Are At Once Individual and Social," *Review of Social Economy*, Spring , s. 5.

Onat, Ü. (1992), "Gecekondu Kadınının Kente Özgü Düşünce ve Davranışlar Geliştirme Süreci", Hacettepe Üniversitesi. <http://tez2.yok.gov.tr/tez.htm> (01.01.2008).

Özbay, Ferhunde (1990), *Kadın ve Çocuk Emeği*, Toplum ve Bilim.

Pahl, J. (1983), "The Allocation of Money and The Structuring of Inequality Within Marriage", *Sociological Review*, 13: 237-62.

Perlman, J. E. (1980), *The Myth of Marginality: Urban Poverty and Politics in Rio De Janeiro*, University of California Pres, USA.

Pınarcıoğlu, N. Ş. (2006), *Kentlerde Kadınların İşgücü ve İstihdama Katılım Sorunları: İzmit Örneği*, Kocaeli Ün., SBE.

Razavi, S. (1997), "From Rags to Riches: Looking at Poverty From a Gender Perspective", *IDS Bulletin*, 28 (3): 49-62.

Razavi, S. (1999), "Export Oriented Employment, Poverty and Gender: Contested Accounts", *Development and Change*, 30: 653-683.

Rowntree, B. (1901), *Poverty: A Study of Town Life*. Macmillian and CO.

Sen, A. (1987), *Hunger and Entitlements*, Amsterdam: North Holland Press.

Sen, A. (1990), "Gender and Cooperative Conflicts", (Ed.) I. Tinker, *Persistent Inequalities: Women and World Development*, New York: Oxford University.

Sen, L. (2006), "Inequality In Poor Households In Turkey: Does Only Gender Matter?", *Development and Transition*, 05.

Standing, G. (1989), "Global Feminization Through Flexible Labor", *World Development*, 17(7): 1077-95.

Şengül, T. ve Ersoy, M. (2004), *Şanlıurfa Kentinde Yoksulluk*, METU, Ankara.

Tekeli, T. (1976), *Gecekondu, Dolmuşlu, İşportalı Şehir*, Cem Yayınları, İstanbul, s.15.

Thomas, L. S. (1994), *Gender and Poverty*, Newyork.

_____ (1994), "From the Culture of Poverty to the Culture of Single Motherhood: The New Poverty Paradigm", *Women & Politics*, 14(2): 65-97.

Townsend, P. (1984), 'A Theory of Poverty and the Role of Social Policy' (Ed.) M. Loney, *Social Policy and Social Welfare*, Open University Press, Milton Keynes.

Türkyılmaz, S. (2004), *The Experiences of Two Generation of Women In Poverty: A Case Study In Çandarlı, Altındağ In Ankara* . Ankara: METU.

Wield, D.J., Chataway, (2000), "Unemployment and Making a Living", *Poverty and Development into the 21st Century*, (Ed.) T. Allen, A. Thomas, USA: Oxford University Press.

Wilson, J. B. (1987), "Women and Poverty. A Demographic Overview", *Women and Health*, 12: 21-40.

Wolf, D. (1992) *Factory Daughters: Gender Household Dynamics, and Rural Industrialization in Java*, Berkeley: University of California Press.

Wratten, E., (1995), 'Conceptualising urban poverty', in IIED, 'Urban poverty: characteristics, causes and consequences', *Environment and Urbanization*, Vol 7 No 1.

Yıldız, B. "Periskop Avrupa Birliği'nde İşsizlik ve Sosyal Dışlanma"
<http://www.izto.org.tr/NR/rdonlyres/DE5B9B0C-47D8-433B-A695C3EFD74B3DB8/8915/ABissizlik.pdf> (10.11.2008).

Zopf, Jr. P.E. (1989), *American Women in Poverty*, New York: Greenwood.

Devlet Planlama Teşkilatı, (1995), *7. Beş Yıllık Kalkınma Planı, Kadınlar, Çocuklar ve Gençler Özel Komisyon Raporu*, Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara.

T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü (2007), *Sosyal Yardım ve Proje Destek Faaliyetlerinin Etki Analizi Araştırma Raporu*, SYDGM, Ankara.

Türkiye İstatistik Kurumu, (2008), *Temel Ekonomik Göstergeler*, TÜİK, Ankara, www.tuik.gov.tr (12.12.2008).

UNDP, (2007/2008) *Human Development Report*. <http://hdrstats.undp.org/indicators/268.html> (12.12.2008)

T.C. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, (2008), *Kırsalda Alanda Kadın Çalıştayı*, T.C. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Ankara.

World Bank (1990), *World Development Report*, World Bank, New York.

www.eic.org.tr/up/download/abesitlik.doc (12.12.2008).

<http://www.avrupa.info.tr/Files/ABVEKadin.pdf> (26.12.2008).

http://ec.europa.eu/employment_social/gender_equality/actions/index_en.html (26.12.2008).

<http://ab.calisma.gov.tr/web/Kad%c4%b1nErkekE%c5%9fitli%c4%9fi/tabid/69/Default.aspx> (26.12.2008).

http://ec.europa.eu/justice_home/funding/daphne/funding_daphne_en.htm (12.12.2008).

www.undp.org (26.12.2008).

www.unifem.org/ (26.12.2008).

<http://www.tuba.gov.tr/haber.php?id=35> (26.12.2008).

<http://www.oxfam.org.uk/resources/ukpoverty/> (12.12.2008).

www.justice.ie/en/JELR/Pages/PB07000395 (26.12.2008).

www.cdnwomen.org/ (26.12.2008).

www.cdnwomen.org/EN/section14/2_14_2-womenmovingwomen.html (26.12.2008).

www.ksgm.gov.tr (26.12.2008).

<http://www.kosgeb.gov.tr/KOSGEB/Index.asp> (12.12.2008).

http://europa.eu.int/comm/employment_social/gender_equality/index_en.html (23.12.2008).

http://europa.eu.int/comm/employment_social/fundamental_rights/index_en.htm (23.12.2008).

http://europa.eu.int/comm/employment_social/social_protection/index_en.htm (12.12.2008).

www.iskur.gov.tr (05.01.2009).

www.shcek.gov.tr (05.01.2009).

www.ibb.gov.tr/ (05.01.2009).

www.ankara-bel.gov.tr/ (05.01.2009).

www.undp.org.tr (05.01.2009).

http://www.kagider.org/tr_/August1icerik/sol2.htm (05.01.2009).

www.kamer.org.tr (12.12.2008).

www.ka-der.org.tr (05.01.2009).

www.unhabitat.org (05.01.2009).

www.ucansupurge.org (05.01.2009).

<http://www.tuik.gov.tr:/bulten/pdf> (12.12.2008).

<http://www.keig.org/raporlar/T%C4%B0SK%20RAPORU.doc> (05.01.2009).

http://www.nowfoundation.org/issues/health/whp/whp_fact18.html (09.10.2008).

<http://www.womenfightpoverty.org/challenge.php> (05.01.2009).

http://ec.europa.eu/employment_social/gender_equality/gender_mains-

treaming/balancedparticipation/executive_summary_en.pdf (05.01.2009).
[http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-NK-05-004/EN/KS-NK-05-004 EN.PDF](http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-NK-05-004/EN/KS-NK-05-004_EN.PDF) (05.01.2009).

http://www.americanprogress.org/issues/2008/10/women_poverty.html
(09.10.2008).

<http://www.wfnet.org/the-network/groups/women-and-poverty>
(09.10.2008).

<http://www.thinkandask.com/2005/20050522gender.html> (05.01.2009).

http://www.tisk.org.tr/yayinlar.asp?sbj=ana&ana_id=94 (09.10.2008).

<http://acikarsiv.ankara.edu.tr/fulltext/4069.pdf> (10.03.2009).

EK: ARAŞTIRMA SORULARI

1. Yaş:
2. Eğitim Durumu:
3. Medeni durumu:
4. Evli ise eőli çalışıyor mu?
Evet
hayır
5. ocuğu/çocukları var mı?
Evet
hayır
Varsa kaç tane?
6. Kaı okula gidiyor?
7. SYDGM desteğini ne zaman aldı?
8. Ne kadar destek aldı?
9. Verilen destek yeterli mi?
Evet
hayır
10. Hayır ise neden yeterli değil?
11. İş kurma desteğinden nasıl haberdar oldunuz?
12. İşinizi kurmadan önce Vakıftan yardım alıyor muydunuz?
Ne tür yardımları alıyordunuz?
13. İşinizi kurduktan sonra hala Vakıftan yardım alıyor musunuz?
14. Herhangi bir Sosyal Güvenlik Kurumuna tabi misiniz?
15. Geri deme dönemi geldi mi?
Geldi ise, yapabiliyor musunuz?
16. Kendi işini kurmadan önce başka bir işte çalıőtı mı?
Evet
hayır
17. Evet ise, nasıl bir iş?
18. İşinden memnun mu?
19. Aylık ne kadar gelir elde ediyor?
20. Aylık geliri geçinmelerine yetiyor mu?

21. Başka gelir kaynakları var mı?
22. Bir kadın olarak kendi işinizi kurmanıza çevrenizden gelen tepkiler nasıldı?
23. Genel olarak kadınların çalışmasına bakışınız nedir?
24. Türkiye'deki kadınların durumunu nasıl değerlendiriyorsunuz?
25. SYDGM tarafından verilen desteğin yoksulluktan kurtuluş için etkili bir araç olduğunu düşünüyor musunuz?
26. Yoksulluğu nasıl tanımlarsınız?
27. Maddi olarak zor duruma düştüğünüzde ilk olarak kime/kimlere başvurursunuz? (akrabalar, komşular, SYD Vakfı vb. gibi)
28. Evde geçimlik üretimde bulunuyor musunuz? (evde reçel, ekmek vb. yapma, el işi, nakış vb. yapıp satarak para kazanma gibi)
29. İşinizi kurmadan önceki hayata bakışınızla, şimdiki arasında bir fark var mı? Açıklayınız.
30. Hayattan beklentileriniz nedir?